

This dissertation
has been microfilmed
exactly as received

Mic 60-4839

GROSS, Jr., Charles J. THE VERONA FLORI-
LEGIUM OF 1329.

The University of North Carolina, Ph.D., 1960
Language and Literature, classical

University Microfilms, Inc., Ann Arbor, Michigan

THE VERONA FLORILEGIUM OF 1329

by

Charles J. Gross, Jr.

A dissertation submitted to the Faculty of
The University of North Carolina in partial
fulfillment of the requirements for the de-
gree of Doctor of Philosophy in the Department
of Classical Languages and Literatures

Chapel Hill

1959

Approved by:

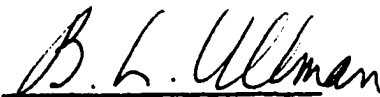

Adviser

TABLE OF CONTENTS

	<u>Page</u>
Introduction	i
Text	1
Bibliography	285

INTRODUCTION

In the capitular library at Verona there is a "Flores moralium auctoritatum," a florilegium, or anthology, which was put together in the year 1329. It is the purpose of this dissertation to compose a critical edition of this manuscript, to locate the actual passages quoted in the work, and to discuss the major problems connected with it, both palaeographical and historical.

It would perhaps be well to begin with a discussion of the florilegium in general before passing on to the specific problems in the Verona florilegium. The history of mediaeval florilegia has been dealt with by Professor B. L. Ullman in a series of articles that appeared in Classical Philology.¹ In the first of these Professor Ullman makes some general remarks concerning the history of the genre.² There he states that these florilegia, or collections of excerpts, from both mediaeval and classical works, were popular pieces of literature as well as sources of instruction to be used in the schools. These collections are more often of interest to the student of the history of Latin literature in the Middle Ages than to the scholar in textual studies,

¹C. P., XXIII (1928), pp. 128-174; XXIV (1929), pp. 109-132; XXV (1930), pp. 11-21; XXV (1930), pp. 128-154; XXVI (1931), pp. 21-30; XXVII (1932), pp. 1-42.

²Ibid., XXIII (1928), pp. 128-129.

inasmuch as the compilers of florilegia purposely made changes in the individual quotations in an effort to make the passages stand by themselves "either to give sense to an isolated line or two out of its context, or to point a moral that they preferred, or to tone down the frankness of some expression."³ Therefore, the readings that these florilegia provide are often at variance with those of all other manuscripts, and consequently have very little textual importance in these instances. I should ~~has~~ to add, however, that where there is no one complete manuscript or set of manuscripts, the florilegia are of tremendous textual importance. For example, the Verona florilegium is one of the main sources for our text of Publilius Syrus.

In the history of Classical scholarship many a scholar has erroneously assumed that in the Middle Ages acquaintance with one line of a work implied the possession of the whole. Very often a writer in the Middle Ages had possession of a florilegium containing such a line, but actually his acquaintance with the author in question stopped there. In other words, he had no knowledge of the work itself but only of a florilegium which quoted a passage from it. Thus, the historical importance of florilegia is rather significant.

The concept of the florilegia is not strange to the modern student of literature, for we are all familiar with

³C. P., XXIII (1928), p. 129.

the many anthologies of ancient and modern literature, not to mention the collections of aphorisms and proverbs that are a part of every literature. The latter are generally moral works of a didactic nature; the former resemble the florilegia only in form.

We now turn to the real matter under consideration, the Verona florilegium of 1329. Actually, very little can be said with any certainty of the history of this manuscript. No definite evidence concerning its background exists outside of the closing statement, which was apparently written by the florilegist himself. This merely indicates that the florilegium is a collection of moral citations put together during the year 1329 in a very short period of time. As to the florilegist himself, we have no information except that he seems to refer to himself by the letter V in the subscription. However, this may only indicate that he was at Verona or was a citizen of Verona in 1329. At any rate, the work must remain anonymous.

My own knowledge of the Verona florilegium has been restricted to a minute study of a microfilm copy of the manuscript. The florilegium in form is a manuscript of the fourteenth century in Gothic script, composed in double columns and consisting of twenty-eight folios. It was formerly numbered CLV but now is referred to as CLXVIII. The script is of a very compressed nature and contains the typical abbreviations of that period. The orthography, of

course, is mediaeval and has been preserved in the present text. The fact that several mistakes in copying occur throughout the work points to the probability that the manuscript was only a fair copy made by a notary under the direction of the original author. It is not improbable, however, that both men knew Latin rather well. Mistakes in copying, of course, are made by most scribes and the Verona florilegium is no exception to the general rule.

There has been only one general discussion of the anthology but very thorough. Early in the twentieth century Sabbadini brought to light many of the problems of the Verona manuscript and also solved a few others.⁴ After quoting the statement at the very end of the florilegium, he gave a catalogue of the works and authors that appear in the manuscript. Sabbadini next put forward a theory which I have accepted as valid. He suggested that quotations from the ancient philosophers were drawn from a source known also to Walter Burley.⁵ The Burley passages, however, are not exactly the same as those of the florilegist, and there are some passages in the Verona florilegium which are not included in Burley's work. This would seem to indicate that both works go back to an earlier source now lost, as

⁴R. Sabbadini, Le Scoperte dei Codici Latini e Greci Ne' Secoli XIV e XV, Florence, G. C. Sansoni, 1914, pp. 90-97.

⁵Ibid., p. 91.

Sabbadini suspected, or perhaps in manuscript form in some library. It is not inconceivable that such a work even now is in the capitular library at Verona. Thus, not all of these passages can be found, but those which appear in Burley also I have indicated in my apparatus.

In this connection the case of Demosthenes can be cited. There are two passages ascribed to the Greek orator in the Verona manuscript. One of these is also in Burley, but the second, which Sabbadini despaired of finding, can actually be identified in the original Greek oration by Demosthenes.⁶ No doubt the Latin rendition of it could be found in the same mediaeval manuscript which Sabbadini conjectured is now lost.

Sabbadini also rightly stated that the florilegist knew of the Aulularia of Plautus only through the prose adaptation called the Querolus, and that the references to Martial are actually, with one exception, references to Godfrey of Winchester,⁷ whose work often is found under Martial's name.

Still further on in his discussion Sabbadini established the fact that there are several references to the pseudo-Varronian Sententiae.⁸ He likewise stated that the majority of references to Quintilian are to the false collection of Declamations.⁹

⁶Vid. p. 209.

⁷Sabbadini, op. cit., p. 92.

⁸Ibid., p. 94.

⁹Ibid., p. 95.

At the end of his discussion Sabbadini settled the problem of some Ciceronian citations by showing that these references are to the pseudo-Ciceronian oration entitled Pridie quam in exilium iret.¹⁰

There have been only a few articles on specific matters in the Verona florilegium, but they certainly should not be omitted from this discussion. The first was the work of D. Detlefsen and was concerned with the letters of Cicero.¹¹ One of two references to the letters of Cicero to Brutus reads as follows: "Cicero libro 3 epistula ad Brutum." Detlefsen assumed that this reference is incorrect, and rightly so. He went on to add, however, that it is probably to be found in the other letters of Cicero and not in the collection to Brutus at all, as there is not a third book of these letters. Actually, this passage was located by me in the first book of the letters to Brutus. Detlefsen is correct in assuming that the florilegist copied these quotations from the complete manuscript of Cicero's letters to Atticus and to Brutus which we know to have been at Verona and of which Petrarch made a copy.

Later L. Schwabe called attention to the sole quotation from Catullus in an effort to prove that there was a complete manuscript of the Roman poet at Verona in the

¹⁰Sabbadini, op. cit., p. 96.

¹¹Jahrbücher für Classische Philologie 87 (1863), pp. 552-553.

fourteenth century.¹² This is corroborated by Professor Ullman in his book, Studies in the Italian Renaissance.¹³ It would, of course, not be surprising that Verona possessed a complete manuscript of the poetry of one of her leading citizens. The citation "Catullus ad Varum" in this case does not indicate a florilegium source. The florilegist could have easily extracted this citation from the first line of the Catullan poem, as Dr. Ullman suggests.

In Rheinisches Museum XXXIV (1879), p. 138, Gustav Loewe devoted two different articles to quotations. In the first he pointed out the quotations in the florilegium from the Iohannes of Corippus.¹⁴ After citing them he concluded that the florilegist had at his disposal a fourteenth century manuscript from Milan, and stated that the florilegium is one of the four leading manuscripts for the textual tradition of the Iohannes.

Loewe also referred to Meyer's discovery of the various quotations from Publilius Syrus.¹⁵ In his 1880 edition Meyer stated that sixteen of the sixty quotations appear only in our florilegium.¹⁶ Thus, the Verona florilegium becomes

¹²L. Schwabe, Index Lectionum, Dorpat, 1864, pp. 3-4.

¹³B. L. Ullman, Studies in the Italian Renaissance, Rome, 1955, p. 105.

¹⁴Rhein. Mus. XXXIV (1879), p. 138.

¹⁵Rhein. Mus. XXXIV (1879), p. 624.

¹⁶G. Meyer, Publili Syri Mimi Sententiae, Leipzig, 1880.

a main source for the text tradition of Publilius Syrus. Actually, there was a mediaeval confusion of Seneca the Younger and Publilius Syrus, and the florilegist refers to these quotations in rather odd ways. He spells the name of the author 'Publius,' sometimes calling him a 'mimographus' and at other times merely referring to the work with the words 'libro sententiarum,' as well as in some instances ascribing the work to Seneca.

The quotations from Pliny the Younger have also received some scholarly attention. In an article in the Rheinisches Museum Karl Lohmeyer called attention to our manuscript and supplied a list of the Plinian quotations found there.¹⁷ In an article in Classical Philology Merrill referred to Lohmeyer's work and added some thoughts of his own.¹⁸

Merrill disagreed with Lohmeyer as to the Plinian source for the florilegium. Lohmeyer had suggested an entirely new manuscript tradition for Pliny's Letters based on the fact that the florilegist included no quotations from the ninth book of the Plinian corpus. Merrill, however, argued for an eight book tradition for Pliny at Verona, and proved that there was a complete manuscript of Pliny's Letters at Verona containing books I-VII and book IX. This

¹⁷Rhein. Mus. 58 (1903), pp. 467-471.

¹⁸C. P. 5 (1910), pp. 175-186.

was known to Ratherius in Verona in the tenth century and was used by several writers in the fourteenth century. Discovered by Guarino Veronese in 1419, it became the archetype of the eight book family.

Finally, the case of the Tibullan quotations in the florilegium is both interesting and illuminating. Professor Ullman has conclusively shown on two different occasions that these passages were probably drawn from another florilegium and not from a complete manuscript of Tibullus, as Sabbadini suggested.¹⁹

The Verona anthology, however, belongs to the tradition of the other florilegia. It has the title found only in them: 'Tibullus in libro de felicitate pauperis vite.' It exhibits the arbitrary changes which characterize this whole group of florilegia, changes made to allow the excerpts to stand by themselves: Ne for Nec in I, 9, 23, Cogit for Iussit in I, 9, 28. It is true that it has two lines (I, 4, 21-22) not found in the other florilegia, but several of the others too have lines not appearing in their brother anthologies. In those two lines there is the characteristic change of text: freta summa becomes longa freta.²⁰

In conclusion, Dr. Ullman suggested that the Verona florilegium "drew on one of the well-known florilegia not only for Tibullus but for other authors as well, and that no complete Tibullus existed in Verona (or for that matter, elsewhere in Italy) at that time."²¹

¹⁹B. L. Ullman, C. P., 23 (1928), p. 178; Studies in the Italian Renaissance; Sabbadini, op. cit., p. 93.

²⁰Studies in the Italian Renaissance, p. 194.

²¹Ibid., p. 195.

Thus, it becomes clear that the manuscript tradition for the Verona florilegium is not simple. The florilegist must have used complete manuscripts and florilegia, depending upon what was available at Verona in the fourteenth century. To be sure, further study of the florilegia may increase greatly our knowledge of mediaeval bibliography, and such manuscripts are therefore of considerable historical and literary importance.

The actual works quoted by the florilegist are very numerous and include writings from both the classical and mediaeval periods of Latin literature. The range of classical authors quoted is rather extensive, but the mass of these quotations may be accounted for by mentioning only a few names. The various philosophical works of Seneca the Younger and Cicero were popular because of their sententious nature. In like manner, the Sententiae of Publilius Syrus were great favorites with our florilegist. Valerius Maximus also seemed to attract his notice.

The poets Ovid and Horace were most popular. There are, however, also excerpts from Virgil, Lucan, Statius, Juvenal, and Tibullus. One quotation from Catullus is included. A number of lines were likewise extracted from Claudian.

In addition to these writers I might also mention Terence, the Querolus, Cato, Martial, Caesar, Sallust, Livy, Curtius Rufus, Dictys Cretensis, Josephus Iscanus, Seneca the

Elder, Apuleius, Frontinus, Vegetius, Macrobius, Varro, Petronius, the two Plinys, Quintilian, and Aulus Gellius. There are also the various legal writers in the Digest.

The mediaeval quotations can be classified in three main groupings: secular, biblical, and patri~~st~~^stic. Of the first group the Latin translation of the various philosophical works of Aristotle is the most important item to mention. In the same category I should include the Latin version of Josephus used by the florilegist. Then there is the translation of Plato's Timaeus by Chalcidius along with the latter's commentary. Both the Consolation of Boethius and the Disciplina Scholarium falsely ascribed to him were frequently quoted. The quotations from various ancient philosophers, some of which also appear in the work of Walter Burley, I have referred to earlier in this Introduction. These were probably all drawn from one mediaeval manuscript known both to Burley and the florilegist.

Biblical passages from both the Old and New Testaments are numerous throughout the manuscript. The Book of Psalms is one of the most popular sources from the Old Testament, as is the Book of Proverbs. For the rest, most of the quotations were drawn from the prophetic books. From the New Testament were extracted many passages from Matthew and the epistles of Paul.

In the third group the writings of Augustine take first place, then come Jerome, Ambrose, Caesarius, Hilary, Cyprian, and Orosius.

It remains for me to discuss my procedure in preparing the text for this florilegium from Verona. First of all, I have preserved the original mediaeval spelling of the florilegist. The punctuation is, however, my own. The florilegium itself is referred to as Ver. in the apparatus everywhere.

The florilegist divided his work into thirty-eight chapters and three books. I have therefore used the chapter division for my text, but ignored the book division of the original, except for its inclusion in the tabula (table of contents).

There are two apparatuses. The first identifies the quotations, wherever possible. The second points out the differences in the textual tradition of each passage. An examination of the bibliography will identify the text used for each work located.

There are some passages that I was not able to identify for various reasons. In some cases the florilegist seems to have included a statement or two of his own, and such statements are therefore not commented upon in the apparatus. There are also other cases where the florilegist ascribes a quotation to an incorrect source. Some of these I managed to locate by using such works as the Thesaurus Linguae Latinae, but others remain unidentified.

In the case of mediaeval Latin translations of Greek writers such as Aristotle I could only locate the passage. We have no way of knowing exactly what Latin version of the

original Greek the florilegist used, and in general the various versions have not been published.

In conclusion, the Verona florilegium of 1329 contains a great number of sententious passages from a multiplicity of Latin writers touching on various subjects. The Latin is far from perfect, and for this reason cannot be trusted completely in textual matters. Historically, however, the manuscript reveals a great deal about the mediaeval interest in the Classical tradition, and helps to establish Verona as a center for Latin studies in the Middle Ages.

I

DE DEO VERO ET DIIS GENTIUM FALSIS

Seneca Epistula 39^a ad Lucillum: "Non sunt ad celum
 elevande manus nec exorandus edituus, ut nos ad aurem
 simulacri, quasi magis exaudire possimus, admittat: prope
 est a te deus, tecum est, intus est. Ita, Lucilli, sacer
 5 intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum
 observator et custos. Hic prout a nobis tractatus est,
 ita nos ipse tractat. Bonus vero vir sine deo nemo est:
 an potest aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus
 exurgere? Ille dat consilia magnifica erecta in unoquoque
 10 virorum bonorum." Valerius Maximus libro primo: "Lento
 enim gradu ad vindictam suam divina procedit ira tardita-
 temque supplicii gravitate pensat." Ovidius in primo
 De fastis: "Aurea maiestas convenit ipsa deo." Oratius
 in primo Carminum: "Valent yma summis et insignem attenuat
 15 deus obscura promens." Seneca libro De providentia: "Hos

1 Seneca Ep. 41, 1-2 10 Valerius Maximus I, 1, ext. 3
 12 Ovidius Fast. I, 224 13 Horatius Carm. I, 34, 11-13
 15 Seneca Prov. 4, 7

4 ita dico Lucili codd. 5 sedet P sed et L setet p
 set et b 8 adiuctus in adiutus corr. b 11 sui codd.
 13 ista codd. 14 valet codd. 14 summis mutare et codd.

itaque deus quos probat amat, indurat, recognoscit, exercet;
 eos autem quibus indulgere videtur, quibus parere, molles
 venturis malis servat. Boecius in secundo De consolatione:
 "Qui deus frequentia civium, non depulsione letatur, cuius
 5 agi frenis atque obtemperare summa iusticie libertas est.
 Ovidius in quarto De Ponto: "Ludit in humanis divina poten-
 tia rebus et certam presens vix habet hora fidem." Iosep
 in primo Ylliados: "Plus superi quam vota queunt." Seneca
 in primo Tragediarum: "Votum secundet qui potest nostrum
 10 deus rebusque lassis assit." Oratius in quarto Carminum:
 "Prudens futuri temporis exitum caliginosa nocte premit
 deus." Statius Thebay in tertio: "Prohicite arma viri:
 deus ecce furentibus obstat, ecce deus!" Boetius in tertio
 De consolatione: "Invocandum, inquam, rerum omnium patrem,
 15 quo pretermisso nullum rite fundatur exordium." Iosephus
 libro secundo Antiquitatum: "Discant homines observare et
 facere ea in quibus non possit offendi divinitas, ne ad
 iracundiam conversus in eorum iniquitatibus ulciscatur."

3 Boethius Cons. I, P5, 4 6 Ovidius Pont. IV, 3, 49-50
 7 Iosephus Iscanus Bell. Troian. I, 95 8 Seneca Herc.
Fur. 645-646 10 Horatius Carm. III, 29, 29-30
 12 Statius Theb. III, 643-644 13 Boethius Cons. III, P9,
 33 15 Iosephus Ant. II, 14, 1

1 quos probat quos amat codd. 2 parcere codd. 4 deus
om. codd. 5 summa om. codd. 9 votai fata codd.
 12 viri: manu codd.

Seneca libro De providencia: "Paternum deus habet adversus
 bonos viros animus et illos fortiter amat; operibus inquit
 doloribus, damnis exagitantur, ut verum colligan robur."
 Cresconius in sexto Iohanidos: "Sed quis precepta viventis
 5 certa dei superare queat vel sistere contra?" Valerius
 Maximus in primo: "Sic deorum spreti monitus excandescunt,
 sic humana consilia castigantur, ubi se celestibus preferunt."
 Ovidius in quinto De fastis: "Sepe deos aliquis peccando
 fecit iniquos et pro delicto hostia blanda fuit; sepe
 10 Iovem vidi, cum iam sua mittere vellet fulmina, thure dato
 sustinuisse manum. At si negligitur, magnis iniuria penis
 solvitur, et iustum preterit ira modum." Idem in eodem:
 "Verba movent iras non circumscripta deorum." Bloxus in
 Romulea: "Quia numina semper nasci miseris possunt, feli-
 15 cibus autem et prestare volunt." Seneca in Octavia:
 "Stulte verebor, esse cum faciam, deos." Lucanus in 3:
 "Sortisque deorum ignarum mortale genus." Cresconius in
 2 Iohanidos: "Tanta est insania cecis mentibus! Ha,

1 Seneca Prov. 2, 6 4 Corippus Ioh. VI, 480 5 Valerius
 Maximus I, 6, 11 8 Ovidius Fast. V, 299-304 12 Ibid.
 V, 539 13 Bloxus Rom. 1 15 Seneca Oct. 449
 16 Lucanus III, 318-319 17 Corippus Ioh. II, 11

1 patrium codd. 2 animum codd. 2 amat et operibus codd.
 4 iubentis codd. 8 deos aliquis U D M m aliquis deos X
 9 delictis codd. 11 negligimur codd. 12 modum U D M m²
 metum X m¹ 13 iras D X M m iram U 13 circumspecta
codd. 16 esse A ipse ψ

miseras fallunt sic numina gentes!" Oratius in III Carminum:
 "Quanto quisque sibi plura negaverit, ab diis plura feret."
 Ovidius in libro Heroydum: "Pone deos et que tangendo sacra
 prophanas: non bene celestes impia destra colit." Staius
 5 in VIII Thebaidos: "Sed quid non fortia divum tela queant?"
 Quintus Curcius in Alexandreidos: "Deos a deo falli non
 solere." Seneca in libro De providentia: "Deus optimum
 quemque aut mala valitudine aut luctu aut incommodis af-
 ficit, quia in castris quoque periculosa fortissimis
 10 imperantur." Boetius in 1 De consolatione: "Signat tem-
 pora propriis aptat officiis deus nec quas ipse coercuit
 misereri patitur vices." Vegetius in II De re militari:
 "Deo vel militaris vel privatus servit, cum fideliter eum
 diligit qui deo regnat auctore." Tullius in II De natura
 15 deorum: "Ne me vir magnus sine afflatu divino umquam fuit."
 Idem in eodem: "Magna dii amant, parva negligunt."
 Seneca in octava Declamationum: "Magis deos miseri quam
 beati colunt." Augustinus De civitate dei: "Nullo modo

1 Horatius Carm. III, 16, 21-22 3 Ovidius Her. VII, 131-
 132 5 Staius Theb. IX, 752-753 6 Curtius Rufus VI,
 4, 12 7 Seneca Prov. 4, 8 10 Boethius Cons. I, M6,
 16-19 12 Vegetius Mil. II, 5 15 Cicero N. D. II, 167
 16 Ibid. II, 167 17 Seneca Contr. VIII, 1, 2
 18 Augustinus Civ. Dei II, 29

5 sed divum fortia quid non tela codd. 8 aut alius incom-
 modis codd. 11 aptans codd. 12 misceri codd. 13 Deo
 enim vel privatus vel militans servit codd. 15 ne me:
 nemo codd. 15 sine aliquo afflatu codd. 16 amant:
 curant codd. 16 negligunt codd.

hiis artibus placatur divina maiestas quibus humana dignitas
 inquinatur." Ovidius in secundo De tristibus: "Sic ut
 fuso taurorum sanguine certum, sic capitur minimo turis
 honore deus." Iosophus in quarto Antiquitatum: "Dum nos
 5 spiritus Dei percepit, voces et verba que ipse vult nichil
 scientibus nobis emittit." Tibullus in libro De felicitate
 pauperis vite: "Ni tibi cellandi spes sit peccare
 paranti: est deus occultos qui vetat esse dolos. Ipse
 deos somno domitos emittere vocem cogit et invitata tegenda
 10 loqui." Boecius in quarto De consolatione: "Quis autem
 alius vel scrutator bonorum vel malorum depulsor quam
 rector ac mediator mentium omnium deus? Qui cum ex alta
 providentie specula respicit quid unicuique conveniat ag-
 noscit. Et quid convenire novit accommodat." Seneca in
 15 decima Declamationum: "Sunt dii immortales lenti quidem,
 sed certi vindices generis humani et magna exempla in
 caput invenientium regerunt," id est reverti fecerunt, "ut

2 Ovidius Trist. II, 75-76 4 Iosephus Ant. IV, 6, 5
 6 Tibullus I, 9, 23-24, 27-28 11 Boethius Cons. IV, P6,
 29 15 Seneca Contr. X, Pref. 6

2 sic om. codd. 7 ne Flor. Par. nec A V Ber.
 7 celandi spes Flor. Par. celanti fas A V Ber. 8 est
Flor. Par. sit A V Ber. scit ψ 8 vetat Flor. Par.
 vetet A V Ber. 9 deus codd. 9 cogit. . . invitata:
 iussit et invitos facta codd. 11 servator codd.
 12 medicator codd. 13 respexit codd. 14 quod codd.
 17 ut: ac codd.

iustissima paciendi vice quod quisque excogitavit alieno iudicio excipiat suo." Salustius in Catilinam: "Non votis atque supplicibus mulieribus auxilia deorum parantur, sed vigilando, agendo, bene consulendo prospere omnia cedunt.

5 Ubi socordie te atque ignavie tradideris, nec quicquam deos implores; irati infestique sunt." Lucanus in nono: "Heremus cuncti superis, temploque tacente nil facimus non sponte dei; nec vocibus ullis numen eget, dixitque semel nascentibus auctor, quicquid scire licet, steriles nec

10 legit arenas, ut caneret paucis, mersitque hoc pulvere verum; estne dei desides, nisi deus, terra, pontus et ether et celum et virtus? Superos quid querimus ultra? Iupiter est, quodcumque vides, quocumque moveris. Sortilegis egeant dubii semperque futuris casibus ancipites." Iosephus in

15 VIII Antiquitatum: "Divinitas nullus eget et de omniumque rerum compensatione superior est." Tullius in primo De natura deorum: "Dii minora negligunt, neque agellos singulorum neque viticulas persequuntur, nec, si uredo aut grando

2 Sallustius Cat. 52, 29 6 Lucanus IX, 573-582
 15 Iosephus Ant. VIII, 4, 3 17 Cicero N. D. III, 86

1 alieno excogitavit supplicio saepe expiat suo codd.
 3 neque supplicii muliebribus codd. 3 sed om. codd.
 4 prospere V A Q M F prospera rell. 5 nequiquam codd.
 11 estne σ estque rell. 11 dei sedes codd.
 11 deus om. codd. 11 terra et pontus codd. 11 ether: aer codd.
 13 quocumque V m u quodcumque rell.
 15 nullus sic pro nullius Ver. 17 at enim minora di negligunt codd.
 17 nec agellos codd. 18 grando V² B c
 glando A V¹ B p

cuiusdam nocuit, id Iovi animadvertendum fuit." Aristoteles libro Maiorum moralium: "Deus melior est virtute et non secundum virtutem est studiosus." Boetius in quarto De consolatione: "Omnium generatio rerum eventusque mutabilium naturarum progressus et quicquid aliquo movetur modo causas, ordinem, formas ex divine mentis stabilitate finitur." Cresconius in sexto Iohannidos: "Semper amat miseras deceptor fallere mentes Iupiter hic, quem, vane, rogas: in sanguine gaudet horridus et cunctas querit disperdere gentes asper." Seneca libro De providentia: "Nullo modo magis potest deus concupita traducere, quam si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit." Aristoteles in Magnis moralibus: "Omnia habet bona deus et est pro se sufficiens." Idem in eodem: "Inconveniens deo aliud aliquid esse melius." Boetius in 9° De consolatione: "Quis enim coercente in ordine cuncta deo locus esse ullus temeritati reliquus potest?" Stacius in VI Thebaydos: "Quid numina contendere fas homini?" Seneca in 4° De beneficiis: "Deos nemo sanus timet; furor est enim metuere salutaria, nec

2 Aristoteles Mor. II, 5, 2 (1200 b 15) 4 Boethius Cons. IV, P6, 7 7 Corippus Ioh. VI, 149-152 10 Seneca Prov. 5, 2 13 Aristoteles Mor. II, 15, 4 (1212 b 40)
 14 Ibid. II, 15, 4 (1213 a 3) 15 Boethius Cons. V, P1, 8
 17 Statius Theb. VI, 692-693 18 Seneca Ben. IV, 19, 1

4 eventusque: cunctusque codd. 6 finitur: sortitur codd.
 16 ordinem codd.

quisquam amat quos timet." Virgilius in primo Eneidos:
 "Si genus humanum et mortalia tempnitis arma, at sperate
 deos memores fandi atque nephandi." Curcius Rufus in
 Alexandro: "Non homines solum, sed deos decipit qui
 5 postulat deus credi." Aristotiles in libro De bona for-
 tuna: "Deum enim dignificamus dominum existentem talium,
 ut dignus distribuat et bona et mala, fortuna autem, et
 que a fortuna, ut venit velut utique contingit, fiunt.
 Si autem deo tale attribuimus, pravum ipsum iudicem
 10 faciemus vel non iustum, et hoc non conveniens est deo."
 Seneca Epistula X: "Quanta dementia est hominum! Turpis-
 sima vota diis insusurrant; siquis admoverit aurem, con-
 ticescent. Et quod scire homines nolunt, deo narrant.
 Vide ergo, ne hoc precipi salubriter possint: sic vive
 15 cum hominibus, tamquam deus videat; sic loquere cum deo,
 tamquam homines audiant." Aristotiles in primo Methaphysice:
 "Sed nec divinum invidum esse nequit." Tales: "Si lateret
 deos homo iniuste agens, sed nec cogitans inquit." Solon:

1 Vergilius <u>Aen.</u> I, 542-543	4 Curtius Rufus VI, 11, 24
6 Aristoteles <u>Mor.</u> II, 8, 3 (1207a7)	11 Seneca <u>Ep.</u> 10, 5
16 Aristoteles <u>Met.</u> I, 2, 10 (983a2)	17 Cf. Gualterium
Burlaeum <u>Vit. et Mor. Phil.</u> I, p. 10	18 <u>Ibid.</u> II, 18

4 despicit <u>codd.</u>	4 sed etiam deos <u>codd.</u>	7 dignus <u>sic</u>
<u>Ver. pro dignis</u>	8 venit <u>sic Ver. pro vere?</u>	12 diis L
dis p P deo b ¹	12 conticescent p g	conticiscent L P
contitescent b	13 hominem <u>codd.</u>	14 possit <u>codd.</u>
17 Tales si: Tales interrogatus si <u>codd.</u>		

"Deos honora." Ovidius in primo De arte: "Abstulit: ut facile est omnia posse deo." Ieremias: "Numquid facit sibi homo deos, et ipsi non sunt dii?" Idem: "Lapidus de monte similes sunt dii illorum, lignei et lapidei, aurei et argentei. Qui autem colunt illa, confundentur. Quo-
 5 modo ergo extimandum, aut dicendum, illos esse deos?"
 Tullius in primo De Tusculanis questionibus: "Porro firmis-
 simo hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quod
 nulla gens ita fera, nemo hominum tam sic immanis, cuius
 10 mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de diis prava
 sentiunt; id enim vitioso more effici solet; omnes tamen
 esse vim et naturam divinam arbitrantur, nec vero id col-
 locutio hominum aut consensus efficit, nec institutis
 opinio est confirmata, non legibus; omni autem in re con-
 15 sensio omnium gentium lex nature putanda est." Marchus
 Varro Libro primo Rusticorum: "Quoniam ni autem dei
 facientes adiuvant, prius invocabo eos." Quintus Curcius
 in quarto Alexandri: "Dii pro meliore stant causa."

1 Ovidius A.A. I, 562 2 Vetus Testamentum. Ieremias
 XVI, 20 3 Vetus Testamentum. Baruch VI, 38 7 Cicero
Tusc. I, 30 16 Varro R. R. I, 1, 4 18 Curtius Rufus
 IV, 1, 13

1 in facilist codd. 2 faciet codd. 4 et aurei codd.
 5 illa: ea codd. 6 est aut codd. 9 ita: tam codd.
 9 omnium codd. 9 fit G R sit rell. 13 nec: non codd.
 16 et quoniam ut aiunt dei codd. 18 et di quoque pro codd.
 18 stant I stantes A

Martialis Coqus: "Etsi non dederis, Cesar, permittite rogari; offendunt numquam thura precesque Iovem. Qui fingit sacros auro vel marmore vultus, non facit ille deos; qui rogat, ille facit." Ovidius Metamorphoseon in VIII^o: "Nisi quod
 5 rescindere numquam diis licet acta deum." Iosophus libro II^o Antiquitatum: "Dei providentia ubique presens est, cui neque in deserto neque quod in civitatibus agitur est absconsum. Ubicumque enim est homo oportet sciri illic esse deum." Valerius Maximus libro I^o: "Neque enim extin-
 10 gui ulla divinitas potest." Seneca libro De tranquillitate animi: "Diis visus esset indignus in quem iam aliquid fortuna posset." Lucius Apuleius in VIII Asini: "Nec consilio prudenti vel remedio sagaci divine providentie fatalis dispositio subverti vel reformari potest." Iosephus
 15 in VII^o De bello Iudaico: "Si quis reputet profecto inveniet deum quidem hominibus consulere modisque omnibus premonstrare que sunt eorum generi salutaria." Virgilius in secundo Eneidos: "Heu nichil invitis fas quemquam fidere divis." Claudianus in primo: "Divos attolere contra nec fas est

1 Martialis VII, 24, 3-6 4 Ovidius Met. XIV, 784-785
 6 Iosephus Ant. II, 3, 1 9 Valerius Maximus I, 8, 8
 11 Seneca Tranq.^{Am} 6, 3 12 Apuleius Met. IX, 1, 19
 15 Non inveni 18 Vergilius Aen. II, 402 19 Claudianus
 III, 86-87

9 ulla extingui codd. 11 visus es sed codd.

nec posse reor." Plautus in Aulularia: "Agnoscant homines
 nemini auferri posse quod dederit deus." Ioannes
 Crisostomus super epistula ad Hebreos: "Ubique quidem
 religioso nobis opus est intellectu, maxime autem ubi de
 5 deo vel loquimur aliquid vel audimus, quoniam neque ad
 loquendum digne deo lingua sufficit neque ad percipiendum
 previdet intellectus." Iustinus libro VIII: "Diis proxi-
 mus habebatur per quem deorum maiestas vindicata sit."
 Aristoteles in primo De celo: "Deus autem et natura nichil
 10 frustra faciunt." Tullius in VI De re publica: "En quidem
 deus est qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet,
 qui omnia regit et moderatur et movet id corpus cui pre-
 positus est."

Querere an deus sit pena dignum est, quem colere magis quam
 15 discutere convenit sapienti.

Valerius libro 1: "None dubitaverunt sacris imperia
 servire, ita se humanarum rerum futura regimen extimantia,
 sed divine potentie bene atque constanter fuissent famulata.
 Quod animi iudicium in privatorum quoque pectoribus versatum

1 Querolus 2, 13 3 Iohannes Chrysostomus Ep. ad Hebraeos
 I, 2, 1 7 Iustinus VIII, 2, 7 9 Aristoteles Cael.
 I, 4 (271a34) 10 Cicero Rep. VI, 26 16 Valerius
 Maximus I, 1, 9

1 homines sed ut agnoscant nemini codd. 5 aliquid loquimur
codd. 6 digne de deo codd. 7 praevalet codd. 8 habeatur
codd. 10 siquidem est deus codd. 12 omnia: tam codd.
 18 sed: si codd.

est." Idem in eodem: "Noluerunt prisci viri quicquam
 asservari in hac civitate, quo animi hominum ad eorum cul-
 tum advocarentur." Seneca Epistula LXXXVII: "Non sunt
 dii fastidiosi, non invidi: admittunt et ascendentibus manum
 5 porrigunt. Miraris homines ad deos ire. Ad homines deus
 venit, ymo, quod est propius, in homines venit: nulla
 sine deo mens bona est." Titus Livius in primo: "Evenit
 facile quod diis cordi est." Egesippus libro III: "Nullius
 virtutis status afferri potest celestibus impedimentum."
 10 Seneca libro De proverbiiis: "Non aspicias quam plenas deo
 sed quam puras admoveas manus. Non enim aliter, nisi opti-
 mus et pulcerimus dei cultus est." Orosius libro VI De
 Ormesta: "Deum quilibet hominum contempnere ad tempus
 potest, nescire in totum non potest." Apuleius libro I De
 15 deo Socratis: "Nichil est deo potencius, nichil deo per-
 fectius." Idem in eodem: "Nichil enim est deo similis
 quam vir animo perfecte bonus, qui hominibus ceteris

1 Valerius Maximus I, 1, 12 3 Seneca Ep. 73, 15-56
 7 Livius I, 39, 4 8 Non inveni 10 Sent. Falso Inter
Publil. Recept. 3 13 Orosius Hist. Adv. Pag. VI, 1, 2
 15 Apuleius De deo Socrat. 20 16 Ibid. 20

2 in hac adservari civitate codd. 2 a deorum cultu codd.
 4 ascendentibus codd. 5 miraris hominem codd. 5 deus ad
 homines venit codd. 8 esset codd. 10 plenas quis deo
 manus sed quam puras admoveat codd. 11 quis C Vinc. Bell.
 quisque P R F 11 admovias: afferat et admoveat Vinc. Bell.
 offerat C admoveat rell. 12 et om. codd. 15 potentius
 neque suapte sponte nam nihil sat deo codd. 16 est enim
codd. 16 similis et gratius quam codd.

antecellit." Seneca libro II De ira: "Quedam sunt que
 nocere non possunt nullamque nisi beneficam et salutarem
 vim habent, ut dii immortales, qui non volunt obesse nec
 possunt; natura enim illis mitis et placida est, tam longe
 5 remota ab aliena iniuria quam a sua."

10 Seneca Ira II, 27, 1

2 vim nisi beneficam et salutarem codd. 3 non: nec codd.

II

DE NATURA

"Natura est, que unicuique rei suum esse attribuit,"
ut in primo Didascalicon scribit Hugo. Seneca in 4 De
beneficiis: "Quid enim aliud est natura quam deus et
divina ratio toti mundo partibusque eius inserta?" Seneca
5 4 Epistula ad Lucillum: "Parabile est, quod natura desiderat,
et appositum. Ad supervacua sudatur. Illa sunt, que togam
conterunt, que nos senescere sub tentoria cogunt, que in
aliena littora impingant: ad manum est, quod sat est."
Valerius Maximus libro quinto: "Prima igitur et optima
10 rerum natura pietatis est magistra, que nullo vocis minis-
terio, nullo litterarum usu indigens propriis ac tacitis
viribus caritatem parentum liberorum pectoribus infundit."
Oratius in Poetria: "Format enim natura prius nos intus ad
omnem fortunarum habitum." Boetius in 5° De consolatione:

2 Hugo Didas. I, 11 3 Seneca Ben. IV, 7, 1 5 Seneca
Ep. 4, 10-11 9 Valerius Maximus V, 4, ext. 5
13 Horatius A. P. 108-109 14 Boethius Cons. II, P5, 14-16

1 tribuit codd. 7 tentorio codd. 8 inpingunt codd.
11 usu litterarum codd. 12 parentum D E F T parentium
rell.

"Numquam tua faciet esse fortuna que a te natura rerum fecerit aliena. Terrarum quidem fructus animantium procul dubio debentur alimentis; sed si, quod nature satis est, repellere indigentiam velis, nichil est quod fortune
 5 affluentiam appetas. Paucis enim minimisque natura contenta est; cuius satietatem superfluis si urgere velis iniocundum quod infuderis aut noxium." Seneca ad Elbiam: "Naturale est manus sepius ad id referre, quod dolet." Quintilis in primo Causarum: "Hec est omnium natura rerum
 10 ne quid diutius perferas quam quod imitaris." Tullius libro De senectute: "In hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem tamquam deum sequimur eique paremus; a qua enim non est veri simillime, cum cetera partes etatis bene descripte sunt, extremum actum tamquam ab inertis poeta esse
 15 neglectum." Seneca VIII^a Epistula ad Lucillum: "Quantulum est enim, quod nature datur? Parvulo illa dimititur." Boecius in II^o De consolatione: "Humane quippe nature ista conditio est, ut, cum tantum ceteris rebus cum se cognoscit, excellat, eadem tamen infra bestias redigatur,

7 Seneca Cons. Helv. 20, 1 9 Quintilianus Decl. II, 19
 11 Cicero Sen. 5 15 Seneca Ep. 60, 3 17 Boethius Cons.
 II, P5, 29

2 fecit codd. 4 replere codd. 5 petas codd.
 6 superfluis surgere L¹ superflui surgere T¹ superfluis V
 si superfluis urgere rell. 8 manum codd. 8 dolet σ
 doleat rell. 12 a qua non veri simile est codd.
 14 descriptae P b L² descriptae V L¹ A 14 sunt L¹
 sint rell. 16 parvo codd. 18 ut tum tantum codd.

si se nosce deficitur. Nam ceteris animantibus sese ignorare
 natura est, hominibus vicio venit." Tullius libro De senec-
 tute: "Quid aliud est Gigantum more bellare cum diis nisi
 nature repugnare." Claudianus in primo: "Vivitur exiguo
 5 melius. Natura beatis omnibus esse dedit, si quis cognoverit
 uti. Hec si nota foret, frueremur simplice cultu; classica
 non fremerent, non stridula fraxinus iret, non ventus
 quateret pupes, non machina muros." Quintillis in VI^o
 Causarum: "Non enim rerum aliquid natura genitura est
 10 spectaculo nostro novum ac non quicquid speciosissimum
 pulcerrimumque visuri sumus vidimus." Seneca in 5^a Decla-
 mationum: "Non respondet ad certam fecunditas diem; sui
 iuris rerum natura est." Boetius in 2 De consolatione:
 "Agit cuicumque rei natura, quod proprium. Est enim nec
 15 contrariarum rerum miscetur effectibus et ultro, que sunt
 adversa, depellit." Tullius in primo De natura deorum:
 "Est enim vis tanta nature, ut homo nemo velit nisi homini
 similis esse." In VIII^o Policratorum: "Impossibile in uno

3 Cicero Sen. 5 4 Claudianus III, 215-219 9 Quin-
 tilianus Decl. VI, 16 12 Seneca Contr. II, 5, 7
 13 Boethius Cons. II, 6, 17 16 Cicero N. D. I, 28, 78
 18 Iohannes Sarisberiensis Policrat. VIII, 6

1 nosse codd. 1 desierit codd. 1 naturae codd.
 2 est prae venit in ras. Ver. 6 forent codd.
 7 fremerent L V¹ gemerent G B 7 nec G 8 nec machina G
 9 aliquid rerum codd. 12 ad propositum nec ad certam diem
 fecunditas codd. 14 agit enim cuiusque rei codd.
 14 enim om. codd. 17 homini A C N hominis rell.
 18 est enim M impossibile enim est in rell.

statu permanere naturam, sed motu suo crescere vel decrescere
 necesse est, et, nisi crescendi capax sit, sustinere nequit."
 Quintilis in VIII° Causarum: "Nichil, iudices, in rebus
 humanis voluit esse rerum natura tam simile ut non aliqua
 5 proprietate secerneret." Boetius in 3 De consolatione:
 "Neque enim a diminutis inconsumatisque natura rerum cepit
 exordium, sed ab integris absolutis procedens in extrema
 hec atque effecta dillabitur." Aristotiles in 3 Metha-
 physicorum: "Imitatur enim ars naturam." Seneca in V°
 10 Naturalium questionum: "Nichil ita, ut immobile esset,
 natura concepit." Pomponius libro XII°: "Naturam equum
 est neminem cum alterius iactura fieri locuplectiorem."
 Boetius in 3 De consolatione: "Dat cuique natura quod con-
 venit et ne dum manere possit inter elaborat." Tullius in
 15 2 De natura deorum: "Nature solertiam nulla ars, nulla
 manus, nemo opifex consequi possit imitando." Aristotiles
 in primo Methaphysicorum: "Multipliciter hominum natura

3 Quintilianus Decl. VIII, 12 5 Boethius Cons. III, P10, 5
 9 Aristoteles Nat. Auscul. II, 2, 7 (194a17) 10 Seneca
Q. N. VI, 1, 12 11 Pomponius Dig. XII, 6, 14
 13 Boethius Cons. III, P11, 20 15 Cicero N. D. II, 81
 17 Aristoteles Met. I, 2, 9 (982b29)

1 statu corporum codd. 2 sit animal omnino sustinere codd.
 4 ut: quod codd. 6 ab codd. 7 absolutisque codd.
 8 haec extrema atque effeta codd. 11 nam hoc natura codd.
 12 iactura: detrimento codd. 14 possunt intereant elaborat
codd. 15 nature: cuius codd.

serva est." Policrati libro 1°: "Que nature sunt, pereque sunt hominum; que officii, sunt singulorum. Aliud itaque ex officio, aliud ex natura; licet nature ius ex officio debeatur. Paricidii siquidem est species impugnare iura nature." Sidonius in 4° Epistularum: "Efficatius, citius, ardentius natura mortalium culpat aliquem quam laudet." Tullius in V° De questionibus Tusculanis: "Aperta res est et quotidie ipsa natura nos admonet quam paucis, quam parvis rebus egeat." Plinius libro 8 Naturalis istorie: 10 "Nature nichil esse placuit sine pari." Varo in primo Rusticarum rerum: "Nobis enim ad agriculturam dedit natura, experientiam et imitationem." Tullius in primo De officiis: "Neque enim attinet nature repugnare nec quicquam sequi, quod assequi non queat." Idem in eodem: "Nichil decet in 15 vita minerva adversante et repugnante natura." "Que melior in hominum genere natura quam eorum qui se natos ad homines iuvandos et conservandos arbitrantur." Idem in 4°: "Natura omnes ea que bona videntur sequuntur fugiuntque contraria."

1 Iohannes Sarisberiensis Policrat. I, 2 5 Sidonius Ep. IV, 18, 6 7 Cicero Tusc. V, 102 9 Plinius N. H. VIII, 21, 79 11 Varro R. R. I, 18, 8 12 Cicero Off. I, 110
14 Ibid. III, 78 15 Cicero Tusc. I, 32 17 Ibid. IV, 12

1 quae vero nature codd. 2 sunt om. codd. sua sunt i.m. A
2 omnium codd. 4 species est codd. 6 aliqua codd.
8 nos ipsa natura codd. 10 pari a o v S pare rell.
11 ad culturam codd. 14 non queas Z L c nequeas p o
15 quae est melior igitur codd. 17 iuvandos tutandos
conservandos codd. 17 naturae X natura enim rell.

Calcidius: "Eget imbecilla hominum natura presidio prestan-
 tiorisque nature." Aristoteles in primo Politicorum:
 "Nichil enim frustra natura fecit." Idem in eodem: "Natura
 nichil imperfectum facit neque frustra." Beatus Ambrosius
 5 in VI° Exameron: "Validius est nature testimonium quam
 doctrine augmentum." Idem in eodem: "Melior magistra
 virtutis natura." Aristoteles in primo De celo: "Videntur
 enim in aliis citissime corrupta que preter naturam." Idem
 in 2: "Natura autem nichil inrationabiliter aut frustra
 10 facit." Seneca libro VII° Arcium: "Tota rerum natura
 umbrosa est aut inanis aut falax." Idem in 2 De ira:
 "Nemo nature sanus irascitur." Ibidem: "Nemo irascitur,
 ubi vitium natura defendit." Valerius Maximus libro 2:
 "Natura vobis quem ad modum nascendi, ita gignendi legem
 15 scribit, parentesque vos alendo nepotum nutriendorum merito
 vel debito, siquis est pudor, alligaverunt." Seneca libro
 De beata vita: "Rerum nature assentio; ab illa non deerrare
 ad illius legem exemplumque formari sapientia est." Plinius

1 Chalcidius In Tim. Plat. CCLV 2 Aristoteles Pol. I, 1,
 10 (1253a8) 3 Ibid. I, 3, 7 (1256b20) 5 Ambrosius Hex.
 VI, 21 6 Ibid. VI, 21 7 Aristoteles Cael. I, 2, 12 (269b9)
 9 Aristoteles An. III, 12, 3 (434a30) 10 Seneca Ep. 88, 46
 11 Seneca Ira II, 10, 6 12 Ibid. II, 10, 6 13 Valerius
 Maximus II, 9, 1 17 Seneca Vit. Beat. 3, 3

1 eget vero C eget enim rell. 7 veritatis natura est
codd. 11 umbra codd. 11 est aut V est a te aut P
 12 nemo autem naturae codd. 15 merito vel om. codd.
 16 allegaverunt L A 17 adsentior codd. 17 deerrare et
 ad codd.

libro VIII° Naturalis istorie: "Non est fateri rerum
 naturam largius mala an remedia genuerit." Seneca in
 4 De beneficiis: "Nichil agis, ingratissime mortalium,
 qui te negas deo debere, sed nature, quia nec natura sine
 5 deo est nec deus sine natura, sed idem est utrumque, nec
 distat officio." Idem De consolatione ad Polybium:
 "Natura se nulli necessitati sue gratiam facturam esse
 testata est."

1 Plinius N. H. VIII, 23, 87
 6 Seneca Cons. Polyb. 11, 1

3 Seneca Ben. IV, 8, 2

2 natura codd. 5 utrum R¹
 7 nulli se necessitatis codd.

5 alt. nec G P om. rell.

III

DE ANIMA, MENTE, ET ANIMO

"Anima," secundum beatum Augustinum in libro De motu cordis, "est substantia incorporea intellectualis illuminationis a primo ultima revelatione perceptiva." Remigius: "Anima est substantia incorporea regens corpus."

5 Aristoteles libro De anima: "Anima est primus actus corporalis physici, organici, potentia vitam habentis."

Augustinus libro De spiritu et anima: "Anima dicitur in quantum animat corpus sive vivificat, mens in quantum recolit, animus dum vult, ratio cum rectum iudicat, spiritus
10 dum spirat vel quia spiritualem naturam habet, sensus dum sentit, memoria dum recordatur, voluntas dum consentit. Hec nomina diversa sunt anime non propter anime pluralitatem et operationem, sed propter effectus multiplicitatem et operationem." Seneca VIII^a Epistula ad Lucillum: "Cogitate
15 nichil preter animum esse mirabile, cui magno nichil magnum

1 Non inveni 3 Non inveni 5 Aristoteles An. II, 1, 5
(412a27) 7 Augustinus Sp. et An. 34 14 Seneca Ep.
8, 5

- est." Terencius in Andria: "Dum in dubio est animus,
paulo momento huc vel illuc pellitur." Ovidius in 3
Methamorphoseon: "Teloque animus prestantior omni."
Oracius libro Epistularum: "Animum rege; qui nisi paret,
5 imperat; hunc frenis, hunc tu conpesce cathena." Seneca
in 2 De ira: "Dure contractandus est animus, ut ictum
non sentiat nisi gravem." Augustinus in primo Confes-
sionum: "Sic est, ut pena sua sibi sit inordinatus animus."
Boecius in quarto De consolatione: "Quid aliud animorum
10 salus videtur esse quam probitas, quid egritudo quam
vitia?" Beatus Geronimus Ad Fiuram: "Interdum animus
dominarum ex ancillarum habitu iudicatur." Seneca Epistula
XX ad Lucillum: "Potius excitandus e somno et vellificandus
est animus admonendusque naturam nobis minimum constituisse."
15 Ovidius in primo De Ponto: "Omnia deficiunt: animus tamen
omnia vincit, ille etiam vires corpus habere facit."
Boecius in quinto De consolatione: "Humanas animas
liberiores quidem esse necesse est cum se in mentis divine

1 Terentius And. 266 3 Ovidius Met. 3, 54 4 Horatius
Ep. I, 2, 62-63 6 Seneca Ira II, 25, 4 8 Augustinus
Conf. I, 12, 19 9 Boethius Cons. IV, P6, 29
11 Hieronymus Ep. LIV, 13 13 Seneca Ep. 20, 13
15 Ovidius Pont. II, 7, 75-76 17 Boethius Cons. V, P2, 8

1 dubiost codd. 2 inpellitur codd. 5 catenis E
catena rell. 6 tractandus animus est codd. 8 omnis
inordinatus animus codd. 9 quid vero aliud codd.
13 vellificandus codd. 14 atmonendus P¹ 17 humanas
vero animas codd.

speculatione conservant, minus vero cum dillabuntur ad
 corpora minusque etiam cum terrenis artibus colligantur.
 Extrema vero est servitus cum viciis debite rationis prop-
 rie possessione ceciderunt. Nam ubi oculos a summe luce
 5 veritatis ad interiora et tenebrosa deiecerint, neque in
 sicie nube caligate perniciosis turbantur affectibus
 quibus accendendo consenciendoque quam invexere sibi
 adiuvat servitatem et sunt quodam modo populi libertate
 captive. Que tamen ille ab eterno cuncta prospiciens
 10 providentie cernit intuitus et suis queque meritis predes-
 tinata disponit." Tullius libro De paradosis prima: "Tu,
 cum deus tibi sive mater, ut ita dicam, rerum omnium natura
 dederit animum, quo nichil est prestantius atque divinius,
 sic te abicies ipse atque prosternes, ut nichil inter te
 15 atque quadrupedem aliquam putes interesse?" Seneca in
 V De beneficiis: "Gentes facilius est barbaras impacien-
 tesque alieni arbitri regere, quam animum suum continere
 et tradere sibi." Beatus Augustinus in libro De civitate dei:

11 Cicero Par. 14 16 Seneca Ben. V, 7, 5 18 Augustinus
Civ. Dei I, 22, 1

3 deditae codd. 5 inferiora codd. 5 neque. . .caligate:
 mox inscitie nube caligant codd. 8 adiuvant codd.
 8 populi: propria codd. 12 cum tibi sive deus ut codd.
 13 dederunt V 13 neque divinius codd. 14 ipse abicies
codd. 15 atque inter quadrupedem codd. 17 alieni
 arbitri G P arbitri alieni rell.

"Magis enim mens infirma deprehenditur que sufficere non potest vel duram sui corporis servitutem vel stultam vulgi opinionem; maiorque animus merito dicendus est qui vitam erumpnosam magis potest ferre quam fugere." Tullius
 5 in 4 De Tusculanis questionibus: "Quem ad modum, enim sanguis corruptus est aut pituita redundat aut bylis, in corpore morbi egrotationesque nascuntur, sic pravaram opinionum perturbatio et ipsarum inter se repugnantia animum spoliat morbisque perturbat." Seneca Ad Elbiam:
 10 "Animus est qui divites facit; hic in exilia sequitur et in solitudinibus asperimis, quantum satis est subtinendo corpori invenit, ipse bonis suis habundat et fruitur: pecunia ad animum nichil pertinet, non magis quam ad deos immortales." Ovidius in primo De Ponto: "Parcendum est
 15 animo miserabile vulnus habenti. Subducunt oneri colla perusta boves." Tullius in 5 De Tusculanis: "Humanus animus decerptus ex mente divina cum alio nullo nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur si est excultus et si eius acies est ita curata ut

5 Cicero Tusc. IV, 23 9 Seneca Cons. Helv. 11, 5
 14 Ovidius Pont. I, 5, 23-24 16 Cicero Tusc. V, 38

1 ferre non potest codd. 5 quem ad modum: cum codd.
 8 conturbatio codd. 8 repugnantia sanitate spoliat
 animum codd. 11 cum quantum codd. 19 ita curata
 est codd.

nec cecaretur erroribus, fit perfecta mens, id est absoluta ratio, quod est idem ratio virtus." Seneca libro De consolatione ad Pollionem: "Graviora animi vulnera quam corporis ictus sunt." Idem in eodem: "Naturale est ut
 5 semper animus ab eo refugiat, ad quod cum tristitia revertitur." Beatus Geronimus Ad Furiam: "Quid pulcrius anima, que dei filia nuncupatur, et nullos extrinsecus querit ornatus? Credit in Christum, et hac ambitione ditata pergit ad sponsum, eundem habens dominum quem et virum." Beatus
 10 Augustinus in 4 Confessionum: "Miser est omnis animus victus amicicia rerum mortalium, et dillaniatur cum eas amictit." Boetius in 5 De consolatione: "Unica gens hominum celsum levat altius cacumen atque levis recto stat corpore despicitque terras. Hoc ubi terrenus desipis ad-
 15 monet figura. Qui recto celum vultu petis exerisque frontem, in sublime feras animum quoque, ne gravata pessum inferior sidat mens corpore celsius levato." Seneca Ad Elbiam: "Augustus animus est quem terrena delectant: ad illa

3 Seneca Cons. Polyb. 15, 4 4 Ibid. 18, 7
 6 Hieronymus Ep. LIV, 3 10 Augustinus Conf. IV, 6, 11
 12 Boethius Cons. V, M5, 10-15 17 Seneca Cons. Helv. 9, 2

1 nec K ne rell. 2 ratio om. codd. 3 graviora multo
 animi vulnera quam postea corporis ictus est codd.
 3 graviora V graviore C graviorem D 3 vulnera V
 vulnere B nomen H dolore D E 11 vinctus codd.
 14 Haec nisi terrenus male desipis codd. 15 exserisque
codd.

- educandus est que ubique eque apparent, ubique eque splendent." Idem in eodem: "Sunt optima quibus animus omnis occupationis expers operibus suis vacat." Terentius in Heuton: "Quanto tuus est animus, natu gravior ignoscentior."
- 5 Valerius Maximus in 7°: "Cedit interdum generosus animus spiritus utilitati et fortune viribus succumbit, ubi, nisi tuciora consilia legeris, spetiosa sequenti concidendum est." Seneca Epistula XXXII^a ad Lucillum: "Non est huius animus in recto cuius acta discordant." Idem in 2° De ira:
- 10 "Facile est adhuc teneros animos componere, difficulter reciduntur vitia que nobiscum creverunt." Idem Epistula 2°: "Primum argumentum composite mentis existimo posse consistere et secum morari." Beatus Gregorius in 3° Dialogo: "Cumque animus dividitur ad multa, fit minor ad
- 15 singula: tantoque animo ei in unaquaque subripitur quanto latius in multis occupatur." Seneca Epistula XV^a: "Maiore corporis sarcina animus eliditur et minus agilis est. Itaque quantum potes, circumscribe corpus tuum et animo locum

2 Seneca Cons. Helv. 20, 1 4 Terentius Heaut. 645
 5 Valerius Maximus VII, 6, 1 8 Seneca Ep. 34, 4
 9 Seneca Ira II, 18, 2 12 Seneca Ep. 2, 1 14 Gregorius
Dial. I, 4 16 Seneca Ep. 15, 2

1 abducendus codd. 2 optimae quoniam animus codd.
 2 optima A 4 quando tuos codd. 4 natura ignoscentior
codd. 5 caedit L A¹ cedat rell. 5 animus om. codd.
 10 teneros adhuc codd. 15 tantoque ei in una qualibet re
codd. 15 quando codd.

laxa." Idem in eodem: "Dandum est aliquod intervallum animo, ita tamen ut non resolvatur, sed remittatur."

Bias: "Anime morbus est impossibilia cupere." Sidonius in 4 Epistularum: "Naufragioso pelago conformis est motus

5 animorum." Tullius in primo De Tusculanis questionibus:

"Nichil est animo velocius, nulla est celeritas que possit cum animi celeritate contendere. Qui si permanet incorruptus sui que similis, necesse est ut ita feratur ut penetret et dividat omne celum." Beatus Geronimus Ad matrem

10 et filiam: "Nitens cutis sordidum ostentat animum."

Apuleius de deo Socratis: "Nichil eque admiror quam, cum omnes cupiant vivere et sciant non alia re quam animo vivi nec fieri posse ut optime vivant nisi si collitur animus et tamen animum suum non colunt homines. Oculi curandi

15 sunt ut acriter cernatur; pedes curandi sunt ut celeriter curatur; brachia vegetanda ut fortiter pugilletur. Sic et animus collendus est ut bene vivatur." Seneca in 2 De ira: "Animi motus eos putemus sanissimos validissimosque qui

cf.

1 Seneca Ep. 15, 6 3 Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. V, p. 36 4 Sidonius Ep. IV, 12, 1 5 Cicero Tusc. I, 43 10 Hieronymus Ep. CXVII, 6 11 Apuleius De deo Socrat. 21 17 Seneca Ira II, 35, 2

10 ostendit codd. 11 miror codd. 12 et cupiant optime codd. 13 posse quin ut codd. 13 vivas codd. 13 nisi si om. codd. 13-16 animus colendus sit, tamen animum suum non colant. At si quis velit acriter cernere, oculi curandi sunt, quibus cernitur; si velis perniciousiter currere, pedes curandi sunt, quibus curritur; itidem si pugillare valde velis, brachia vegetanda sunt, quibus pugillatur. codd.

nostro arbitrio ibunt, non suo feruntur." Iuvenalis X^a
 Satira: "Orandum est ut sit mens sana in corpore sano.
 Fortem posce animum mortis terrore carentem, qui spatium
 extremum vite inter munera ponit nature, qui ferre queat
 5 quoscumque labores, nesciat irasci, cupiat nichil, et
 potiores Herculis erumpnas credat sevosque labores et
 venere et cenis et pluma Sardanapalli." Casiodorus libro
 1° Variarum IIII^{ta} epistula: "Est enim ingenui animi
 signum, fame diligere commodum et lucra potius odisse
 10 causarum." Beatus Caesarius in quodam sermone: "Sine
 dubio quantum est melior anima quam corpus, tanto maiorem
 fetorem reddunt immunde cogitationes in anima quam cloace
 aut secessus in carne." Valerius Maximus in VII: "Et
 enim densissimis tenebris involuta mortalium mens, in quam
 15 late patentem errorem cecas preces tuas spargis!
 Divitias appetis, que multis et exitio fuerunt: onores
 concupiscis, qui quam plures pessum dederunt: regna tecum
 ipsa voltus, quorum exitus numero miserabiles cernuntur;

2 Iuvenalis 10, 356-362 8 Cassiodorus Var. I, 4
 10 Caesarius Serm. XLV, 3 13 Valerius Maximus VII, 2, ext. 1

1 ferentur codd. 4 vitae extremum codd. 4 ponat codd.
 5 labores P S dolores G U 7 pluma P G U plumas F
 plumis A L O pulmis T 8 ingenui: invicti codd.
 11 est melior codd. 11 tantum codd. 12 immunde:
 sordidae codd. 12 quam in carne secessus aut cloacae
codd. 16 et om. codd. 16 honores: h exp. Ver.
 17 qui dett. quae L A 17 qui conplures codd.
 17 quam plures: conplures codd. 18 volvis codd.
 18 exitus saepe numero codd.

splendidis coniugiis initis manus; at hec ut aliquando
 illustrant, ita nonnumquam funditus domos avertunt. Desine
 igitur stulta futuris malorum tuorum causis inhiare teque
 totam celestium arbitrio permitte, quia qui tribuere bona
 5 ex facili solent, et eligere aptissima possunt." Seneca
 in primo De ira: "Commota enim semel et excussa mens ei
 servit quo impellitur. Quarundam rerum initam in nostra
 potestate sunt, ulteriora nos in sua rapiunt." Idem in
 2 eiusdem: "Nichil est difficile et arduum quod non humana
 10 mens vincat et in assiduam familiaritatem perducatur assidua
 meditatio." Idem in eodem: "Quodcumque sibi imperavit
 animus, optinuit." Beatus Cesarius in quodam sermone:
 "Quid nobis tantum male meruit anima nostra ad Dei ymaginem
 facta ut vel tantam custodiam ei nolimus impendere quantum
 15 videremur de nostris vestibibus cogitare." Idem in eodem:
 "Primum ac principale medicamentum est anime egrotanti,
 ita caritatis dulcedinem retinere, ut non solum amicos sed
 etiam inimicos velit toto corde diligere." Tullius in

6 Seneca Ira I, 7, 3-4 9 Ibid. II, 12, 3 11 Ibid. II,
 12, 3 12 Caesarius Serm. XLV, 4 15 Ibid. XXXVI, 1

2 evertunt codd. 3 causis quasi felicissimis rebus codd.
 3 teque totam dett. et quae totam L 5 et: etiam codd.
 5 aptissima A² aptissime rell. 7 initia codd.
 8 nos vi sua codd. 9 est tam difficile codd.
 10 assiduam om. codd. 13 tantum male: mali codd.
 14 ex factam corr. Ver.

primo De officiis: "Nemini parere animus bene informatus
 a natura vult non precipienti aut docenti aut utilitatis
 causa iuste et legitime imperanti." Idem in eodem:
 "Illud honestum quod ex animo excelso magnificoque querimus
 5 animi efficitur, non corporis viribus." Iosophus in
 XVIII^o Antiquitatum: "Gerit quippe indignationis aliquid
 liber animus ut iniquitatem ferre non valeat." Macrobius
 in 1^o Saturnalium: "Neque enim recte institutus animus
 requiescere aut utilius aut honestius usque potest quam in
 10 aliqua oportunitate docte ac liberaliter colloquendi, in-
 terrogandique et respondendique comitate." Beatus
 Augustinus libro XIII^o De confessionibus: "Inde quippe
 animus pascitur unde letatur." Tullius in XI^o Philippicarum:
 "Quo maior est vis animi quam corporis, hec graviora sunt
 15 mala que animo concipiuntur quam que corpore feruntur.
 Miserior ergo est qui in se suscipit scelus quam qui
 alterius facinus suscipere cogitur." Idem in 3 De
 Tusculanis: "Animus eger, ut ait Ennius, semper errat
 nec pati nec perpeti potest, cupere numquam desinit."

1 Cicero Off. I, 13 3 Ibid. I, 79 6 Iosephus Ant.
 XIX, 1, 12 8 Macrobius Sat. I, 2, 4 12 Augustinus
Conf. XIII, 27, 42 13 Cicero Phil. XI, 9
 18 Cicero Tusc. III, 3, 5

2 vult non: velit nisi codd. 9 usquam codd. 14 vis
 est codd. 14 hoc sunt graviora codd. 15 ea quae
 concipiuntur animo codd. 15 illa quae corpore codd.
 16 ergo: igitur codd. 16 suscipit in se codd.
 16 quam si qui codd. 17 subire codd. 19 neque pati
 neque codd.

Plato in Intimeo: "At vero deus tam antiquitate quam virtutibus preire animam nature, corporis iussit dominam que eam et principali iure voluit esse circa id quod tuetur." Tullius in VI° Retorice de re publica: "Quare
 5 tibi, Publi, et piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis, nec iniussu eius a quo ille est vobis datus ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum assignatum a deo defugisse videamini." Aristoteles in primo De anima: "Dicere autem irasci animam simile est
 10 et si aliquis eam texere vel edificare; melius autem fortassis est non dicere animam misereri aut discere aut intelligere sed hominem anima." Idem in eodem: "Anima autem aliquid melius esse et antiquius impossibile est." Sidonius in 2 Epistularum: "Anima perita musicas non
 15 refutat inferias." Tullius libro 1° De divinatione: "Cum animus est revocatus a societate et contagione corporis tum meminit preteritorum, presentia cernit, futura providet. Iacet enim corpus dormientis ut mortui, viget autem et

1 Chalcidius Tim. 34 4 Cicero R.P. VI, 15 9 Aristoteles
An. I, 4, 12 (408b12) 12 Ibid. I, 5, 12 (410b13)
 14 Sidonius Ep. III, 12, 6 15 Cicero Div. I, 63

4 quare et tibi codd. 5 animus est codd. 10 et pro
 atque 10 dicat post texere supplendum 15 cum ergo
 est somno sevocatus animus a societate codd.

vivit animus. Quod multo magis faciet post mortem, cum
 anima corpore excessit. Itaque apropinquante morte multo
 est divinius." Seneca libro Proverbiorum: "Bonus animus
 lesus gravius multo irascitur." Idem in eodem: "Benivola
 5 coniunctio animi maxima est cognatio." Idem in eodem:
 "Turpe prebet spectaculum animus eger." Idem in 2 De ira:
 "Facile est teneros adhuc animos componere, difficulter
 reducuntur vitia que nobiscum se creverunt." Idem in
 libro De tranquillitate animi: "Nichil tam acerbum est in
 10 quo non equus animus solatium non inveniatur." Idem in
 eodem: "Sero animus ad periculorum patientiam post peri-
 cula instruitur." Idem in eodem: "Danda est animis
 remissio: meliores fortioresque requieti resurgunt. Ut
 fertilibus agris non est imperandum (cito enim illos
 15 exauriet numquam intermissa fecunditas), ita animorum
 impetus assiduus labor franget, vires recipient paulum
 resoluti et remissi. Nascitur ex assiduitate laborum
 animorum ebetatio quedam et langor." Seneca ad Libiam:

3 Publilius Syrus 53 4 Ibid. 59 5 Seneca Mor. 89
 6 Seneca Ira II, 18, 2 9 Seneca Tranq. An. 10, 4
 11 Ibid. 11, 8 12 Ibid. 17, 5 18 Seneca Cons. Helv.
 8, 2

1 cum omnino corpore excesserit codd. 6 aeger animus codd.
 7 est enim teneros codd. 8 ex reduncuntur corr. Ver.
 reciduntur codd. 8 se om. codd. 10 non om. codd.
 13 fortioresque: acrioresque codd. 13 surgent codd.
 17 remissi o emissi A 18 languor codd.

"Duo que pulcerima sunt, quocumque nos moverimus, sequentur: natura communis et propria virtus." Seneca in primo De clementia: "Magnum animi proprium est placidum esse tranquillumque et iniurias atque offensas superne despiciere."

- 5 Ibidem: "Magnam fortunam magnus animus decet, qui, ubi se ad illam extulit et altior stetit, illam quoque infra terram deducit." Idem in 3 De beneficiis: "Non est irritandus animus ad avaritiam, ad querellas, ad discordiam; sua sponte in ista fertur. Quantum possumus,
10 resistamus et querenti occasionem amputem."

3 Seneca Clem. I, 5, 5 5 Ibid. 7 Seneca Ben. III, 14, 4

3 magni codd. 4 offensiones codd. 5 ubi: nisi codd.
10 occasionem M occasiones rell. 10 amputemus codd.

IV

DE VIRTUTE

"Virtus," secundum philosophum in 2° Ethicorum,
"est habitus electivus in mediocritate existens quo ad
nos determinata ratione." Tullius in primo De legibus:
"Virtus est perfecta ratio" vel "virtus est perfectio
5 rationis," ut idem scribit libro 4 De fide bona et mala.
Aristoteles libro Magnorum moralium: "Virtus est
habitus medius circa tristitias et delectationes."
Beatus Augustinus in libro 7 De civitate dei: "Virtus
est ars recte beneque vivendi." Idem libro De spiritu
10 et anima: "Virtus est habitus mentis bene compositae."
Seneca Epistula XLVIII^a ad Lucillum: "Omnes preoccupati
sumus. Virtutes discere sed eo maiore animo ad emendationem
nostri debemus accedere, quod semel traditi nobis boni

1 Aristoteles Eth. II, 6, 15 (1106b36) 3 Cicero Leg.
I, 45 4 Cicero Fin. IV, 35 6 Aristoteles Mor.
I, 8, 2 (1186a32) 8 Augustinus Civ. Dei IV, 21, 1
10 Augustinus Sp. et An. 4 11 Seneca Ep. 50, 7-9

1 est virtus codd. 4 rationis enim perfectio est virtus
codd. 9 ars quippe ipsa bene recteque vivendi virtus...
est codd. 12 virtutes discere vitia dediscere est codd.
vitia dediscere om. P b

perpetua possessio est: nam dediscitur virtus. Contraria enim mala in alieno herent. Ideo depelli et exturbari possunt; fideliter sedent, que in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est, vitia inimica et infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes exire non possunt facilisque earum tutela est, ita vitium arduum eundi ad illas." Aristoteles in 2 Ethicorum: "Virtus autem omni etate melior est et certior, quem ad modum natura mediis citra utique coniectatrix." Valerius Maximus in 2: "Virtutis uberrimum alimentum est honos." Flavius Vopiscus in Vita Aureliani: "Neque enim quisquam aliquando ad summa rerum pervenit qui non a prima etate gradibus virtutis ascenderit." Beatus Gregorius in primo Moralium: "Neque enim vere unaque virtus est, si mista aliis virtutibus non est." Tullius in primo Officiorum: "Virtutis enim laus omnis in actione consistit." Seneca in Hercule furente: "Virtus est domare quem cuncti paverunt." Quintus Curtius in V Alexandri: "Nichil virtus inexpertum omittit."

7 Aristoteles Eth. II, 6, 9 (1106b14) 9 Valerius
 Maximus II, 6, 5 10 Scriptores Historiae Augustae, Flav.
Vop. 11, 10 13 Gregorius Mor. I, 36, 54 15 Cicero
Off. I, 19 16 Seneca Herc. Fur. 435 18 Curtius
 Rufus V, 9, 7

1 nam: non codd. 5 virtutes recepte exire codd.
 5 facilisque σ faciliusque p L P¹ b sed u corr. P
 6 initium ad illas eundi arduum codd. 7 etate pro arte
Ver. 11 summam codd. 14 unaquaeque vere codd.
 17 virtutis est domare quae cuncti pavent codd.

- Iosep in prima Ylliados: "Ignis virtuti cessit et ensis."
 Lucanus in primo Pharsalie: "Stimulos dedit emula virtus."
 Aristotiles 4 Ethicorum: "Virtutis enim magis bene facere
 quam pati bene, et bene operari magis quam turpia non
 5 operari." Seneca in primo De ira: "Numquam committet
 virtus, ut vitia, dum compescit, iungatur." Valerius
 libro 3: "Iniquum enim senatus putavit eum honori nundum
 tempestivum videri qui iam virtuti maturus fuisset."
 Tullius in primo Officorum: "Optima hereditas a patribus
 10 traditur liberis omni que patrimonio prestantior gloria
 virtutis rerumque gestarum, cui dedecori esse nephas et
 vitium iudicandum est." Blossus in Romulea: "Egregias
 mentes virtus delectat in hoste." Iosophus in 4 Antiqui-
 tatum: "Virtus etenim primitus bonarum causarum est
 15 premium, deinceps et aliarum prestat augmentum." Seneca
 in Thebayde: "Non est, ut putas, virtus, pater, timere
 vitam, sed malis ingentibus obstare nec se vertere ac
 retro dare." Cresconius in 2 Iohanidos: "Omnia dispensat

1 Iosephus Iscanus Bell. Troian. I, 177 2 Lucanus I, 120
 3 Aristoteles Eth. IV, 1, 7 (1120a11) 5 Seneca Ira II,
 6, 2 7 Valerius Maximus III, 1, 1 9 Cicero Off. I,
 121 12 Blossus Rom. IX, 5 14 Iosephus Ant. IV, 8, 2
 16 Seneca Phoen. 190-192 18 Corippus Ioh. II, 337-339

1 cedit codd. 5 nec umquam codd. 6 compescit imitetur
codd. 7 senatus. . .iniquum enim putavit codd.
 9 Optima autem h. codd. 12 vitium B a b impium L p
 18 dispensans codd.

misto moderamine virtus, hec summa est, hec sola placet,
 hec vincere gentes atque placere potest." Valerius
 Maximus in primo: "Enerves animos odisse virtus solet."
 Tullius in 2 De Officiis: "Male enim res se habet, cum
 5 quod virtute effici debet, id temptatur pecunia." Ovidius
 in X° Metamorphoseon: "Stat monitis contraria virtus." Oratius
 in 3 Carminum: "Virtus, repulse nescia sordide, intaminatis
 fulget honoribus nec summit aut ponit secures arbitrio
 popularis aure." Seneca in libro De beata vita: "Altum
 10 quiddam est virtus, excelsum et regale, invictum et
 infatigabile." Idem in eodem: "Agedum, virtus antecedit,
 tutum erit omne vestigium." Tullius in 3 Philipicarum:
 "Omnia alia caduca sunt, incerta et mobilia. Virtus est
 una altissimis defixa radicibus; que numquam ulla vi
 15 labefactari potest, numquam dimoveri loco." Ovidius in
 2 De Ponto: "Sed tendit in ardua virtus et talis meritis
 gratia maior erit." Iosophus in XI° Antiquitatum: "Nullum
 lesisse maxima virtus est." Seneca in Troadibus: "Numquam

3 Valerius Maximus II, 7, 15 4 Cicero Off. II, 22
 6 Ovidius Met. 10, 709 7 Horatius Carm. III, 2, 17-20
 9 Seneca Vit. Beat. 7, 3 11 Ibid. 13, 5 12 Cicero
Phil. IV, 13 16 Ovidius Pont. II, 2, 111-112
 17 Non inveni 18 Seneca Med. 161

1 misto T u iusto rell. 2 acque placare T 4 se res
codd. 10 pr. et om. codd. 11 antecedit codd.
 13 alia omnia falsa incerta sint caduca mobilia codd.
 falsa om. D 14 vi ulla codd. 16 meriti codd.

potest non esse virtuti locus." Lucanus in 3 Pharsalidis:
 "Crevit in adversis virtus." Cresconius in primo Iohanidos:
 "Tu prisca parentum iura tene, fessos releva, confringe
 rebelles. Hic pietatis amor, subiectis parcere, nostrum
 5 est, hic virtutis honor, gentes domitare superbas."
 Valerius Maximus in 2: "Capi ergo virtus nescit, patientia
 dedecus ignorat, fortune succumbere omni fato tristius ducit,
 nova et speciosa genera excogitat, si quisquam interiit qui
 sic extinguitur." Tullius in primo Officorum: "Etiam hoc
 10 intelligendum puto, neminem omnino negligendum in quo
 aliqua significatio virtutis appareat. Colendum autem ita
 esse quemquam maxime, ut quisque maxime virtutibus hiis
 lenioribus erit ornatus, modestia et temperantia, ac ipsa,
 de qua multa dicta sunt, iusticia." Seneca libro De
 15 providentia: "Inter bonos viros et deos amicitia est con-
 ciliante virtute." Idem in eodem: "Marcet sine adversario
 virtus; tunc apparet quanta sit quantumque polleat, cum
 quid possit patientia hostendit." Boecius in 3 De conso-
 latione: "Inest enim dignitas propria virtuti, quam

1 Lucanus III, 614 2 Corippus Ioh. I, 146-149
 6 Valerius Maximus III, 2, 7 9 Cicero Off. I, 46
 15 Seneca Prov. 1, 5 16 Ibid. 2, 4 19 Boethius Cons.
 III, P4, 7

3 iura: laurea T 4 nostrae T 5 domare T 6 patientia
 L A patientiae rell. 8 genera interitus excogitat codd.
 10 omnino esse negligendam codd. 11-12 esse ita quemque
codd. 13 et om. codd. 13 ac B² c p σ hac rell.
 14 multa iam dicta codd. 15 et: ac codd.
 17 quantumque codd.

- protinus in eos quibus fuerit adiuncta, transfundit."
- Oratius in 4 Carminum: "Paulum sepulte distat inhercie celata virtus." Beatus Geronimus in Epytalamicis Origenis: "Peccatum est odoris putridi, virtus inspirat unguenta."
- 5 Tullius in primo De natura deorum: "Nichil est virtute amabilius quam qui adeptus fuerit ubicumque erit gentium a nobis diligetur." Aristoteles in Magnis moralibus: "Est autem moralis virtus ab indigentia et superhabundantia corrupta." Salustius in Catilina: "Michi rectius
- 10 videtur esse ingenii quam virium opibus gloriam querere et, quoniam vita ipsa qua fruimur est brevis, memoriam nostram quam maxime longam efficere. Nam divitiarum et fortune fluxa et fragilis est, virtus clara habetur et eterna." Iosophus in XV Antiquitatum: "Virtus non in
- 15 expugnatione debilium sed in oppressione fortium apparet." Seneca in Hercule Cethego: "Non est gemendus nec gravi urgendus nece, virtutis quisquis abstulit fatis iter: eterna virtus Herculem fleri vetat. Fortes vereri, merere

2 Horatius Carm. IV, 9, 29-30 3 Hieronymus Hom. Orig.
 502 4 Cicero N. D. I, 121 7 Aristoteles Mor. I,
 5, 3 (1185b13) 9 Sallustius Cat. 1, 3 14 Iosephus
Ant. XV, 5, 3 16 Seneca Herc. Oet. 1833-1836

4 odoris est putridi codd. 4 spirat codd. 6 fuerit:
 erit codd. 9 rectius codd. 10 videtur esse B K H D
 F l s n esse videtur X N M T m e 11 brevis est codd.
 12 nostri codd. 13 fortune: formae gloria codd.
 13 pr. et: atque codd. 14 aeternaque habetur codd.
 17 virtute codd. 18 fortes vetant vereri codd.

degeneres iubet." Idem in eodem: "Numquam Stigias fertur
 ad umbras inclita virtus: vivite fortes nec Letheos seva
 per amnes vos fata trahent, sed cum summas exiget horas
 consumpta dies, iter ad superos gloria pandet." Iosep in
 5 Ylliados: "Non fabula celum sed virtus non ficta dabit."
 Tullius De Amicitia: "Nichil est virtute amabilius, nichil
 quod magis alliciat ad diligendum, quippe cum propter
 virtutem et probitatem etiam eos quos numquam vidimus,
 quodammodo diligamus." Ovidius in 2 De Ponto: "Nec
 10 facile invenies in multis milibus unum virtutem precium
 qui putet esse sui." Oratius in 3° Carminum: "Virtus
 recludens immeritis mori celum, negata temptat ire via
 cetusque vulgares et udam spernit humum." Beatus Geronimus
 in Epitaphio Nepotiani: "Quomodo enim lete segetes et
 15 uberes agri, interdum culmis artisque luxuriant, ita
 preclara ingenia et mens plena virtutibus in variarum
 artium redundat elegantiam." Seneca libro De beata vita:
 "Non est enim, quod existimes ullam sine labore virtutem,
 sed quedam virtutes stimulis, quedam frenis egent."

1 Seneca Herc. Oet. 1983-1988 5 Non inveni 6 Cicero
Am. 28 9 Ovidius Pont. II, 3, 11-12 11 Horatius
Carm. III, 2, 21-24 14 Hieronymus Ep. LX, 12
 17 Seneca Vit. Beat. 25, 5

1 iubet A iubent rell. 2 vivite A vivunt rell.

Beatus Geronimus Ad Rusticum monacum: "Nos amore virtutis vitia superemus." Tullius libro De paradoxis: "Una virtus est, consentiens cum omni ratione et perpetua constantia; nichil huic addi potest quo magis virtus sit, nichil demi
 5 ut virtutis nomen relinquatur." Valerius Maximus in 3°: "Non ergo fastidioso aditu virtus excitata invida ingenia ad se penetrare patitur, neque haustum sui cum aliquo personarum discrimine largum malignumve prebet, et quia omnibus equaliter disposita quid cupiditatis potius quam
 10 quid dignitatis attulerit extimat inque captu bonorum suorum tibi ipsi pondus extumandum relinquit, quantum subire animo sustinueris, tantum tecum auferas." "Quo evenit ut et humili loco nati ad summam dignitatem consurgant et generosissimarum ymaginum fetus in aliquod
 15 devoluti dedecus acceptam a maioribus lucem in tenebris convertant." Blossus in Romulea: "Dat virtus exempla bonis pravisque pudorem, debilitat quos lapsa premit." Ovidius in 2 De Ponto: "Iudice te mercede caret per seque

1 Hieronymus Ep. 125, 14 2 Cicero Par. 22 5 Valerius
 Maximus III, 3, ext. 7 12 Ibid. III, 4, 1 16 Blossus
Rom. IX, 8 18 Ovidius Pont. II, 3, 35-36

1 virtutum codd. 3 omni om. codd. 8 ex largumve corr.
Ver. 8 praebet sed omnibus codd. 9 exposita codd.
 10 attuleris codd. 11 examinandum codd. 11 ut quantum
codd. 15 devoluti A² revoluti rell. 15 tenebras
codd.

petenda est extremis virtus incommittata bonis." Seneca
 libro De providentia: "Avida est periculi virtus et quo
 tendat, non quid passura sit cogitat." Beatus Augustinus
 libro 5 De civitate dei: "Neque enim est vera virtus nisi
 5 que ad eum finem tendit, ubi est bonum hominis, quo melius
 non est." Boetius in primo De consolatione: "Latet
 obscuris condita virtus clara tenebris iustusque tulit
 crimen iniqui. Nil periuria, nil nocet ipsis fraus
 mendacii compta colore." Beatus Geronimus Ad Demetriadem:
 10 "Philosophorum sententia est moderatas esse virtutes, ex-
 cedentes modum atque mensuram inter vitia reputari."
 Salustius De Iugurtino bello: "Virtus sola neque datur
 dono neque accipitur." Tullius De amicitia: "Fructus
 ingenii et virtutis omnisque prestantie tunc maxime capitur
 15 cum in promimum quemque profertur." Valerius Maximus in V°:
 "Elevet aliquis premia virtutis, cum animadvertat fortes
 viros felicius sepeliri quam vivere ignaros." Ovidius in
 4 De Ponto: "Excitat auditor studium laudataque virtus

2 Seneca Prov. 4, 4 4 Augustinus Civ. Dei V, 12, 4
 6 Boethius Cons. I, M5, 36-38 9 Hieronymus Ep. CXXX, 11
 12 Sallustius Iug. 85, 38 13 Cicero Am. 70 15 Valerius
 Maximus V, 2, 3 18 Ovidius Pont. IV, 235-36

1 externis codd. 9 mendaci codd. 12 virtutem. . . ea
 sola codd. 14 tum maxumus codd. 15 confertur codd.

- crescit et immensum gloria calcar habet." Iosep in 2
 Ylliados: "Sese excitat ultro virtus." Seneca libro
 3 De beneficiis: "Nulli reclusa virtus est; omnibus patet,
 omnes admittit, omnes invitat, ingenuos, libertinos,
 5 servos, reges, et exules; non eligit dominum nec censum,
 nudo homine contenta est." Beatus Geronimus Ad Principiam
 virginem: "Virtutes non sexu sed animo iudicamus."
 Tullius libro De paradoxis: "Nescis, insane, nescis quan-
 tas vires virtus habeat; nomen tantum virtutis usurpas,
 10 quid ipsa valeat ignoras." Aristoteles libro Magnorum
 moralium: "Non sequitur delectationem et conferens virtus
 sed virtutem utraque hec sequuntur." Virgilius in 9
 Eneidos: "Et neque tega ira dare haud ultro patitur."
 Claudianus in 4°: "Virtute decet, non sanguine niti.
 15 Maior et utilior fato coniuncta potenti, vile latens
 virtus. Quid enim submersa tenebris proderit obscuris,
 veluti sine remige pupis vel lyra que reticet, vel qui
 Non tenditur arcus? divine tam aut quisquam qui non

2 Iosephus Iscanus Bell. Troian. V, 55 2 Seneca Ben.
 III, 18, 2 7 Hieronymus Ep. CXXVII, 5 8 Cicero
Par. II, 17 11 Aristoteles Mor. II, 11, 25
 13 Vergilius Aen. IX, 794-795 14 Claudianus VIII,
 220-227

3 praeclusa codd. 4 ingenuos libertinos servas reges
 exules (et exules P) G P et ingenuos et libertinos et
 servos et reges et exules rell. 13 neque terga ira dare
 aut virtus patitur codd. 16 obscuro codd. 18 divine
 tam aut: hanc tamen haud codd.

cognoverit ante semet et incertos animi placaverit estus
 inveniet. Longis illuc ambagibus itur." Seneca libro De
 providentia: "Numquam virtutis mole documentum est."
 Oratius in 3° Carminum: "Virtutem incolumem odimus, sub-
 5 latam ex oculis querimus." Tullius XIII° Philipensium:
 "Ut enim cursu cursus fit, sic in viris fortibus virtus
 virtute superatur." Statius in 4 Achileidos: "Ille quoque
 obliquos dilecta ad menia vultus declinat viduamque domum
 gemitusque relicte cogitat; occultus sub corde renascitur
 10 ardor datque locum virtus." Boetius in 4 De consolatione:
 "Imperante florentequae nequitia virtus non solum caret
 verum etiam sceleratorum pedibus subiecta calcatur et in
 locum facinorum supplicia luit. Que ferri indigno regno
 scientis omnia, potentis omnia, sed bona tantum modo
 15 volentis dei nemo satis potest nec admirari nec conqueri."
 Salustius in Catilina: "Ea que homines arant, navigant,
 edificant, virtuti omnia parent." Seneca libro Quod in
 sapientem non cadat iniuria: "Nulla virtus est que non

3 Seneca Prov. 4, 12 4 Horatius Carm. III, 24, 31-32
 5 Cicero Phil. XIV, 18 7 Statius Ach. II, 313
 10 Boetius Cons. IV, P1, 4-5 16 Sallustius Cat. 2, 7
 18 Seneca Constant. Sap. 10

1 placaverit V₁ pacaverit rell. 3 molle codd.
 6 fit om. codd. 11 solum praemiis caret codd.
 13 fieri in regno codd. 16 ea om. codd. 16 homines
 Q omnes Q'

sentiat se perpeti." Valerius Maximus: "Magno ubique
 precio extimatur." Beatus Augustinus libro De civitate
 dei: "Ubi est virtus et felicitas, quid aliud queritur?
 Quid enim sufficit cui virtus felicitasque non sufficit?
 5 Omnia quippe agenda complexitur virtus; omnia optanda,
 felicitas." Tullius in 3 Philipensium: "Quamquam mortem
 quidem omnibus natura proposuit, crudelitatem mortis et
 deducus virtus propulsare solet." Oratius libro Epistularum:
 "Virtus est vitium fugere et sapientia prima stulticia
 10 caruisse." Seneca libro De providentia: "Humilis et
 inhertis est tuta sectari: per alta virtus it." Boecius
 in 4 De consolatione: "Virtus vocatur quod suis viribus
 nitens non superetur adversis. Neque enim vos in propectu
 positi virtutis diffluere delliciis et emarcescere voluptate
 15 venistis. Prelium cum omni fortuna nimis acre conseritis
 ne vos aut tristis opprimat aut iocunda corumpat."
 Policratus libro V: "Tu vero quidvis geres rectissime, si
 non recesseris a te ipso. Si primum te composueris, si

1 Valerius Maximus V, 4, 1 3 Augustinus Civ. Dei IV, 21, 1
 6 Cicero Phil. IV, 13 8 Horatius Ep. I, 1, 41-42
 10 Seneca Prov. 5, 11 12 Boethius Cons. IV, P7, 19-20
 17 Iohannes Sarisberiensis Polycrat. V, 1

1 sentias perpeti codd. 2 pretio virtus aestimatur codd.
 3 qui aliud codd. 4 enim: ei codd. 5 complectitur
codd. 7 natura omnibus codd. 15 nimis I² ac nimis
 L²K a nimis Peiper animis ac re Damsté
 17 rectissime geres codd.

tua omnia disposueris ad virtutem, recte tibi procedent
 universa." Tullius in quadam oratione pro se: "Si dulcis
 est gloria, consequere virtutem; noli laborem obicere."
 Seneca in 4 De beneficiis: "Non est virtus, si sequi
 5 potest; prime partes eius sunt, ducere debet, imperare,
 summo loco stare; tu illam iubes signum petere." Idem
 in eodem: "Ego sine virtute nego beatam vitam posse con-
 stare." Idem in eodem: "Neminem reperies, qui non
 nequitie premiis sine nequitia frui malit. Maximum habens
 10 hoc nature meritum, quod virtus in omnium animos lumen
 suum permittit; etiam qui non sequuntur eam, vident."
 Idem libro De beata vita: "Numquam enim quamvis obscura
 et virtus latet, sed mittit sui signa: quisquis fuerit
 dignus, vestigiis illam colliget." Idem in 2 Clementia: —
 15 "Nulla virtus virtuti contraria est." Valerius Maximus in V:
 "Quid doctrina proficit? Ut politiora scilicet, non ut
 meliora fiant ingenia, quoniam quidem solida virtus nas-
 citur magis quam fingitur?" Tullius in 4 Philipicarum:
 "Omnia alia incerta sunt, caduca, mobilia. Virtus est una

2 Ps.-Cicero Or. Pridie quam in Exilium Iret 7 4 Seneca
 Ben. IV, 2, 2 7 Ibid. IV, 2, 3 8 Ibid. IV, 17, 4
 12 Seneca Tranq. An. 3, 6 14 Seneca Clem. II, 4, 1
 15 Valerius Maximus V, 4, ext. 5 18 Cicero Phil. IV, 13

3 abicere labores codd. 9 hoc habemus codd. 10 in
 omnium animos lumen suum G P lumen suum in omnium animos
rell. 13 et om. codd. 13 dignus fuerit codd.
 18 alt. quam om. codd. 19 alia omnia codd. 19 falsa
 incerta sint codd. falsa om. D

altissimis defixa radicibus; que numquam ulla vi labefac-
 tari potest, numquam dimoveri loco." Oratius libro
 Epistularum: "Insani sapiens nomen feret, equus iniqui,
 ultra quam satis est virtutem si petat ipsam." Seneca in
 5 4 De beneficiis: "Adeo gratiosa virtus est ne insitum
 etiam malis sit probare meliora." Policratus in VII:
 "Nisi per virtutem nemo per virtutem ad beatitudinem
 pergat. Virtus ergo felicitatis est meritum, felicitas
 vero premium virtutis." Tullius in V Tusculanarum ques-
 10 tionum: "Si omne beatum est cui nichil deest, et quod in
 suo genere expletum est atque cumulatum, idque virtutis
 est proprium, certe omnes virtutis compotes beati sunt."
 Claudianus in V: "Ipsa quidem virtus pretium sibi solaque
 late fortuna segura nitet nec fastibus ullis erigitur
 15 plausuve petit claresceret vulgi. Nil opus eterne cupiens,
 nil indigi laudis, divitiis animosa suis immotaque cunctis
 casibus et alta mortalia respicit arce. At tamen invitam
 blandus vestigat et ultro ambit honor." Seneca libro

3 Horatius Ep. I, 6, 15-16 5 Seneca Ben. IV, 17, 2
 6 Iohannes Sarisberiensis Policrat. VII, 8 10 Cicero
Tusc. V, 39 13 Claudianus XVII, 1-8

1 vi ulla codd. 3 ferat aequos codd. 5 adeoque codd.
 5 ne: ut codd. 6 sit etiam malis codd. 7 per
 virtutem om. codd. 8 est meritum A₁ meritum est rell.
 9 vero om. codd. 9 virtutis praemium codd. 11 expletum
 atque cumulatum est codd. 14 fortunae codd.
 14 fascibus codd. 15 clarescere codd. 15 opis externae
codd. 16 indiga codd. 17 et: ex codd.

De amicicia: "Omnino est amans sui virtus; optime enim se ipsam vovit." Tullius libro De paradoxis: "Et enim si isti calidi rerum extimatores prata et areas quasdam magni extimant, quod ei generi possessionum minime quasi nocere
 5 potest, quanti est extimanda virtus, que nec eripi nec subripi potest, neque naufragio neque incendio amittitur, nec tempestatur nec temporum permutatione turbatur. Qua qui preditioni sunt soli sunt divites; soli enim possident res infructuosas et sempiternas solique, quod est proprium
 10 divitiarum, contenti sunt rebus suis, satis esse putant quod est, nichil appetunt, nulla re egent, nil sibi deesse sentiunt, nichil requirere." Ovidius in 2 De arte amandi: "Ardua mollimur; sed nulla, nisi ardua, virtus est."
 Seneca in 4 De beneficiis: "Non recipit sordidum virtus
 15 amatorem; soluto ad illam sinu veniendum est." Idem in eodem: "Hoc debemus virtutibus, ut non presentes solum illas sed etiam ablatas conspectui colamus." Tullius in 8 Philipicarum: "Nemo virtuti alterius invidet qui sue

1 Cicero Am. 98 2 Cicero Par. 51 12 Ovidius A. A.
 II, 537 14 Seneca Ben. IV, 24, 2 16 Ibid. IV, 30, 3
 18 Cicero Phil. X, 1

3 aestimatores codd. 4 aestimant codd. 4 noceri codd.
 5 aestimanda codd. 7 tempestatum codd. 7 perturbacione
 mutatur codd. 8 praediti qui codd. 9 et fructuosas
codd. 12 requirunt codd. 13 est om. codd.
 17 e conspectu codd. 18 neminem alterius qui suae con-
 fideret virtuti invidere codd.

confidit." Statius in 6 Thebaidos: "Prestantes viros
 vocat ad sua premia virtus." Oratius libro Epistularum:
 "Virtus est medium vitiorum et utrimque reductum."
 Seneca in primo Declamationum: "Optimus finis virtutis
 5 antequam deficias desinere." Aristoteles libro Magnorum
 moralium: "In virtute quidem enim erit laus, in malicia
 autem vituperium." Idem in eodem: "Nichil melius est
 virtute." Ovidius in 4 De tristibus: "Materiamque michi
 tristem virtutibus imple; ardua per preceps gloria vadit
 10 iter. Hectora quis noscet, si felix Troia fuisset?
 Publica virtutis per mala facta via est." Statius in X^o
 Thebaidos: "Diva Iovis Sofio iusta comes, unde per orbem
 rara dari terrisque solet contingere virtus, seu pater
 omnipotens tribuit, sive ipsa capaces elegit penetrare
 15 viros, celestibus ut tunc desiluit gavisia plagis! Dant
 clara meanti astra polum quosque ipsa polis affixerat ignes."
 Seneca Ad Elbiam: "Nullus angustus locus est qui hanc
 tam magnarum virtutum turbam capit; nullum exilium grave

1 Statius Theb. VI, 295 2 Horatius Ep. I, 18, 9
 4 Seneca Contr. I, 8, 3 6 Aristoteles Mor. I, 9, 10
 (1187a20) 7 Ibid. I, 18, 5 (1190a22) 8 Ovidius Trist.
 IV, 3, 73-76 12 Statius Theb. X, 632-638 17 Seneca
Cons. Helv. 9, 3

1 praestantesque codd. 4 virtutis finis est codd.
 8 michi: tuis codd. 10 nosset codd. 12 solio codd.
 12 iuxta codd. 15 tunc P w nunc rell. 16 polum:
 locum codd. 17 est locus codd.

est in quo licet cum hoc ire comeatu." Idem in eodem: "Cum
semel animum virtus induraverit undique invulnerabile prestat."
Claudianus in primo: "Inflammata semel nescit mitescere
virtus." Beatus Gregorius in 3 Dialogon: "Non dispar edi-
5 ficacio oritur ex memoria virtutum." Tullius in V De Tus-
culanis questionibus: "Tardis mentibus virtus non facile
committitur." Socrates: "Virtus sine sapientia temeritas
periculosa est putanda." Sidonius libro VI Epistularum:
"Quis non exacerbescat, cum videat sordidari virtutum sin-
10 ceritatem criminatione vitiorum?" Quintus Curcius in
4 Alexandri: "Ne duces quidem copiarum sua laude fraudandi
sunt. Quippe vulnera que quisque exceptit indicia virtutis
sunt." Ovidius in VIII^o Methamorphoseon: "Invia virtuti
nulla est via." Marcialis Coqus: "Virtutis vitio nimium,
15 Crisipe, laboras, virtus absque modo nomen habet vitii.
Credis opes solas te posse, Carine, beare; virtus est que
te sola beare potest." Paulus Dyaconus in Istoria Romanorum:
"Semper virtus invidiam parit." Oratius libro Epistularum:

1 Seneca Cons. Helv. 13, 2 3 Claudianus V, 231
4 Gregorius Dial. I, Prol. 6 Cicero Tusc. V, 24, 68
7 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. XXX, p. 136
8 Sidonius Ep. VII, 9, 9 11 Curtius Rufus IV, 16, 31
13 Ovidius Met. 14, 13 14 Godefridus Epigram. XCVIII + IV
17 Paulus Diaconus Hist. Rom. XIV, 15 18 Horatius Ep.
I, 1, 52

1 comitatu codd. 6 tardis enim mentibus codd. 7 comitatur
codd. 8 putanda est codd. 14 virtutis studio nimius
Crisippe videris virtus codd. 17 potest: queat codd.

"Vilius argentum est auro, virtutibus auro." Curcius Ruffus
 in VII° Alexandri: "Nichil tam alte natura constituit quo
 virtus non possit eniti." Seneca primo De ira: "Illa
 certissima est virtus que si siu multumque circumspexit
 5 et rexit et ex lento destinatoque provexit." Idem libro
 De consolatione ad Pollionem: "Virtus in medio positus
 est: neminem dedignatur qui illa dignum se iudicatur."
 Beatus Ieronimus in Epistula exortatoria super penitentem:
 "Quantum boni virtus habeat, vitia demonstrant." Titus
 10 Livius in 4: "Dum nullum fastiditur genus in quo eniteret
 virtus crevit Romanum imperium." Beatus Ciprianus De
 mortalitate: "Quando infirmitas et imbecilitas et vastitas
 aliqua grassatur, tunc virtus nostra perficitur, tunc fides,
 si temptata perstiterit, coronatur." Calcideus super Timeo:
 15 "Socrates in exortationibus suis virtutem laudans, cum
 omnium bonorum totiusque prosperitatis causam consistere
 penes eam duceret, addidit solam esse que res est impossi-
 biles redigeret ad possibilem facultatem." Aristotiles in

2 Curtius Rufus VII, 11, 10 3 Seneca Ira I, 11, 8
 6 Seneca Cons. Polyb. 17, 2 8 Hieronymus Ep. CXXII, 1
 10 Livius IV, 3, 13 12 Cyprianus Mort. 13
 14 Chalcidius In Tim. Plat., Proem.

1 alterum auro: aurum codd. 4 si: se codd. 5 ac
 destinato codd. 6 posita codd. 7 qui modo dignum se
 illa iudicat codd. 11 imperium Romanum codd.
 15 Isocrates codd. 16 causam consistere MU consistere
 causam rell. 17 diceret codd. 17 est om. codd.
 18 facilitatem codd.

- primo Magnorum moralium: "Nullum est enim fortassis proficuum scire quidem virtutem, quomodo autem et ex quibus non adire. Non enim solum quam sciamus quid est scrutari oportet, sed ex quibus est prospicere." Tullius Pro Cornelio
- 5 Balbo: "Est hec seculi malitia quedam atque labes, virtuti atque velle invidere ipsumque florem dignitatis infringere." Publius: "Facilitatem in dubiis virtus imperat."
- Egesippus libro 3: "Et in hostem virtutem miratur. Tanta est enim virtutis gratia ut frequenter etiam hostem delectet."
- 10 Seneca libro Proverbiorum: "Scias eum multis virtutibus habundare qui alienas amat." Idem in primo De ira: "Numquam virtus vitio adiuvanda est sed contenta. Quotiens impetu opus est, non irascitur sed exurgit et in quantum putavit opus esse, concitatur et remittitur." Idem in
- 15 eodem: "Sola sublimis et excelsa virtus est, nec quicquam magnum nisi placidum simul." Valerius Maximus libro III^o: "Publica religione consecrata virtus laudatione non indiget." Plinius libro 1 Epistularum XIII^a epistula:

1 Aristoteles Mor. I, 1, 4 (1182a2) 5 Cicero Balb. 15
 7 Publilius Syrus 666 8 Hegesippus Hist. III, 17, 1
 10 Sent. Falso Inter Publil. Recept. 110 11 Seneca Ira
 I, 9, 1 15 Ibid. I, 21, 4 16 Valerius Maximus III,
 2, 3 18 Plinius Ep. I, 17, 4

3 pro audire Ver. 5 quaedam macula codd. 5 virtuti
 invidere velle ipsum florem codd. 7 felicitati in dubiis
 virtus imperat vel in dubiis facilitatem virtus impetrat
codd. 8 hostem V 8 mirantur codd.
 9 sic pro frequenter Ver. 11 Numquam enim virtus codd.
 12 se contenta codd. 14 remittiturque codd. 16 magnum
 est nisi quod simul placidum codd. 17 virtus nulla
 privata laudatione indiget codd.

"Scias ipsum plurimis virtutibus habundare qui alienas sic amat." Seneca in VII^o De beneficiis: "Numquam tantum virtus extinguatur, ut non cerciores animo notas imprimat, quam ut illas eradat ulla mutatio." Idem in 2 De ira:

- 5 "Virtus, ut honestis rebus propitia est, ita turpibus irata esse debet." Idem in eodem: "Gaudere letarique proprium est et naturale virtutis; irasci non ex dignitate eius est, non magis quam merere."

2 Seneca Ben. VII, 19, 5
4 Ibid., II, 6, 2

3 Seneca Ira II, 6, 1

5 ex turpiter corr. Ver. 6 proprium et naturale virtutis
est codd. 7 est ex dignitate eius codd.

DE VITIO

Seneca Epistula XXVIII^a ad Lucillum: "Non multum prodest vitia sua proiecisce, si cum alienis rixandum est." Valerius Maximus libro VIII^o: "Nullum vitium finitur ibi ubi oritur." Tullius in primo De officiis: "Paulo ante dictum est maiores imitandos esse, primum illud exceptum sit ne vitia sint imitanda." Oratius in libro Sermonum: "Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est qui minimis urgetur." Seneca in 2 De ira: "Facilis in procliva deorum vitiorum discursus est." Idem in eodem: "Difficulter reciduntur vitia que nobiscum creverunt." Beatus Augustinus in 2 Confessionum: "Quid dignum est vituperatione nisi vitium." Boetius in 4 De consolatione: "Evenit ut quem transformatum viciis videas, hominem extimare non possis."

1 Seneca Ep. 28, 7 3 Valerius Maximus IX, 1, 2
 4 Cicero Off. I, 121 6 Horatius Serm. I, 3, 68-69
 8 Seneca Ira, II, 1, 1 9 Ibid. II, 18, 2 11 Augustinus
Conf. II, 3, 7 12 Boethius Cons. IV, P3, 16

3 neque enim ullum codd. 5 imitandos esse maiores codd.
 8 Facilis enim in codd. 8 proclivia codd. 8 deorum
om. codd. 9 decursus codd. 12 Evenit igitur ut codd.

- Beatus Geronimus Ad Amantium: "Omnes viciis nostris favemus; et quod propria facimus voluntate, ad nature referimus necessitatem." Quintilis in 2 Causarum: "Viciis nostris in animum per oculos via est." Seneca libro VII^o
- 5 Declamationum: "Hoc equale omnium est, ut vitia sua malint excusare quam effugere." Idem in eodem 2 De ira: "Aliena vitia ante oculos habemus, a tergo nostra."
- Beatus Geronimus Ad Rusticum monacum: "Non multum distat in vitio vel decipere posse vel decipi." Seneca in V
- 10 De beneficiis: "Succumbunt vitia virtutibus, si illa cito odisse properaveris." Idem in eodem: "Vitia non tantum cum foris peccant invisa sunt, sed etiam cum in se torquentur." Sidonius in 3 Epistularum: "Certum est non minus vitiorum quam hostium esse captivum, qui non etiam
- 15 inter mala tempora bona vota servaverit." Beatus Augustinus in 2 De civitate dei: "Plures viciis male blandientibus quam utili virtutum asperitati sunt amiciores." Ovidius in primo De remedio: "Utiles propositum sevas extinguere flammam nec servum vicii pectus

1 Hieronymus Ep. LV, 3 3 Quintilianus Decl. I, 6
 5 Seneca Contr. VII, Pref. 4 6 Seneca Ira II, 28, 8
 8 Non inveni 10 Seneca Ben. V, 1, 5 11 Ibid., V, 7, 4
 13 Sidonius Ep. III, 4, 2 16 Augustinus Civ. Dei II,
 19, 1 18 Ovidius Rem. Am. 53

1 Amandum codd. 1 omnes homines viciis codd. 3 Vitiis
 enim nostris codd. 6 excusare malint codd. 7 ante
 oculos: in oculis codd. 7 nostra sunt codd. 10 illa
 non cito codd. 12 etiam om. codd. 13 retorquentur
codd. 18 amiciores codd. 18 utile propositumst codd.

- habere suum." Quintus Curcius in V Alexandri: "Ut primum instantibus curis solutus est animus militarium rerum quam quietis oclique patientior, excepere eum voluptates, et, quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt."
- 5 Iuvenalis VIII^a Satira: "Omne animi vitium tanto conspectius in se crimen habet quanto maior qui peccat habetur."
Enodius Epistula 91: "Vitia nostra regione non fugimus."
Marcialis Coqus: "Omnis homo vitium tanto famosius in se quanto qui peccat habetur habet." Curcius Ruffus in VIII
- 10 Alexandri: "Quis credat inter vicia locum esse sapientie?"
Seneca libro De tranquillitate animi: "Serpunt enim vitia et in primum quemque transiliunt et contactu nocent."
Boetius in 4 De consolatione: "Hec venena et vitia potencius detrahunt hominum sibi dira, que penitus meant
- 15 nec nocentia corpori mentis vulnere seviunt." Idem in eodem: "Fateor, inquam, nec iniuria dici videor vitiosi tametsi humani corporis speciem servent, in belluas tamen animorum qualitate mutari." Seneca in 2 De declamationibus: "Nemo que vitia odit imitatur." Beatus

1 Curtius Rufus VI, 2, 1 5 Iuvenalis VIII, 140-141
7 Ennodius Ep. 109, 2 8 Godefridus Epigram. CCXVIII, 5
10 Curtius Rufus VIII, 9, 33 11 Seneca Trans. An. 7, 3
13 Boethius Cons. IV, M3, 35-39 16 Ibid. IV, P4, 1
19 Seneca Contr. II, 6, 4

1 sui codd. 2 solutus: laxatus codd. 7 regionum
mutatione non codd. 8 vitium: crimen codd. 9 maior
habetur codd. 10 vicia locum: haec vitia curam codd.
12 proximum codd. 13 et vitia om. codd. 14 hominem
codd. 16 video vitiosos codd. 17 in beluas codd.
19 nemo puto vitia quae codd.

Augustinus in XI° De civitate dei: "Sine dubio si non
 esset vitium malitiae, natura non vitiata precessit.
 Vitium autem ita contra natural est ut non possit nisi
 nature nocere." Titus Livius in XXX°: "Cave ne deformes
 5 multa bona vitio uno et tot meritorum gratiam maiore
 culpa quam cause culpa est corrumpas." Ex Consilio
 Ephesino: "Separare difficile est quos scelera sola
 vinxerunt, quia maiore ligantur glutino scelera vitiorum."
 Publius: "Ex vitio alterius sapiens emendat suum."
 10 Seneca libro Proverbiorum: "Dum vitia prosunt, peccat
 qui recte facit." Idem in eodem: "Vitium prius fuit
 consecratio, nunc mos est." Idem in 2 De ira: "Virtutibus
 vitia non coeunt." Idem in eodem: "Qui tandem vitio
 advocatus defuit?" Idem libro De brevitae vite: "Quid
 15 aliud est vitia nostra incendere quam auctores illis
 inscribere deos et dare morbo exemplo divinitatis excusatam
 licentiam?" Plinius libro 4 Epistularum XXV epistula:
 "Ubique vitia remediis fortiora." Seneca De tranquillitate

1 Augustinus Civ. Dei XI, 17, 1 4 Livius XXX, 14, 11
 7 Non inveni 9 Publilius Syrus 150 10 Ibid. 98
 11 Sent. Falso Inter Publil. Recept. 135 12 Seneca Ira
 II, 12, 2 13 Ibid. II, 13, 1 14 Seneca Brev. Vit.
 16, 5 17 Plinius Ep. IV, 25, 5

1 si non: ubi codd. 4 nocere naturae codd. 4 ne om.
codd. 5 uno vitio codd. 6 causa culpae codd. 11 fuit
 prius codd. 12 consecratio: adsentatio codd. 13 qui:
 cui enim codd.

animi: "Vitiosum est ubique quod nimium est." Idem im
 primo De ira: "Non deo vitia in usum recipienda sunt,
 quia aliquando aliquid effecerunt; nam et febres genera
 quedam valitudinis levant, nec ideo non ex toto caruisse
 5 illis melius est: abominandum remedii genus est sani-
 tatem debere morbo."

1 Seneca Tranq. An. 9, 6 2 Seneca Ira I, 12, 6

2 deo: ideo codd. 3 quaedam genera codd. 4 illis
 caruisse codd.

VI

DE FIDE

"Fides theologice sumpta est substantia sperandarum rerum argumento non apparentium," secundum Apostolum ad Hebraeos. Alio modo sumpta, "fides est media opinionis et scientie, neutrum attingens," secundum Varronem. Vel
5 secundum Ciceronem libro De oratore: "Fides est firma opinio." Terentius in Andria: "Fidelem haud ferme mulieri invenias virum." Flavius Vopiscus in Vita Firmi Saturnini etc: "Francis familiare est ridendo fidem frangere."
Beatus Iacob in Epistula sua: "Sicut corpus sine spiritu
10 mortuum est, ita fides sine operibus mortua est." Tullius in 2 De officiis: "Fides autem ut habeatur duabus rebus effici potest, si extimabitur adepti coniunctam cum iusticia prudentiam. Nam et his fidem habemus quos plus

2 Novum Testamentum Ep. ad Hebraeos XI, 1 4 Varro Sent.
45 5 Cicero Par. 9 5 Terentius And. 460 8 Scrip-
tores Historiae Augustae Quad. Tyr. 13, 4 9 Novum Testa-
mentum Iacobus Ep. II, 26 11 Cicero Off. II, 33

1 est autem fides sumpta substantia rerum argumentum non
apparentium codd. 6 hau codd. 7 Francis quibus
familiares codd. 10 ita et fides codd. 12 existtima-
bimur codd.

credere quam nos arbitramur quosque et futura prospicere credimus." Ovidius in primo De Ponto: "Cura quid expediat prius est quam quid scit honestum, et cum fortuna statque caditque fides." Seneca in primo Tragediarum:

5 "Prona est timori semper in peius fides." Terentius in Andria: "Adeon me ignavum putas, adeon porro ingratum aut inhumanum aut ferum ut neque consuetudo neque amor neque pudor commoveat ut servem fidem?" Lucanus in

2 Pharsalie: "Cum fato conversa fides." Alanus in

10 VIII^o Anticlaudiani: "Illa docet vitare dolos, contempnere fraudes, fedus amicitie, fidei ius, pignus amoris illesa servare fides, nec nomine falso pseudo vel ypocrita simulare latenter amicum. Preterea monet illa virum ne querat amicos fortune comites, cum qua mutantur et assint

15 vel fugias casusque vices vel fata sequantur, qui cum fortune fugitivo recedant, adversi casus yempnes et nubila vitent. Hec iuvenem docet ut numquam mercetur amicum munere, nec doni merito mercetur amorem." Beatus

2 Ovidius Pont. II, 3, 9-10 4 Seneca Herc. Fur. 316
 6 Terentius And. 277-280 9 Lucanus II, 705
 10 Alanus Anticlaud. VII, 347-357

1 credere: intellegere codd. 7 neque me consuetudo
codd. 7-8 commoveat neque commoneat codd. 12 fide
codd. 12 ypocritam codd. 15 fugiant codd.
 15^a vel: et codd. 16 fugitivo vere recedant codd.
 16 hyemes codd. 18 mercetur: venetur codd.

Geronimus Ad Theophilum: "Fides pura et aperta confessio non querit strophas et argumenta verborum." Iosophus in XV Antiquitatum: "Si fides necessario hostibus servatur, multo melius amicis." Severus Imperator libro 2 Codicis:

5 "Fides veritatis verborum adminicula non desiderat."

Tullius De amicitia: "Firmamentum autem stabilitatis constantieque est eiusquam querimus in amicitia fides. Nichil enim stabile est quod infidum est." Ovidius in primo De tristibus: "Sicet ut fulvum spectatur in ignibus

10 aurum, tempore sic duro est inspicienda fides, precio parato." Seneca in Agamenone: "Non intrat umquam regium limen fides. Precio parato vincitur pretio virtus."

Lucanus in VIII^o Pharsalie: "Ultima debet esse fides lugere virum." Idem in eodem: "Ardua quippe fides robustos exigit annos." Beatus Geronimus super Epistula Pauli

15 ad Titum: "Non sunt digni fide qui primam fidem irritam fecerunt." Ovidius in primo De tristibus: "Omnia iam fient, fieri que posse negabar, et nichil est, de quo non

1 Hieronymus Ep. LXXXII, 5 3 Iosephus Ant. XV, 5, 3
 4 Severus Cod. II, 38, 1 6 Cicero Am. 65 9 Ovidius
Trist. I, 5, 25-26 11 Seneca Agam. 285 13 Lucanus
 VIII, 82-83 14 Ibid. VIII, 282 16 Hieronymus In Ep.
ad Tit. 685 17 Ovidius Trist. I, 8, 7-8

5 desideret codd. 7 in amicitia quaerimus codd. 8 est
 enim stabile codd. 10 precio parato om. codd.
 12 parata vincitur pretio fides codd. 16 sint codd.
 16 fidem primam codd.

- fides sit habenda." Beatus Iacobus in Epistula sua:
 "Fides, si non habeat opera, mortua est in semet ipsa."
 Curtius Ruffus in Alexandri VIII^o: "Nemo autem ei quem
 metuit satis est fidus." Seneca in Octavia: "Ferrum
 5 tuetur principem, melius fides." Lucanus in VIII^o:
 "Data penas laudata fides, cum sustinet, inquit, quos
 fortuna premit." Idem in eodem: "Nulla fides umquam
 miseros elegit amicos." Iosophus in primo De bello
 Iudaico: "Naturale est barbaros fidem negligere."
 10 Beatus Geronimus super Epistula Pauli ad Titum: "Non
 statim qui electus dei est iuxta electionem possidet
 fidem vel iuxta fidem habet scientiam veritatis." Seneca
 in Hercule Oeteo: "Nunc quoque fatum quicumque times,
 fidus commites accipe fati: nam rara fides est ubi iam
 15 melior fortuna ruit." Lucanus in X^o: "Nulla fides
 pietasque viris qui castra sequuntur venalesque manus;
 ibi fas ubi maxima merces." Beatus Geronimus super
 Epistula Pauli ad Titum: "Quomodo potest esse fidelis in

1 Novum Testamentum Iacobus Ep. II, 17 3 Curtius Rufus
 X, 8, 1 4 Seneca Oct. 456 5 Lucanus VIII, 485-486
 7 Ibid. VIII, 535 9 Iosephus Bell. Iud. I, 13, 3
 10 Hieronymus In Ep. ad Tit. 689 13 Seneca Herc. Oet.
 600-603 15 Lucanus X, 407-408 18 Hieronymus In Ep.
ad Tit. 723

1 sit habenda fides codd. 3 neminem autem ei satis
 fidum esse quem metuat codd. 3 ei sscr. Ver. 6 dat
codd. 10 nec codd. 10 est vel iuxta codd.
 13 fatum quodcumque A casum quemcumque rell. 14 fidus:
 fidus codd. 14 est om. codd. 17 maxima M¹ V g u
 proxima rell. 18 fidelis esse codd.

substantia dei, qui carnali domino fidem exhibere non potuit?" Seneca in 4 De beneficiis: "Omnia esse debent, que fuerunt, cum promitterem, ut promittentis fidem teneas." Idem in eodem: "Demens, qui fidei prestat errori."

- 5 Theodotus Episcopus in Concilio Ephesino: "Fide proposita et pietate que in deo est deum est necesse est omnem vacare affectum." Allanus in X Cantica: "Huic dive germana fides eademque sororum corde tuo delubra tenens sese omnibus actis inserit. Hec nullo docuit livescere
- 10 fuco, numquam falsa loqui, numquam promissa morari; invisos odisse palam, nos virus in also condere, non letam speciem premittere fraudi, sed certum meritique parem componere vultum. Occulto sevisse vetat, prodesse remittit. Hec et amicicias longo post tempore firmat
- 15 mansuroque adamante ligat, nec mobile mutat ingenium: parve strepitum nec vincule noxe dissolvi patitur nec fastidire priorem allectum veniente novo. Benefacto tenere, respuere offensas facilis, pariterque minoris

2 Seneca Ben. IV, 35, 3 4 Ibid. IV, 36, .3 5 Non
inveni 7 Claudianus XXII, 30-51

3 debent eadem quae codd. 4 demens est qui fidem codd.
 8 sorori codd. 9 docuit nullo codd. 11 nos: non
codd. 12 mentique codd. 13 saevire codd. 14 post:
plus codd. 16 vincula codd. 17 allicitur codd.
 17 benefacta codd.

officii magnique memor superari laborat utque hostes armis,
 meritis sic vincit amicos. Nec hec fovet absentes, nec
 longe sola remotis consulit, hec nullis avidam fumoribus
 aurem pandit, ut ignaro numquam lesura clientem insidiosa
 5 tuos alienent murmura sensus. Nec vivis annexus amor
 meminisse sepultos desinit; in prolem transcurrit gratia
 patrum." Beatus Iacobus in Epistula sua: "Sicut corpus
 sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua
 est." Beatus Iohannis Epistula prima: "Hec est victoria
 10 que vincit mundum, spes natura." Pitacus: Interrogatus:
 Quid esset fidele, quid infidele, ait mare." Socrates
 libro Exortationum: "Fidelis esto diis non tantum ymolans
 sed in iure iurando perseverans. Illud enim iudicium
 operum est, hoc vero probitatis signum." Beatus Matheus
 15 evangelista: "Si habueritis fidem, sicut granum sinapis,
 et dicetis mortui monti huic: transi hinc! et nichil
 impossibile erit nobis." Pollicratus libro 2°: "Omina

7 Novum Testamentum Iacobus Ep. II, 26 9 Novum Testa-
 mentum Iohannes Ep. V, 4 10^{ct} Gualterium Burlaeum Vit.
et Mor. Phil. IV, p. 32 12 Ibid. XXVII, p. 100
 15 Novum Testamentum Matthaues XVII, 19 17 Iohannes
 Sarisberiensis Policrat. II, 1

1 superare codd. 2 pr. nec: haec codd. 2 alt. nec:
 haec codd. 4 ignarum codd. 8 ita et fides codd.
 10 spes natura: fides nostra codd. 11 Quid fidele ait
 terra quid infidele mare codd. 11 pro Isocrates
 12 tantum: solum codd. 13 in om. codd. 13 iudicium
 operam: mihi iudicium optimum A D G B michi iudicio opus
 est C R L N iudicium optimum H 15 sinapis dicetis monti
codd. 16 hinc illuc et codd. 17 vobis codd.

tantum possunt quantum excipientis fides permittit."
 Enodius Epistula 72: "Opus est ut perpetuo teneat quic-
 quid semel fidum pectus acceperit." Seneca primo De bene-
 ficiis: "Non opus est ad liberandam fidem facultatibus
 5 sed animo." Beatus Gregorius in quadam omelia: "Vera
 etenim fides est que in hoc quod in verbis dicit, moribus
 non contradicit." Idem in eadem: "Tunc enim veraciter
 fideles sumus, si quod verbis promittimus operibus
 impleamus." Idem super Evangelio ut secundo Sermone esset:
 10 "Plus enim nobis Thome infidelitas ad fidem quod fides
 credentium discipulorum profuit." Casiodorus libro primo
 Variarum epistula x^a: "A quo actus fidelis exigitur, com-
 pensatio imminuta prestetur." Sidonius in 1^o Epistularum:
 "Fidei reverentia amico debetur etiam afflicto." Seneca
 15 in Troade: "Stulta est fides cellare quod statim probas."
 Idem in Agamenone: "Fidem secunda poscunt, adversa exi-
 gunt." Ovidius in libro Heroidum: "Tarda solet magnis

Ep.
 2 Ennodius ^{Ep.} 78, 2-3 4 Seneca Ben. I, 1, 3
 5 Hieronymus Hom. in Evang. II, 29, 3 7 Ibid. II, 29, 3
 9 Ibid. II, 26, 7 12 Cassiodorus Var. I, 10
 13 Sidonius Ep. I, 7, 3 15 Seneca Tro. 587
 16 Seneca Agam. 934 17 Ovidius Her. XVII, 1, 32

6 alt. in om. codd. 9 implemus codd. 10 quod: quam
 codd. 12 fidelis actus codd. 14 reverentia quae
 amico codd. 15 prodas statim codd.

rebus inesse fides." Salustius in Iugurtino: "Paucis carior fides quam pectus fuit." Plautus in Aulularia: "Quanto malle ut sermo laberetur et staret fides!"

Beatus Clemens in 3 Ystoriarum: "Fides enim futuris ex
 5 his que gesta iam sunt datur." Alexander Papa I in quadam epistula: "Nichil mali vult qui fidelis est. Malo enim et pravo ingenio fides aliena est." Calistus Papa in quadam epistula: "Si quis fidelis est videat ne falsa loquatur aut quicquam insidias ponat. Fidelis
 10 homo semper fideliter agit. Infidelis calidus insidiatur atque fideles et pie ac iuste viventes perdere nititur. Infidelis homo mortuus est in corpore vivente. Econtra sermones fidelis hominis vitam custodiunt auditorum."

Terentius in Phormione: "Cuius tu fidem in peccata prospexeris, vereris ei verba credere?" Ex Sencentiis Publilii:
 15 "Eidem qui perdit nil potest ultra perdere." Seneca libro Proverbiorum: "Etiam potentiori recte prestatur fides." Idem in eodem: "Fidem qui perdit, quomodo fert

1 Sallustius Iug. 16, 5 2 Querolus 8, 35 4 Clemens Recog. III, 26
 6 Alexander Ep. 2 8 Calixtus I Decreta 29-30 (Migne ~~XXX~~, p. 131)
 14 Terentius Phorm. 60-61 15 Publilius Syrus 179 17 Ibid. 148
 18 Ibid. 166

2 pecunia codd. 3 et: ut codd. 5 iam gesta codd.
 9 cuiquam codd. 10 agit et infidelis codd.
 10 callide codd. 11 Post nititur aliquot verba om. Ver.
 12 Et contra codd. 14 pecunia perspexeris codd.
 15 verere verba ei codd. 17 potentiori: peccato codd.
 18 quo se servat (vel servet) reliquum codd.

se in reliquum?" Idem in eodem: "Fides in via unde abiit
 numquam redit." Plinius libro 3 Epistularum IV epistula:
 "Fides in presentia eos quibus resistit offendit, deinde
 ab illis ipsis suspicitur laudaturque."

1 Publius Syrus 181 2 Plinius Ep. III, 9, 26

1 in via: unanima codd. 1 abiit C S ab it F
 habet P B R Δ

VII

DE SPE

Spes est certa expectatio future beatitudinis ex dei gratia et meritis propriis veniens, vel spes est audacia mentis de largitate dei concepta habendi vitam eternam per bona merita.

- 5 Oratius in 4 Epodon: "Immortalia ne speres, monet annus et album que rapit hora diem." Salomon libro Proverbiorum: "Spes, que difertur, affligit animam; lignum vite desiderium veniens." Seneca Epistula x ad Lucillum: "Spes est incerti boni nomen." Terencius in Adelphia:
- 10 "Ego spem precio non emo." Iosep in primo Ylliados: "Nam summe miser est cui nec sperare relictum." Ovidius libro Heroidum: "Spectabam melius, quia te meruisse putavi. Quecumque ex merito spes venit, equa venit." Statius in 2 Thebaidos: "Credere animum dolor iraque demens et, qua

5 Horatius Carm. IV, 7, 7-8 6 Vetus Testamentum Proverb.
XIII, 12 8 Seneca Ep. 10, 2 9 Terencius Ad. 219
10 Iosephus Iscanus Bell. Troian. I, 474 12 Ovidius Her.
II, 61-62 14 Statius Theb. II, 319-321

6 almum codd. 9 spes incerti boni nomen est codd.
12 spectabam: speravi codd. 12 te P me rell.

non gravior mortalibus addita cura, spes, ubi longa venit."
 Beatus Geronimus Ad Tiraxium: "Numquam spes cum dolore
 concordat, nec fidelis sensit aliquando quamque iacturam."
 Seneca in 4 Declamationum: "Tolle spem omnibus, nemo
 5 victus reputabit arma, nemo in felicitate experta nego-
 tiatione alios appetet sensus questus, nemo naufragus
 vivet. Spes est ultimum adversarum rerum solatium."
 Iosophus in XVI Antiquitatum: "Cur minora sapimus in his
 ubi maiores spes possidemus?" Plinius in 2 Epistularum:
 10 "Dispice ne sit parum providum sperare ex aliis quod
 tibi ipse non prestes!" Virgilius in 2 Eneidos: "Una
 salus victis nullam sperare salutem." Seneca in Thieste:
 "Credula est spes improba." Beatus Cesarius in quodam
 sermone: "Male sperat qui se post multa tempora ad peni-
 15 tentie medicamenta reservat." Iosophus in primo De bello
 Iudaico: "Falax spes est que non suis viribus nititur
 sed alienis adversis." Idem in VII° eiusdem: "Est autem
 salutis spes in maximis quoque periculis qui virilem

2 Hieronymus Ep. Supp. XL, 1 4 Seneca Contr. V, 1, 2
 8 Non inveni 9 Plinius Ep. II, 10, 5 11 Vergilius
Aen. II, 534 12 Seneca Thy. 295 14 Caesarius Serm.
LXIV, 4 16 Iosephus Bell. Iud. I, 19, 4 17 Non
inveni

2 spes: fides codd. 3 aliquando sentit quantamcumque i.
codd. 4 omnibus M hominibus rell. 5 retemptabit
codd. 5 infeliciter codd. 6 sensus om. codd.
 14 male autem sperat codd.

animum gerant." Esopus: "Speret qui metuit. Morituros vivere vidi spe duce, victuros spe moriente mori." Ovidius in primo De Ponto: "Sepe aliquem solers medicorum cura reliquit, nec spes huic vena deficiente cadit. Carcere
 5 dicuntur clausi sperare salutem, atque aliquis pandens in cruce vota facit. Hec dea quam multos laqueo sua colla ligantes non est proposita passa perire fide." Cato: "Spem retine; spes una hominem nec morte reliquit."
 Symonides: "Remedio malorum futura est spes." Idem:
 10 "Innocentem fortuna deserit, bona spes numquam." Quintus Curcius in V Alexandri: "Sepe desperatio spei causa est." Beatus Augustinus in quodam sermone: "Miser est qui in hac vita tantum sperat in domino; miser plane est qui cito spes eius subducitur dum cito huius brevis vita
 15 finitur." Psalmus in psalmis XXXI: "Sperantem in domino misericordia circumdabit." Ennodius Epistula CXXVI: "Deterius est incerta macerari spe quam manifestam desperationem iudicio amantis agnoscere." Seneca in Medea: "Spes nulla rebus monstrat afflictis viam. Qui nil potest

1 Gualterius Anglicus Romuleae Fabulae 28 3 Ovidius
 Pont. I, 6, 35-40 7 Disticha Catonis II, 25 9 Cf.
Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. XXII, p. 90
 9 Cf. ibid. 11 Curtius Rufus V, 4, 16 12 Non inveni
 15 Vetus Testamentum Psalm. XXXI, 10 16 Ennodius Ep.
 160, 1 18 Seneca Med. 162-163

5 pendens codd. 7 fide: nece codd. 8 relinquit codd.
 9 spes est codd. 10 fortuna deserit innocentem sepe
codd. 13 pro cui? 18 indicio codd.

sperare, desperet nichil." Ovidius libro Heroidum:
 "Fallitur augurio spes bona sepe suo." Curcius Ruffus
 in X Alexandri: "Sordent prime quoque, dum maiora
 sperantur." Quintilis in VII Causarum: "Non invenio,
 5 iudices, quid sperare possit qui mentitur et exigit ques-
 tionem." Claudius in Sexto: "Improba numquam spes letata
 diu." Terentius in Andria: "Ve misero mihi! Ut animus
 in spe atque in timore usque ante hoc attentus fuit, ita
 ut postquam adempta spes est, lapsus cura confectus
 10 stupet." Calcidius super Timeo: "Spes quippe fruendi
 voluptatem creat; dilatatio iusticiam et dolorem."
 Pytacus: "Fortuna innocentem deserit sepe, at bona spes
 numquam." Solon: "Remedium malorum futura spes est."
 Marcus Cato censorius in Oratione de edilibus: "Nunc ita
 15 agunt in segetibus, in herbis bona frumenta esse. Nolite
 ibi nimiam spem habere. Sepe audiui inter os atque offam
 multa intervenire posse." Egesippus libro 1^o: "Fragilis
 autem spes que non ex proprie virtutis fiducia sed ex

1 Ovidius Her. XVII, 236 3 Curtius Rufus X, 10, 8
 4 Quintilianus Decl. VII, 8 6 Claudianus XXVI, 72-73
 7 Terentius And. 302-304 10 Calcidius In Tim. Plat.
 CXCIV 12 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil.
 XXII, p. 90 13 Caecilius Balbus 25, 2 (vid. Ribbeck,
 Vol. II, p. 386) 14 Gellius XIII, 18 17 Hegesippus
Hist. I, 32, 6

3 prima codd. 8 antehac codd. 9 lassus codd.
 11 dilatior tristitiam codd. 12 deserit innocentem
codd. 12 at om. codd. 13 futuri codd. 15 agunt
 B Q Z aiunt rell.

aliena pendet miseria, cum in terris nichil tam mutabile
 quam vel secunde res vel adverse. Exiguus enim momentis
 status rerum humanarum novantur; nec prosperitas diuturna
 nec erumpna est pertinax. Itaque nec miserum esse nec
 5 contra perpetuum est, sed alterne frequenter et in hiisdem
 varie vices rerum. Seneca libro Proverbiorum: "In malis
 sperare nisi innocens nemo solet." Plinius libro VIII
 Naturalis Ystorie: "Tunc precipuus votorum locus est cum
 spei nullus est." Seneca in 2 De beneficiis: "Nichil
 10 eque amarum quam diu pendere; equiore quidam animo ferunt
 precidi spem suam quam trahi." Idem in eodem: "Numquam
 enim improbe spei quod datur satis est."

6 Publilius Syrus 253
 9 Seneca Ben. II, 5, 1

8 Plinius N. H. VIII, 56
 11 Ibid., II, 27, 3

7 sperare bene nisi codd. 8 tum codd.

VIII

DE CARITATE

Beatus Petrus Epistula prima: "Caritas operit
multitudinem peccatorum." Beatus Iohanne Epistula prima:
"Deus caritas est; et qui manet in caritate, in deo manet,
et deus in eo." Beatus Matheus evangelista: "Quoniam
5 habundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum."
Ennodius Epistula 16: "Muta caritas pene optinet vices
ingrati." Idem Epistula 69: "Pauper est caritas, in
cuius narratione sermo non deficit." Beatus Gregorius
in quadam omelia: "Vires quas impericia denegat caritas
10 administrat." Leo Papa in quodam sermone: "Caritatem,
sine qua nulla potest nitere, sectemur." Sidonius in VI
Epistula: "Bonitas conditoris habitationem potius hominum
quam caritatem finalibus claudit angustiis." Salomon in

1 Novum Testamentum Petrus Ep. IV, 8 2 Novum Testamentum
Iohannes Ep. IV, 16 4 Novum Testamentum Matthaues
XXIV, 12 6 Ennodius Ep. 16, 1 7 Ibid. 75, 2
9 Non inveni 10 Leo Serm. LXXIV, 5 12 Sidonius
Ep. VI, 6, 1

1 cooperit codd. 11 nulla virtus potest codd.

Proverbiis: "Universa delicta operit caritas." Idem in eodem: "Melius est vacare ad olera cum caritate quam ad vitulum saginatum cum odio." Beatus Augustinus libro De anima et spiritu: "Caritas est via Dei ad homines et via
 5 hominum ad Deum. Per caritatem enim venit Deus ad homines, factus homo. Per caritatem homines eligunt deum, diligunt deum, ad deum currunt, et ad deum perveniunt. Sic familiaris est deo caritas ut ipse habere mansionem nolit ubi caritas non fuerit. Si ergo caritatem habes, deum habes;
 10 quia deus caritas est." Cornelius Papa in quadam epistula: "Quisquis se radice caritatis inserit nec a viriditate deficit nec a fructibus inanescit nec amore fecunditatis opus inefficax admittit. Ipsa autem caritas exercet corda fidelium, sensus corroborat, ut nichil grave, nichil dif-
 15 ficile, sed fiat dulce totum quod agitur, dum eius sit proprium nutrire concordiam, servare mandata, atque compagini sociata coniungere, prava dirigere, et ceteras

1 Vetus Testamentum Proverb. X, 12 2 Ibid. XV, 17
 4 Augustinus Sp. et An. 16 10 Cornelius Ep. Falso
Ascript. 1

2 vocari codd. 5 ad homines venit in homines, factus est homo codd. 6 diligunt Deum eligunt codd. 7 et om. codd. 7 sic etiam familiaris codd. 8 mansionem habere codd. 9 habemus Deum habemus codd. 11 Se in radice codd. 13 amittit codd. 13 autem: enim codd. 15 totum dulce codd. 15 proprium sit codd. 16 atque dissociata coniungere codd.

virtutes perfectionis sue munere sociare." Beatus Ambrosius
in 3 Exameron: "Caritas est que nos superioribus nectit
celoque inserit."

2 Ambrosius Hex. III, 51

1 munimine solidare codd.

IX

DE VISU

Quintilianus in primo Causarum: "Oculi sunt per
quos paupertatem ferre non possunt; oculi tota nostra
luxuria. Hii nos quotidie in omnia vitia nos precipitant:
mirantur, adamant, concupiscunt." Beatus Matheus evan-
5 gelista: "Lucerna corporis est oculus. Si fuerit
oculus tuus simplex; totum corpus tuum erit lucidum. Si
autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum teneb-
rosus erit. Si ergo lumen, quod in te est tenebre sunt;
ipse tenebre quante erunt?" Tullius in oratione Pro
10 Sestio: "Multorum animus visu, flagitia parietibus te
teguntur; sed hec obstructio nec diuturna est nec obducta
ut aversis oculis perspicere non possit." Salomon libro

1 Quintilianus Decl. II, 10 5 Novum Testamentum
Matthaeus VI, 22-23 10 Cicero Sest. 22

1 oculi sunt oculi per codd. 2 possumus codd.
3 quotidie in omnia: omnia cotidie codd. 5-6 tui est
oculus tuus si oculus tuus fuerit simplex codd.
6 lucidum erit codd. 7 fuerit nequam codd. 9 ipse
om. codd. 10 Multorum etenim animus eius vultu codd.
10 te om. codd. 11 tegebantur codd. 11 neque obducta
ita ut curiosis oculis codd.

Proverbiorum: "Frustra iacitur rete ante oculos penna-
torum." Beatus Matheus evangelista: "Cecus si ceco
ducatum prestat, ambo in foveam cadunt." Beatus Geronimus
Ad Furiam: "Speculum mentis est facies, et taciti oculi
5 mentis fatentur archana." Marcus Varo libro 1° De agri-
cultura: "Que enim res quotidie videntur, minus metuunt
fatum." Salomon in libro Proverbiorum: "In omni loco
oculi domini contemplantur bonos et malos." Plinius in
XI° Naturalis Ystorie: "Subiacent oculi, pars corporis
10 preciosissima, qui lucis visu vitam distinguant a morte.
Neque ulla ex parte maiora iudicia animi cunctis animalibus,
sed maius homini, id est moderationi, clementie, miseri-
cordie, odii, amoris, tristitie, leticie." Idem in eodem:
"Profecto in oculis animus habitat. Ardent, incenduntur,
15 humectant, cohibent." Ovidius in 2 Metamorphoseum: "Heu
quam difficile est crimen non prodere vultu! Vix oculos
attolit humo, nec, ut ante solebat, iuncta dee lateri nec

1 Vetus Testamentum Proverb. I, 17 2 Novum Testamentum
Matthaeus IV, 14 4 Hieronymus Ep. LIV, 13 6 Varro
R. R. I, 22, 6 7 Vetus Testamentum Proverb. XV, 3
9 Plinius H. N. XI, 37, 139, 145 13 Ibid. XI, 37,
145-146 15 Ovidius Met. II, 447-450

3 praestet codd. 4 mentis: cordis codd. 7 furem
codd. 7 omni codd. 10 qui r u et quae rell.
10 distinguant S distinguat rell. 11 indicia codd.
12 sed homini maxime id est moderationis codd.
14 intenduntur codd. 15 cohibent (-tur C) a v u d G
habitant F R

toto est agmine prima, sed silet et lesi dat signa rubore pudoris." Seneca in Thieste: "Multa sed trepidus solet detegere vultus, magna nolentem quoque consilia produnt."

Idem in Edipo: "Visu carenti magna pars veri latet."

- 5 Iosep in 3 Ylliados: "Cordisque vagi presentior indeleno oculus taciti garrit preludia voti." Beatus Geronimus Ad matrem et filiam: "Bona conscientia nullius conscientie oculos fugit. Intret intrepidus, securus exeat. Taciti oculi et sermo silens et tocius corporis habitus
- 10 vel trepidationem interdum vel securitatem loquuntur." Quintilis in 2 Causarum: "Nec levis animis accedit insania quando et quem execreris aspicias." Seneca in V Declamationum: "Oculis voluptas incendio queritur et prospectus ignibus relaxatur." Tullius in primo De officiis: "Que
- 15 enim natura occultavit, eadem omnes qui sana mente sunt remouent ab oculis ipsique necessitati dant operam ut occultissime pareant." Salomon libro Proverbiorum: "Oculi tui recta viderant et palpebre tue precedant gressus tuos."

2 Seneca Thy. 330-332 4 Seneca Oed. 295 5 Iosephus
 Iscanus Bell. Troian. III, 243-244 7 Hieronymus Ep. II, 9
 11 Quintilianus Decl. I, 6 13 Seneca Contr. V, 5, 1
 14 Cicero Off. I, 35, 127 17 Vetus Testamentum Proverb.
 IV, 25

7 ex ullius corr. Ver. 7 conscientia nullius oculos
codd. 11 insania quotiens quem codd. 13 in incendio
codd. 16 ut quam occultissime codd. 18 videant codd.

Idem in eodem: "Lux oculorum letificat animam." Beatus Geronimus Chrisostomus in Epistula ad Hebreos: "Nichil enim sic perturbat oculum sicut conscientia mala." Beatus Ambrosius in primo Exameron: "Plus est quod

5 probatur aspectu quam quod sermone laudatur. Suo enim utitur testimonio, non alieno suffragio." Plato in Intimeo: "Visus enim iuxta meam sententiam cause est maximi commodi plerisque non ociose natis atque institutis." Calcidius: "Ex oculorum habitu mens atque animus

10 indicatur irascentium, merentium, letantium." Beatus Ambrosius in VI° Exameron: "Quid agat fortitudo, nisi oculo duce utatur ad prelium? Quid fuga, si desit obtuitus? Carcer est totum corpus tenebroso horrensitu, nisi oculorum illuminetur aspectu." Aristoteles

15 in primo Methaphysicorum: "Preter enim et utilitatem propter se ipsos diliguntur sensus, et maxime aliorum qui est per oculos. Non enim solum ut agamus sed et nichil agere debentes ipsum videre pre omnibus (ut ita dicam) aliis eligimus. Causa autem est quod hic maxime

1 Vetus Testamentum Proverb. IV, 25 2 Non inveni
 4 Ambrosius Hex. I, 34 7 Calcidius Tim. 47
 9 Calcidius In Tim. Plat. CCLXVI 11 Ambrosius Hex.
 VI, 55 15 Aristoteles Met. I, 1, 1 (980a21)

13 obtutus codd. 13 inhorrens codd.

sensuum cognoscere nos facit et multas differentias demonst-
 rat." Aristoteles in 2° De somno et vigilia: "Quemad-
 modum somnus patitur visus, sic et facit aliquid. In
 speculis autem valde puris cum menstruis supervenientibus
 5 mulieres inspiciant in speculum, fit frons speculi sicut
 nubes sanguine. Et si quidem novum sit speculum, non
 facile est abstergere huius modi maculam; si vero vetus,
 facile." Publius: "Nichil peccant oculi, si animus
 oculis non operat." Idem: "Oculi amorem incipiunt,
 10 consuetudo perficit." Apuleius libro primo Floridorum:
 "Pluris est oculatus testis unus quam auriti decem."
 Tullius De responsione aurspicum: "Miserior es cum in
 omnem fraudem oculus raperis quam si omnino oculos non
 haberes." Publius: "Temptando cuncta ceci quoque tuto
 15 ambulat." Orosius libro V De Ormesta: "Parum credendum
 esse in ceteris evidenter ostendunt qui in hiis quoque
 que ipsi videre diversi sunt."

2 Aristoteles De Insomn. 2 (459b24) 8 Publilius Syrus 378
 9 Ibid. 449 10 Apuleius Flor. II, 6 12 Cicero Har.
Res. 39 14 Publilius Syrus 687 15 Orosius Hist. Adv.
Pag. V, 3, 4

8 peccant C S Z peccent P R A F 8 animus oculis P R
 oculis animus A F C S 13 raperis oculis codd.
 14 haberes H M b k habueris rell.

DE AUDITU

"Discute quid audias et proba credas." Aristotiles.
 Plinius in X Naturalis Ystorie: "Auditus cui hominum
 primo negatus est, huic et sermonis usus ablati, nec sunt
 naturaliter surdi, ut non idem sint et muti." Salomon
 5 libro Proverbiorum: "Longe est dominus ab impiis, et
 orationes sanctorum exaudiet." Aristotiles libro De
 sensu: "Horum autem ipsorum scilicet sensuum melior est
 visus secundum se, ad intellectum autem et secundum
 accidens auditus. Secundum vero accidens ad prudentiam
 10 auditus plurimam confert partem. Audibile existens causa
 est discipline non secundum se sed secundum accidens."
 Ex sentenciis Publii: "Difficilem habere oportet aurem
 ad crimina." Apuleius in primo Floridorum: "Ad exami-
 nandos homines plurius est auritus testis unus quam

Cf.

1 Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. XXX, p. 132
 2 Plinius N. H. X, 69, 192 5 Vetus Testamentum Proverb.
 XV, 29 7 Aristoteles Sens. et Sens. 1 (437a4)
 12 Publilius Syrus 133 13 Apuleius Flor. II, 8

6 sanctorum: iustorum codd.

oculati X. Ceterum si magis pollerent oculorum quam
 animi iudicia, pro certo de sapientia foret aquile conce-
 dendum." Seneca libro De ira 3: "Non expedit omnia videre
 et omnia audire. Multe nos iniurie transient, ex quibus
 5 plerasque non recipit qui nescit."

3 Seneca Ira VI, 11, 1

2 profecto codd. 4 et om. codd. 4 transeant codd.
 5 accipit codd.

XI

DE ODORATU

Plinius in X Naturalis ystorie: "Cornu cervini
odore serpentes fugantur, sed maxime stratis; origani
aut calcis aut sulphuris formice necantur. Culices apeta
acida petum, ad dulcia non advolant." Aristotiles libro
5 De sensu: "Peiorem habemus aliis animalibus odoratum
et ipsis sensibus qui in nobis est."

1 Plinius N. H. X, 69, 195 5 Aristoteles Sens. et Sens.
4 (441a1)

1 cornu I cornus rell. 2 styracis codd.
3 sulphuris a v α sulporis F¹ sulphoris F² R
3 culices acida petunt codd.

XII

DE TACTU

Aristotiles libro De sensu et sensato: "Tactum
habemus certissimum aliorum animalium, gustus vero
tactus quidem est."

1 Aristoteles Sens. et Sens. 4 (441a2)

XIII

DE SAPIENTIA, PRUDENTIA, ET SCIENTIA

Incipit secundus liber de sapientia providentia et scientia.

Aristotiles VI° Ethicorum: "Sapientia in artiss certissimis animis assignatur. Scientia," secundum
5 eundem ibidem, "est habitus demonstrativus." Tullius in primo De officiis: "Est scientia divinarum et humanarum rerum." Vel secundum Aristotilem in primo Rethorice: "Sapientia est multorum et mirabilium scientia." Idem in secundo eiusdem: "Scientia est
10 enuntiatio de universalibus de quibuscumque actiones sunt et eligenda aut fugienda sunt adoperari." "Prudentia," secundum Aristotilem 3 Ethicorum, "est habitus verus cum ratione actuum circa hominis bona et mala." Tullius in
3 secunde Rethorice: "Prudentia est caliditas, que
15 ratione quadam potest delectum habere bonorum et malorum."

3 Aristoteles Eth. VI, 5, 2 (1140a33) 6 Cicero Off. I, 43, 153 8 Aristoteles Rhet. I, 11, 27 (1371b27)
9 Ibid. II, 21, 2(1394a24) 12 Aristoteles Eth. VI, 5, (1140b20) 14 Ad Herenn. III, 3

3 artiss om. codd. 6 sapientia i.m. Ver. 6 rerum est
divinarum et humanarum scientia codd. 9 scientia pro
sententia Ver. 15 delectum C E dilectum M

Macrobius Super sompno Scipionis: "Prudentia est que cogitat ad rationis normam queque agit, universa dirigere at nichil preter rectum velle vel facere, humanisque actibus tamquam divinis arbitriis providere." Terentius
 5 in Adelpia: "Istud est sapere, non quod ante pedes modo est videre sed etiam illa que futura prospicere." Salomon libro Proverbiorum: "Posside sapientiam, quia auro melior est, et acquirere prudentiam, quia preciosior est argento." Valerius Maximus: "O immensam illam sapientiam, que ne
 10 ipso quidem vite excessu sui oblivisci potuit!" Seneca XIII^a Epistula ad Lucillum: "Tria ex precepto veteri prestanda sunt ut vitentur: odium, invidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit." Iulius Capitolinus: "Imperium prudenti non frustra est."
 15 Aristotiles in primo Metaphysicorum: "Omnes homines natura scire desiderant." Claudianus: "Nullas recipit prudentia metas." Boetius libro primo De consolatione scolastica disciplina: "Sicut enim prudentia prodest parum vel nichil sine iusticia, iusticia autem cum

1 Macrobius Comment. in Somn. Scip. I, 8, 7 5 Terentius Ad. 386-388 7 Vetus Testamentum Proverb. XVI, 16
 9 Valerius Maximus VII, 2, ext. 1 11 Seneca Ep. 14, 10
 14 Scriptores Historiae Augustae, Tyr. Trig. 12, 7
 15 Aristoteles Met. I, 1, 1 (980a21) 16 Claudianus XVII, 143 18 "Boethius" Discip. Schol. 1

1 prudentia P pudentia B 2 agit: cogitat agit codd.
 3 at: ac codd. 5 istuc codd. 6 illa: in codd.
 6 futura sunt p. codd. 8 acquire codd. 9 O om. codd.
 10 ipso: in ipso codd. 10 oblivisci sui codd.
 16 ex desiderant corr. Ver. 18 sine iustitia parum vel nihil prodest codd.

prudentia multum, sic sine usu scientia parum, usus autem
 cum scientia multum." Beatus Geronimus Ad Pamathium:
 "Numquam credatur quod doctus vir proprios ingenii sui
 fructus questionibus et infamie dedicaverit." Cresconius
 5 in primo Iohanidos: "Cautum non prevenit hostis vallatum-
 que suis." Oratius in Epistulis: "Quid voveat dulcis
 nutricula maius alumpno quam sapere et fari possit que
 scenciat?" Alanus in Anticlaudio: "Nulla potest melius
 istius muneris usum amplecti quam nostra soror prudentia,
 10 cuius debellare nequit virtutem turba laborum. Quis iter,
 gressus obstacula nulla retardant, non strepitus, non ira
 maris, non vallis abissus, non iuga, non celsi preceps
 audacia montis asperitasque vie et saxis collosa, nec
 ipsa limitis ambages desertique nesciat gressus, non rabies
 15 venti, non ymbribus ebria nubes, non tonitrus horrenda
 lues, non nubilus aer quin superos adeat, quin visitet
 astra deique imbibat archanum. Divino fonte madescens,
 cernit in archanis superum quis conditor orbis, quid deus
 ipse velit, quid mundo preparat aut quid prevederat vel

2 Hieronymus Ep. LXXXIV, 11 5 Corippus Ioh. I, 573-574
 6 Horatius Ep. I, 4, 8-9 8 Alanus Anticlaud. II, 96-114

1 sine prudentia scientia sine usu prodest parum codd.
 2 cum sine scientia prodest multum codd. 3 credam codd.
 3 proprios: primos codd. 5 nec I 6 dulci codd.
 7 qui sapere codd. 10 cuius iter codd. 13 et om.
codd. 14 ipse codd. 14 desertique G desertaque
 nescia rell. 19 quid provideat aut provideat vel quid
codd.

- vel provideat, quid destinet orbi, quid poscunt celi
 secreta, quid astra loquantur, cur celi cursus nutu nugetur
 eodem, semper in occursum vergens contra que planeta mili-
 tet adverso motu celumque refrenet." Plinius libro 1°
- 5 Epistularum: "Ut enim de pictore, sculptore, fictore nisi
 artifex iudicare, ita nisi sit sapiens non potest percipere
 sapientem." Aristoteles in Magnis moralibus: "Prudentis
 enim et prudentie est optima appetere et horum electivum
 esse et operativum semper." Tullius libro 2 De officiis:
- 10 "Quid enim est, per deos, optabilius sapientia, quid pres-
 tantius, quid homini melius, quid homine dignius? hanc
 igitur qui expetunt, philosophi nominantur, nec quicquam
 aliud est philosophia, si interpretari velis, preter
 studium sapientie." Seneca 14 Epistula: "Non conturbabit
- 15 sapiens publicos mores nec philosophiam novitate convertet."
 Terentius in Echira: "Istud est sapere quicumque opus sit
 animum possis flectere." Valerius Maximus libro VII:

5 Plinius Ep. I, 10, 4 7 Aristoteles Mor. I, 35, 20
 (1197b23) 9 Cicero Off. II, 5 14 Seneca Ep. 14, 14
 16 Terentius Hec. 608 17 Valerius Maximus VII, 2,
 ext. 4

1 celi possint codd. 2 celi motu cursus codd.
 3 occasum codd. 3 que CDFGHLMM ω quem codd. 5 sculp-
 tore Doux sculptore rell. 6 ita nisi sit Dmoux ita
 nisi VBF nisi ita M 6 perspicere codd. 12 expetunt
 x σ expetant v expectant B ρ 15 nec populum in se
 vitae novitate codd. 16 istuc codd. 16 qui ubi
 cumque codd. 17 possis BCEFP possit rell.

"Plato tum demum beatum orbem terrarum futurum predicavit cum aut sapientes regnare aut reges sapere cepissent."

Blosus in Romulea: "Sed quid fata veto, quid flexos fixos arceo casus, cum nichil adversis prosit prudentia signis?"

- 5 Boetius libro 2 De consolatione: "Neque enim, quod ante oculos situm est, intueri suffecerit; rerum exitus prudentia metitur eadem in alterutro mutabilitas nec formidandas fortune minas nec exoptandas facit blanditias."

- Casiodorus libro Epistularum: "Ista sunt robusta, illa diuturna, que prudentia incitat, cura custodit." Ditis libro secundo Yliados: "Non oportet prudentem meminisse transactorum, quoniam ea, etsi maxime cupias, nequeas revocare." Bernardus in Senium: "Turris completa et arca vacuata faciunt valde sed tarde hominem sapientem."

- 15 Aristoteles libro 1° Metaphysicorum: "Omnino scientis signum est posse docere." Sidonius libro Epistularum: "Quanto antecellunt belluis homines, tanto anteferri decet rusticis institutos." Petronius: "Raram facit mixturam

3 Blosus Rom. VIII, 131 5 Boethius Cons. II, P1, 15
 9 Cassiodorus Var. I, 25 11 Dictys Cretensis Bell.
Troi. II, 51 13 Bernardus Cura Rei Fam., p. VIII
 15 Aristoteles Met. I, 1, 9 (981b7) 16 Sidonius Ep.
 IV, 17, 2 18 Petronius 94

1 Plato: qui codd. 1 terrarum orbem codd. 6 suffi-
 cerit intueri codd. 7 eademque codd. 8 facit esse b.
codd. 9 illa sunt enim robusta codd. 10 incipit et c.
codd. 11 non: neque codd. 12 quando codd.
 14 sapientem: prudentem codd. 17 decet om. codd.
 18 facit flor. Par. fecit rell.

cum sapientia forma." Iosep libro primo Yliados: "Prudentia, turbe rara comes." Cresconius libro VI° Iohannidos: "Virtutem indomitam melior sapientia vincens consilium querit." Alanus libro VIII: "Assistens Frenesis pluit
5 omnia dona Sophie, non illas largitur opes que sepe potentum excecant animos et maiestatis honorem inclinant, minuunt leges, et iura retardant, sed potius donat thesaurum mentis et omnes divitias animi, quas qui semel accipit, ultra non eget, ymo semel dictatus habundat
10 semper, quarum rectus amor, possessio nobilis, usus utilis, utilior largitio, fructus habundans. Hec est gaza poli, celi tesaurus, inundans gratia que doctos dictat, que prodiga largos vuult possessores et dedignatur avaros. Clausa perit, difusa redit; nisi publica fiat, labitur et
15 multas vires acquirit eundo. Non istas depascit opes rubigo nec ignis devorat aut furis minuit subreptio, mergit naufragium, tollit predo, depauperat hostis." Philosophus VI Ethicorum: "Non possibile bonum esse principaliter sine prudentia neque prudentem sine morali

1 Iosephus Iscanus Bell. Troian. I, .134 2 Corippus Ioh.
VI, 231-232 4 Alanus Anticlaud. VII, 228-244
18 Aristoteles Eth. VI, 13, 6 (1144b31)

4 Frenesis codd. 9 ditatus semper habundat codd.
12 ditat codd. 13 vult codd.

virtute." Seneca epistula LII^a: "Sapiens ad omnem incursum intentus est et munitus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem refert. Interritus et contra illa ibit." Cicero libro
 5 primo De natura deorum: "Censent autem Stoyci sapientem sapientibus etiam ignotis esse amicos." Cresconius libro VIII^o Iohanidos: "Vincere quippe gravis melius sapientia gentes quam virtus armata potest." Boecius libro 2 De consolatione: "Cruciatus quos tyranus putabat crudelitatis
 10 vir sapiens fecit esse virtutis." Casiodorus libro primo Epistularum: "Interdum expedit patriam negligere, ut sapientiam quis possit acquirere. Ulixes Ytacus nisi hoc fecisset, in laribus propriis forsitan latuisset; cuius sapientie causam hinc maximi Homeri nobile carmen asseruit,
 15 qui multa civitates et populos circuivit, dum illi prudentiores sunt habiti qui multorum hominum conversationibus probantur eruditi." Aristoteles in 2 Metaphysicorum: "Absurdum est querere scientiam et modum scientie. Est autem neutrum facile accipere." Seneca libro primo De ira:

1 Seneca Ep. 59, 8 5 Cicero N. D. I, 44, 121
 7 Corippus Ioh. VIII, 6-7 9 Boethius Cons. II, P6, 8
 11 Cassiodorus Var. I, 39 17 Aristoteles Met. II, 3, 4
 (995a13) 19 Seneca Ira I, 14, 2

1 sapiens autem ad codd. 2 munitus intentus codd.
 4 referet codd. 5 censent autem sapientes sapientibus
codd. 9 putabat tyrannus materiam c. codd.
 14 sapientiam codd. 14 causam om. codd. 15 quod
 multas codd. 16 sunt semper habiti codd.

"Non est prudentis errantes odisse; alioquin ipse sibi odio erit." Tullius in 2 Officiorum: "Sapientia est, ut a veteribus philosophis difinitum est, rerum divinarum humanarumque causarum quibus hec res continentur scientia,
 5 cuius studium qui vituperat aut sane intelligo quid sit quod laudandum putet. Nam sive oblectatio queritur animi requiesque curarum, que conferri cum eorum studiis potest, qui semper aliquid inquirunt, quod spectet et valeat ad bene beateque vivendum? Sive ratio constantie virtutisque
 10 ducitur, aut hec ars est aut nulla omnino per quam eas assequamur. Nullam dicere maximarum rerum esse artem, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum considerate loquentium atque in maximis rebus errantium. Si autem est aliqua disciplina virtutis, ubi ea queritur,
 15 cum ab hoc discendi genere discesseris." Seneca ad Elbiam: "Nec secunda sapientem nec evehunt nec adversa demittunt." Tullius in IX Philipicharum: "Est enim sapientis, quicquid homini accidere possit, id premeditari ferendum modice, si evenerit, esse. Maioris omnino est consilii providere

2 Cicero Off. II, 5-6
 17 Cicero Phil. XI, 7

15 Seneca Cons. Helv. 5, 1

1 alioqui codd. 2 sapientia autem est codd. 4 et
 humanarum causarumque codd. 4 hec: eae codd.
 5 aut: haud codd. 5 quidnam codd. 8 inquirunt C
 anquirunt rell. 11 artem esse codd. 14 queretur
codd. 16 alt. nec om. codd. 19 esse si evenerit
codd.

ne aliquid accidat, sed animi non minoris fortiter ferre,
 si evenerit." Ysayas: "Ve, qui sapientes estis in oculis
 vestris, et coram vobismetipsis prudentes." Seneca
 De brevitae vite: "At me hercule numquam sapiens in tam
 5 humile nomen procedet, numquam semiliber erit, integre
 semper libertatis et solidus, solutus et sui iuris et
 altior ceteris. Quid enim supra eum esse potest qui supra
 fortunam est?" Aristotiles in Magnis moralibus: "Neque
 enim absque prudentia alie virtutes fiunt, neque prudentia
 10 perfecta absque aliis virtutibus." Cicero in primo
 Philipicarum: "Non est ab homine numquam sobrio postulanda
 prudentia." Ieremias: "Stultus factus est omnis homo a
 scientia." Seneca in XX Epistula: "Maximum hoc est et
 officium sapientie et inditium, ut verbis opera concordent,
 15 ut ipse par sibi idemque sit. 'Quis hoc prestabit?'
 pauci aliqui tamen. Est difficile hoc: nec hoc dico,
 semper sapientem uno iturum gradu, sed una via." Idem in
 eodem: "Sapientia est semper idem velle atque idem nolle.
 Licet illam exceptiunculam non adicias, ut rectum sit

2 Vetus Testamentum Isaias V, 21 4 Seneca Brev. Vit.
 5,3 8 Aristoteles Mor. II, 3, 13 (1200a8) 11 Cicero
 Phil. II, 81 12 Vetus Testamentum Ieremias X, 14
 13 Seneca Ep. 20, 2 18 Ibid., 20, 5

1 aliquid: quid tale codd. 1 sed om. codd. 6 solidae
codd. 7 potest esse codd. 11 non enim est codd.
 15 ipse ubique par codd. 16 est enim codd. 17 uno
 semper iturum codd. 18 sapientia est om. codd.

quod velis; non potest enim cuiquam idem semper placere nisi rectum." Tullius in primo Prime rethorice: "Hinc ad rem publicam plurima commoda veniunt, si moderatrix omnium rerum presto est sapientia; hinc ad ipsos qui eam adepti
 5 sunt laus, honor, dignitas confluit; hinc amicis quoque eorum certissimum et tutissimum presidium comparatur."
 Seneca Epistula XXVIII: "Quemadmodum sapienti incessus modestior convenit, ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum hec erit: tardiloquum esse te iubeo."
 10 Esayas: "Peribit sapientia. A sapientibus enim et intellegentibus prudentium eius abscondetur." Tullius libro De amicicia: "Negant enim quemque virum bonum esse nisi sapientem." Seneca libro De brevitae vite: "Soli omnium occiosi sunt qui sapientie vacant, soli vivunt;
 15 nec enim suam tantum etatem bene tuentur, omne evum suum suo addiciunt; quicquid annorum ante illos actum est, illis acquisitum est. Nisi ingniti sumus, illi clarissimi sacrarum opinionum conditores nobis nati sunt, nobis vitam preparaverunt. Ad res pulcerimas ex tenebris ad lucem

2 Cicero Invent. I, 5 7 Seneca Ep. 40, 14 10 Vetus
 Testamentum Isaias XXIX, 14 12 Cicero Am. 18
 13 Seneca Brev. Vit. 14, 1

6 et: ac codd. 7 sapienti viro i. codd. 9 te esse
codd. 11 intellectus codd. 12 quemquam esse virum
bonum codd. 14 ex occisi corr. Ver. 15 suum om. codd.
 17 ingratissimi codd.

erutas alieno labore deducimur." Idem in eodem: "Que
 consecravit sapientia perire non possunt, nulla abolebit
 etas." Policratus in tertio: "Oportet sapientiam ab
 insipientibus feriri, esse enim meliorem indicat mala
 5 lingua quem carpit." Cicero in V^a Paradoxa: "Dictum est
 ab eruditissimis viris nisi sapientem liberum esse
 neminem." Seneca libro De beata vita: "Non voco sapien-
 tem, supra quem quicquam est." Idem in 4 De beneficiis:
 "Numquam sapientem facti sui penitere, numquam emendare
 10 quod fecerit nec mutare consilium. Non mutat sapiens
 consilium omnibus hiis manentibus, que erant cum sumeret;
 ideo illum numquam penitentia subit, quia nichil melius
 illo tempore fieri potuit." Tullius libro De paradoxis:
 "Soli hoc contingit sapienti, ut nichil faciat invitus,
 15 nichil dolens, nichil coactus. Quod si ita esse pluribus
 diserendum est, illud tantum et breve confitendum est, nisi
 qui ita sit affectus esse liberum neminem." Idem in eodem:
 "Sapientis animus magnitudine consilii, tollerancia rerum
 humanarum, contemptione fortune, virtutibus denique ut

1 Seneca Brev. Vit. 15, 4 3 Johannes Sarisberiensis
 Policrat. III, 14 5 Cicero Par. 33 7 Seneca Vit.
Beat. 11, 1 8 Seneca Ben. IV, 34, 3 13 Cicero Par.
 34 17 Ibid. 27

2 noceri non potest codd. 3 oportet inquit s. codd.
 9 alt. numquam: nec umquam codd. 12 numquam illum codd.
 14 soli igitur hoc codd. 14 contingit codd. 15 etsi
codd. 15 pluribus verbis d. codd. 16 tamen codd.
 16 breve et c. codd. 19 denique omnibus ut codd.

menibus septus vincetur et expubnabitur. Qui nec civitate quidem pelli potest." Seneca libro De quatuor virtutibus: "Prudentis proprium est examinare consilia et non cito facilitate credulitate ad falsa prolabi." Idem in eodem: 5 "Si prudens esse cupis, in futura prospectum intende; que possunt contingere, animo tuo cuncta propone. Nichil tibi subitum sit sed totum ante prospicias. Nam qui prudens est, non dicit: 'non putavit fieri,' quia non dubitat sed expectat, non suspicatur sed cavet." Idem in eodem: 10 "Si prudens fuerit animus tuus, tribus temporibus dispensetur: presentia ordina, futura previde, preterita recordare." Idem in eodem: "Prudens numquam marcet otio. Aliquando animum remissum habet, numquam solutum. Accelerat tarda, perplexa expedit, dura mollit, aspera temptat, ardua 15 executur. Scit enim quid qua via aggredi debeat et cito singula at distincte videt." Marcus Varo in secundo Rerum rusticarum: "Nemo enim omnia scire potest." Boecius in 4 De consolatione: "Vir sapiens moleste ferre non potest quotiens fortune certamen adducitur, ut virum fortem non

2 Seneca Form. Honest. Vit. V, 5 4 Ibid. II, 5
 9 Ibid. II, 9 12 Ibid. II, 10 17 Varro R.R. II, 1, 2
 18 Boethius Cons. IV, P7, 17-18

1 nec A ne rell. 4 facili codd. 5 et quae codd.
 8 p. hoc fieri codd. 10 prudens est animus codd.
 15 exaequat codd. 16 at: ac codd. 17 potest scire codd.
codd. 18 potest: debet codd. 19 q. in f. codd.

debet indignari, quociens increpuit bellicus tumultus.
 Utrique enim huic quidem glorie propagande, illi vero confirmande sapientie difficultas ipsa materia est." Sydonius in 4 Epistularum: "Experire per dies quanto antecellunt
 5 belluis homines, tanto anteferri rusticis institutos."
 Plinius in primo Epistularum: "Pompeius Iulianus tum cetera vita, tum vel hoc uno magnus et clarus, quod ipse provincie princeps inter altissimas condiciones generum non honoribus principem, sed sapientia elegit." Salomon
 10 in Parabolis: "Melior est sapientia cunctis preciosissimis, et omne desiderabile ei non potest comparari." Urbanus I Papa in quadam epistula: "Quid suadet, karissimi, sapientia huius seculi nisi nocitura querere et amare peritura, negligere salutaria, pro nichilo reputare perpetua." Marcus
 15 Varo Ad Atheniensem: "Omnia nosce est impossibile, pauca vero laudabile. Sunt quedam que credenda essent ab animo, quia inserendi veri locum occupant." Tullius in V De Tusculanis questionibus: "Sapientis proprium est nichil quod penitere possit facere, nichil invitum, sed splendide

4 Sidonius Ep. IV, 17, 2 6 Plinius Ep. I, 10, 8
 10 Vetus Testamentum Proverb. VIII, 11 12 Non inveni
 15 Varro Sent. 56-57 18 Cicero Tusc. V, 81

2 utique ante utrique del. Ver. 6 tum: cum codd.
 8 princeps B F D m o u x a p r princeps hunc M V σ
 15 nosse codd. 15 est A P F H D om. rell. 16 vero
 F H non rell. 17 quia inserendi veri D quia
 inserendi verum H quae sciendi veri P 18 sapientis
 est enim proprium codd. 19 sed om. codd.

constanter graviter honeste." Beda in Parabolis Salamonis: "Nemo se de sua iactet stientia, quia qui sapientum verba crebro audire et intelligere negligit, vitam suam recte gubernare non novit." Terencius in Phormione: "Hoc
 5 dictum sapienti sat est." Aristotiles in 2 Physicorum: "Scire autem non autem opinamur unumquodque quam utique accipiamus propter quid unumquodque." Seneca libro De VII liberalibus artibus: "Quid est quare existimem non futurum sapientem eum qui litteras nescit, cum sapientia
 10 non sit in litteris? Res tradit, non verba." Aristotiles in Magnis moralibus in primo: "Nulla enim neque scientia neque potentia causa mali est." Tullius in primo De fide bonorum et malorum: "Sapientia est adibenda, que et terroribus cupiditatibusque detractis et omnium falsarum
 15 opinionum temeritate derepta certissimam se nobis fidem ducem prebeat ad voluptatem. Sapientia enim est una que mesticiam pellat ex animis, que nos exhorrescere metu non sinat. Qua preceptrice in tranquillitate vivi potest omnium cupiditatum ardore restincto." Seneca Epistula 54:

2 Baeda Parabol. I, 1 4 Terentius Phorm. 541
 5 Aristoteles Met. I, 3, 1 (983a25) 8 Seneca Ep. 88, 32
 11 Aristoteles Mor. I, 1, 9 (1182a34) 13 Cicero Fin.
 I, 13, 43 19 Seneca Ep. 54, 7

2 quia: si codd. 4 recte: rite codd. 4 hoc: ah
codd. 8 quid est autem quare codd. 15 fidem om. codd.

"Nichil invitus facit sapiens. Necessitatem effugit,
quia vult quod coactura est." Sidonius in VII Epistularum:
"Delectaris contubernio eruditorum; ego turbam quamlibet
magnam litterarie artis expertem maximam solitudinem
5 apello." Publius: "Deliberando discitur sapientia."
Apuleius libro De deo Socratis: "Solet apud prudentes
viros esse in inopibus elaboratis iudicatio restrictior,
in rebus subitariis venia prolixior." Publius Syrus:
"Prudentis vultus etiam sermonis loco est." "Prudentis
10 est irasci et sero et semel." Idem: "Sensus, non etas
invenit sapientiam." Idem: "Sapiens cum petitur, si tacet,
graviter negat." Idem: "Est tarde sed graviter sapiens
irascitur." Idem: "Quod est venturum, sapiens ut presens
cavet." Seneca libro proverbiorum: "Ex vicio alterius
15 sapiens emendat suum." Idem libro De brevitae vite:
"Sapientis multum patet vita, non idem illum qui ceteros
terminus claudit: solus humani generis legibus solvitur,
omnia illi secula ut deo serviunt. Transivit tempus ali-
quod: hoc recordatione comprehendit; instat: hoc utitur;

2 Sidonius Ep. VII, 14, 10 5 Publilius Syrus 139
6 Apuleius De deo Socrat. I, Prolog. 8 Publilius Syrus
492, 671 10 Ibid. 590 11 Ibid. 595 12 Ibid. 685
13 Ibid. 674 14 Ibid. 150 15 Seneca Brev. Vit. 15, 5

3 contubernis codd. 6 adsolet codd. 7 opibus M P
operibus rell. 9 prudenti stultus F 9 iocus F
11 ubi F 12 est om. codd. 13 quasi T 14 cavit T
17 cludit codd. 17 generis humani codd.

venturum est: hoc percipit. Longam illam illi vitam
 facit omnium temporum in unum collectio. Seneca libro De
 beata vita: "Non enim sapiens se indignum ullis muneribus
 fortune putat; non omnes amat divitias sed mavult; non
 5 in animum illas sed in domum recipit; non respuit posses-
 sas sed continet et in maiorem sue virtutis materiam
 subministrat." Idem in 2 De clementia: "Egritudo in
 sapientem virum non cadit; serena eius mens est nec quic-
 quam incidere potest quod illam obducat. Nichil eque
 10 hominem quam magnus animus decet." Tullius libro 1° De
 officiis: "Omnes enim trahimur et ducimur ad cognitionem
 et cupiditatem scientie, in qua excelere pulcrum putamus,
 labi autem, errare, nescire, decipi et malum et turpe
 dicimus." Idem libro primo De natura deorum: "Non enim
 15 hominum interitu scientie quoque occidunt sed lucem a
 ceteris fortasse desiderant." Boetius libro 111° De
 consolatione: "Si quem sapientia peditum videres, num
 posses eum vel reverentia vel ea qua peditus est
 sapientia non dignum putare? Minime." Seneca libro

3 Seneca Vit. Beat. 21, 4 7 Seneca Clem. II, 5, 4
 11 Cicero Off. I, 18 14 Cicero N. D. I, 5, 11
 16 Boethius Cons. III, P4, 6

1 praecipit codd. 1 illam om. codd. 2 conlatio codd.
 3 nec enim se sapiens codd. 4 fortuitis codd.
 4 omnes om. codd. 5 non: nec codd. 6 in om. codd.
 6 virtuti sui codd. 7 subministrari volt codd.
 9 michil: nihilque codd. 11 cognitionis codd.
 12 scientiae cupiditatem codd. 14 dicimus z p K
ducimus rell. 15 scientie: sententiae codd. 15 a
 ceteris: auctoris codd. 18 est peditus codd.

Proverbiorum: "In sapientem non cadit ira." "Tutus est sapiens nec ulla affici aut iniuria aut contumelia potest." Idem LII^a Epistula: "Nichil invitus facit sapiens. Necessitatem effugit, quia vult quod coactura est." Idem LV

5 Epistula: "Tantum sapienti sua quantum deo omnis etas patet. Est aliquid quo sapiens antecedit deum: ille nature beneficio non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere inbecillitatem hominis, securitatem dei." Idem De tranquillitate animi: "Puto multos ad sapientiam, nisi

10 putassent se pervenisse, nisi quedam in se dissimulassent, quedam apertis oculis transiliissent." Beatus Geronimus Ad Paulinum: "Noli, frater karissime, anorum extimare nos numero, nec sapientiam canos reputes sed canos sapientiam." Idem Ad Nepotianum: "Amplectatur me modo sapientia,

15 et ab Ysaach nostra, que numquam senescit, in meo requiescat sinu. Impoluta est virginitatisque perpetue, et que in similitudinem Marie, que quotidie generet semperque pariat, incorrupta est." Aristoteles in primo Metaphysicorum: "Tunc enim scire dicimus unumquemque cum primam causam

1 Non inveni 1 Seneca Constant. Sap. 2, 4 3 Seneca Ep. 54, 7 5 Ibid. 53, 11 9 Seneca Tranq. An. 1, 16
 12 Hieronymus Ep. LVIII, 1 14 Ibid. LII, 4
 18 Aristoteles Met. I, 3, 1 (983a25)

7 beneficio naturae codd. 9-10 potuisse ad sapientiam pervenire codd. 11 opertis codd. 11 transiluissent codd. 12 annorum codd. 12 nos aestimare codd.
 14 amplexetur codd. 15 ab Isaachi Abisag codd. 15 et in meo codd. 17 Mariae cum que codd. 18 parturiat codd.

cognoscere putamus." Idem in secundo: "Tunc enim scire
 putamus cum causas noverimus." Beatus Iacobus in
 Epistula sua: "Siquis vestrum indiget sapientia, pos-
 tulet a deo, qui dat omnibus affluenter et non improperat;
 5 et dabitur ei. Postulet enim in fide nichil hesitans;
 qui enim hesitat similis est fluctui maris, qui a vento
 movetur et circumfertur." Beatus Iob: "Sapientia ubi
 invenitur, quis est locus intelligentie? Nescit homo
 precium eius, nec invenitur in terra suaviter viventium,"
 10 et cetera. Bias: "Sapientia omnibus aliis possessionibus
 certior et securior." Marcus Varo: "In multis contra
 omnes sapere desipere est." Policratus libro II: "Omnia
 cedunt in usum sapientis habentque materiam exercende vir-
 tutis, quecumque dicuntur aut fiunt. Nam et ocia eius
 15 negotia sunt, et dum rationis libramine rerum omnium
 vires pensat, provida dispensatione quicquid ad beatitudinem
 proficit quasi quadam virtutis manu apprehendit." Idem
 in VI°: "Cetera omnia aliena sunt; suum est cuique quod

1 Aristoteles Met. II, 2, 13 (994b29) 3 Novum Testa-
 mentum Iacobus Ep. I, 5 7 Vetus Testamentum Iob XXVIII,
 12-13 10 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. V,
 p. 37 11 Varro Sent. 10 12 Iohannes Sarisberiensis
Policrat. II, Prolog. 18 Ibid. VI, 28

3 sapientiam codd. 5 enim: autem codd. 11 et: ac
codd. 11 securior est codd. 13 virtutis exercendae
codd. 17 quadam quasi manu virtutis codd.

sapit." Plato: "In hoc cognoscitur sapiens quia cum vituperatur non irascitur et non extollitur cum laudatur." Beatus Ieronimus Ad Furiam: "Pestilente flagelato, stultus sapientior erit." Socrates: "Homo sine sapientia est
 5 sicut provincia est sine rege." Seneca in secundo De ira: "Placidus itaque sapiens est et equus erroribus, non hostis sed corrector." Idem in eodem: "Temperatus sit sapiens et ad res fortius agendas non iram sed vim adhibeat." Beatus Geronimus Ad Demetriadem: "Ama scrip-
 10 turas sanctas, et amabit te sapientia; dilige eam, et servabit te; honora illam, et amplexabitur te. Hec monilia in pectore tuo et auribus tuis hereant. Nichil aliud novit lingua nisi Christum."

1 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. LII, .p. 224
 3 Hieronymus Ep. LIV, 13 4 Cf. Gualterium Burlaeum
Vit. et Mor. Phil. XXX, p. 122 5 Seneca Ira II, 10, 6
 7 Ibid. II, 17, 2 9 Hieronymus Ep. CXXX, 20

1 in hoc: per quid codd. 1 quia: ait sapiens codd.
 4 est om. codd. 5 est om. codd. 6 est om. codd.
 12 tuo om. codd. 12 et in auribus codd. 13 noverit
codd.

XIV

DE PRUDENTIA, STULTICIA, TEMERITATE,
ET IGNORANTIA

Beatus Clemens in quadam epistula: "Non enim aliud
est ignorantia nisi non agnovisse quod expedit. Ubi autem
agnoveris ignorantia non est." Seneca Epistula VIII ad
Lucillum: "Stulto nulla re opus est; nulla enim re uti
5 scit sed omnibus eget." Idem in eodem: "Omnis stulticia
laborat fastidio sui." Salomon in Parabolis: "Stultus
labiis verberabitur." Valerius Maximus libro VII: "Im-
provida temeritas victorum, dum utramque partem spernit
utilitates, sub iugum missas in perniciem suam antecedit."
10 Idem in libro nono: "Temeritatis etiam ut subiti
vehementes sunt impulsus, quorum ictibus hominum mentes
concusse nec sua pericula despiciere nec aliena facta iusta
extimatione consequi valent." Papinianus libro XXXI°

1 Clemens Ep. III, 494 4 Seneca Ep. 9, 14 5 Ibid.
9, 22 6 Vetus Testamentum Proverb. X, 10 7 Valerius
Maximus VII, 2, ext. 17 10 Ibid. IX, 8, 1

2 cognovisse codd. 3 cognoveris codd. 3 a. perit
ignorantia codd. 9 utilitates A utilitatis rell.
9 accendit codd. 10 ut subiti A D et subiti et rell.
12 dispicere codd. 13 prosequi codd.

Digestorum: "Et enim ignaviam pretendentes audiri non oportet." Tullius libro 1° De officiis: "Fortis animus et magnus in homine non perfecto nec sapiente ferventior plerumque est." Idem libro De senectute: "Quid enim
 5 stultius quam incerta pro certis habere, falsa pro veris?" Aristoteles libro Magnorum moralium: "Siquis non timet tonitrua et conruscationes aut aliud quid super hominem terribilium, non fortis sed insanus." Plinius libro 1° Epistularum: "Stultissimum credo ad imitandum non optima
 10 queque proponere." Seneca libro De tranquillitate animi: "Sive Greco poete credimus, 'et aliquando insanire iocundum est,' sive Platoni, 'frustra poeticas fores compos sui pepulit,' sive Aristotili, 'nullum magnum ingenium sine mistura dementie fuit.'" Salomon in Proverbiis:
 15 "Expedit magis urse occurrere raptis fetibus quam fatuo confidenti in stultitia sua." Terentius in Formione: "Que insitia est, adversus stimulum calces." Tullius libro 1° De natura deorum: "Quid est enim temeritate fortius aut quid tam temerarium tamque indignum sapientis

1 Papinianus Dig. XXXI, 1, 78 2 Cicero Off. I, 46
 4 Cicero Sen. 68 6 Aristoteles Mor. I, 20, 2 (1190b17)
 9 Plinius Ep. I, 5, 13 10 Seneca Tranq. An. 17, 10
 14 Vetus Testamentum Proverb. XVII, 12 16 Terentius
Phorm. 77 18 Cicero N. D. I, 1, 1

2 oportere codd. 3 non perfecto z L c imperfecto p
 11 aliquando et codd. 17 namque inscitiast advorsum
codd. 19 turpius dett.

gravitate, constantia quam aut falsum sentire aut quod non satis explorate perceptum sit et incognitum sine ulla dubitatione defendere?" Boetius libro De scolastica disciplina: "Valde absurdum est et iniquum, ut imperiti
 5 peritis et novelli antiquis et rudes preferantur emeritis." Salustius libro De Iugurtino bello: "Frustra autem niti neque aliud fatigando se nisi hodium querere summe dementie est." Idem in eodem: "Stulticie videbatur alienam rem periculo suo curare." Oratius in primo Carminum: "Nil
 10 mortalibus arduum est: celum ipsum petimus stulticia neque per nostrum patimur scelus iracunda Iovem ponere fulmina." Seneca Epistula XXXV ad Lucillum: "Humilis res est stulticia, abiecta, sordida, servilis, multis affectibus et seivissimis subiecta." Aristoteles in primo
 15 Ethicorum: "Qui autem neque ipse intelligit neque alium audiens in animo ponet, hic rursus inutilis vir." Tullius libro De senectute: "Temeritas est vitium florentis etatis, prudentia senescentis." Alanus libro VIII Anticlaudiani: "Stulticiam non turba minor, non rarior armat

4 "Boethius" Discip. Schol. 6 6 Sallustius Iug. 3,3
 8 Ibid. 83, 1 9 Horatius Carm. I, 3, 37-40 12 Seneca
Ep. 37, 4 15 Aristoteles Eth. I, 4, 7 (1095b12)
 17 Cicero Sen. 20 19 Alanus Anticlaud. VIII, 280-282

1 gravitate atque constantia codd. 2 cognitum codd.
 4 valde vero absurdum codd. 5 pr. et om. codd.
 5 antiquis rudesque codd. 7 aliud se fatigando codd.
 se om. A 7 summe: extremae codd. 10 arduum E R
 ardui est rell. 13 stultitia P b stulta p L 17
 vitium: videlicet codd. 18 ex senectu corr. Ver.
 senectutis b

conventus procerum; comes est ignavia, ludi, segnities,
 nuge, garitus, ocia, somni." Seneca Epistula XLV:
 "Tempta et experire. Quem ad modum stultus est qui
 equum empturus non ipsum inspicit sed stratum eius ac
 5 frenos, sic stultissimus est qui hominem aut ex veste
 aut ex condicione, que vestis modo nobis circumdata,
 extimat." Curtius Ruffus in VIII Alexandri: "Abire
 cum gloria poterant, si umquam temeritas infelix inveniret
 modum." Oratius in 4 Carminum: "Misce stulticiam con-
 10 siliis brevem; dulce est desipere in loco." Seneca
 libro De consolatione ad Pollionem: "Stultus est qui
 nullum fructum putat esse bonorum nisi presens, qui non
 et in preteritis adquiescit et ea iudicat cerciora que
 abierunt, quia de illis ne desinant non est timendum."
 15 Boetius in 2 De consolatione: "Sibi semper mentiens
 imprudentia rerum merita non potest immutare." Iosephus
 in VIII Antiquitatum: "Pessima namque insipientia cum
 furore." Oratius libro Sermonum: "Quem mala stulticia
 et quecumque inscitia veri cecum agit, insanum Crisipi et

2 Seneca Ep. 47, 16 7 Curtius Rufus VIII, 13, 15
 9 Horatius Carm. IV, 12, 27-28 11 Seneca Cons. Polyb.
 10, 2 15 Boethius Cons. I, P4, 24 17 Non inveni
 18 Horatius Serm. II, 3, 43-46

6 circumdata est aestimat codd. 8 infelix C felix rell.
 11 est om. codd. 12 putat esse C G V esset putat B
 12 praesentium codd. 15 sibi in corr. Ver.
 19 quemcumque codd. 19 Chrysippi porticus et grex
 autumat codd.

- porticus et autumat. Et populos, hec magnos formula reges, excepto sapiente, tenet." Seneca Epistula LVII: "Nichil stulticia peccatum habet. Tam superne illi metus est quam infra. Utrumque trepidat latus. Sequuntur pericula et occurrunt. Ad omnia pavet, inparata est et ipsis terretur auxiliis." Marchus Varo Ad Atheniensem: "Imperitie signum est, quod difficilimum est, exigere cito fieri." Tullius in 3 De Tusculanis questionibus: "Stultitiae proprium est aliorum vicia cernere, suorum oblivisci."
- 10 Aristoteles in 4 Metaphysicorum: "Circa ea que ignorant decipiuntur omnes." Sydonius in 6 Epistularum: "Idiotarum siquidem est, sicut facile convinci, ita difficile compesci." Seneca libro Naturalium questionum: "Quod sine remedio stultis est, idem terrorem prudentibus excutit, imperitis magna fit ex desperatione securitas." Publius: "Monere non punire stultitiam decet." M Marchus Varro Ad Atheniensem: "In multis contra omnes sapere desipere est." Socrates: "Non de imprudentia decipi nec de cupiditate

2 Seneca Ep. 59, 8 6 Varro Sent. 111 8 Cicero Tusc. III, 30, 73 10 Aristoteles Met. III, 3, 7 (1005b13)
 11 Sidonius Ep. VII, 14, 2 13 Seneca Q. N. VI, 2, 1
 15 Publilius Syrus 378 17 Varro Sent. 10 18 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil., XXX, p. 132

2 alt. et: haec codd. 3 peccatum p b pacatum rell.
 8 est enim proprium stultitiae codd. 9 oblivisci suorum codd. 13 quod & quidem rell. 13 remedio timor stultis codd. 14 idem & ratio rell. 18 non te permittas imprudentia decipi nec cupiditate circumveniri codd.

circumvenire permittas." Titus Livius libro XXVIII:
 "Satis sit semel creditum, non semper temeritas est felix."
 Seneca libro Proverbiorum: "Plerique cum stultis male-
 dicunt ipsi sibi convitiunt faciunt." Valerius Maximus
 5 libro VII^o: "Stultum est perpetue felicitatis se damnare
 spemque etiam vincata ratione fovetur, interdum certam
 in deseparationem convertere." Seneca in 4 De beneficiis:
 "Stultus omnia vitia habet, quamvis non in omnia natura
 pronus est." Idem in Edipo: "Inhers malorum remedium
 10 ignorantia est." Plinius in 1^o Epistularum: "Stultis-
 simum credo ad imitandum non optima queque proponere."
 Seneca X^a Epistula ad Lucillum: "Nemo est ex imprudentibus
 qui relinqui sibi debeat: tunc mala consilia agitant,
 tunc aut aliis aut ipsis pericula struunt, tunc cupiditates
 15 improbas ordinant, tunc quicquid aut metu aut pudore cela-
 bat, animus exponunt, tunc audaciam accuit, libidinem
 irritat, iracundiam instigat." Ovidius in 2 Amorum:
 "Ille potest vacuo furari in littore arenas, uxor stulti
 siquis amare potest." Seneca in Agamenone: "Certa est
 20 temeritas que petit casum ducem." Aristotiles in primo

1 Livius XXVIII, 42, 7 3 Seneca Mor. 115 5 Valerius
 Maximus VI, 9, 1 7 Seneca Ben. IV, 27, 1 9 Seneca
 Oed. 515 10 Plinius Ep. I, 5, 13 12 Seneca Ep. 10, 2
 17 Ovidius Amor. II, 19, 45 19 Seneca Ag. 145

1 ex XXVIII corr. Ver. 3 multi cum aliis codd. 4 ipsi
 G S om. P ipsis rell. sibi ipsi codd. 4 convicium codd.
 5 esse codd. 5 infelicitatis codd. 5 saepe damnare A D I
 se damnare C E F praedamnare rell. 6 spemque quae codd.
 6 vincata ratione: incerta recte codd. 7 desperationem
codd. 8 quamvis: sed codd. 14 ipsis futura pericula
codd. 16 exponit codd. 18 in om. codd. 18 uxorem codd.
 19 certa: caeca codd.

Metaphysice: "Qui dubitat et admiratur ignorare vult."
 Euclides: "Plerique hominum stulti sunt qui serviles cibos
 et serviles fugiunt vestes et serviles mores non fugiunt."
 Tullius in primo Secunde rhethorice: "Non parum cognos-
 5 cere sed in parum cognito stulte et diu perseverasse
 turpe est, propterea quod alterum communi hominum infir-
 mitati, alterum singulari unius cuiusque vitio est
 attributum." Terentius in Adelphis: "Homine imperito
 numquam quicquid quicquam iniustius, qui nisi quod ipse
 10 facit nichil rectum putat." Salamon in Proverbiis:
 "Qui stultus est, serviet sapienti." Seneca Epistula
 XLVIII^a ad Lucillum: "Demens omnibus merito videretur,
 si cum saxa in munimento murorum senes femineque con-
 gererent, cum iuventus intra portas armata signum erup-
 15 tionis expectarent aut posceret, cum hostilia in portis
 tela vibrarent et ipsum solum in subfossionibus et
 cuniculis tremere, sederem otioso et huius modi questiun-
 culas ponens: 'quod non perdidisti, habes. Cornua autem

1 Aristoteles Met. I, 2, 8 (982b17) 2 Non inveni
 4 Cicero Invent. II, 9 8 Terentius Ad. 98 10 Vetus
Testamentum Proverb. XI, 29 12 Seneca Ep. 49, 8

4 non enim parum cognosse codd. 7 unius J om. rell.
 9 quicquid om. codd. 9 iniustiust codd. 10 fecit
codd. 12 viderer codd. 13 munimentum codd.
 15 expectaret codd. 16 in om. codd. 17 otiosus codd.
 17 eius modi codd.

non perdidisti, cornua habes." Tullius in 2 Prime
 rhethorice: "Summe est amentie dubia spe impulsum certum
 periculum se committere." Quintilianus in 2 Causarum:
 "Temeritas omnis animorum calamitate corporum frangitur,
 5 et frigescunt impetus mentium quos non explicant ministeria
 membrorum." Aristoteles in 2 Metaphysice: "Posteriorum
 copia et investigatio priorum sunt solutio dubitatorum.
 Solvere vero non est ignorantis." Idem in eodem: "Etenim
 ineruditio non cognoscere quorum oportet querere demonst-
 10 rationem." Papinianus XXVI^o Digestorum: "Equum est
 prospicere nos in eis qui quo ad bona ipsorum furiosum
 faciunt exitum." Esayas propheta: "Non vocabitur ultra
 is qui insciens est princeps, neque fraudulentus
 appellabitur maior; stultus enim fatua fatua loquetur, et
 15 cor eius faciet iniquitatem." Beatus Iob: "Virum stultum
 interficit iracundia et parvulum occidit invidia. Ego vidi
 stultum firma radice et maledixi pulcritudini eius statim.
 Longe fient filii eius a salute et conterentur in porta
 et non erit qui eruat. Cuius messem famelicus comedet et

2 Cicero Invent. II, 27 3 Quintilianus Decl. I, 6
 6 Aristoteles Met. II, 1, 2 (995a28) 8 Ibid. II, 4, 2
 (1006a6) 10 Papinianus Dig. XXVI, 5, 12 12 Vetus
 Testamentum Isaias XXXII, 5-6 15 Ibid. Iob V, 2-5

1 cornua ergo habes codd. 2 est: fuisse codd.
 2 certum in periculum codd. 11 in: etiam codd.
 11 quo: quod codd. 11 ipsorum pertinet furiosum codd.
 13 est semel codd. 14 fatua semel codd. 15 virum
 C E θ H D F² G K S W² Q a e l b vere rell.

ipsum rapiet armatus et bibent sitientes divitias eius."
 Anatarsis: "Oleum unguentum est stultorum quoniam athlete
 inuncti confestim insaniunt." Cleobolus: "Dilige scien-
 tiam, ignorantiam fuge." Socrates: "Non te permittas
 5 in scientia decipi vel prudentia nec cupiditate circum-
 veniri." Terencius in Formione: "Que in sicia est,
 adversus stimulum calces opponere." Quintus Curcius in
 IIII° Alexandri: "Temeritas est, quam adhuc pro virtute
 timuistis; que ubi primum impetum effudit, velut quedam
 10 animalia amisso aculeo, torpent." Marcialis Coqus:
 "Contemptum stulte contempnere, Didime, laus est, et
 tempni a stulto dedecus esse nego." Tullius Pro Marco
 Marcello: "Numquam temeritas cum sapientia commiscetur,
 neque ad consilium casus admittitur." Cicero libro 3
 15 Epistularum ad Brutum: "Vicit amentia levissimi hominis
 nostram prudentiam." Venulus libro XLIII° Digestorum:
 "Non melioris conditionis sint stulti quam periti."

2 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. X, p. 52
 3 Ibid. VI, p. 42 4 Ibid. XXX, p. 132 6 Terentius
Phorm. 77 8 Curtius Rufus IV, 14, 13 10 Godefridus
Epigram. III, 1 13 Cicero Marc. 7 15 Cicero Fam.
 I, 15, 9 16 Venulus Dig. XLIII, 24, 4

2 oleum autem dicebat unguentum stultorum esse, quoniam
 athlete inuncti confestim ad invicem codd. 3 diligere
codd. 4 fugere codd. 5 inprudencia decipi nec codd.
 6 scia ante sicia del. Ver. 6 namque inscitiast advor-
 sum codd. 7 opponere om. codd. 10 emisso codd.
 10 torpent A torpet I 11 contempni codd. 13 num-
 quam: neque codd. 17 non: ne codd.

Salomon libro Proverbiorum: "Quid prodest habere divitias
 stulto, cum sapientiam emere non possit?" Plautus in
 Aulularia: "In amicitiam et fidem stultum non receperis.
 Nam insipientum atque improborum facilius sustinetur
 5 hodium quam collegium." Beatus Ieronimus super Eccle-
 siaste: "Sapientia prima est stulticia caruisse. Stul-
 ticia autem carere non potest, nisi qui intellexerit eam."

1 Vetus Testamentum Proverb. XVII, 16 3 Querolus 9, 14
 6 Hieronymus Comment. in Eccles. 395

1 stulto habere divitias codd. 3 stultum in amicitiam
 ne receperis et fidem codd. 4 facilius atque improborum
codd.

DE ERRORE

Valerius Maximus in 9: "Temeritati proximus est error, quem ad modum ad ledendum par, ita cui facilius quis ignoverit, quia non sua sponte, sed vanis concitus ymaginibus culpe se implicat. Qui quam late in pectoribus
 5 hominum vagantur si complector coner, vitio de quo loquor sum obnoxius." Seneca Epistula XVI ad Lucillum: "Nullus terminus falso est. Via eunti aliquid extremum: error immensus est." Boecius in 3 De consolatione: "Est enim mentibus hominum naturaliter veri boni inserta cupiditas,
 10 sed ad falsa deus error adducit." Beatus Geronimus Ad Lucinum: "Qui scribunt non quod inveniunt sed quod intelligunt dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos." Quintilianus in primo De causis: "Vestigia plura semper errantium." Valerius Maximus in VI:

1 Valerius Maximus IX, 9, 1	6 Seneca <u>Ep.</u> 16, 9
8 Boethius <u>Cons.</u> III, P2, 4	11 Hieronymus <u>Ep.</u> LXXI, 5
13 Quintilianus <u>Decl.</u> II, 16	19 Valerius Maximus VII, 2,2

3 concitatus <u>codd.</u>	5 vagatur A vagetur <u>rell.</u>
5 complecti <u>codd.</u>	6 sum C sim <u>rell.</u>
<u>codd.</u> 7 via L P b viam <u>rell.</u>	6 nullus enim t.
9 veri boni naturaliter <u>codd.</u>	7 extremum est <u>codd.</u>
12 et dum <u>codd.</u>	10 deus: devius <u>codd.</u>

"Inemendabilis est error qui violentie Martis committitur." Seneca in 3 De ira: "Si prudentissimi peccant, cuius non error bonam habet causam?" Tullius in primo De divinatione: "Cum omnibus in rebus temeritas in
 5 assumendo erroreque sit turpis, tamen in eo loco maxime in quo iudicandum est quantum auspiciis rebusque divinis religionique tribuimus." Ulpianus libro II° Digestorum: "Quid tam contrarium est consensui quam error, qui imperitiam detegit?" Seneca in 4 De beneficiis: "Non
 10 est levitas a cognito et damnato errore discedere, et ingenue fatendum est: 'aliud putavi, deceptus sum.' Hoc vero superbe stulticie perseverancia est: 'quod semel dixi, qualemcumque est, firmum ratumque sit.'" Quintilianus in 9 Declamationum: "Errare hominis est,
 15 ignoscere patris." In primo libro Codicis: "Errantis nulla voluntas est nec consensus." Claudianus in VIII°: "Quid iuvat errores mersa iam pupe fateri? Quid lacrimae delicta levant?" Seneca in Hercule furente: "Quis nomen sceleris umquam errori addidit? Sepe error ingens

2 Seneca Ira III, 25, 2 4 Cicero Div. I, 4, 7
 7 Ulpianus Dig. II, 1, 15 9 Seneca Ben. IV, 38, 1
 14 Quintilianus Decl. IX, 12 15 Pomponius Dig. XXXIX, 3, 20
 16 Claudianus XX, 7-8 18 Seneca Herc. Fur. 1237-1238

2 si etiam p. codd. 3 bonam causam habet codd. 8 quid enim t. codd. 8 consensui est codd. 12 haec codd.
 13 quaecumque codd. 13 fixum codd. 14 et errare codd.
 14-15 est et i. codd. 15-16 nulla enim voluntas errantis codd. 16 nec consensus om. codd. 17 errores B V¹
 errorem rell. 19 umquam sceleris A usquam sceleris rell.

sceleris optinuit locum." Leo Papa libro V Decretalium:
 "Qui alios, cum potest, ab errore non revocat, se ipsum
 errare demonstrat." Policratus libro primo: "Invales-
 centibus errorum tenebris veritas evanescit, et virtutum
 5 radice succisa seges germinat vitiorum, lumen rationis
 extinguitur, et totus homo miserabili casu fertur in pre-
 ceps. Sic rationalis creatura brutescit, sic ymago
 creatoris quadam morum similitudine deformatur in belluam,
 sic a condicionis sue degenerat homo, vanitatis similis
 10 factus, eo quod honore collato intumuit et a tumore
 perdidit incollatum." Tullius in 9 De Tusculanis
 questionibus: "Cuiusvis hominis est errare, nullius
 autem nisi insipientis in errato persistere: posteriores
 enim, ut aiunt, cogitationes sapientiores esse solent."
 15 Casiodorus libro Variarum epistula 19: "Nec facile
 erroris sordescit vitio quem doctrina purgavit." Leo
 Papa in quadam epistula: "Id deo magistri erroris
 existunt quod veritatis discipuli non fuerunt." Catullus

1 Leo Decretal. V, 7, 2 3 Iohannes Sarisberiensis
Policrat. I, 1 12 Cicero Phil. XII, 5 15 Cassiodorus
Var. VIII, 18 17 Non inveni

4 errorum: ergo codd. post ergo errorum add. S M
i.m. A 6 casu miserabili codd. 8 belluam: bestiam
codd. 9 sue dignitate degenerat codd. 9 vanitati
codd. 10 quod ex honore codd. 11 intellectum codd.
13 autem om. codd. 13 persistere: perserverare in errore
codd. 14 cogitationes ut aiunt codd. 16 vitio
sordescit codd. 16 purgaverit codd.

ad Varum: "Quem non in aliqua re Suffenum possis. Suus
 cuique attributus est error, sed non videmus mantice quod
 in tergo est." Publius: "Errat qui datum siquid excitum
 est putat." Tullius in primo Rethorice primo: "Propter
 5 errorem atque inscientiam ceca atque temeraria cupiditas
 ad se explendam viribus corporis abutebatur, pernitiosis-
 simis satellitibus." Seneca libro De beata vita: "Nemo
 sibi tantummodo errat sed alieni erroris et causa et
 auctor existit." Idem in primo De ira: "Non est pru-
 10 dentis errantes odisse; alioquin ipse sibi odio erit.
 Cogitet quam multa contra bonum morem faciat, quam ex
 hiis que egit multa veniam desiderant: iam irascetur
 etiam sibi." Idem in 3 eiusdem: "Quocumque illud nobis
 respondeamus, sapientissimos viros quandoque delinquere,
 15 neminem esse tam circumspectum cuius non diligentia ali-
 quando sibi ipsi decidat," et cetera et paulo post:
 "quid sic etiam prudentissimi peccant, cuius non error
 bonam causam habet?"

1 Catullus 22, 19 3 Publilius Syrus 684 4 Cicero
Invent. I, 2 7 Seneca Vit. Beat. 1, 4 9 Seneca Ira
 I, 14, 2 13 Ibid. III, 24, 4; 25, 2

1 re videre Suffenum codd. 3 quod codd. 3 extortum
codd. 5 alt. atque: ac codd. 5 t. dominatrix
 animi cupiditas codd. 9 existit: est codd.
 10 alioqui codd. 11-12 quam multa ex is quae egit veniam
codd. his A 13 q ante quocumque del. Ver.
 14 s. quoque viros multa delinquere codd. 16 ipsa
 excidat codd. 17 quod si codd.

DE CIRCUMSPETITIONE ET CASTIGATIONE

Sidonius in VII^o Epistularum: "Idiotorum siquidem est, sicut facile convinci, ita difficile compeSCI."

Beatus Cesarius in quodam sermone: "Non enim in brevi castigari poterunt quibus necesse erit sine fine torqueri."

- 5 Ex Sententiis Publii: "Ubi peccatum cito corrigitur, fama solet ignoscere." Beatus Ieronimus Ad Castricianiam: "Non corrigit magister discipulum nisi eum quem ardentioris cernit ingenii." Tullius in primo De officiis: "Omnis animadversio et castigatio contumelia vacare debet neque
10 ad eius qui puniet aliquem aut verbis castigat sed ad rei publice utilitatem referri." Idem in eodem: "Sed ad urendum et seccandum, sic ad genus hoc castigandi raro invitique veniamus, nec umquam nisi necessario, si nulla

1 Sidonius Ep. VII, 14, 2 3 Non inveni 5 Publilius
Syrus 694 6 Hieronymus Ep. LXVIII, 1 8 Cicero Off.
I, 88 11 Ibid. I, 136

6 Castrutium codd. 7 corripit codd. 11 sed ut ad
codd. 12 hoc genus codd. 13 veniamus p veniemus
rell.

reperietur alia medicina, sed tamen ira procul absit, cum qua nil recte fieri, nichil considerate potest." Iosophus in 2 Contra Appionem: "Insensatos enim non verbis sed operibus decet arguere." Salomon libro Proverbiorum:

5 "Non amat pestilens eum qui se corrigit nec ad sapientes graditur." Idem in eodem: "Plus proficit correctio apud prudentem quam centum plage apud stultum." Beatus Augustinus in II De civitate dei: "An forte corrigi pudet? Et hoc vitium superbiorum est. Pudet videlicet

10 homines ex discipulis Platonis fieri discipulos Christi." Titus Livius libro XXX: "Preterita magis reprehendi possunt quam corrigi." Ruffinus Aquilegiensis in X Ecclesiastica historia: "Cepta intemere corrigi spatio solent." Crisostomus Super epistula ad Hebreos: "Sicut

15 enim non peccare bonum est, sic tollerare correctionem utile. Tolleremus itaque increpationem et festinemus itaque non peccare." Idem in eodem: "Multa quippe lenitate opus habet qui corripit, ut qui corripitur ut qui corripitur equanimiter tolleret sectionem." Beatus

3 Iosephus Ap. II, 7 4 Vetus Testamentum Proverb.
 XV, 12 6 Ibid. XVII, 10 8 Non inveni 11 Livius
 XXX, 30, 7 13 Non inveni 14 Non inveni 17 Non
inveni

5 corripit codd. 6 correptio codd. 18 ut qui c.:
sic bis Ver.

Ciprianus De lapsis: "Qui consiliis fortioribus redarguit
 atque instruit fratrem, promovet ad salutem." Titus
 Livius libro XXXVI°: "Preterita," et cetera ut supra.
 Socrates: "Qui non corripit peccantem peccare imperat."
 5 Idem: "Qui multarum habet potestatem rerum primum purgare
 conscientiam debet ut qui delicta corripit non admittat
 vitetque quid vindicat." Achacius episcopus in Concilio
 Effesino: "Quis illic speret aliquem posse corrigere
 ubi arcem tenere videat perversitatis auctorem?" Ex
 10 Sentenciis Publilii: "Egre reprehendas quod sinas consues-
 cere." Aristoteles in libro De lineis: "Multipliciter
 enim debile est et secundum omnem modum diffugere et
 probabilia et redargutiones." Publius: "Peccatum
 extenuat qui celeriter corripit." Idem: "Que diligas,
 15 si non recte moneas, oderis." Idem: "Crudelis est in re
 adversa obiurgatio." Seneca libro primo De ira: "Quem
 ad modum quedam astillia distorta ut corrigamus, adurimus

1 Cyprianus Laps. 14 3 Livius XXX, 30, 7 4 Non
inveni 5 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil.
XXX, p. 130 8 Non inveni 10 Publilius Syrus 43
 11 Aristoteles Lin. Insec. III, 6 (971a4)
 13 Publilius Syrus 489 14 Ibid. 675 15 Ibid. 86
 16 Seneca Ira I, 6, 1

1 r. simul atque codd. 5 Qui in alios potestatem
 excercet primo codd. 7 ex vitetque corr. Ver.
 7 quod iudicat codd. q. vindicat Caec. Balb. 15 est
 M T H S om. P B R A F V 17 hastilia detorta codd.

et adactis cuneis, non ut frangamus sed ut explicemus,
elidimus, sic ingenia vitio prava dolore corporis
animique corrigimus." Suetonius: "Princeps qui delatores
non castigat, irritat."

3 Suetonius Domit. IX, 3

XVII

DE DOTRINA, STUDIO, ET DISCIPLINA

"Disciplina est scientia que habet absolutum finem, in quo propositum artis perfecte explicat," ut primo Didascalicon placet Ugoni. "Studium," ut in secundo Prime rhetorice diffinit Cicero, "est assidua et vehemens
 5 aliquam ad rem applicata magna cum voluntate occupatio." Seneca Epistula XXI: "Studia te tua clarum et nobilem efficient." Idem in eadem: "Quedam non nisi a presente monstrantur. Non potest medicus per epulas cibi aut balnei tempus eligere; vena tangenda est. Vetus prover-
 10 bium est gladiatorem in arena consilium capere; aliquid adversarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in universum et mandari potest et scribi."

1 Hugo Didas. II, 31 3 Cicero Invent. I, 25, 36
 6 Seneca Ep. 21, 2 7 Ibid. 22, 1

1 disciplina autem est codd. 1 absolutum finem habet
codd. 2 explicatur codd. 3 Didascaliconum in Didas-
calicon corr. Ver. 7 efficient L P b M efficientur p¹
 7 a praesente L P b presente p 8 epistulas codd.
 9 balnei L b M balinei rell. 10 capere consilium codd.

Aristotiles primo Ethicorum: "Disciplinati enim est in tantum certitudinem inquirere secundum unumquodque genus in quantum rei natura recipit." Valerius Maximus libro secundo: "Aspero enim et abscisso castigationis genere
 5 militaris disciplina indiget, quia vires armis constant, que ubi arrepto terrore defierint, oppressura sunt nisi opprimantur." Salomon in Proverbiis: "Tene disciplinam, ne dimittas eam; custodi viam, quia ipsa est via tua." Spartianus in Vita Severi: "Miserum est ut imitari eius
 10 disciplinam militarem non possimus quem per bellum vicimus." Daniel propheta: "Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad iusticiam erudiunt plurimos, quasi stelle in perpetuas eternitates." Tullius libro primo De natura deorum: "Qui admonent amice docendi sunt,
 15 qui insectantur inimice repellendi." Idem in eodem: "Singulas disciplinas percipere magnum est, quanto magis omnes." Aristotiles in Magnis moralibus: "Studiosum autem esse est virtutes habere." Plinius primo

1 Aristoteles Eth. I, 3, 4 (1094b23) 4 Valerius Maximus II, 7, 14 7 Vetus Testamentum Proverb. IV, 13
 9 Scriptores Historiae Augustae Pescenn. Niger 3, 9
 11 Vetus Testamentum Daniel XII, 3 14 Cicero N. D. I, 5
 15 Ibid. I, 11 17 Aristoteles Mor. I, 1, 1 (1181a28)

6 arrepto E a recto rell. 6 tenere codd.
 6 desciverint codd. 8 viam: illam codd. 12 plurimos: multos codd.
 16 magis B maius rell.

Epistularum: "Si humiles et sordidas curas aliis mandas et ipse te in isto alto pinguique secessu studiis asseris? Hoc sit negotium tuum, hic labor, hec requies; in his vigilie, in his etiam somnus reponatur, effinge aliquid
 5 et excude quod sit perpetuo tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortiuntur; hoc numquam tuum desinet esse, si semel ceperit." Seneca 8
 Epistula: "Non est quid timeas, ne operam perdideris, si tibi didicisti." Boetius in 3 De scolastica disciplina:
 10 "Nulla res pernitiōsa magis discipulo quam vita magistri contumeliosa; infusa enim sepiissime confundi videmus ex fetido vase, quoniam vas fetidum corrumpit aquas."
 Tullius in primo Officiorum: "Disces quam diu voles; tam diu autem velle debebis quoad te quantum proficias non
 15 penitebit." Seneca libro 1° Declamationum: "Non est unus, quamvis precipuus sit, imitandus, quia numquam par fit imitator auctori." Veietius libro 1° De re militari: "Nemo facere metuit quod se bene didicisse confidit."

1 Plinius Ep. I, 3, 3 8 Seneca Ep. 7, 9 9 "Boethius"
Discip. Schol. 6 13 Cicero Off. I, 2 15 Seneca Contr.
 I, Pref. 6 17 Vegetius Mil. I, 1

1 si: quin tu tempus (est) enim codd. tempus enim om.
 D m 2 alto isto codd. 3 tuum hoc otium hic labor
codd. hoc otium om. D m 3 quies codd. 4 vigilia
codd. 5 excude o u x V² m a exclude M V D 6 sortiun-
 tur D m sortientur rell. 7 t. d. e. si semel ceperit
 B F D m t. d. e. si semel esse o u x d. e. si semel c.
 tuum M V 8 quid: quod codd. 8-9 tibi b si tibi L P
 10 nulla siquidem res est pernitiōsa discipulo vita codd.
 11 videntur saepissime confundi codd. 12 quia fetidum
 vas aquas infusas corrumpit codd.

Ovidius in V Fastorum: "Morum quos fecit premia doctor
 habet." Tullius libro II° De divinatione: "Errabat enim
 in multis rebus antiquitas quam vel usu iam vel doctrina
 vel vetustate immutatam videmus." Beatus Ieronimus Ad
 5 Principiam: "Erubescit enim quamvis preclara doctrina
 quam propria reprehendit conscientia." Seneca Epistula
 XXVII: "Numquam nimis dicitur quod numquam satis discitur.
 Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt."
 Idem in Epistula 3^a: "Nulli enim nisi auditor dicendum
 10 est." Idem in eadem: "Non possum scire an ei profecturus
 sum quem admoneo; illud scio, me alicui profecturum, si
 multos admonuero. Spargenda manus est. Non potest fieri
 ut non aliquando succedat multa temptanti." Oratius in
 4 Carminum: "Doctrina sed vim promovet insitam rectique
 15 cultus pectora roborant; utcumque defecere mores, dedecorant
 bene nata culpe." Seneca 2 Epistula: "Mutuo ista fiunt,
 et homines dum docent discunt." Idem 31 Epistula: "Quid
 est quare audiam quod legere possum? 'Multum,' inquit,

1 Ovidius Fast. V, 410 2 Cicero Div. II, 70
 5 Hieronymus Ep. CXXVII, 4 7 Seneca Ep. 27, 9 9 Ibid.
 29, 1 10 Ibid. 29, 2 14 Horatius Carm. IV, 4 33-36
 16 Seneca Ep. 7, 8 17 Ibid. 33, 9

7 quod numquam satis discitur b om. rell. 9 audituro
codd. 10 profuturus sim codd. 11 alicui me codd.
 11 profuturum codd. 15 dedecorant A B C K indecorant
F Φ Ψ 18 est quare (qua b) P b est et quare rell.

- 'viva vox facit.'" Vulcatius Gallicanus in Vita Avidii
Cassii imperatoris: "Neque enim milites regi possunt nisi
vetere disciplina." Quintillianus libro De oratoriis
institutionibus: "Si studiis scolas prodesse, moribus
5 autem nocere constaret, potior mihi ratio vivendi honeste
quam vel optime dicendi videretur." Tullius in primo De
officiis: "Hominis mens discendo alitur et cogitando,
semper aliquid aut inquirit aut agit vivendi et audiendi
ratione ducitur." Plinius libro primo Epistularum:
10 "Proinde, cum venabere, licebit auctore me, ut panarium
et langunculam, sit etiam pugillares feras; experieris
non Dianam magis montibus quam Minervam inerrare."
Seneca Ad Elbiam: "Altius precepta descendunt que teneris
imprimuntur animis. Multum enim dabis, etiam si nichil
15 dederis preter exemplum." Aristoteles in primo Metaphysice:
"Hii qui docent causas de singulis dicunt." Boetius libro
III° De scholastica disciplina: "Malo siquidem balbucientis
fructi deliniri quam dulcore cecitatis gloriari." Vegetius

2 Scriptores Historiae Augustae Avid. Cass. 5,7
4 Quintilianus Inst. I, 2, 3 7 Cicero Off. I, 105
9 Plinius Ep. I, 6, 3 13 Seneca Cons. Helv. 18, 8
15 Aristoteles Met. I, 2, 5 (982a29) 17 "Boethius"
Discip. Schol. 4 (cf. Vincentum Bellov., De erud. fil. nob.,
ed. Steiner, 7, 77)

7 hominis autem mens codd. 8 inquirit c p σ anquirit
rell. 8 vivendique et codd. 9 ratione: delectatione
codd. 11 sic codd. 12 magis Dianam o u x 14 animis:
aetatibus codd. 14 enim illi dabis codd. 17 malo bal-
bucientis magistri licet tedioso fructu deliniri quam
seducentis cecitatis dulcore gloriari codd.

- in 2°: "Ne impossibile videatur reparari disciplinam cuius usus intercidat, docemus exemplis." Ovidius in primo De ponto: "Adde quod ingenuas didicisse fideliter artes emollit mores nec sinat esse feros." Beatus
- 5 Geronimus Ad Eustochium: "Stultissimum quippe est docere quod noverit ille quem doceas." Seneca in Troadibus: "Dediscit animus sero quod didicit diu." Tullius libro primo De officiis: "Quis est enim cui non prospicua sint que pluribus verbis a Penetio commemorantur, neminem
- 10 neque ducem bello neque principem domi magnas res et salutare sine hominum studiis gerere potuisse." Plinius libro 2 Epistularum: "Perire omne tempus arbitrabatur quod studiis non impenderet." Boetius libro 2 De scolastica disciplina: "Non est discentis alternosis
- 15 probris, afflictibus, contumeliosisque affectibus docentem incitare nec, licet summa familiaritate coniunctus fuerit, docenti ipsi secretis, nisi iussus fueritis, inhyare, iussus vero invite." Seneca Epistula XXII: "Si agricolam arbor

1 Vegetius Mil. III, 10 3 Ovidius Pont. II, 9, 47-48
 5 Hieronymus Ep. XXII, 27 6 Seneca Troa. 633
 8 Cicero Off. II, 16 12 Plinius Ep. III, 5, 16
 14 "Boethius" Discip. Schol. 5 18 Seneca Ep. 34, 1

4 sinat C sinit rell. 7 sero A sicre E 8 perspicua
codd. 8 sint illa quae codd. 10 nec codd.
 13 impenderetur M V D m impertiretur B F o u x 14 non
 enim discentis interest probris affatibus et contumeliosis
 regentem incitare codd. 16 coniunctis codd. 17 ipsius
 docentis codd. 17 fueritis om. codd. 17 debet inhiare
codd.

ad fructum deducta delectat, si pastor ex fetu gregis sui
 capit voluptatem, si alumpnum suum nemo aliter intuetur
 quam adoloscentiam illius suam iudicet: quid evenire
 credis in hiis qui ingenia educaverunt et que tenera for-
 5 maverunt, adulta subito vident?" Ovidius libro II° De
 tristibus: "Quodque parum novit nemo docere potest."
 Plinius libro 2 Epistularum: "Legendi semper occasio est, -
 audiendi non semper. Preterea multo magis, ut vulgo
 dicitur, viva vox afficit. Non licet acriora sint que
 10 legas, altius tamen in animo sedent que pronuntiat vultus,
 habitus, gestus etiam dicentis affigit." Boetius libro
 II De scolastica disciplina: "Viva scintillula pauperum
 extinguitur arrogantia magistrantis, voluntasque discendii
 a divitibus sequestratur, quoniam arrogantis magistri
 15 sedulitas fideliter umquam neminem instruxit." Ovidius
 libro De remedio: "Sunt que non possunt aliquo cogente
 moveri, sepe tamen casu facta iuvare solent." Beatus
 Ieronimus Ad Eustochium: "Melius est nescire aliquid quam

6 Ovidius Trist. II, 348 7 Plinius Ep. II, 3, 9
 12 "Boethius" Discip. Schol. 6 16 Ovidius Rem. Am.
 741-742 18 Hieronymus Ep. XXII, 29

1 perducta codd. 3 quam ut adulescentiam codd. 4 in
om. codd. 9 non: nam codd. 10 pronuntiat D m
 pronuntiatio rell. 12 vivax pauperum scintillula ex-
 tinguitur magistrantis arrogantia codd. 13 discendi
codd. 14 a om. codd. 15 nunquam fideliter hominem
codd. 17 moveri: iuberi codd. 18 est aliquid
 nescire secure codd.

cum periculo discere." Oratius libro Epistularum:
 "Invidus, iracundus, inhers, vinosus, amator, nemo adeo
 ferus est ut non mitescere possit, si modo culture patientem
 commodet aurem." Seneca Epistula XXXIIII^a: "Quid ergo?
 5 Aliquod tempus est quo non sit discendum? Minime. Sed
 quemadmodum in omnibus annis studere honestum est, ita non
 omnibus instrui. Turpis et ridicularis est elementarius
 senex; iuveni parandum, seni utendum est." Plinius in V
 Epistularum: "Studeamus ergo nec desidie nostre protendamus
 10 alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant; nos modo dig-
 num aliquid auribus, dignum cartis elaboremus." Idem in
 eodem: "Adhuc honor studiis durat." Idem in eodem:
 "Etenim nescio quo pacto magis in studiis timor quam
 fiducia decet." Oratius libro Epistularum: "Si non in-
 15 tendes animum studiis et rebus honestis, invidia vel amore
 vigil torquebere. Nam cur que ledunt oculos festinas
 demere; siquid est animus, differs curandi tempus in
 annum?" Ovidius libro primo De Ponto: "Silicet est

1 Horatius Ep. I, 1, 38-40 4 Seneca Ep. 36, 4
 9 Plinius Ep. IV, 16, 3 12 Ibid. IV, 16, 1 12 Ibid.
V, 17, 3 14 Horatius Ep. I, 2, 36-39 18 Ovidius
Pont. I, 5, 35-40

5 tempus om. codd. 6 in om. codd. 7 institui codd.
 7 ridicula res codd. 9 praetendamus codd. 13 studiis
 homines timor codd. timore D m 16 oculos a A² Goth σ
 oculum E 17 animum codd.

cupidus studiorum quisque suorum, tempus assueta ponere
 in arte iuvat. Nil sibi cum pelagi minis et ducit remos
 qua non movitur aqua." Ennodius Epistula 64: "Genus est
 sincere laudis in doctoribus discipuli eruditio." Seneca
 5 Epistula L: "Eum elige auditorem quem magis admireris,
 cum videris quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim
 hos quoque audire quibus admittere populum ac diserere
 consuetudo est, si modo hoc proposito in turbam prodeunt
 ut meliores fiant faciantque meliores, si non hoc
 10 ambitionis causa exercent." Sidonius libro V Epistularum:
 "Pauci studia nunc honorant; simul et naturali vitio
 fixum est radicatumque pectoribus humanis, ut, qui non
 intelligunt artes, non mirentur artifices." Plinius in
 VI Epistularum: "Quid enim aut publice aut letius quam
 15 clarissimos iuvenes nomen et famam ex studiis petere aut
 mihi optatius quam me ad recta tendentibus quasi exemplar
 esse propositum?" Oratius libro Epistularum: "Disce,
 docendus adhuc que censet anniculus, et si cecus iter
 monstrare velit; tamen aspice siquid et nos, quod cures
 20 proprium fecissem loquamur." Idem in eodem: "Inter

3 Ennodius 79, 14 5 Seneca Ep. 52, 8 10 Sidonius Ep.
 V, 10, 4 14 Plinius Ep. VI, 11, 3 17 Horatius Ep.
 I, 17, 3-5 20 Ibid. I, 18, 96-97

1 t. et adsueta codd. 2 pelagi dicit fore naufragus undis
 et ducit remos qua modo navit aqua codd. 4 sincere:
 singulare codd. 5 adiutorem codd. 9 ambitionis hoc
codd. 14 alt. aut om. codd. 18 amicus codd.
 18 et: ut codd. 19 fecisse codd.

cuncta leges et percunctabere doctos, qua ratione queas
 traducere leniter evum." Aristotiles in 3 Ethicorum:
 "Studiosus enim singula iudicat recte, et in singulis
 verum ei apparet." Ovidius libro II De Ponto: "Cum
 5 poteram recto transire Ceraunia velo, ut fera vitarem
 saxa monendus eram. Nunc mihi naufragio quid prodest
 dicere fato, qua mea debuerat currere cimba via?" Plinius
 in VI Epistularum: "Equidem omnes qui aliquid in studiis
 faciunt venerari mirarique soleo. Est enim res difficilis,
 10 ardua, fastidiosa, et que eos a quibus contempnitur
 contempnatur." Seneca libro II° De ira: "Nichil est tam
 difficile et arduum quod non humana mens vincat et in
 familiaritatem perducatur assidua meditatio, nullique sunt
 tam feri et sui iuris affectus ut non disciplina domentur.
 15 Quodcumque imperavit sibi acus, optinuit." Vegetius in
 primo De re militari: "Non enim tantum celerius sed
 etiam perfectius imbuuntur que discuntur a pueris." Idem
 in eodem: "Quem invenis qui docere possit quod ipse non
 didicit?" Tullius libro primo De Tusculanis questionibus:

2 Aristoteles Eth. III, 4, 4 (1113a29) 4 Ovidius Pont.
 II, 6, 9-12 8 Plinius Ep. VI, 17, 5 11 Seneca Ira
 II, 12, 3 16 Vegetius Mil. I, 4 18 Ibid. I, 8
 19 Cicero Tusc. V, 105

1 percontabere codd. 7 facto codd. 10 contempnitur
 invicem contempnat codd. 14 perdomentur codd. 15 sibi
 imperavit animus codd.

"Quid est enim dulcius otio litterato? Hiis dico litteris infinitatem rerum atque nature et in hoc ipso mundo celum, terras, maria cognoscimus." Ovidius in VI Metamorphosum: "Ipse docet quid agam (fas est et ab hoste doceri)."

- 5 Seneca in V *Declamationum*: "Singula studia leviter tacta delectant, contrectata et proprius admota fastidio sunt." Idem libro *De tranquillitate animi*: "Si te ad studia revocaveris, omne vite fastidium effugies nec noctem fieri optabas fastidio vel tedio lucis nec tibi gravis eris nec
10 aliis supervacuus; multos in amititiam atrahes afluatque ad te optimus quisque." Idem libro *De IIII virtutibus*: "Que nosti, sine arroganti postulanti imparties. Que nescis, sine occultatione ignorantie tibi postula impartiri." Beatus Geronimus *Ad Nepotianum*: "Nemo invito
15 auditori libenter refert. Sagita in lapidem numquam figitur, interdum resiliens percutit dirigentem." Tullius in primo *De officiis*: "Sunt non nulle discipline que positis bonorum et malorum finibus offitium omne pervertunt."

3 Ovidius *Met.* IV, 1428 5 Seneca *Contr.* X, Pref. 1
7 Seneca *Tranq. An.* 3, 6 11 Seneca *Form. Honest. Vit.*
IV, 17 14 Hieronymus *Ep.* LII, 14 17 Cicero *Off.* I, 5

1 litteris quibus i. codd. 5 singula om. codd.
8 effugeris codd. 9 optabis codd. 9 fastidio vel om.
codd. 12 arrogantia codd. 18 propositis codd.
18 pervertunt p pervertant rell.

- Gregorius IX libro 1 Decretorum: "In magistrum assummi non debet qui formam discipuli non assumpsit." Tullius in V De Tusculanis questionibus: "Etiam summi gubernatores in magna tempestate a veteribus admoneri solent." Sydonius
- 5 in VI^a Epistularum: "Liquido claret studentibus discendi provincias occasionem tribueras, desidiubus excusationem. Igitur incumbe, neque apud te litterariam curam depreciet turba imperitorum, quia natura copertum ut in omnibus artibus hoc sit scientie preciosior pompa quo rari."
- 10 Casiodorus libro 3 Variarum epistula 12: "Fugiat doctrina delictum. Indocilis est animi ad vitia trahi. Edificatus libris locum non relinquit iniuriis; ubi in teneris annis acquiritur quod matura etate servetur." Martialis Coqus: "Discendi, Damiane, modum te querere dictum; discas, dum
- 15 nescis, sit modus iste tibi." Idem: "Ebane, discere prius, iuvenisque puerque labora, neve senes discas, Ebane, discere prius." Idem: "Libros ferre manu, non sensum corde nec ore, verbum, Carine, parum proficit, ymo nichil."

1 Gregorius Decretal. I, 6, 49 3 Cicero Phil. VII, 27
 5 Sidonius Ep. II, 10, 6 10 Cassiodorus Var. III, 11
 13 Godefridus Epigram. I, 1 15 Ibid. V, 1 17 Ibid.
 XV, 1

2 debeat codd. 4 magnis tempestatibus codd.
 4 vectoribus codd. 6 provincias: per nuptias codd.
 6 tribui codd. 7 turba depretiet codd. 8 copertum:
 comparatum est codd. 9 rarior codd. 10 fugiat ergo
 doctrina codd. 14 dictum: dicunt codd. 15 Hebale
 discere diu iuvenisque codd. 16 senex discas Hebale codd.
 18 Carine: Caune codd.

Beatus Gregorius in quadam omelia: "Nisi idem spiritus
 cordi assit audientis, otiosus est sermo doctoris. Ergo
 docenti homini tribuit quod ex ore docentis intelligit,
 quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius
 5 in vacuum laborat." Idem in eodem: "Otiosus sermo
 docentis est, si prebere non valeat incendium amoris."
 Ennodius 3 Epistula: "Proximus magisterio est qui diligit
 ornamenta doctrine." Plinius in primo Naturalis hystorie:
 "Est enim benignum, ut arbitror, et ingenui pudoris
 10 plenum fateri per quos profeceris." Aristotiles in
 Poetria: "Reperitur doctrina naturaliter procedere ab
 homine ad hominem secundum compositionem quam habet
 doctor ad discipulum." Valerius Maximus in V: "Quid
 doctrina proficit? Ut polliciora, scilicet non ut
 15 meliora fiant ingenia." Beatus Geronimus Ad Rusticum
 Monacum: "Nulla ars absque magistro discitur." Idem in
 eodem: "Ne ad scribendum cito prosilias et levi ducaris
 insania. Multo tempore disce quod doceas." Seneca in X
 Declamationum: "Res nova et insueta supplicium de
 20 studiis summi." Sydonius in 3 Epistularum: "Qui maxime

1 Gregorius Hom. Evang. II, 30, 3 5 Ibid. II, 30, 5
 7 Ennodius 3, 10 8 Plinius N.H. I, Praef. 21
 11 Averroes Comm. in Aristotelis Poet. (1448b14)
 13 Valerius Maximus V, 4, ext. 5 16 Hieronymus Ep.
CXXV, 15 17 Ibid. CXXV, 18 19 Seneca Contr. X,
 Pref. 5 20 Sidonius Ep. III, 14, 2

2 Nemo ergo codd. 3 tribuat codd. 7 magistro codd.
 9 plenum ingenui pudoris codd. 11 reperitur enim doctrina
codd. 12 comparationem codd. 19 insueta: inusitata codd.

doctus sibi videtur, dictionem sanam et insanam ferme
 appetitu pari revolvit, non amplius concupiscens irrigit
 que laudèt, quam despectu, que rideat. Atque in hunc
 modum scientia, pompa, proprietas lingue Latine iudiciis
 5 otiosorum maximo spretui est." Idem in VII eiusdem:
 "Pariter et natura opertum est, ut, quibus impedimus
 studium, affectum prestemus." Plinius in primo Epistularum:
 "Mecum tantum et cum libellis loquor. O regiam sinceramque
 vitam, o dulce otium honestumque ac pene omni negotio
 10 dulcius! O mare, o litus, secretumque musion, quam multa
 invenitis, quam multa dicatis!" Salomon in Proverbiis:
 "Accipite disciplinam et non pecuniam. Doctrinam magis
 quam aurum eligite." Beatus Clemens in primo Ystorie:
 "Ego Gamaliel neque eruditionis mee neque senectutis
 15 opprobrium duco, discere aliquid a parvulis et ab imperitis,
 siquid forte est utilitatis aut salutis acquirere (quod
 enim rationabiliter vivit scit quia nichil est anima
 preciosius), quomodo non omnibus amabile est cunctisque
 exoptatum, ut que ignorat discat, que didicerit doceat."

5 Sidonius Ep. VII, 2, 9 7 Plinius Ep. I, 9, 5-6
 11 Vetus Testamentum Proverb. VIII, 10 13 Clemens
Recog. I, 67

2 irrigit: erecta codd. 3 despecta codd. 6 opertum:
 comparatum codd. 6 impendimus codd. 7 praestemus
 affectum codd. 8 regiam D m o u x rectam rell.
 10 dulcius: pulchrius codd. 10 litus verum secretumque
codd. verum om. D m 11 dictatis codd. 12 disciplinam
 meam et codd. 16 quod: qui codd.

Beatus Eusebius in V Ecclesiastice ystorie: "Que a
 pueris discimus cum anima ipsa coalescunt et adherent ei."
 Beatus Clemens in quadam epistula: "Nullus enim propter
 obprobrium senectutis vel nobilitate generis aut inven-
 5 tutis a parvulis et minus eruditis, siquid forte est
 utilitatis aut salutis, inquirere negligat. Qui enim
 rebelliter vivit et discere atque agere bona recusat,
 magis diaboli quam dei membrum esse hostenditur et potius
 infidelis quam fidelis monstratur." Calistus papa in
 10 quadam epistula: "Filii sunt doctorum omnes quos inst-
 ruunt et sicut filii patres carnales, sic et hii patres
 debent diligere spiritales. Doctores ergo qui et patres
 vocantur magis portandi quam reprehendendi sunt nisi in
 recta fide erraverint." Varro Ad Atheniensem: "Elegantis-
 15 simum est docendi genus exemplorum subditio." Idem in
 eodem: "Illum eligi eruditorem quem magis mireris in suis

1 Eusebius Hist. Eccles. V, 20 3 Clemens Ep. III, 493
 10 Calixtus I Decreta (Migne, ^{cxxx} p. 130) 14 Varro Sent. 46
 16 Ibid. 53, 67, 68

1-2 ea quae pueri didicimus simul cum animo ipso codd.
 2 eique penitus inhaerent codd. 3 Clemens ex Gero. statim
corr. Ver. 4 aut iuventutis vel nobilitatem generis codd.
 8 dei: Christi codd. 10 filii ergo sunt codd.
 12 deb post debent del. Ver. 12 spirituales codd.
 12 post spiritales aliquot verba om. Ver. 14 elegantis-
simum H³ evidentissimum H² π elucidissimum D⁴
elucidissimum D³ eleuentissimum H¹ D² eluentissimum
A D¹ lucidissimum σ

quam in alienis. Nil magnificum docebit qui a se nil didicit. Falso magistri nuncupantur auditorum narratores; sic audiendi sunt ut qui timores recensum." Beda in Parabolis Salomonis: "Quisquis alterum docere desiderat
 5 primo ipse se a malis abstinere et bonis se debet actibus exercere." Beatus Cyprianus Ad virgines: "Disciplina custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bone indolis, magistra virtutis, facit in Christo manere semper ac iugiter deo vivere ad
 10 promissa celestia et divina premia pervenire. Hanc et sectari salubre est, adversari ac negligere letale." Seneca libro VII Liberalium artium: "Liberalia studia virtutem dare non possunt sed animum ad recipiendam virtutem preparant." Idem in eodem: "Liberalia studia
 15 eo dicta sunt quia homine libero digna sunt." Boecius in primo De scholastica disciplina: "Qui non novit se subici, non noscit se magistrari. Miserimum esset eum fore magistrum qui numquam novit se esse discipulum."

4 Non inveni 6 Cyprianus Habit. Virg. 1 12 Seneca
Ep. 88, 20 14 Ibid. 88, 2 16 "Boethius" Discip.
Schol. 2

3 rumores recensere magis ducunt codd. 9 vivere et ad
codd. 10 et ad divina codd. 11 est et aversari codd.
 12 liberalia studia om. codd. 13 non quia virtutem dare
codd. 13 sed quia animum ad accipiendam codd. 15 eo
om. codd. 15 sint vides quia codd. 16 qui se non
 novit codd. 17 noscat codd. 17 miserum est enim eum
codd. 18 se novit codd.

Idem in eodem: "Non est dignus scientia qui scientie
 insurgit preceptori." Galienus libro: "Nichil prodest
 didicisse facienda nec facere." Demades: "Non scola sed
 legendi assiduitas doctrina est." Beatus Ieronimus in
 5 Prefactione librorum regum: "Quicquid enim crebrius
 vertendo et emendando sollicitius didicimus et tenemus
 nostrum est." Tullius libro De academico: "Inepte quid
 Minervam docet." Aristoteles in VII Politicorum: "Et
 ab ebrietate et ab eo quod fit a talibus nocumento omnes
 10 impassibiles faciet disciplina." Enodius 3 Epistula:
 "Proximus magisterio est qui diligit ornamenta doctrine."
 Titus Livius libro XXXIIII: "Disciplina erat custos
 infirmitatis, quam inter vallidiores optime timor continet."
 Seneca libro Proverbiorum: "Utilis edoctio et disciplina
 15 mores facit." Idem libro II De ira: "Nulli sunt tam feri
 et iuris sui affectus ut non disciplina perdomentur."
 Idem libro De tranquillitate 1^a animi: "Si te ad studia
 revocaveris, omne vite fastigium effugies nec noctem fieri

1 "Boethius" Discip. Schol. 2 2 Non inveni 3 Non inveni
 5 Hieronymus Prologus Galeatus in Biblia Sacra
 7 Cicero Acad. I, 18 8 Aristoteles Polⁱ VII, 15, 9
 (1336b21) 10 Ennodius 3, 10 12 Livius XXXIV, 9, 4
 14 Seneca Mor. 2 15 Seneca Ira II, 12, 3 17 Seneca
Tranq. An. 3, 6

2 spatium septem litterarum inter libro et nichil Ver.
 6 sollicitius et didicimus codd. 7 quid: quisquis codd.
 11 magistro codd. 14 utilis om. codd. 14 educatio
codd. 15 faciunt codd. 16 sui iuris codd.
 18 fastidium codd. 18 effugeris codd.

optabis fastidio vel tedio lucis nec tibi gravis eris nec
 aliis supervacuus; multos in amiticiam attrahes affluetque
 ad te optimus quisque." Plinius libro 2 Epistularum XI^a
 epistula: "Inscitum est mortalibus studium magna et in-
 5 usitata noscendi sed fugien." Seneca ad Elbiam: "Illo
 te duc quo omnibus qui fortunam fugiunt confugiendum est,
 ad liberalia studia; illa sanabunt vulnus tuum, illa
 omnem tristitiam tibi evellent." Idem in eodem: "Iacta
 sunt disciplinarum omnium fundamenta; nunc ad illas
 10 revertere; tutam te prestabunt. Ille consolabuntur, ille
 delectabunt, ille si bona fide in animum tuum intraverint,
 numquam plus intrabit dolor, numquam sollicitudo, numquam
 afflictionis irrite supervacua vexatio; nulli horum patebit
 pectus tuum; non ceteris viciis iam pridem preclusum est."

3 Plinius Ep. II, 11, 10
 8 Ibid. 17, 4

5 Seneca Cons. Helv. 17, 3

1 fastidio vel om. codd. 4 insitumque mortalibus codd.
 5 noscendi omnes undique exciverat codd. 6 duco codd.
 7 littera non finita ante ad Ver. 12 plus: amplius
codd. 14 non: nam codd. 14 clusum codd.

XVIII

DE CAUTIONE ET CIRCUMSPECTIONE

"Cautio," ut tradunt quidam, "est decernere a virtutibus vitia virtutum speciem preferentia; circumspectio est contrariorum vitiorum cautella." Seneca in Thieste: "Serum est cavendi tempus in mediis malis."

5 Cresconius in primo Iohanidos: "Cautum non prevenit hostis vallatumque suis." Ovidius in primo De remedio: "Dum licet, et modici tangunt precordia motus, si piget, in primo limine siste pedem; opprime, dum nova sunt, subiti malla semina morbi, et tuus incipiens ire resistat
10 equus! Nam mora dat vires: teneras mora percoquit uvas et validas segetes, quod fuit herba, facit. Que prebet latas arbor spaciantibus umbras, quo posita est primum tempore, virga fit, et poterat manibus summa virtute

1 Guglielmus de Conchis Mor. Dogma Phil. I, A, 3; I, A, 2
4 Seneca Ihy. 487 5 Compus Ioh. I, 573-574
6 Ovidius Rem. Am. 79-88

1 discernere codd. 5 non: nec T 12 positast codd.
13 virga fuit codd. 13 virtute: tellare codd.

revelli; nunc stat in immensum viribus acta suis." Beatus
 Geronimus Ad Furiam: "Bruta animalia et vage aves in
 easdem pedicas reciaque non incidunt." Idem in eadem:
 "Cave nutrices et gerulas et istius modi venenosa animalia,
 5 que de corio tuo saturare ventrem suum cupiunt. Non suadent
 quod tibi sed quod sibi prosit." Claudianus in Octaviano:
 "Cautior ante tamen violentum navita eorum prospicit et
 tumidus subducit vella procelle." Beatus Ieronimus Ad
 Furiam: "Aliorum vulnus, nostra sit cautio." Oratius in
 10 libro Epistularum: "Cautus enim metuit foveam lupus ac-
 cipiterque suspectos laqueos et apertus milvius hamum."
 Beatus Geronimus Ad Nepotianum: "Caveto omnes suspetiones
 et quicquid probabiliter fingi potest, ne fingat, ante
 devicta." Idem in eodem: "Negotiozem clericum et ex
 15 inope divitem, ex ignobili gloriosum, quasi quasdam pestes
 fuge." Sistus Phylosophus: "Etiam in minimis caute age."
 Cleobolus: "Magis amicorum invidiam quam inimicorum

2 Hieronymus Ep. LIV, 4 3 Ibid. LIV, 5 6 Claudianus
 XX, 5-6 9 Hieronymus Ep. LIV, 13 10 Horatius Ep. I,
 16, 50-51 12 Hieronymus Ep. LII, 5 14 Ibid. LII, 5
 16 Sixtus Enchir. 7 17 Cf. Gualterium Burlaeum Vit.
et Mor. Phil. VI, p. 41

4 venenata codd. 5 saturari codd. 7 eorum: Caurum codd.
 8 tumidae codd. 11 opertum milvus codd. 12 suspiciones
codd. 13 fingatur ante devita codd. 14 negotiatorem
codd. 15 quamdam pestem codd. 16 agit codd.

insidias cavere debemus; illud enim apertum, hoc celatum est malum nocendique fraus quo non speratur potentior est." Sidonius in 4 Epistularum: "Presentia faciunt cautos, quos videbunt futura securos." Socrates: "Melius est cavere quam timere." Marcialis Coqus: "Quem leo non tangit, dum mordet aranea ledit; Enole, non tantum grandia, parva cave." Casiodorus libro 4 Variarum epistula 21: "Licet sit semper adhibenda, maxime tamen utilis est in necessitate custodia." Curcius Rufus in IX Alexandri: 10 "Raro quisquam erga bona sua satis cautus est." Sydonius in 4 Epistularum: Et cetera duplex. Beda in Parabolis Salomonis: "Facile enim laqueos qui in terra tenduntur cavet qui conversationem habet in celis." Beatus Ambrosius in 5 Exameron: "Ignarus publice conversationis 15 cautus atque eruditus esse non poterit." Oratius libro II° Carminum: "Qui se quisque vitet, numquam homini satis cautum est in horas." Publius: "Caret periculo qui etiam cum est tutus cavet." Idem: "Dulce etiam fugies quod

3 Sidonius Ep. IV, 6, 3 4 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. XXX, p. 130 5 Godefridus Epigram. L, 1
 7 Cassiodorus Var. IV, 21 9 Curtius Rufus X, 1, 40
 11 Sidonius Ep. IV, 6, 3 (v. ad vs. 3) 12 Baeda Parabol. I, 1
 13, 13-14 14 Non inveni 16 Horatius Carm. II, 13, 13-14 17 Publilius Syrus 116 18 Ibid. 144

1 est hoc autem celatum codd. 5 es codd. 6 tetigit codd. 16 quid quisque codd. 18 fugias fieri quod codd.
 amarum potest codd.

potest fieri amarum." Affricanus querenti cuidam: "Unde sibi videntur melior factus in senectute, retulit 'quo cautior.'" Egesippus in primo: "Incauta enim nimia presumptio." Seneca libro Proverbiorum: "Timidus cautum
 5 se vocat, sordidus parcum." Idem in eodem: "Tutissima res igitur nil timere preter deum."

1 Non inveni 3 Hegesippus Hist. I, 32, 6 4 Sent.
Falso Inter Publil. Recept. 116 5 Ibid. 117

3 enim semper nimia codd. semper om. A nimium A
 6 igitur: res est codd.

XIX

DE PRECIPITATIONE

Seneca epistula 38 ad Lucillum: "Nichil ordinatum
 est quod precipitatur et properat." Lucanus in 2 Pharsala:
 "Sed Cesar in omnia preceps, nil actum credens, cum quid
 superesset agendum." Statius in X Thebaidos: "Ne frena
 5 animo permitte calenti, da spatium tenuemque moram, male
 cuncta ministrat impetus." Lucanus in 3: "Neque enim suf-
 ficit ulla precipiti fortuna viro." Boetius in primo De
 consolatione: "Sic quod precipiti via certum deserit
 ordinem letos non habet exitus." Lucanus in IX: "Preceps
 10 facit omne timendum victor." Seneca in Hercule furente:
 "Quod subitum hoc malum est?" Suetonius libro 2 De XII
 Cesaribus: "Nichil minus imperfecto duce quam festinationem
 et temeritatem convenire arbitrabatur Augustus. Crebroque

1 Seneca <u>Ep.</u> 40, 2	2 Lucanus II, 656-657	4 Statius
<u>Theb.</u> X, 703-705	6 Lucanus III, 50-51	8 Boethius
<u>Cons.</u> I, M6, 20-22	9 Lucanus IX, 47-48	10 Seneca
<u>Herc. Fur.</u> 952	12 Suetonius <u>Aug.</u> XXV, 4	

1 nihil autem o. <u>codd.</u>	6 neque enim iam s. <u>codd.</u>
12 duci <u>codd.</u> duce TN	13 et t.: temperitatemque <u>codd.</u>
13 Augustus <u>om. codd.</u>	13 crebro itaque illa <u>codd.</u>

illud iactabat: sat celeriter fieri quicquid fiat satis bene." Seneca libro Proverbiorum: "Conscientiam amici ullius invenit lingue preceps." Titus Livius libro 22: "Omnia non properanti clara certaue erunt; festinatio
5 improvida est et ceca."

2 Publilius Syrus 100 3 Livius XXII, 39, 22

2 amici B m Z R F V C animi P B A

DE PHILOSOPHIA

"Philosophia," secundum Pithagoram, "est meditatio
 mortis, nitens quotidie de corpore educere libertatem."
 Ugo in primo Didascalicon: "Phylosophia est disciplina
 omnium rerum humanarum atque divinarum rationes plene
 5 investigans." Ysidorus 3 Etymologiarum: "Phylosophia
 est rerum humanarum divinarumque cognitio cum studio bene
 vivendi coniuncta." Tullius libro 5 De questionibus
 Tusculanis: "O vite phylosophia dux, o virtutum indagat-
 rix expultrixque vitiorum! Quid non modo nos sed etiam
 10 omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu urbes
 peperisti, tu dissipatos homines in societatem vite con-
 vocasti, tu inter se primo domiciliis, deinde coniugiis,
 tunc litterarum et vocum communione coniunxisti, tu
 inventrix legum, tu magistra morum et discipline fuisti;

1 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. XVII, p. 78
 3 Hugo Didas. I, 5 5 Isidorus Etymol. II, 24, 1
 8 Cicero Tusc. V, 5

2 de carcere corporis codd. 8 virtutis codd. 12 tu
 eos inter se codd. 13 tum codd.

ad te confugimus, a te opem petimus, tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc ex parte penitus totosque tradimus. Est autem unus dies bene et ex preceptis tuis actus pene tota mortalitati anteponeendus. Cuius igitur operibus
 5 potius utamur quam tuis, que et vite tranquillitatem largita nobis es et terrorem mortis sustulisti?" Seneca V Epistula: "Satis ipsum nomen philosophia, si modeste tractetur, invidiosum est; quid si nos hominum consuetudini ceperimus excerpere." Idem in eadem: "Hoc primum
 10 philosophia promisit, sensum communem, humanitatem et congregationem, a qua professione dissimilitudo nos separabit." Valerius Maximus libro 2: "Est et illa vehemens et constans animi militia, litteris pollens, venerabilium doctrinarum sacrarum antistes, philosophia. Que ubi pectore
 15 recepta est, homine inhonesto atque inutili affectu depulso, totum in solide virtutis monumento confirmat potentiusque metu facit ac dolore." Aristoteles in primo Metaphysice: "Propter admirari homines et nunc et primum inceperunt

7 Seneca Ep. 5, 2 9 Ibid. 5, 4 12 Valerius Maximus III, 3, ext. 1 17 Aristoteles Met. I, 2, 8 (982b11)

2 ex parte post nunc om. codd. 3 pene tota: peccanti codd.
 4 inmortalitati codd. 4 potius opibus codd.
 7 philosophiae codd. 7 etiam si modeste codd.
 10 promittit codd. 14 doctrinae sacrarum codd.
 15 hominem codd. 15 dispulso codd. 16 monumento codd.

phylosophari." Tullius in 4 De Tusculanis questionibus:
 "Phylosophie denique ipsius princeps numquam in suis studiis
 tantos progressus sine fragrante cupiditate facere potuis-
 sent. Ultimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum et
 5 Platonem accepimus. Ubi enim quicquid esset quod disci
 posset, eo veniendum iudicaverunt." Seneca Epistula V:
 "Quemadmodum desiderare divitias res luxurie est, ita
 usitatas et non magno parabiles fugere dementie. Frugali-
 tatem exigit phylosophia, non penam." Iulius Capitolinus
 10 in Vita Anthonini: "Permitte illi ut homo sit. Neque
 enim vel phylosophia vel imperium tollit affectus."
 Plinius libro 1° Epistularum: "Affirmant etiam esse hanc
 phylosophie pulcerimam partem, agere negotium publicum,
 cognoscere, iudicare, promere et exercere iustitiam."
 15 Boetius libro 1° De consolatione: "Atqui phylosophie
 fas non erat incommittatum relinquere iter innocentis;
 meam scilicet criminationem verere et quasi aliquid
 acciderit novum perhorrescerem? Nunc enim primum censes
 apud improbos mores lacessitam periculis esse sapientiam?"

1 Cicero Tusc. IV, 44 6 Seneca Ep. 5, 5 10 Scriptores
 Historiae Augustae Ant. Pius 10, 5 12 Plinius Ep. I,
 10, 10 15 Boethius Cons. I, P3, 5-6

2 principes codd. 3 flagranti codd. 7 divitias:
 delicatas codd. 7 ita L P b tam p 12 affirmat codd.
 12 philosophiae et quidem pulcherrimam codd. esse et
 hanc p. quidem D m 17 vererer codd. 18 novum aliquid
 accideret codd.

Tullius libro 2 De Tusculanis questionibus: "Efficit hec
 phylosophia: medetur animis, inanes sollicitudines
 detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Sed hoc
 eius vis non idem potest apud omnes; tum valet multum cum
 5 ydoneam est complexa naturam." Idem in eodem: "Est enim
 phylosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem con-
 sulto ipsa fugiens eique ipsi et suspecta et invisata."
 Seneca 24 Epistula: "Quid ergo laudata et omnibus pre-
 ferenda artibus rebusque phylosophia prestabit? Scilicet
 10 ut malis tibi placere quam populo, ut extimes iuditia, non
 mireris, ut sine metu deorum hominumque vivas, ut aut
 vincas mala aut finias." Idem XLII^a Epistula: "Bona
 mens omnibus patet, omnes adhuc sumus nobiles. Nec reicit
 quemquam phylosophia nec eligit: omnibus lucet. Patritius
 15 Socrates non fuit. Cleantes aquam traxit et rigando orto
 locavit manus. Platonem non accepit nobilem phylosophia,
 sed fecit. Quid est queritur desperes hiis posse te
 fieri parem?" Cicero libro 2 De Tusculanis questionibus:

1 Cicero Tusc. II, 11 5 Ibid. II, 4 8 Seneca Ep.
 29, 12 12 Ibid. 44, 2-3 18 Cicero Tusc. II, 12

1 hoc codd. 3 haec codd. 5 est idoneam codd.
 8 ergo illa laudata codd. 11 mireris: numeres codd.
 13 ad hoc codd. 15 traxit L P b traducit p
 15 rigando L P b rigan p 17 queritur: quare codd.
 17 te posse codd.

"Ut enim, si gramaticus se professus quispiam barbare loquetur, aut absurde canat is qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit quod in eo ipse peccet cuius profitetur scientiam, sic phylosophus in vite ratione peccans hoc
 5 turpior est quod in officio, cuius magister esse vult, labitur artemque vite professus delinquit in vita."
 Seneca Epistula XLVIII: "Phylosophia pariter et salutaris et dulcis est." Idem Epistula 2: "Quid enim turpius phylosophia captante clamores? Numquid eger
 10 laudat medicum secantem?" Tullius libro 2 De Tusculanis questionibus: "Cultura autem animi phylosophia est; hec extrahit vitia radicitus et preparat animos ad satus recipientes eaque inundat hiis et, ut ita dicam, serit que adulta fructus uberrimos ferant." Seneca Epistula LV:
 15 "Expergiseamur, ut errores nostros exarguere possimus. Sola autem nos phylosophia excitabit, sola sonum excuciet gravem." "Alexander cuidam civitati partem agrorum et dimidium rerum omnium promittenti, 'eo,' inquit, 'proposito

7 Seneca Ep. 50, 9 8 Ibid. 52, 9 11 Cicero Tusc.
 II, 13 14 Seneca Ep. 53, 8 17 Ibid. 53, 10

1 grammaticum codd. 2 loquatur codd. 2 aut si absurde
codd. 3 ipso codd. 13 recipientes: accipiendos codd.
 13 mandat codd. 15 E. ergo ut codd. 15 coarguere
codd. 16 somnum codd.

in Asyam veni, ut non id acciperem quod vos dedissetis, sed ut id haberetis quod reliquissetem.' Idem phylosophia rebus omnibus, 'non sum hic tempus acceptura quod vobis superfuerit sed id vos habebitis quod ipsa re egero.'

- 5 Totam huc converte mentem, huic assidis, hanc colle:
ingens intervallum inter te et ceteros fiet. Omnes mortales avitos antecedes, non multo te dii antecedent. Queris quid inter te et illos interfuturum sit? Diutius erunt. At me hercule magni artificis est cluisse totum
10 in exiguo." Tullius De senectute: "Numquam satis laudari digne phylosophia poterit, cui qui pareat omne tempus etatis sine molestia possit degere." Seneca Epistula LV: "Incredibilis phylosophie vis est ad omnem fortuitam vim retundendum. Nullum telum in corpore eius sedet: munita
15 est, solida: quedam defatigat et velut levia tela laxo sinu eludit, quedam discutit et in eum usque, qui miserat, respuit." Boetius libro De scolastica disciplina: "Nullum autem vehementer obtusorum umquam vidimus phylosophico

10 Cicero Sen. 2 12 Seneca Ep. 53, 12 17 "Boethius"
Discip. Schol. 5

1 vos om. codd. 3 his p L V hoc σ 4 re egero L
reegero P reegero V re aegero p egogavero b 5 adside
codd. 5 cole codd. 7 avito p L V multo S
9 mehercules codd. 10 numquam igitur digne satis laudari
codd. 14 retundendam codd. 15 defatigat L defetigat
rell. 18 autem: vero codd. 18 vidimus umquam codd.

nectare debacari." Seneca Epistula XIII^a: "Numquam in tantum conualescet nequitia, numquam sic contra virtutes coniurabitur ut non phylosophie nomen venerabile et sacrum maneat. Ceterum phylosophia tranquille modesteque tractanda est." Idem Epistula XVII^a: "Licet etiam ad phylosophiam etiam sine viatico pervenire." Aristoteles in 2 Metaphysice: "Vocari phylosophiam veritatis scientiam recte habet. Nam theorice finis est veritas et practice opus." Ulpianus iurisconsultus libro XXVIII^o Digestorum: 10 "Phylosophorum non est constitutus numerus; sunt qui phylosophantur." Boetius in 4 De consolatione: "Sunt etenim pene volucres mihi, qui celsa conscendant poli; quas tibi cum velox mens induit, terras perosa despicit, aeris immensi superat globum nubesque post tergum videt, 15 quique agili motu calet etheris, transcendit ignis verticem, donec in astriferas surgat dos phebosque iungat vias." Eusebius ex Iustino in 4 Hystoriarum ecclesiasticarum: "Neque enim phylosophum nominari eum qui de hiis que nescit

1 Seneca Ep. 14, 11 5 Ibid. 17, 7 7 Aristoteles Met. II, 1, 4 (993b19) 9 Non inveni 11 Boethius Cons. IV, M1, 1-10 17 Eusebius Hist. Eccles. IV, 16

1 nectare vehementer inebriari codd. 4 philosophia ipsa t. codd. 5 etiam om. codd. 12 quae codd.
 13 sibi codd. 16 domos codd. 16 Phoeboque codd.
 16 iungat P coniungat rell. 18 philosophi vocabulum meretur qui de rebus quas prorsus ignorat publice loqui codd.

publice protestatur." Marcus Varro Ad Atheniensem:
 "Renuit phylosophia fastidientem stomachum; ad simplicem
 cenam ylaem invitata convivam." Plato in Intymeo: "Phy-
 losophie bono nichil maius ad hominum genus divina munifi-
 5 centia germeavit." Aristoteles in primo Politicorum:
 "Demonstravit Thales, cum multas pecunias collegisset,
 quia facile est ditari phylosophos, si volunt, sed non
 est circa quod student." Macrobius libro Saturnalium:
 "Neque ego sum immemor neque horum quemquam inscium credo
 10 sancti illius precepti phylosophie sic loquendum esse cum
 hominibus tamquam dii audiant, sic loquendum cum diis
 tamquam homines audiant." Aristoteles in 2 Metaphysice:
 "Vocari phylosophiam veritatis scientiam recte habet."
 Idem habet in 4: "Phylosophie est de omnibus posse spec-
 15 ulari. Non si non phylosophia, quis erit qui investigabit?"
 Afranius libro Togatorum: "Ego odi homines ignava opera
 et phylosophia sententia. Nichil enim fieri posse indignius
 neque intollerabilius dicebat quam quod homines ignavi ac

1 Varro Sent. 87 3 Chalcidius Tim. 47 5 Aristoteles
Pol. I, 4, 5 (1259a17) 8 Macrobius Sat. I, 7, 6
 12 Aristoteles Met. II, 1, 4 (993b19) 14 Ibid. III, 2,
 11 (1004a34) 16 Gellius XIII, 8, 4

4 philosophiae pandens quo bono codd. 4 umquam maius
codd. 4 ad hominum genus U hominum ad genus C
 4 a divina codd. 15 pr. non pro nam 15 pro philosophi
 18 intolerantius codd.

- desides operti barba et palio mores et emolumenta phylo-
 sophie in lingue verborumque artes converterent, et vitia
 facundissime accusarent ingentibus ipsi vitiis madentibus."
 Agellius libro Noctium acticarum: "Favorinus, maximus
 5 phylosophorum, declarabat litteras atque doctrinas
 philosophie, cum in hominem falsum atque degenerem tamquam
 in vas spurcum atque polutum influxissent, verti, mutari,
 corrumpi, et, quod ipse ait, urinam fieri aut si quid est
 urina spurcicius." Seneca Epistula XVI ad Lucillum:
 10 "Sive nos inexorabili lege fata constringunt, sive arbiter
 deus cuncta disponit, sive casus res humanas sine ordine
 impellit et iactat, philosophia vos tueri debet. Hec
 adortabitur ut deo libenter pareamus, ut fortune contuma-
 citer resistamus; hec docebit ut deum sequaris, feras
 15 casum." Idem in eodem: "Non est philosophia populare
 artificium ne ostentationi paratum. Non in verbis sed
 rebus inest. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua obectatione

4 Gellius XVII, 19, 4 9 Seneca Ep. 16, 5 15 Ibid.
 16, 3

3 ingentibus: intercutibus codd. 3 madentes codd.
 4 favorinus om. codd. 5 declarabat maximus philosophus
codd. 8 ipse κενικότερον ait codd. 9 spurcicius Q
spurcius rell. ¶ deus universi cuncta disposuit codd.
 12 nos codd. 14 resistamus om. codd. 16 ne: nec
codd. 17 in rebus est codd. 17 ut cum aliqua codd.

consumatur dies, ut dematur otio nausea; animum format et
 fabricat, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat,
 sedet ad gubernaculum et per ancipia fluctuum dirigit
 cursum. Innumerabilia accidunt singulis horis que con-
 5 silium exigunt, quod ab hac petendum est."

2 fabricat actiones regit: fabricat vitam disponit actiones
 regit codd. 3 ancipitia codd. 3 fluctuantium derigit
codd. dirigit p L b diligit p 4 post cursum versum
om. Ver. 5 exigant codd.

DE MEMORIA, INTELLIGENTIA, RATIONE,
ET PROVIDENTIA

"Memoria est firma animi rerum et verborum et dispositionis preceptio," ut in primo Secunde rethorice Cicero refert. Idem in secundo Prime rethorice: "Memoria est per quam animus repetit illa que fuerunt; intelligentia, 5 per quam ea prospicit que sunt." Vel "Intelligenia," secundum beatum Augustinum (est in libro de anima et spiritu) "est de solis rerum principiis, id est, de ydeis, yle, et incorporeis substanciis pura certaue cognitio, intellectus est rerum vere essentium perceptio separata." 10 Providentia per quam futurum aliquid veri ante quam factum sit. Illi quidem qui scripta sua torquent quod singulis verbis in consilium veniunt necesse est que tociens animo

2 Ad Herenn. I, 3 3 Cicero Invent. II, 160
6 Augustinus Sp. et An. XXXVIII

2 perceptio codd. 5 perspicit codd. 7 de Deo ideis
hyle codd. 8 de incorporeis codd. 8 et certa codd.
9 existentium codd. 9 separata om. codd.

suo admovent novissime afficiant, at quorumcumque stilus
 velox est tardior memoria est. "Ratio," secundum Beatum
 Augustinum libro de anima et spiritu, "est animi aspectus
 in quo verum intuetur, vel ratio est quidam animi motus,
 5 visum mentis acuens, veraque a falsis distinguens, vel
 ratio est vix anime super corporalia et intra spiritualia
 collocata." Aristoteles libro De bona fortuna: "Ubi
 plurimus intellectus et ratio, ibi minima fortuna; ubi
 autem plurima fortuna, ibi minimus intellectus." Seneca
 10 XXXV Epistula: "Si vis omnia tibi subicere, te subice
 rationi; multos regis si ratio te rexerit. Ab illa
 disces quid et quemadmodum agredi debeat; non incidet rebus.
 Neminem mihi dabis qui sciat quomodo quod vult ceperit
 velle; non consilio adductus ullo, sed impetu impactus
 15 est. Non minus in nos fortiter incurrit quam nos in illam.
 Turpe est non ire, sed ferri et subito in medio turbine
 rerum stupentem querere: 'huc ego quemadmodum veni?'"
 Tullius in secundo De questionibus Tusculanis: "Fortis

3 Augustinus Sp. et An. I, XXXIV, XXXVII 7 Aristoteles
Mor. II, 8, 2 (1207a4) 10 Seneca Ep. 37, 4
 18 Cicero Tusc. II, 4, 11

4 in om. codd. 4 quo per se ipsum verum codd. 4 quidam
om. codd. 6 est vix: vis est codd. 6 supra codd.
 6 infra codd. 10 subice rationi L P b subite rationi p
 12 debeas codd. 14 illo codd. 15 non minus saepe
 fortuna in nos codd.

enim non modo fortuna, ut est in vetere proverbio, sed
 multo magis ratio." Titus Livius libro XXV^o: "Nulla
 providentia fatum imminens promovere potuit." Seneca in
 primo Tragediarum: "Que fuit durum pati, meminisse
 5 dulce est. Fare casus horridos." Ovidius primo Amorum:
 "Aspicias oculos mando frontemque legentis: ex tacito
 vultu scire futura licet." Tullius in 2 Rhetorice:
 "Usitate res facile e memoria elabuntur, insignes et nove
 diutius manent in animo, ut solis exortus, cursus, occasus
 10 nemo admiratur, propterea quia quotidie fiunt; at eclipsim
 solis mirantur, quia raro accidunt." Curtius Ruffus in
 7 Aalexandri: "Stultum est eorum meminisse propter que
 tui obliviscaris." Seneca 39 Epistula: "Quod proprium
 est hominis, queris quid sit? Animus et ratio in animo
 15 perfecta. Rationale enim animal homo est." Tullius libro
 primo De divinatione: "Nichil est quod non longinquitas
 temporum excipiente memoria prodendis que momentis conficere

2 Livius XXV, 16, 4 4 Seneca Herc. Fur. 656-657
 5 Ovidius Amor. I, 11, 17-18 7 Ad Herenn. III, 36
 12 Curtius Rufus VII, 8, 26 13 Seneca Ep. 41, 8
 16 Cicero Div. I, 12

1 fortuna adiuvat codd. 3 moveri codd. 8 e H b P π C d
 om. B l 9 diutius manent in animo solis exortus E
 diutius exortus M diutius manent exortus C ut om. codd.
 10 at C E ut M 14 hominis est codd. 15 est homo
codd. 16 nihil est autem quod codd. 16 longinquitas
codd. 17 monumentis codd. 17 efficere codd.

atque assequi possis." Alanus in 8 Anticlaudiani: "Illa ratio monet iuvenem motu seniore senisque largitur mores iuveni. Docet ergo repente ne quid agat subitumve nil presummat, ad omne factum preveniat animo, deliberet ante
 5 quomodo faciat, primumque suos examinet actus; dividat a falso verum, secernat honestum a turpi, vitium fugies, sectator honesti, promittat raro, det crebrius, ymo petentem munere preveniat ne sit res empta roganti; si quid promittat, promissum munus aequet vel superet, ne
 10 re maior spes gaudia vincat. Promissum committetur opus, ne tarda sequantur munera, ne doni merito dantisque favori detrahat et donum minuat dilatio dantis; ne fluat in motus varios sed firmiter uni insistat mens fixa bono, ne singula temptans nil teneat ne sec animus discurrat
 15 ubique quod nusquam; nec planta recens translata frequenter areat aut varii temptans medicaminis usum invaleat morbis; ne mens sic omnibus assit quod ullius, sic cuncta probet quod singula perdat; ne petat impelli populum laude nec

1 Alanus Anticlaud. VII, 170-201

1 possit codd. 2 ratio om. codd. 2 motu: monitu codd.
 4 at codd. 4 ex deliberat corr. Ver. 5 quomodo: quam
codd. 6 fugiens codd. 8 nec codd. 8 rogatu codd.
 12 et om. codd. 12 ne M nec I non rell. 13 insis-
tet G insultat B 14 alt. ne: nec codd. 15 nec:
ne codd. 17 nec C non I ne sic mens H 17 ullius:
 nulli codd. 18 post singula probe del. Ver. 18 ne
 H M nec rell. 18 populari codd.

ipsam respuat oblatam, nisi sit vellata colore ypocresis,
 verbo credens emungere lucrum; nam minime austerum redolet
 qui despicit omnem famam; molescitque nimis qui singula
 fame blandamenta petit, populari dedecus aure. Non animo
 5 facili, non aure bibente favore audiat ypocritas laudes,
 mendacia fame, palponis faleras, qui verba sophistica
 fingit, et dulci laudum sonitu citarizat in aure divitis
 et vendit laudes ad pondera rerum." Varro Ad Atheniensem:
 "Canale scissum est animus, que accepta memorie non com-
 10 mendat." Tullius in 3 Secunde rethorice: "Quas res veras
 facile meminimus, easdem fictas et diligenter notatas
 meminisse non difficile est." Idem in eodem: "Non enim,
 sicut ab aliis studiis abducimur nonnumquam occupatione,
 ita ab hac re nos potest causa deducere aliqua. Numquam
 15 est anim quid aliquid memorie tradere velimus et tum
 maxime cum aliquo maiore negotio detinemur. Quare, cum
 sit utile facile meminisse, non te fallit quantopere utile
 sit, quanto labore sit appetendum." Aristotiles in primo

8 Varro Sent. 91 10 Ad Herenn. III, 37 12 Ibid. III, 40

2 credens: querens codd. 2 minime: nimis codd.
 4 dedecus: deditus codd. 4 auri codd. 5 favorem
codd. 7 fingit F G pingit rell. 8 rerum: doni
codd. 10 veras om. M 11 meminimus C meminimus E
minus M 11 fictas E factas M 13 aliis: ceteris
codd. 14 ita π E item M 15 quin codd.
 17 quod tantopere codd.

Rethorice: "Delectabile salvatum reminisci laborum, et post angustias delectatur vir memorans qui multa passus fuerit et multa gesserit. Huius modi autem causa quia delectabile et non habet malum." Seneca ad Marciam:

5 "Aufert vim presentibus malis qui futura prospexit." Idem libro De brevitae vite: "Ille qui multa ambitiose concupivit, superbe contempsit, impotenter vicit, insidiose decepit, avare rapuit, prodige effudit, necesse est memoriam suam timeat." Solon: "Intellectum fac

10 ducem." Tales Milesius: "Velocissimum entium est intellectus, passim et enim currit." Chilon: "In lapideis cotibus aurum examinatur; virorum autem bonorum et malorum intellectus dedit examen." Innocentius III^o libro 1^o Decretalium: "Evidenter intelligit qui prudenter

15 attendit." Daniel propheta: "Quasi ignis probabuntur multa et impie agent impii, neque intelligent omnes impii: porro docti intelligent." Bias: "Alienum malum non est memorandum." Beatus Augustinus libro 1 De civitate dei: "Non modo querimus utrum sit factum sed utrum fuerit

1 Aristoteles Rhet. I, 11, 8 (1370b3) 4 Seneca Cons.
Marc. 9, 5 6 Seneca Brev. Vit. 10, 3 9 Cf. Gualterium
Burlaeum Vit. et Mor. Phil. II, p. 18 10 Ibid. I, p. 10
11 Ibid. III, p. 26 14 Innocentius Decretal. I, 33
15 Vetus Testamentum Daniel XII, 10 17 Cf. Gualterium
Burlaeum Vit. et Mor. Phil. V, p. 36 18 Augustinus Civ.
Dei I, 22, 2

3 modi pro rei? 4 pro habere? 10 est om. codd.
11 et om. codd. 12 autem: vero codd. 16 multi codd.

faciendum. Sana quippe ratio etiam exemplis anteponenda est, cui quidem et exempla concordant." Quintus Curcius in 4 Alexandri: "Nichil potest esse diuturnum cui non subest ratio." Seneca libro 2 De beneficiis: "Non enim
 5 tantum quid fieri debet sed ratione fieri, hac duce per totam vitam eundum est, minima maximaque ex eius consilio regenda; quomodo hec suaserit, dandum." Beatus Gregorius in quadam homelia: "Ea plerumque solent melius recoli que contingit primum audiri." Plinius in VIII° Naturalis
 10 ystorie: "Nec mirum esse amorem quibus fit memoria." Seneca in Agamemnone: "Nil ratio et usus audet in magnis malis." Vegetius in 3 De re militari: "Provisa non solent esse formidini." Beatus Augustinus in libro De civitate Dei: "Sana quippe ratio et exemplis anteponenda
 15 est, dum quidem et exempla concordant." Tullius libro De oratore: "Memoria est thesaurus omnium rerum, qui nisi custos inventis cogitatisque rebus et verbis adhibeatur, intelligimus omnia, etiam si preclara fuerint in oratore, peritura." Varro Ad Atheniensem: "Non tam laudabile est
 20 meminisse quam invenisse; hoc alienum est, id proprii

3 Curtius Rufus IV, 14, 19 4 Seneca Ben. II, 18, 2
 8 Non inveni 10 Plinius N. H. VIII, 14 11 Seneca
Agam. 507 12 Vegetius Mil. III, 6 14 Augustinus
Civ. Dei I, 22, 2 16 Cicero De Or. I, 18 19 Varro
Sent. 44

5 quid om. codd. 6 eius: huius codd. 7 gerenda codd.
 7 dandum N ad dandum M 7 est post regenda exp. Ver.
 10 sit codd. 11 in magnis A ars cessit rell. 14 et:
 etiam codd. 15 dum: cui codd. 16 quid dicam de thesauro
 rerum omnium memoria quae codd. 18 praeclarissima codd.

muneris est." Idem in eodem: "Facilitas intelligentie
 veri parit negligentiam. Amator veri non tam spectat
 qualiter dicitur quam quid." Socrates: "Cave ne armarium
 quam pectus habeas doctius." Plato in Tymeo: "Certum
 5 illud expertus sum tenatiorem fore memoriam eorum que in
 prima etate discuntur. Quippe haud confidam que pridie
 audierim an referre possim posttridie, cum que puer cog-
 noverim incolumi memoria plane retexam." Calcidius:
 "Monstri simile est dicere, ratione fieri mala, nullus
 10 ratione. Est iniquus aut etiam libidinosus." Pacuvius:
 "Si, que ventura sunt, provideant, augures equiperantur
 Iovi." Seneca libro De VII liberalibus artibus: "Quid
 refert providere quod effugere non possis?" Aristoteles
 in primo Methaphysice: "Fit autem ex memoria hominibus
 15 experimentum, eiusdemque rei memorie unius experientie
 potentiam faciunt." Idem in libro De memoria et re:
 "Hiis quidem qui in motu multo propter passionem aut
 propter etatem sunt non fit memoria, tamquam utique in

1 Varro Sent. 50, 52 3 Non inveni 4 Calcidius Tim. 26
 8 Calcidius In Tim. Plat. CLXXV 10 Gellius XIV, 1, 34
 12 Seneca Ep. 88, 15 14 Aristoteles Met. I, 1, 4
 (980b28) 16 Aristoteles Mem. et Rem. 1 (450b1)

4 certumque codd. 5 tenatiorem fere memoriam rerum quae
 in prima discuntur aetate M tenatiore fore memoria que in
 prima aetate discuntur U² tenatiore fore memoriam eorum
 que in prima etate discuntur U³ tenatiorem fore memoriam
 que in prima etate discuntur U⁴ 8 incolumi U³ incolom U²
 9 quae multo verius dicentur nulla ratione codd. 10 uni-
 quus codd. 11 nam si quae eventura codd. 11 augures
om. codd. 11 aequiperent codd.

aquam fluente incidente motu et sigillo." Idem in 3
 Methaphysice: "Sic omnium scimus unumquodque propter quid
 et quid est, si materiam aut rationem habeamus." Sydonius
 in VII Epistula: "Sic inferior est caro vite, sic vita
 5 rationi, cuius assequende substantiam nostram compotem
 deus artifex, ferinam vero impotem fecit." Ruffinus:
 "Tenacius solent inherere memorie que oculis vidit quam
 que auribus audivit." Varro Ad Atheniensem: "Facilitas
 intelligentie veri parit negligentiam." Tullius libro De
 10 oratore, ut supra ubi dicitur 'memoria est thesaurus' sed
 ultra hic subiungit: "Dicit enim nec aliud monebat Titus
 militem nisi consulto bellandum eam solam esse virtutem
 veram cui comes sit providentia, nam sine consilio forti-
 tudinem temeritatem videri nec usquam magis cavendum quam
 15 in victoria; perire enim cum superiore triumphus est.
 Consulendum itaque ne videatur eventus fuisse quod vicerit
 ignavie quod periculi consortium non evaserit." Seneca
 libro primo De ira: "Ratio ipsa, cui freni traduntur, tam

2 Aristoteles Met. I, 3, 1 (983a25) 4 Sidonius Ep. VII,
 14, 8 6 Non inveni 8 Varro Sent. 50 9-10 Non
inveni (v. ad p. 162) 18 Seneca Ira I, 7, 3

4 sic: sicut codd. 16 ex eventurus corr. Ver.
 17 non post periculi del. Ver.

diu potens est quam diu deducta est ab affectibus; si
 miscuit se illis et inquinavit, non potest continere quod
 summovere potuisset. Commota enim semel et excussa mens
 ei servit quo impellitur. Quarundam rerum initia in
 5 nostra potestate sunt, ulteriora nos in sua rapiunt nec
 relinquunt." Idem libro De providentia: "Necesse itaque
 ut magis corruamus; qui quasi ex inopinato ferimus; que
 multo previsa sunt, languidius incurrant." Idem in eodem:
 "Aufert vim presentibus, etc." ut supra. Plinius libro V
 10 Epistula XX^a: "Multum commendationis et detrahit et
 affert memoria, vox, gestus." Seneca in primo De ira:
 "Absit hoc auctoritate malum, quod numquam ratio ad vitia
 confugiat!" Idem in eodem: "Non ira sed ratio est a sanis
 inutilia secernere." Idem in eodem: "Non ad providendum
 15 tantum sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio."
 Seneca in 3 De beneficiis: "Quicquid sequens cogitatio
 exercet ac renovat, memorie numquam subducitur, que nichil

6 Seneca Cons. Marc. 9, 2 8 Ibid. 9, 5 10 Plinius
 Ep. V, 20, 3 11 Seneca Ira I, 10, 2 13 Ibid. I, 15, 3
 14 Ibid. I, 17, 2 16 Seneca Ben. III, 2, 3

1 diducta codd. 2 quod: quos codd. 4 ei servit A⁵ σ
 eis eruit A¹ 5 in: vi codd. 5 nec regressum relinunt
codd. 6 necesse est itaque codd. 7 ut om. codd.
 7 qui σ om. rell. 7 ferimur codd. 8 multo ante p.
codd. 8 praevisa σ perculsa A provisa rell.
 8 incurrunt codd. 12 auctoritate: a virtute codd.
 12 quod numquam: ut umquam codd. 13 nec codd.
 16 frequens codd.

perdit, nisi ad quod non sepe respexit." Ibidem:
 "Memorie minimum tribuit quisquis spei plurimum." Idem
 in Edippo: "Prima languescit senum memoria longo lassa
 sublabens sit." Ibidem: "Sepe iam spacio obrutam levis
 5 exolatam memoriam revocat nota."

1 Seneca Ben. III, 4, 2 3 Seneca Oed. 817
 4 Ibid. 820

5 exoletam codd.

DE NEGLIGENTIA ET DESIDIA

"Turpissima est iactura que fit per negligentiam,"
 Seneca Epistula prima. Propter naturam enim turpes
 nullus increperat sed eos qui propter desidiam et neg-
 ligentiam. Tullius in primo Officiorum: "Negligere quod
 5 de se quisque sentiat non solum arrogantis est sed etiam
 omnino dissoluti." Boecius in 3 De consolatione scolastica
 disciplina: "Sicut in utroque opere mater invenitur cons-
 tantia, ita universe doctrine et discipline noverca est
 negligentia. Oportunius enim est mechanicis quam negligen-
 10 tis iugo operari." Bernardus in Senium: "Status hominum
 negligentis, domus est ruinosa. Quid est negligentia
 gubernantis domum? Ignis validus in domo accensus."
 Ulpianus libro XLVII^o Digestorum subtitulus de iniuriis:

1 Seneca Ep. 1,1 4 Cicero Off. I, 99 7 "Boethius"
Discip. Schol. 6 10 Bernardus Cura Rei Fam. p. VI
 13 Ulpianus Dig. XLVII, 15, 26

1 turpissima tamen est codd. 1 per negligentiam fit codd.
 4 quod: quid codd. 7 unoquoque codd. 9 esset mechanicae
 deservire arti quam negligentiae iugo onerari codd.

"Ea, que notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur quasi neglecta." Idem libro XXVI° Digestorum: "Lata negligentia prope fraudem accepit." Sistus Phylosophus in Henchelidion: "Non est minimum in vita
 5 hominum negligere minima." Lucius Apuleius in V Asini Aurei: "Incuria sequens prioris providentie beneficio corrumpit," Beatus Geronimus Ad Cromatium: "Facilius negligentia emendari potest quam amor nasci." Tullius in primo Officiorum: "Omnis actio vacare debet temeritate
 10 et negligentia, nec vero agere aliquid cuius non possit causam probabilem reddere." Beatus Clemens in 2 Hystoriarum: "Curam gerere alicuius et affectu venit, negligere autem non minus est quam odisse." Anacletus Papa in quadam epistula: "Sicut arcium in suo quoque
 15 opere invenitur mater instantia, ita noverca eruditionis est negligentia." Aristotiles in Ycono: "Impossibile est negligentibus dominis superastatores sollicitos esse."

2 Ulpianus Dig. XXVI, 7, 2 4 Sixtus Enchir. 8
 6 Apuleius Met. V, 19, 11 7 Hieronymus Ep. VII, 2
 9 Cicero Off. I, 101 12 Clemens Recog. II, 6
 14 Anacletus Decreta 13 16 Aristoteles Econ. I, 6, 4
 (1345a11)

2 neglecta codd. 3 negligentia: ista codd.
 4 humana vita codd. 6 beneficia codd. 7 conrumpet
codd. 10 aliquid: quicquam codd. 10 possit z
 possis x 12 et: ex codd.

XXIII

DE CONSILIO

"Consilium," ut in primo 2 Rethorice scribit Tullius,
"est aliquid faciendi non faciendive excogitata ratio."
Seneca Epistula XXIII^a: "Pauci sunt qui consilio se
suaque disponant, ceteri eorum more que fluminibus innatant,
5 non eunt sed feruntur. Ex quibus alia seuior unda destinuit
ac leuius vexit, mollius alia vehementior rapuit, alia
proximum ripe cursu languente deposuit, alia torrens im-
petus in mare eiecit. Ideo constituendum est quid velimus
et in eo perseverandum." Salomon libro Proverbiorum:
10 "Salus autem ubi multa consilia." Aristotiles in 3
Ethicorum: "Consiliari autem oportet in hiis que ut sepius,
incertis autem qualiter evenient et in quibus indetermi-
natum est. Consiliatores autem assumimus in magna

1 Cicero Invent. I, 36 3 Seneca Ep. 23, 8 9 Vetus
Testamentum Proverb. XI, 14 11 Aristoteles Eth. II, 3,
10 (1112b8)

5 ex quibus alia p P b alia ex quibus L 5 seuior:
lenior codd. 6 ac mollius vexit alia codd. 7 proxima
codd. 7 ripe b eripae L erupe P 7 languescete
codd.

discredentis nobis ipsis ut pote insufficientibus dignoscere." Socrates: "Velox consilium sequitur penitentia." Terentius in Andria: "Facile omnes, cum valemus, recta consilia egrotis damus; tu si hic sis, aliter sentias."

5 Iulius Capitolinus: "Equius est ut ego, M. Anthoninus, tot talium amicorum consilium sequar quam tot tales amici meam unius voluntatem sequantur." Iulius Cesar libro 3 De Gallico bello: "Gallorum sunt subita et repentina consilia." Tullius in primo Officiorum: "Parva enim sunt

10 foris arma, nisi et consilium domi." Bernardus in Senium: "Dicas in consulendo, sic mihi videtur, non precise sic agendum; facilius de malo exitu consilii redargutio sequitur quam de bono laus." Aristotiles libro 9 Ethicorum: "Consiliamur autem multo tempore, et aiunt operari quidem

15 oportere velociter consiliata, consiliari autem tarde." Seneca VIII Tragediarum: "Ubi animus errat, optimum est consilium sequi." Virgilius in X^o Eneydos: "Ante equidem summa de re statuisset Latini et vellem et fuerat melius,

2 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. XXX, p. 128
 3 Terentius Andria 309-310 5 Scriptores Historiae
 Augustae Marc. Ant. Phil. 22, 4 8 Caesar Bell. Gall.
 III, 8 9 Cicero Off. I, 76 10 Bernardus Cura Rei
Fam. p. VII 13 Aristoteles Eth. VI, 9, 2 (1142b2)
 16 Seneca Agam. 144 17 Vergilius Aen. XI, 302-304

1 pro discredentibus 5 M. Anthoninus om. codd.
 6 tot: ut codd. 8 sunt Gallorum codd. 9 parvi codd.
 10 et: est codd. 12 agendum est quoniam facilius codd.
 17 consilium: casum codd.

- non tempore tali cogere consilium cum muros obsidet hostis."
 Iulius Cesar libro De bello Gallico: "Sunt Galli in consiliis capiendis mobiles et novis plerumque rebus student."
 Idem libro 5 de eodem: "Timide agere hiis accidere consuevit qui in ipso negotio consilium capere coguntur."
 5 Cicero libro XI Philipicarum: "Optimus est portus penitenti mutatio consilii." Terencius in Eunoco: "Que res in se neque consilium neque modum habet ullum, eam consilio regere non potes." Ulpianus libro XXXVII Digestorum:
 10 "Magis consulendum est hiis quibus maius periculum intenditur." Tullius in primo Prime rhetorice: "Melius accurantur que consilio geruntur quam que sine consilio administrantur."
 Plinius libro V Epistularum: "Est omnino inimicum sed usu receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout male aut
 15 prospere cedunt, ita vel procedunt vel reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta modo libertatis, modo furoris nomen accipiunt." Salomon in libro Proverbiorum: "Quod

2 Caesar Bell. Gall. IV, 5 4 Ibid. V, 33 6 Cicero
Phil. XII, 7 7 Terentius Eun. 57-58 9 Non inveni
 11 Cicero Invent. I, 58 13 Plinius Ep. V, 9, 7
 17 Vetus Testamentum Proverb. XII, 15

1 consilium codd. 1 obsidet M adsidet rell.
 2 Galli om. codd. 4 timide agere om. codd. 4 accidere
 solet L accedere consuevit Q' B' M 13 inimicum
 D m o u x p iniquum M' a σ iniquom M r 15 procedunt
 D m o u x p r probantur M V a i 16 sic D m o u x
 facta diligentiae modo vanitatis modo libertatis rell.
 17 quod: qui codd.

sapiens est audit con-ilia." Seneca libro 3 De ira:
 "Consilium pro moribus cuiusque capiendum est; quosdam
 enim preces vincunt, quidam insultant instantque summissis."
 Salustius in Catilinario: "Omnes homines qui de rebus
 5 dubiis consultant, ab odio, ira, amicitia atque miseri-
 cordia vacuos esse decet. Haud facile animus verum
 providet ubi illa officiunt, neque quisquam hominum
 libidini simul et usui paruit. Ubi intenderis ingenium,
 valet; sed libido possidet, ea dominatur, animus nil
 10 valet." Vegetius libro De re militari: "Nulla consilia
 meliora sunt quam illa que ignoraverit adversarius ante-
 quam facias." Seneca libro IIII De beneficiis: "Non est
 turpe cum re mutare consilium." Solon: "Consule non
 dulciora sed optima." Stacius in secundo Thebaydos: "O
 15 ceca nocentum consilia! O semper timidum scelus!"
 Yereias propheta: "Non peribit lex a sacerdote neque
 consilium a sapiente neque sermo a propheta." Bias:
 "Consilio duo maxime contraria sunt, festinatio et ira."

1 Seneca Ira III, 1, 2 4 Sallustius Cat. 51, 1
 10 Vegetius Mil. III, 26 12 Seneca Ben. IV, 38, 1
 13 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. II, p. 18
 14 Stacius Theb. II, 489 16 Vetus Testamentum Ieremias
 XVIII, 18 17 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil.
 V, p. 38

2 erit codd. 5 odio amicitia ira codd. 7 omnium codd.
 9 sed: si codd. 11 quam λ nisi rell. 16 neque:
 nec codd. 18 sunt scilicet festinacia codd.

Sidonius in 4 Epistularum: "Ego huius modi consilio album
 calculum minime apponam cuius temeritas absolvi nequid nisi
 beneficio felicitatis." Diogenes: "Si quis dederit tibi
 bonum cum amore consilium, presta illi cum amore obedien-
 5 tiam." Salomon libro Proverbiorum: "Dissipantur cogita-
 tiones ubi non est consilium; ubi vero sunt plures
 consiliarii, confirmantur." Socrates: "Consiliare
 diutius effice, vero consiliata velocius. Sic autem ad
 penitus consiliandum incitaberis si calamitates provenientes
 10 ex consilii carentia prospexeris. Nam et sanitatis servande
 magis sumus seduli cum miseris langores animadvertimus."
 Socrates: "Oriente sole consilium, occidente convivium
 preparandum." Curcius Ruffus in 3 Alexandri: "Neminem
 stolidum consilium rapite luere debere; defuturos enim
 15 qui suaderent, si suasisse periculum esset." Quintus
 Circius in V Alexandri: "Quod ratio non potuit, fortuna
 consilium subministravit." Marcialis Coquus: "Pannorum
 veterum facile contempnitur usus, non sic consilium, Postume

1 Sidonius Ep. IV, 6, 3 3 Cf. Gualterium Burlaeum Vit.
 et Mor. Phil. L, p. 210 5 Vetus Testamentum Proverb.
 XV, 22 7 Non inveni 12 Cf. Gualterium Burlaeum Vit.
 et Mor. Phil. XXX, p. 126 13 Curtius Rufus III, 8, 6
 16 Ibid. VI, 6, 27 17 Godefridus Epigram. LIII, 1

2 nequit codd. 4 illi fidam cum codd. 13 preparandum:
 cogitandum codd. 14 capite codd. 18 concilium Postu-
 miane senum codd.

superne, senum." Idem: "Consilio iuvenum fidis, Melibee, ruinam expectare potes, dum sine consilio es." Psalmista in Psalmo XXII: "Dominus dissipat consilia gentium. Reprobat autem cogitationes populorum et reprobat consilia

5 principum; consilium autem domini in eternum manet cogitationes eius cordis in generationem et generationem." Titus Livius libro 35: "Consilia callida et audacia prima spe leta, tractu dura, eventu tristia esse." Sidonius in primo Epistularum: "Fidelium consilia despiciens fortune

10 delubrium per omnia fuit. Denique non eum aliquando cecidisse sed tam diu stetisse plus miror." Curcius Ruffus in VII° Alexandri: "Turbida facta sunt consilia illorum qui suadent. Constat metus, aliis cupiditas, non numquam eorum que excogitaveris amoris." Terentius

15 in Eunuco: "Omnia prius consilio experiri quam armis sapientem decet." Seneca in primo De ira: "Hic erit utilis miles qui scit parere consilio; affectus quidem tam mali ministri quam duces sunt." Salustius in

1 Godefridus Epigram. CLIV, 1 3 Vetus Testamentum
Psalmi 32, 10 7 Livius XXXV, 32, 13 9 Sidonius Ep.
 I, 7, 2 12 Curtius Rufus VII, 4, 11 15 Terentius
Eun. 789 16 Seneca Ira I, 9, 4

8 spe: specie codd. 8 tractu: tractatu codd.
 10 delubrium: ludibrium codd. 12 facta om. codd.
 12 consilia eorum qui sibi suadent codd. 13 constat:
 obstat codd. 14 numquam: naturalis codd. 14 amor codd.
 15 consilio om. codd.

Catillinario: "Prius quam incipias consulto, et ubi consulueris mature facto opus est." Iulius Frontinus libro 1°:
 "Occupatis velocitate consuli oportet." Tullius in primo
 De officiis: "Consiliis diligentiaque celeriter de manu
 5 audacissimorum civium delapsa ipsa arma ceciderunt."
 Salomon in Proverbiis: "Qui agunt cuncta cum consilio
 reguntur sapientia." Idem in eodem: "Audi consilium et
 suscipe disciplinam, ut sis sapiens in novissimis tuis."
 Titus Livius libro 32: "Rem magni discriminis consiliis
 10 nullam esse tam inimicam quam celeritatem dixit; celerem
 enim penitentiam sed tandem seram atque inutilem sequi,
 cum precipitata raptim consilia neque revocari neque in
 integrum restitui possunt." Beatus Eusebius in VII
 Ecclesiastice historie: "Non continuo siquid semel animo
 15 visum fuerit omni id studio et contentione servandum est,
 sed esse rectius scilicet tunc mutare sententiam, cum eam
 melior et rector superaverit." Tullius in VII Philippicarum:
 "Maioris consilii est providere ne quid triste accidat, sed

1 Sallustius Cat. 1, 6 2 Frontinus Strateg. I, Pref.
 4 Cicero Off. I, 77 6 Vetus Testamentum Proverb. XIII,
 10 7 Ibid. XIX, 20 9 Livius XXXI, 32, 2
 13 Eusebius Hist. Eccles. VII, 24 17 Cicero Phil. XI, 7

3 oportet: debet codd. 4 diligentiaque manibus codd.
 5 arma ipsa codd. 6 cuncta: omnia codd. 11 tandem:
 eandem codd. 18 maioris omnino est consilii providere
codd. 18 triste: tale codd.

animi non minoris fortiter ferre, si evenerit." Beatus Augustinus in in Psalmo XII: "Consilio non opus est, nisi in adversis." Titus Livius libro 35: "Sanctius consilium ex dilectis constat viris." Idem libro XXXVI: "Nemo

5 fidelius dare consilium potest quam is qui id alteri suadet quod ipse si in eodem loco esset facturus fuerit." Calcidius super Tymeo: "Consilii salubritas medicina est." Aristotiles in primo Politicorum: "Servus quidem non habet omnino quid consiliativum: femina habet quiddam,

10 sed invalidum: puer habet quiddam, sed imperfectum." Socrates: "Quod diu tractaveris, puta rectissimum recta consilia capere possumus si que nos ledere potuissent cognoscamus." Oratius libro III Carminum: "Vis consilii expers mole ruit sua." Satus in secundo Thebaidos:

15 "Solve metus animo, dabitur, michi crede, merentum consiliis tranquilla quies." Publius mimographus: "Malum est consilium quod mutari non potest." Idem: "Consilium inveniunt multi sed docti explicant." Idem: "Homini tum deest consilium cum multa invenit." Iulius Cesar in primo

2 Augustinus In Psalm. XII Enarr. 2 3 Non inveni
 4 Non inveni 7 Chalcidius In Tim. Plat. CLVII
 8 Aristoteles Polit. I, 5, 6 (1260a12) 11 Non inveni
 13 Horatius Carm. III, 4, 65 14 Statius Theb. II, 357-
 358 16 Publilius Syrus 362 17 Ibid. 110 18 Ibid. 229

14 sic pro Statius Ver. 18 consilium tunc deest H F

De civili bello: "Non minus imperatoris est consilio
superare quam gladio." Publius: "Sero in periculum est
consilium querere." Idem: "Quam miserum est, ubi con-
siliu casu vincitur." Titus Livius libro 25: "Multa
5 que impeditae naturae sunt, consilio expediuntur." Seneca
libro Proverbiorum: "Consilio melius vinces quam ira-
cundia." Idem in eodem: "Malo in consilio femine
vincunt viros."

1 Caesar Bell. Civ. I, 7 2 Publilius Syrus 625
3 Ibid. 549 4 Livius XXV, 11, 16 6 Publilius Syrus 95
7 Ibid. 324

1 esset imperatoris codd. 5 inpedita natura codd.
6 vinces C S vindicas P vincas rell.

XXIV

DE IUSTICIA ET IURE ET PARTIBUS
ET VICIIS EIDEM OPERATIONI

Liber tertius

"Iusticia," prout libro primo Digestorum Ulpianus diffinit, "est constans et perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens." Aristoteles in 5 Ethicorum: "Iusticia est habitus secundum quem iustus dicitur, 5 operativus secundum electionem iusti et distributivi et ipsi ad alium et alterum, ad alterum non sic ut eligibile, ad plus ipsi minus autem proximo." Tullius in 2 Prime rhetorice: "Iusticia est habitus animi, corpori utilitate conservata, suam cuique tribuens dignitatem." Idem in 10 primo De legibus: "Iusticia est obtemperatio legibus scriptis institutisque legibus populorum." Idem in 2 Rethorice: "Iusticia est equitas ius unicuique rei

1 Ulpianus Dig. I, 1, 10 3 Aristoteles Eth. V, 5, 17
(1134a1) 8 Cicero Invent. II, 160 10 Cicero Leg.
I, 42 12 Cicero Invent. II, 160

3 unicuique: cuique codd. 3 tribuens B tribuendi rell.
10 obtemperatio H obtemperantio A 11 scriptis legibus
institutisque codd. 12 iustitia est habitus animi
communi utilitate conservata suam cuique tribuens digni-
tatem codd.

tribuens pro dignitate cuiusque." David propheta Psalmo
 36: "Iusti hereditabunt terram et inhabitabunt in secula
 seculi super eam." Aristotiles in secundo Rethorice:
 "Melior est iusticia quam musica." Boetius libro primo
 5 De consolatione: "Esse apud ceteros tutior debui, qui
 michi amore iusticie nichil apud reliquos quo magis essem
 tutior reservavi." Aristotiles in 4 Ethicorum: "Ipsa
 quidem virtus iusticia est quidem perfecta; etiam sed non
 simpliciter sed ad alterum. Et propter hoc multociens
 10 preclarissima virtutum esse dicitur iusticia ut neque
 hesperus neque lucifer ita admirabilis. In iusticia
 autem similis omnis virtus est. Perfecta maxime virtus
 quoniam perfecte virtutis usus est. Perfecta autem est
 quoniam habens ipsam et ad alterum potest virtute uti sed
 15 non solum ad se ipsum. Multi enim in propriis quidem
 virtute possunt uti; in his autem que ad alterum, non
 possunt. Et propter hoc bene videtur habere Biantis, quia
 'principatus virum ostendit,' alterum enim et in communi-
 catione iam princeps. Propter hoc ipsum autem et alienum
 20 bonum videtur esse iusticia sola virtutum quoniam ad

2 Vetus Testamentum Psalm. 36, 29 3 Aristoteles Rhet.
 II, 9, 11 (1387b3) 5 Boethius Cons. I, P4, 15
 7 Aristoteles Eth. V, 1, 15-16 (1129b25)

6 reliquos: aulicos codd. 10 ex iusticiam corr. Ver.

alterum est. Alii enim conferentia operatus vel principi
 vel sibi." Beatus Iohannis in Epistula prima: "Qui facit
 iusticiam iustus est." Essayas: "Erit opus iusticie
 pax, et cultus iusticie, et securitas, silentium in
 5 sempiternum." Tullius libro primo Officiorum: "Iusticia
 primum est munus ut ne cui quis noceat nisi lacessitus
 iniuria, deinde communibus utatur pro communibus, privatis
 ut suis." Salomon libro Proverbiorum: "Iusticia liberabit
 a morte." Ovidius in primo Fastorum: "Nundum iusticiam
 10 facinus mortale fugarat ultima de superis illa reliquit
 humum, proque metu populumque sine vi pudor ipse regebat;
 nullus erat iustus reddere iura labor." Abachuc propheta:
 "Iustus in fide sua vivet." Seneca libro De IIII virtu-
 tibus: "Quid autem est iusticia nisi vere tacita conventio
 15 in adiutorium multorum inventa? Et quid est iusticia nisi
 nostra constitutio vel divina lex et vinculum societatis
 humane? In hac vero non est ut extimemus, quid extimemus
 pedit. Expedit enim quicquid dictaverit." Quintilianus
 libro Declamationum: "Quid equius cogitari, quid iustius

2 Novum Testamentum Iohannes Ep. III, 7 3 Vetus Testa-
 mentum Isaias XXXII, 17 5 Cicero Off. I, 20 8 Vetus
 Testamentum Proverb. X, 2 9 Ovidius Fast. I, 249-252
 12 Vetus Testamentum Habacuc II, 4 14 Seneca Form.
Honest. Vit. V, 1 19 Quintilianus Decl. XI, 5

4 iustitiae silentium et securitas usque in sempiternum codd.
 5 iustitiae primum munus est codd. 7 deinde ut communibus
 pro communibus utatur codd. 11 populum codd. 12 iustis
codd. 14 est autem codd. 14 vere: naturae codd.
 16 vel: seu codd. 16 et: aut codd. 17 vero om. codd.
 17 ut: quod codd. 17 quid expedit expediet codd.
 18 quicquid illa dictaverit codd. 19 excogitari codd.

potest? Grassatus aliquis est ferro: prebeat et ipse
 cervices. Miscuit noxium virus: refundatur in suum
 auctorem facinus. Oculos rapuit, effodit: reddat de sua
 cecitate solatium." Claudianus in Maiori: "Esse sed
 5 iniustum fateor quodcumque negatur iusticie. Tu prima
 hominem silvestribus antris elicis et fedo deterges
 secula victu, te propter columus leges animosque ferarum
 exuimus. Nitidis quisque te sedibus hausit, irruet
 intrepidus flammis, ille vel Ethiopum pluviis solabitur
 10 estus, illum trans Sithiam vernus commitabitur aer."
 Ezechiel propheta: "Iusticia iusti non liberabit eum,
 in quacumque die peccaverit." Aristoteles in primo
 Ethicorum: "Neque enim iustum aliquis diceret non
 gaudentem iusta operatione." Tullius libro 1 De officiis:
 15 "Nichil honestum esse potest quod iusticia vacat. Prec-
 larum igitur illud Platonis: 'non,' inquit, 'solum
 scientia que est remota a iusticia calamitas potius quam
 sapientia est appellanda, verum etiam animus paratus ad

4 Claudianus XVII, 189-197 11 Vetus Testamentum Ezechiel
 XXXIII, 12 13 Aristoteles Eth. I, 8, 12 (1098b18)
 14 Cicero Off. I, 62

1 potest ante aliquis exp. Ver. 1 aliquis M aliqui
rell. 2 virtus ante virus exp. Ver. 3 facinus auc-
 torem codd. 6 deterges G 7 colimus codd. 8 quis-
 quis codd. 8 sensibus codd. 17 a c ab rell.
 17 calliditas codd.

pernitiam, si sua cupiditate, non communi utilitate
 impellitur, audacie potius nomen habeat, quam fortitudinis.'"

Seneca libro De IIII virtutibus: "Iustus enim ut sis, non
 solum non nocebis sed nocentes prohibebis. Nam nichil
 5 nocere non est iusticia, sed abstinentia alieni est."
 Idem in eodem: "Ubi honesta causa est, iustus secreta
 non prodit. Tacenda enim tacet, loquenda loquitur; atque
 illi pax est aperta et secunda tranquillitas." Tullius in
 secundo Officiorum: "Iustis autem et fidis hominibus,
 10 id est bonis viris, ita fides habeatur ut nulla sit in
 his fraudis iniurieque suspicio. Itaque hiis salutem
 nostram, hiis fortunas, hiis liberos rectissime committi
 arbitramur. Harum igitur duarum iusticia plus pollet ad
 fidem faciendam." Psalmista in Psalmo 36: "Iunior fui
 15 et enim senui et non vidi iustum derelictum nec semen eius
 querere panem." Clāudianus in Maiori libro 10: "Iusticia
 utilibus rectum preponere suadet communesque sequi leges
 iniustaque numquam largiri sociis." Daniel propheta:
 "Deus meus misit angelum suum, et conclusit ora leonum,
 20 quia coram eo iusticia inventa est in me, sed et coram te,

3 Seneca Form. Honest. Vit. V, 3 6 Ibid. V, 5
 9 Cicero Off. II, 33-34 14 Vetus Testamentum Psalm. 36, 25
 16 Claudianus XXII, 103-105 18 Vetus Testamentum
Daniel VI, 22

1 pernitiam: periculum codd. 1 utilitate communi codd.
 4 sed etiam nocentes codd. 7 atque: ita codd. 8 leta
ante aperta exp. Ver. 10 ita Z p nota c 10 ut Z p
 si c 13 ad fidem faciendam iustitia plus pollet codd.

- rex, delictum non feci." Tullius libro 2 De officiis:
 "Intelligentie iusticia coniuncta quantum volet ad fidem
 habebit faciendam virium, iusticia sine prudentia multum
 poterit, sine iustitia nil valet prudentia." Seneca in
 5 Medea: "Rara est in dominos iusta licentia." Tullius in
 primo Officiorum: "In iusticia virtutis est splendor max-
 imus, ex qua viri nominantur boni." Idem in eodem: "Maxime
 autem adducuntur plerique ut eos iusticie capiat oblivio,
 cum imperiorum, honorum, glorie cupiditate incidunt.
 10 Iusta omnia decora sunt, iniusta contra, ut turpia, sic
 indecora." Tales Milesius: "Iuste potest vivere qui quod
 iubet aliis ipse facit." Statius in tertio Thebaidos:
 "Nusquam pietas, nec gentibus equum fas aut cura Iovis."
 Salomon libro Proverbiorum: "Iustorum semita, quasi lux
 15 splendens, procedit et crescit usque ad perfectum diem."
 Ulpianus libro XXVI Digestorum: "Nemo enim ius publicum
 remittere potest nec mutare formam antiquitus constitutas."
 Idem libro XLVII^o: Qui iure publico utitur, non videtur

1 Cicero Off. II, 34 5 Seneca Med. 109 6 Cicero Off.
 I, 20 7 Ibid. I, 26; 94 11 Ci. Gualterium Burlaeum
Vit. et Mor. Phil. I, p. 10 12 Statius Theb. III,
 350-351 14 Vetus Testamentum Proverb. IV, 18
 16 Ulpianus Dig. XXVI, 7, 5 18 Ibid. XLVII, 10, 13

2 volet habebit ad faciendam fidem virium codd. 4 valebit
codd. 6 iusticia: qua codd. 6 est splendor P splendor
 est rell. 7 viri boni nominantur codd. 8 plerique ex
 plerumque corr. Ver. 9 cum: in codd. 9 cupiditatem codd.
 11 interrogatus qualiter quis iuste vivere possit, ait: si
 que iubet aliis ipse facit codd. 13 nec: non codd.
 13 aequum ω aequam P 13 aut cura ω auctura P aut ira σ
 15 perfectam codd. 17 potest huiusmodi cautionibus nec
codd. 17 constitutam codd.

iniurie faciende hoc causa facere: iuris enim exequutio non habet iniuriam." Innocentius III libro Decreti: "In omni gente qui facit iusticiam acceptus est deo." Ezechiel propheta: "Cum averterit se iustus a iusticia
 5 sua et fecerit iniquitatem, morietur in eis; in iniusticia sua, quam operatus est, morietur." Terentius in Heuton: "Ius summum sepe summa malicia est." Tullius in 2 Officiorum: "Fundamentum est perpetue conservationis et fame iusticia, sine qua nichil potest esse laudabile."
 10 Sistus Philosophus in Encheridion: "Honora quod iustum est propter hoc ipsum quod iustum est." Matheus evangelista: "Beati qui exuriunt et sitiunt iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur." Idem: "Iusti fulgebunt sicut Sol in regno patris eorum." Beatus Augustinus in 4 De civitate
 15 dei: "Iustis quicquid malorum ab iniquis dominis inrogatur non est pena criminis sed virtutis examen." Beatus Gregorius in quodam sermone: "Iusticiam temperantia sequi debet quia plerumque si iusticia modum non habet in crudelitate cadit. Ipsa vero iustitia vera iusticia est que

2 Non inveni 4 Vetus Testamentum Ezechiel XVIII, 26
 6 Terentius Heaut. 796 8 Cicero Off. II, 71 10 Sixtus
 Enchir. 58 11 Novum Testamentum Matthaues V, 6
 13 Ibid. XIII, 43 15 Augustinus Civ. Dei IV, 3, 1
 17 Non inveni

1 causa hoc codd. 5 sua om. codd. 7 summast malitia
codd. 8 conservationis: commendationis codd.
 12 esuriunt codd.

se temperantie freno moderatur ut in zelo in quo quis
 fervet sit etiam temperans, ne si plus ferveat perdat
 iusticiam cuius servare moderamina ignorat." David
 propheta 32 Psalmus: "Exultate in domino, iusti. Rectis
 5 decet collaudatio." Idem Psalmus 33: "Oculi domini
 super iustos et aures eius in preces eorum." Casiodorus
 libro primo Variarum epistula X^a: "Iusticia sic nominis
 sui optinet dignitatem, si equabili moderatione per
 pociores currat et humiles." Beatus Cesarius in quodam
 10 sermone: "Iustum est ut qui cum multorum destructione se
 perdidit cum multorum edificatione se redimat." Valerius
 Maximus libro VI: "Tempus est quoque iusticie sancta
 penetralia adire, in quibus semper equi ac probi facti
 respectus religiosa cum observatione versatur et ubi
 15 studium verecundie, cupiditas rationi cedit nichilque
 utile, quod parum honestum videri possit, ducitur."
 Tullius in primo De officiis: "Hoc ipsum ita iustum est
 quod recte fit, si est voluntarium." Idem in eodem:
 "Nullum enim tempus est quod iustitia vacare debeat."

4 Vetus Testamentum Psalm. XXXII, 1 5 Ibid. XXXIII, 16
 7 Cassiodorus Var. I, 10 10 Non inveni 12 Valerius
 Maximus VI, 5, 1 17 Cicero Off. I, 28 18 Ibid. I, 64

7 iustitia quae sic codd. 12 iustitiae quoque codd.
 19 est tempus codd.

Beatus Cesarius in quodam sermone: "Ipsa est vera iusticia que omnibus hominibus hoc quod sibi vult evenire desiderat. Ipsa est vera iusticia que pro amore dei non solum amicos sed etiam diligit inimicos." Idem in eodem;

5 "Qui iusticiam tenere desiderat a se ipso incipiat et in se prius iusticiam teneat et inter carnem et animam suam iustus iudex esse consuescat." Iosephus in primo De bello Iudayco: "Trecentis talentis que ei Aristobolus miserat iusticia posthabita est." Beatus Augustinus in Dialogo:

10 "Nichil, ut arbitror, dicimus esse iustitiam nisi equalitatem; equitas autem ab equalitate quadam videtur appellata." Tullius in primo De legibus: "Nichil prestabilius quam plane intelligi nos ad iusticiam esse natos nec opinione sed natura constitutum esse ius." Idem in

15 eodem: "Si quomodi natura, sic iudicii homines humani nichil alienum a se putarent, colletur ius eque ab omnibus." "Sed tanta est corruptio male consuetudinis ut ab ea extinguatur tamquam igniculi a natura dati et confirmentur

1 Caesarius Serm. CLXVI, 2 4 Ibid. CLXVI, 3 8 Iosephus Bell. Iud. I, 6, 3 9 Augustinus Quant. An. I, 9, 15
 12 Cicerō Leg. I, 28 15 Ibid. I, 33

1 est ergo vera codd. 2 sibi optat hoc quod sibi vult codd. 4 etiam ipsos diligit codd. 11 equalitatem: aequitatem codd. 12 nihil est profecto praestabilius codd. 14 neque codd. 14 opinione H opiniones A B
 15-16 post 17-18 codd. 15 si quo modo est natura codd.
 15 iudicio codd. 15 humani ut ait poeta nihil a se alienum codd. 16 coleretur codd. 17 tantam autem esse corruptelam codd. 18 tamquam igniculi extinguantur codd.
 18 dati exoriantur et confirmentur codd.

vitia contraria." Beatus Ciprianus De ecclesie unitate:
 "Iusticia opus est ut promereri quis possit deum iudicem;
 preceptis eius et monitis obtemperandum est ut accipiant
 merita nostra mercedem." Macrobius Super sompno Scipionis:
 5 "Sine iusticie amore non solum res publica sed nec exiguus
 hominum cetus nec domus quidem parva constabit." Plato:
 "Ea verissime iusticia est que erga inferiores servatur."
 Ennodius libro Epistularum: "Qui commendat magnis curis
 iusticiam oblivio nem videtur equitatis opponere."

1 Cyprianus Unit. Eccles. 15 4 Macrobius Somn. Scip.
 I, 1, 4 6 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil.
 LII, p. 230 8 Non inveni

5 iusticie amore: qua codd. 7 illa est verissima
 iusticia codd.

DE INIUSTICIA, VICIUM OPPOSITUM IUSTICIE

"Iniustitia," ut philosophus quinto Ethicorum scribit, "est contrarium iusti. Hoc autem est superhabundantia et defectus utilis et nocivi." Aristoteles libro 1 Rethorice: "In timidis iusta facit et in hiis
 5 in quibus damna posita et in hiis in quibus non posita damna iniusta faceret." Idem in eodem: "Iniusta faciunt homines cum possunt." Tullius in primo Officiorum:
 "Iniusticie genera duo sunt, unum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab hiis quibus infertur, si possunt,
 10 non propulsant iniuriamque. Nam qui iniuste in quempiam impetum facit aut ira aut aliqua perturbatione incitatus, is quasi manum afferre videtur socio; qui autem non defendit nec obsistit, si potest, iniurie, tam est in

1 Aristoteles Eth. V, 5, 18 (1134a6)

6 Aristoteles Rhet. II, 5, 8 (1382b9)
 I, 23

4 Non inveni
 7 Cicero Off.

9 possunt Z p possint c 10 iniuriamque: iniuriam
codd. 11 impetum in quempiam codd. 12 manus codd.

vitio quam si parentes aut amicos aut patriam deserat."

Claudianus in primo Maioris: "Iam non ad culmina rerum iniustos crevisse queror; tolluntur in altum ut lapsu graviore ruant." Calistratus libro 48 Digestorum:

5 "Non puto autem nec verecundie nec dignitati pietative convenire quidquam non iure facere." Aristoteles in
5 Ethicorum: "Non est iniusticia ad que ipsius simpliciter, possessio autem et filius, utique sic pelicon et non separatur, quoniam pars ipsius; se autem nullus eligit
10 nocere; propter quod non est iniusticia ad se ipsum."

Tullius in primo De officiis: "In omni iniustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua anime, que plerumque brevis est et ad tempus, an cogitata et consulto fiat iniuria. Leviora enim sunt ea que repentino intuitu

15 accidunt quam ea que meditata et preparata inferuntur."

Idem in eodem: "Tocius autem iniusticie nulla capitalior est quam eorum qui, cum maxime fallunt, id agunt ut viri boni esse videantur." Solon: "Non tantum se offenderent

2 Claudianus III, 21-23 4 Callistratus Dig. XLVIII, 7, 7
7 Aristoteles Eth. V, 6, 8-9 (1134b9) 11 Cicero Off.
I, 27 16 Ibid. I, 41 18 Cf. Gualterium Burlaeum Vit.
et Mor. Phil. II, p. 22

3 queror V B querar G L 5 dignitati nec pietati tuaeve
codd. 6 quicquam codd. 8 sic pro sit Ver. 12 animi
codd. 13 consulto et cogitata codd. 13 cogitata Z p
cogitatu c 14 intuitu: aliquo motu codd. 15 ex accipiunt
corr. Ver. 17 est om. codd. 17 cum: tum cum codd.
18 interrogatus quomodo fieri posset quod homines se non
in tantum offenderent ait si eo modo codd.

homines, sed eo modo non passi iniuriam gravarentur ut
 passi." Chilon: "Dificile est passum posse pati patienter
 iniuriam." Paulus iuris consultus libro XXIIII Digestorum:
 "Invitis nobis res nostras alius retinere non debet."
 5 Idem libro XXXVIII^o Digestorum: "Nullam enim videri
 possunt iniuriam pati qui semel voluerunt." Inocens
 libro III^o 1^o Decretalium: "Non videtur iniuriam facere
 qui utitur iure suo." Psalmista in Psalmo 36: "Iniusti
 punientur et semen impiorum peribit." Idem in eodem:
 10 "Iniusti disperibunt simul; reliquie impiorum interibunt."
 Solon: "Non tantum se offenderent homines, si eo modo
 non passi iniuriam gravarentur ut passi." Ezechiel
 propheta: "Cum converterit se impius ab iniquitate sua
 quam operatus et fecerit iudicium et iusticiam, ipse animam
 15 suam vivificabit. Considerans enim et advertens se ab
 omnibus iniquitatibus suis quas operatus est, vita vivet
 et non morietur." Sistus philosophus in Hencheridion:
 "Cum semet ipsum quis amplius diligit, inde iniusticia

2 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. III, p. 24
 3 Paulus Dig. XXIV, 3, 25 5 Ibid. XXXIX, 3, 9 7 Non
inveni 8 Vetus Testamentum Psalm. XXXVI, 28 9 Ibid.
XXXVI, 38 11 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil.
 II, p. 22 13 Vetus Testamentum Ezechiel XVIII, 27-28
 17 Sixtus Enchir. 130

2 iniuriam passim posse patienter pati codd. 4 debeat codd.
 5 potest videri iniuriam accipere codd. 6 voluit codd.
 10 iniusti autem d. codd. 10 interibunt F² peribunt R F C I
 11 interrogatus quomodo fieri posset quod homines se non
 in tantum offerenderent ait si codd. 13 averterit codd.
 13 iniquitate: impietate codd. 14 operatus est et codd.
 15 avertens codd. 18 semet ex sui ipsius amore quis codd.

nascitur." Cleobolus: "Iniusticiam fuge." Publius:
 "Iniurias ipse faties ubi non vindices." Beatus Paulus
 Apostolus: "Revelatur ira de celo super omnem impietatem
 et iniusticiam hominum eorum qui veritatem Dei in
 5 iusticiam detinent." Seneca in primo De beneficiis:
 "Ita natura comparatum est, ut alicuius iniurie quam
 merita descendant et illa cito desinant, has tenax
 memoria custodiat." Beatus Gregorius in quadam homelia:
 "Hinc summopere colligendum est qua pena mulctandus sit
 10 qui aliena diripit, si inferni damnatione percutitur qui
 propria non largitur." Publius: "Iniuriarum remedium
 est oblivio." Valerius Maximus libro IIII: "Spetiosius
 aliquanto munere beneficiis vincuntur quam mutui odii
 patientia pensantur." Seneca in 2 Declamationum:
 15 "Facilius est donare iniuriam quam crimen." Tullius in
 primo De officiis: "Fugienda semper iniuria est." Idem
 in secundo eiusdem: "Nullis presidiis septi multis af-
 ficientur iniuriis." Beatus Caesarius in quodam sermone:

1 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. VI, p. 42
 2 Publilius Syrus 285 3 Novum Testamentum Paulus Ep. Rom.
 I, 18 5 Seneca Ben. I, 1, 8 8 Non inveni 11 Pub-
 lilius Syrus 250 12 Valerius Maximus IV, 2, 4
 14 Seneca Contr. II, 3, 7 16 Cicero Off. I, 25
 17 Ibid. II, 39 18 Caesarius Serm. CLXVI, 3

1 fugere codd. 2 iniuriam codd. 2 facias codd. 3 ira
 Dei de codd. 4 in iustitia codd. 6 est: sit codd.
 6 alicuius: altius codd. 7 descendant: defluant codd.
 13 munere: iniuriae codd. 13 beneficiis L² A² C D E
 beneficio B F 14 patientia: pertinacia codd. 15 iniuriam
 donare codd. 18 penis ante iniuriis exp. Ver.

"Qui in se ipso iniustus est, si causam alterius audierit, sine dubio iustitiam non tenebit." Titus Livius in primo: "Sepe ex iniuria postmodum gratia orta." Iohanes Crisostomus in Epistula ad Hebreos: "Discamus iniuriam pati, hoc enim est Cristianus." Socrates: "Magnum iniurie 5 remedium est oblivio." Terencius in Hethira: "Nam qui post iniuriam factam se expurgat, par michi est." Aristotiles: "Iniuria iniuste irrogata infamia est eius qui facit." Idem: "Viri boni est scire pati nec facere 10 iniuriam." Ex Sentenciis Publii: "Etiam qui faciunt oderunt iniuriam." Ibidem: "Veterem ferendo iniuriam invitat novam." Ibidem: "Iniurias facilius feras quam facias." Idem: "Multis minatur qui uni facit iniuriam." Seneca libro Proverbiorum: "Memoria beneficiorum facilius 15 est fragilis, iniurie tenax." Idem in quinto De beneficiis: "Insidiosissime nocet qui, cui grates redduntur pro iniuria." Idem in sexto eiusdem: "Non est beneficium

2 Livius I, 9, 15 4 Non inveni 5 Non inveni
 6 Terentius Hec. 742 8 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et
Mor. Phil. LIII, p. 238 9 Ibid. LIII, p. 238
 10 Publilius Syrus 156 11 Ibid. 645 12 Ibid. 280
 13 Ibid. 310 14 Seneca Mor. 128 15 Seneca Ben. V,
20, 3 17 Ibid. VI, 26, 1

1 iniustus: tam iniustus codd. 3 gratiam ortam codd.
 7 factam iniuriam codd. 7 expurget parum mi prosit codd.
 8 iniuste illata eius est infamia qui codd. 9 nescire
 vel pati vel facere iniuriam codd. 10 et codd. 12 invites F
 12 facias quam feras codd. 14 facilius om. codd.
 15 fragilis est codd. 15 iniuriarum codd. 16 qui om.
codd. 16 gratiae aguntur codd.

iniurie finis, nec umquam id detraxiss meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo quam sanes. Potes inire gratiam, si, quia vulneratur, sanas, non, si vulneras, ut sanandus sim." Idem in secundo De
 5 ira: "Non est enim iniuria nisi a consilio profecta."
 Idem in eodem: "Non ut in beneficiis honestum est merita meritis repensare, ita iniurias iniuriis. Illic vinci turpe est, hic vincere."

5 Seneca Ira II, 26, 4 6 Ibid. II, 32, 1

1 pro detraxisse 3 vulneratur: vulneratus sum codd.

DE IUDITIO ET IUDICIBUS; ACTUS IUSTICIE

"Iuditium," ut iuriste diffiniunt, "est actus trium personarum: actoris, iudicis, et rei." Seneca in primo Tragediarum: "Iudex futurus sanguine humano abstinet quicumque regnas: scelera taxando modo maiore nostra."

5 Aristotiles in 2 Ethicorum: "Iudex est qui in civilibus contractibus inquisita iudicat." Aristotiles in primo Rethorice: "Non enim simpliciter iuditia reddimus tristes et gaudentes vel amantes et odientes." Elius Spartianus in Vita Peseni Totani: "Iudex nec dare debet

10 nec accipere." Tullius in 4 De Tusculanis questionibus: "Defendat quisque quod sentit; sunt enim iuditia libera: nos instituta tenebimus nullis ullius discipline legibus astricti, quibū in philosophia necessaria pareamus, quid

1 Non inveni 3 Seneca Herc. Fur. 745-747 5 Aristoteles
Rhet. II, 18, 1 (1391b17) 7 Ibid. I, 2, 5 (1356a15)
 9 Scriptores Historiae Augustae Pescenn. 7, 6 10 Cicero
Tusc. IV, 7

1 abstine codd. 4 taxantur codd. 4 nostra ψ vestra
rell. 9 dicens iudicem nec dare debere codd. 11 sed
defendat quod quisque s. codd. 12 institutum nullisque
unius d. codd. 13 necessario codd.

sit in quaque re maxime probabile requiremus." Ovidius
 in primo De tristibus: "Iudicis officium est ut res, ita
 tempora rerum querere. Quesito tempore tutus erit."
 Celestinus III libro primo Decretorum: "Integrum est
 5 iudicium quod plurimorum sententiis confirmatur."
 Aristoteles in primo Ethicorum: "Unusquisque autem
 iudicat bene que, et horum autem bonus iudex. Simp-
 liciter autem qui circa omnia eruditus est." Tullius in
 primo De officiis: "Pretorem decet non solum manus sed
 10 etiam oculos abstinentes habere. Qui statuit aliquid
 parte inaudita altera, equum licet statuerit, haud equus
 fuit." "Ubique innocens formidat, damnat iudicem."
 Iosep in 2 Yliados: "Non flectitur auro, qui titulum
 paritatis habet." Oratius libro Sermonum: "Male verum
 15 examinat omnis corruptus iudex." Aristoteles in 5
 Ethicorum: "Propter quod et quando dubitant, ad iudicem
 refugiunt. Ad iudicem autem ire est ad iustum; iudex
 enim vult esse tamquam velut iustum animatum: et querunt

2 Ovidius Trist. I, 1, 37-38 4 Celestinus Decretal.
 I, 29, 21 6 Aristoteles Eth. I, 3, 5 (1094b27)
 9 Cicero Off. I, 144 12 Publilius Syrus 639
 13 Iosephus Iscanus Bell. Troian. II, 578
 14 Horatius Serm. II, 2, 8-9 16 Aristoteles Eth. V,
 4, 7 (1132a19)

3 eris codd. 4 est: sit codd. 7 agnoscit post que
del. Ver. 12 ubique: ubi codd. 12 iudicem damnat
 F o par.

istum medium, et vocant quidem mosidicos, tamquam si
medium attingant iustum adipiscentes. Medium ergo aliquod
iustum, siquidem et iudex. Iudex autem adequat." Tullius
libro Officiorum: "Iudicis est semper in causis verum
5 sequi, patroni non numquam verisimile, etiam si minus sit
verum defendere." Idem in primo Philippicarum: "In iudice
spectari et fortuna debet et dignitas." Daniel propheta:
"Egressa est iniquitas de Babilone a senibus iudicibus,
qui videbantur regere populum." Oratius in 4 Carminum:
10 "Est animus tibi rerumque prudens et secundis temporibus
dubiisque rectus, vindex avare fraudis et abstinens
ducentis ad se cuncta pecunie, consulque non unius anni
sed quomodo bonus atque fidus iudex honestum pretulit
utili, reiecit alto dona nocentium vultum, per astantes
15 catervas explicuit sua victor arma." Seneca libro 3 De ira:
"Multos absolvemus, si experimus ante iudicare quam irasci."
Plinius libro primo Epistularum: "Neque enim minus
imperspicua, incerta, fallacia sunt iudicum ingenia quam

4 Cicero Off. II, 51 6 Cicero Phil. I, 20 7 Vetus
Testamentum Daniel XIII, 5 9 Horatius Carm. IV, 9, 34-44
15 Seneca Ira III, 29, 2 17 Plinius Ep. I, 20, 17

1 pro quidam 1 pro mesidios 8 dignitas post est exp.
Ver. 8 senioribus codd. 10 que om. A a B λ λ
13 quomodo: quotiens codd. 14 voltu per obstantis codd.
16 experimus: coeperimus codd. 18 imp. et incerta B F
n x imp. et necessaria o

tempestatum terrarumque." Idem in eodem libro 5: "Primam religionis sue iudex patientiam debet, que pars magna iusticie est. Et quedam supervacua dicuntur. Etiam: satius est et hec dici quam non dici necessaria." Sidonius

5 in primo Epistularum: "Que causa festinanti compulit precipitari sententiam, nisi quod iam tenet totum qui de parte sic iudicat?" Seneca in Medea: "Si si iudicas, cognosce; si regnas, iube." Idem libro 1 De ira: "Neque enim equus iudex aliam de sua, aliam de aliena causa

10 sententiam fert." Idem libro De tranquillitate animi: "Familiariter domestica aspiciamus et semper iuditio facior officit." In codice libro IX in titulo de custodia reorum: "Iudicibus immodice sevientibus freni temperies et custodia adhibenda est." Beatus Iohannis evangelista:

15 "Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate." Publius: "Ubi iudicat qui accusat, non lex valet." Apuleius De deo Socratis: "Solet esse apud prudentes viros in operibus elaboratis iudicatio restrictior, in rebus subitaneis venia prolixior." Iuvenalis in VII

1 Plinius Ep. VI, 2, 8 5 Sidonius Ep. I, 11, 4
 7 Seneca Med. 194 8 Seneca Ira I, 14, 2 10 Seneca
Tranq. An. 1, 15 12 Constantinus Cod. IX, 4, 2
 14 Novum Testamentum Iohannes VII, 24 16 Publilius
 Syrus 692 17 Apuleius De deo Socrat. Prolog. I, 11

2 religionis D m o u xpr religioni M 2 debeat codd.
 3 iustitia M 3 Et: At codd. 4 satius: sed satius codd.
 5 festinam codd. 6 precipitare codd. 7 si bis Ver.
 11 facior: favor codd. 13 freni quidam ac temperies ad-
 hibita videatur codd. 18 operibus B opibus M

Satyra: "Purpura vendit caesidicum, vendunt ametistina;
 convenit illis et strepitu et facie maioris vivere sensus,
 sed finem impense non servat prodiga Roma. Ut redeant
 veteres, Ciceroni nemo ducentos nunc dederit nummos, nisi
 5 fulserit anulus ingens. Respicit hoc primum qui litigat,
 an tibi servi octo, decem comites, an posita sella,
 togati ante pedes." Salomon libro Proverbiorum: "Pondus
 et statera iudicia domini sunt." Casiodorus libro
 Variarum epistula 18: "Professionem constat esse ius-
 10 ticiae, legum peritos iudices ordinare, quia vix potest
 negligere qui novit equitatem, nec facile erroris vitio
 sordescit quem doctrina purgavit." Idem in eodem: "Non
 decet iudicem ministrum esse voluntatis alterius, ut
 magis alteri pareat cui tot milites obsecundat." Beatus
 15 Gregorius in quadam omelia: "Durum quippe est ut qui
 nescit tenere moderamina vite sue iudex fiat vite aliene."
 Psalmista in Psalmo 32: "Diligit misericordia et iudicium."
 Idem in Psalmo 36: "Educat quasi lumen iustitiam tuam et

1 Iuvenalis VII, 135-143 7 Vetus Testamentum Proverb.
 XVI, 11 9 Cassiodorus Var. VIII, 18 12 Ibid. VIII, 18
 15 Non inveni 17 Vetus Testamentum Psalm. XXXII, 5
 18 Ibid. XXXVI, 6

2 illis ψ illi P flor. Sang. 3 ut redeant veteres ψ
 fidimus eloquio P G 6 posita ψ posite F post te P G L
 12 purgaverit codd. 14 obsecundant codd.

iuditium tuum tamquam meridiem." Casiodorus libro primo Variarum epistula IIII^a: "Facilis recti persuasor est inocens iudex, sub cuius conversabili predicatione pudet mores probabiles non habere." Idem in eadem: "Excessus
 5 tunc sunt in formidine cum creduntur iudicibus displicere."
 Beatus Augustinus libro 19 De civitate dei: "Ignorantia iudicis plerumque est calamitas inocentis." Lucius Appuleius libro 10 Asini aurei: "Quid ergo miramini, vilissima capita, ymo forensia pecora, ymo vero togati
 10 vulturii, si toti nunc iudices sententias suas precio nundinantur, cum rerum exordio inter deos et homines accitatum iuditium corruperit gratia et originalem sententiam magni Iovis consiliis electus iudex rusticanus et opilio lucro libidinis vendiderit cum tocius etiam sue
 15 stirpis exitio?" Sydonius libro primo Epistularum: "Cum tibi crimen impactum probari nullo modo possit; simul et periniurium est sententiam purpurati tribuere privatis hoc simultatibus, ut inocens et segura nobilitas

2 Cassiodorus Var. I, 4 4 Ibid. I, 4 6 Augustinus
 Civ. Dei XIX, 6, 1 8 Apuleius Met. X, 33, 1
 15 Sidonius Ep. I, 11, 15

1 meridiem R F meridie C M Φ G v K 3 praedicabili
 conversatione codd. 12 agitatum codd.

propter odia certa crimine incerto periclitetur." Idem
 in 2 eiusdem: "Hoc ipsum, quod copiam tui iurgantibus
 difficile concedis, inditium est bene iudicaturi." Seneca
 libro II° De ira: "Iudex est: plus credas illius sentencie
 5 quam tue." Plinius libro 1 Naturalis hystorie: "Quoniam
 plurimum refert, sortiatur quis iudicem an eligat,
 multumque apparatus interest apud invitatum hospitem et
 oblatum." Terentius in Euton: "Dii, vestram testor fidem
 ita comparatam hominum naturam omnium, aliena ut melius
 10 videant et iudicent quam sua!" Valerius Maximus libro
 IIII°: "Pretoris non solum manus a pecunie lucro sed etiam
 oculos a libidinoso aspectu continentes esse debere."
 Idem in VI: "Ratio publici imperii pretorem nimis asperum
 esistimari non sinit." Beatus Geronimus Ad Sabianum
 15 diaconum: "Et ille flectit iudicem qui rogat; impenitens
 autem omnis ad iracundiam provocat iudicantem." Seneca
 in in primo Declamationum: "Inter pares sententias mitior
 vincat." Beatus Cesarius in quodam sermone: "Qui

2 Sidonius Ep. II, 7, 1 4 Seneca Ira II, 30, 1
 5 Plinius N. H. I, Praef. 7 8 Terentius Heaut. 502-505
 11 Valerius Maximus IV, 3, ext. 1 13 Ibid. VI, 3, 5
 15 Hieronymus Ep. CXLVII, 3 17 Seneca Contr. I, 5, 3
 18 Caesarius Serm. LXXIV, 5

3 est: sit codd. 6 quis: aliquis codd. 8 di vostram
 fidem itan c. esse h. codd. 10 iudicent: diiudicent codd.
 14 sinit: patitur codd. 17 in bis Ver. 17 rares A
m. pr. B dispares I pares rell.

contempnit preconem sentiet iudicem." Tullius in libro primo Officiorum: "Est proprium munus magistratus intelligere se gerere personam civitatis debereque eius dignitatem et decus sustinere, servare leges, iura describere, 5 ea fidei sue commissa meminisse." Publius: "Ubi innocens damnatur pars patrie exultat." Calcidius: "Mala formata sententia honestum non potest invenire exitum." Pithicus: "Iudex iustus erit nemo nisi qui de se cogitaverit alium iudicare." Idem: "Qui innocentem damnat sua sententia 10 semper est reus cum se quotidie puniat conscientia." Valerius Maximus libro VI: "Non enim putaverunt severissimi viri in tam evidenti scelere longum publice questionis tempus expectandum. Itaque innocentum defensores fuissent, sontium mature iudices extiterunt." Seneca in IX Decla- 15 mationum: "Quicquid magistratus occasione peccatur vindicandum est. Iam puelle iocantur obscene; in eo, quod sub pretextu publice magestatis agitur, percussurus

2 Cicero Off. I, 124 5 Publilius Syrus 695 6 Chalcidius
 In Tim. Plat. CCXVII 7 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et
Mor. Phil. L, p. 210 9 Cf. ibid. L, p. 210 11 Valerius
Maximus VI, 3, 8 15 Seneca Exc. Contr. IX, 2, 13

6 male fundata codd. 7 invenire non potest codd.
 8 bonus in propria causa nemo erit nisi qui de se alterum
 iudicare noverit codd. 9 se ipsum vulnerat quoniam in
 s. s. s. erit ipsemet reus et ipsum punit c. codd.
 12 scelere codd. 13 itaque quarum innocentium d. codd.
 14 iudices: vindices codd. 17 praetexto codd.
 17 agitur quidquid peccatur majestatis actione vindicandum
 est codd.

lictor ad pretorem respicit, pretor ad meretricem."
 Beatus Cesarius in quodam sermone: "Quomodo causa
 alterius directo ordine a nobis auditur, quando a nobis
 et in nostra causa nichil iustitiae reservatur? Hoc solum
 5 scio, fratres, quod numquam alterius causam iuste iudicare
 poterit, qui inter animam et carnem suam iustitiam servare
 noluerit." Iosophus in 4 Antiquitatum: "Non enim lucrum
 attendentes aut dignitatem convenit iudicare sed iustitiam
 rebus omnibus preponentes; nam hoc non agens deum quilibet
 10 contempnere putatur eumque infirmiore[m] credere quam illos
 quibus contra iustitiam temere potestates sententia prop-
 ria patrare contendit." Tullius Pro Divinatore: "Nemo
 fere est qui sui periculi iudex non sibi se equiorem
 quam reo prebeat." Beatus Geronimus in Sophoniam:
 15 "Iudices eius quasi lupi Arabie, occidentes vespere et
 nil relinquentes in mane." Aristotiles: "Severitas
 iudiciorum patrona est discipline." Alanus De plantu
 nature: "Si in aure iudicis susurret pecus, Orphey lyra,

2 Caesarius Serm. CLXVI, 3 7 Iosephus Ant. IV, 8, 14
 12 Cicero Deiot. 4 14 Hieronymus In Soph. Comment.
 III, 718 16 Non inveni 18 Alanus Planct. Nat. I,
 489-491

3 alt. a: in codd. 6 servare: tenere codd.
 15 iudices quoque eius codd. 18 aure M aurem rell.
 18 pecus: pecunia codd.

- carmen Amphionis, Musa Virgilii, voce pecus suffocatur."
 Ex Sententiis Publilii: "Tam de se iudex iudicat quam de reo." Ibidem: "Fatetur facinus qui merum iudicium fugit."
 Tullius in primo De oratore: "Plura enim multo iudicant
 5 homines odio, amore aut cupiditate aut iracundia aut dolore aut leticia aut spe aut timore aut errore aut aliqua permotione mentis quam virtute aut prescripto aut iuris norma aliqua aut iudicii formula aut legibus."
 Publius: "Grave preiudicium est quod iudicium non habet."
 10 Idem: "Heu quam miserum est ab eo ledi de quo non possis queri." Idem: "Iudex dampnatur ubi nocens absolvitur." Idem: "Se damnat iudex qui innocentem opprimit." Aristoteles in III Politicorum: "Fere autem plurimi sunt iudices pravi de propriis." -Idem in VI: "Semper enim querunt quod
 15 iustum est et quod equale qui minores, preheminentes autem nichil curant." Seneca libro Proverbiorum: "Ad penitendum properat qui cito iudicat." Idem in eodem: "Bene perdit

2 Publilius Syrus 688 3 Ibid. 174 4 Cicero De Or.
 II, 178 9 Publilius Syrus 194 10 Ibid. 209
 11 Ibid. 257 12 Ibid. 614 13 Aristoteles Pol. III,
 5, 8 (1280a15) 14 Ibid. VI, 1, 14 (1318b4)
 16 Publilius Syrus 32 17 Ibid. 71

1 pecunia suffocantur codd. 3 qui H C is qui P^a B R
 A F S his qui pb 3 fugit iudicium S iudicium facit F
 4 homines iudicant odio aut amore codd. 7 virtute:
 veritate codd. 10 eo B illo C S ipso z 10 non
 possis queri B m. 2 Z non compossit queri P R A
 nequeas queri C S 12 innocentem qui codd. 17 cito
 qui codd.

nummos iudici cum dat nocens." Idem in eodem: "Fatetur
 facinus is qui iudicium fugit." Plinius libro secundo
 Epistula III: "Nos qui in foro verisque litibus terrimur
 multum malitiae, quamvis nolimus, adiscimus: scola est
 5 auditorium ut ficta causa res inermis, innoxia est." Idem
 libro 2 XII^a Epistula: "Numerantur enim sententiae, non
 ponderantur; nec aliud in publico consilio potest fieri,
 in quo nichil est tam inequale quam equalitas. Nam cum
 sit impar prudentia, par omnium ius est." Seneca in
 10 primo De ira: "Nullus affectus vindicandi cupidior est
 quam ira et ob ipsum ad vindicandum inhabilis; praerapida
 et amens." Seneca libro De IIII virtutibus: "Severior
 esto iudicio quam sermone, vultu; cultor iustitiae, sevitiae
 detestator." Abach propheta: "Propter hoc lacerata est
 15 lex, et non pervenit usque ad finem iudicium; quia impius
 prevalet adversus iustum, propterea egredietur iudicium

1 Publilius Syrus 174 3 Plinius Ep. II, 3, 5 6 Ibid.
 II, 12, 5 10 Seneca Ira I, 12, 5 12 Seneca Form.
Honest. Vit. 4, 16 14 Vetus Testamentum Habacuc I, 4

1 iudici cum P^b B R A C Z iudicium P^a iudicium qui F V
 2 qui H C isqui P^a B R A F S his qui P^b 2 fugit
 iudicium S iudicium facit F 3 nos enim qui codd.
 3 terimur codd. 4 nolimus M V D m x nolumus β B F o u
 5 auditorum B D m auditorium rell. 5 ut ficta D m p σ
 et ficta M V B a ficta F o u x r 7 ponderantur codd.
 7 fieri potest F o u x 8 aequalitas ipsa nam codd.
 11 ob: id codd. 11 praerapida codd. 13 sermone vita
 quam vultu codd. 13 iustitiae dementiae saevitiae codd.

perversum." Aristoteles primo Rethorice: "Ex presens factis divinantes futura iudicamus." In libro Authenticorum in titulo ut iudices sine quoque suffragio: "Est quoque sacrorum eloquiorum mirabile et verum, quod avaritia mater
 5 sit omnium malorum et maxime quando non privatorum sed iudicum inheret animabus. Quis enim sine periculo non furetur, quis non latrocinabitur sine reatu administrationem respiciens. Illud namque videns omnia auro vendentem et presumens quia, quicquid egerit illicitum, hoc pecunias
 10 dando redimet. Hinc homicidium et adulterium et invisiones et vulnera et raptus virginum et commertiorum confusio et contemptus legum et iudicum, omnibus hec venalia proposita esse putantibus tamquam aliquod optimorum mancipiorum."
 Benardus in Senium: "Si inter gulam et bursam iudex existis,
 15 sepius non semper pro bursa sententiam feras. Nam gula affectionibus probat, et stat testibus non iuratis, bursa

1 Aristoteles Rhet. I, 9, 40 (1368a30) 2 Corp. Iur. Civ. Nov. VIII pr. 14 Bernardus Cura Rei Fam. pp. VI-VII

3 sine quoquo codd. 3 quoque hoc s. codd. 4 omnium sit mater codd. 7 ad administrationem R² V¹ administratorem R¹ V² 8 illud V illum R 8 videre V 12 ho ante omnibus del. Ver. 13 aliquo V aliquid R 14 si autem inter codd. 14 existas codd. 15 saepius sed non codd. 16 stat: sic codd.

evidenter probat, iam archa vel celario vacuatis vel
 celario vacuatis vel brevi tempore vacuandis. Tunc male
 iudicas contra gulam quando avaricia agat bursam. Numquam
 recte inter gulam et bursam avaritia iudicabit." Zacharias
 5 propheta: "Iudicium verum iudicate, et misericordiam et
 miseraciones facite, unusquisque cum fratre suo."
 Aristoteles in primo Rethorice: "Iudices autem cum
 donant quibus utique amici fuerunt et totaliter dimittant
 aut in parvis dampnificant." In Codice titulo De iudicio:
 10 "Iudices non magis aliis iudicant quam ipsi iudicabuntur,
 cum etiam ipsis magis quam partibus terribile iudicium
 sit." In libro Authenticorum sub titulo De iudicibus:
 "Quomodo non maximum iudicium erit rei publice non eis qui
 ex se quod agendum sit sciant lites tradere sed sinere
 15 eos querere alios a quibus liceat discere." Aristoteles
 in primo Rhetorice: "Sicut probator argenti, iudex est
 quatinus discernat reprobum, iustum, et verum." Plinius
 libro II VII^o Epistularum: "Optime autem reverentia,

5 Vetus Testamentum Zacharias VII, 9 7 Aristoteles
 Rhet. I, 12, 4 (1372a20) 9 Iustinianus Cod. III, 1, 14
 12 Corp. Iur. Civ. Nov. LXXXII pr. 16 Aristoteles
 Rhet. I, 15, 7 (1375b4) 18 Plinius Ep. VII, 17, 8

1 archa et celario codd. 2 evacuatis codd. 3 agat:
 ligat codd. 10 iudices om. codd. 12 sit: est codd.
 13 iudicium: vitium codd.

pudor, metus iudicant." Chilo: "In iudiciis inimicum
 iudica secundum leges ut lex saltem conservetur, amico
 vero persuadens ut utraque conserventur, lex scilicet et
 amicus." Marcellus libro XLVIII Digestorum: "Respiciendum
 5 est iudicanti ne quid aut durius aut remissius constituatur
 quam cum deposcit; nec enim aut severitatis aut clementie
 gloria affectanda est sed perpenso iuditio, prout queque
 res expostulat, statuendum est. Plane in levioribus
 causis procliviores ad lenitatem iudices esse debent, in
 10 gravioribus peccatis severitatem legum cum aliquo tempera-
 mento benignitatis subsequi." Innocentius III libro 1
 Decretalium: "Per iuditium iniuriis aditus patere non
 debet." Idem in eodem: "Pro hiis que a iudice sunt acta
 presummitur quod omnia rite fuerint celebrata." Ecethiel
 15 propheta: "Omnia peccata eius qui peccavit non imputa-
 buntur ei; iuditium et iusticiam fecit, vita vivet." Bias:

1 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. III, p. 26
 4 Marcellus Dig. XLVIII, 19, 11 12 Innocentius
Decretal. I, 3, 28 13 Ibid. I, 3, 30 15 Vetus Tes-
 tamentum Ezechiel XXXIII, 16 16 Cf. Gualterium
 Burlaeum Vit. et Mor. Phil. V, p. 36

2 iudica: iudicare codd. 2 saltem conservetur lex codd.
 3 persuadere codd. 3 uterque conservetur codd.
 6 cum: causa codd. 9 procliviores: proniores codd.
 10 peccatis: poenis codd. 13 debeat codd. 13 pro. . .
 acta om. codd. 14 quae praesumuntur rite per omnia
 celebrata codd. 15 quae codd.

"Molestius est inter duos amicos quam inter duos inimicos iudicare, nam amicorum quidem alter erit inimicus, inimicorum vero alter amicus efficietur." Beatus Matheus evangelista: "Nolite iudicare ut non iudicemini; et qua
 5 mensura messi fueritis, metietur vobis." Policratus in 5: "Ad penitemdum properat quisquis cito iudicat." "Res autem ardua desiderat attentionem, et virum gravem decet consilio meditari, ut quicquid agit, quicquid loquitur, sit pro consilio homini sapientiam affectanti." Tullius
 10 in quadam oratione: "Nemo tam facinorosa inventus est iura ut non tamen iudicium prius sententiis convinceretur quam supplicio adficeretur." Diogenes: "Iudex bonus nemo erit nisi qui de se alterum iudicare cognoverit."

4 Novum Testamentum Matthaeus VII, 1 5 Iohannes
 Sarisberiensis Policrat. V, 6 (551c, 552c) 10 Ps.-Cicero
 Or. Pridie quam in Exilium Iret 17 12 Cf. Gualterium
 Burlaeum Vit. et Mor. Phil. L, p. 210

2 inimicus erit codd. 4 et in qua codd. 5 mensi
codd. 5 remetietur codd. 7 autem om. codd.
 8 consilia codd. 10 tam perdita auctoritate tam f. codd.
 10-11 est vita qui cum de scelere fatuetur non codd.
 11 tantum ante tamen del. Ver. 11 sent. prius iudicum
codd. 12 addiceretur codd. 12 bonus in propria causa
 nemo codd. 13 noverit codd.

XXVII

DE LEGIBUS

"Lex est commune preceptum, virorum prudentum consilio, delictorum que sponte vel ignorantia contrahuntur cohercio, communis rei publice sponsio," ut Papinianus libro primo definitionum Digestorum diffinit.

- 5 Demosthenes: "Lex est cui omnes homines decet obediri propter multa et varia et maxime quod omnis lex est inventio et donum dei, dogma autem omnium sapientum, cohercio delictorum voluntariorum et involuntariorum secundum quam decet vivere qui in civitate sunt." Tullius
10 in 8 Philipicarum: "Est enim lex nichil aliud nisi recta et munere deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria." Vel "lex est summa ratio, insita in natura, que iubet ea que que facienda sunt prohibetque contraria," ut in primo De legibus tradit idem Tullius. Idem in eodem:

1 Papinianus Dig. I, 3, 1 5 Demosthenes Or. XXV, 16
(sed vid. p. v) 10 Cicero Phil. XI, 28 12 Cicero
Leg. I, 18 14 Ibid. I, 42

1 prudentium consultum codd. 3 cohercio codd.
11 munere: a numine codd. 12 ratio summa codd.
13 ea quae f. codd.

"Lex est recta ratio imperandi ac prohibendi; quam qui ignorat, iniustus est, sive scripta sit uspiam sive nusquam." Crisippus in libro De legibus: "Lex est omnium rex divinarum et humanarum rerum noticia. Oportet autem
 5 eam preesse bonis et malis et principem et ducem esse, et secundum hoc regula est iustorum et iniustorum eorum que natura civilia sunt, preceprix faciendorum, prohibitorix autem non faciendorum." Aristoteles in primo Rethorice: "In legibus enim est salus civitatis." Ovidius in primo
 10 Fastorum: "Principio nimium properos ad bella Quirites moliri placuit iure deumve metu; inde date leges, ne firmior omnia posset, ceptaque sunt pure tradita sacra poli coli. Exuitur feritas, armisque potentius equum est, et cum cive pudet conseruisse manum, at aliquis modo trux
 15 visa iam vertitur ara vinaque dat tepidis ferraque salsa focis." Seneca in primo Tragediarum: "Ius est in armis, opprimit leges timor." Oratius in 3 Carminum: "Quid

3 Non inveni 8 Aristoteles Rhet. I, 4, 12 (1360a20)
 10 Ovidius Fast. III, 277-284 16 Seneca Herc. Fur. 253
 17 Horatius Carm. III, 24, 33-36

1 ac: atque codd. 2 iniustus est: id est iniustus codd.
 2 sive est illa s. codd. 10 properos: promptos codd.
 11 iure A U D M m¹ ture X m² 11 deumve: deumque codd.
 12 firmior A U D M² m¹ fortior M¹ m² 12 coeptaque A
 U D X M¹ m certaue M² 12 pure A U D X M¹ m² merito
 M² m¹ 13 poli om. codd. 14 manum X m¹ manus A U D
 M m² 14 at: atque codd. 14 trux A U D M m¹ trax
 X m² 15 visa A U D² M¹ versa D¹ X m 15 iam vertitur
 A U X M¹ m¹ convertitur D M² m² 15 ara A U D M m
 ira D X 15 ferraue salsa A D M salsaue farra U X
 m B C

tristes querimonie, si non suplicio culpa recidere, quod
 leges sine moribus vane proficuum." Celsus libro primo
 Digestorum in titulo De legibus: "In ambigua voce legis
 ea potius accipienda est significatio que vitio caret,
 5 presertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit."
 Quintilianus in libro Causarum causa de apibus: "Nos
 ideo magistratus legesque a maioribus nostris accepimus,
 ne sui quisque doloris sit iudex, et assidue scelerum
 cause refellatur, sed ultio crimen imitabitur. Damnum
 10 accepisti. Erat lex, forum, iudex, nisi iure vos vin-
 dicari pudet." Aristoteles in libro Magnorum moralium:
 "Iusta aiunt esse que lex operatur. Lex autem precipit
 fortia operari temperata, universaliter omnia que secundum
 virtutes dicuntur. Propria, ut aiunt, videtur iustitia
 15 perfecta quedam virtus esse." Ovidius in X Methamorphoseon:
 "Felices quibus ista licent! Humana malignas cura dedit
 leges, et quod natura remittit, invida iura negant. Gentes
 tamen esse dicuntur in quibus et nato genitrix et nata

3 Celsus Dig. I, 3, 19 6 Quintilianus Decl. XIII, 11
 11 Aristoteles Mor. I, 34, 2 (1193b3) 15 Ovidius Met.
 X, 329-335

1 reciditur codd. 1 quid codd. 2 proficiunt codd.
 8 iudex sit codd. 9 causae se refellant si u. codd.
 10 nisi si vos iure vindicari codd. 13 et post operari
supplendum 18 dicuntur: feruntur codd.

- parenti iungitur, et pietas geminato crescit amore. Me miseram, quod non mihi nasci contigit illic, fortunaque loci ledor!" Lucius Papa libro 2 Decretalium: "Leges non dedignantur sacros canones imitari." Oratius in libro
- 5 Sermonum: "Iura inventa metu iniusti necesse est, tempora si fastosque velis evolvere mundi. Nec natura potest iusto secernere iniquum, dividit scilicet lex ut bona diversis, fugienda petendis; nec vincet ratio hoc, tamen idem ut pecet idemque qui teneros caules alieni fregerit
- 10 orti et qui nocturnus sacra divum legerit. Assit regula, peccati que penas irroget equas." Tullius in primo Philipicarum: "In publicis actis nichil est lege gravius, in privatis firmissimum est testamentum." Seneca in Troadibus: "Lex nulla capto parcit aut penam impedit."
- 15 Idem in VI Declamationum: "Nulla lex scelus imperat." Tritemus libro 4 Digestorum in titulo De mino: "Non sit etatis excutio adversus precepta legum ei qui dum leges invocat, contra eas committit." Titus Livius in primo: "Multitudo coalestere in populi unius corpus nulla re

3 Lucius Decretal. II, 1, 8 5 Horatius Serm. I, 3, 111-118
 12 Cicero Phil. II, 109 14 Seneca Tro. 333
 15 Seneca Contr. VI, 2, 2 16 Tritemus Dig. IV, 4, 37
 18 Livius I, 8, 1

2 nasci mihi codd. 5 iniusti fateare necesse codd.
 7 scilicet lex om. codd. 8 tamen idem: tantundem codd.
 10 sacra divum B D E divum sacra a K σ 11 peccatis codd.
 12 actis om. codd. 17 excusatio codd.
 19 multitudine quae c. codd.

quam legibus poterat." Idem in secundo: "Imperia legum
sunt potentiora quam hominum." Idem paulo post: "Regem
hominem esse a quo impetres ubi ius, ubi iniuria opus sit;
esse gratie locum, esse beneficio; et irasci et ignoscere
5 posse; inter amicum et inimicum discrimen nosce; leges
rem surdam, inexorabilem esse, salubriorem melioremque
inopi quam potenti; nichil laxamenti nec venie habere,
si modum excesseris; periculosum in tot humanis erroribus
sola innocentia vivere." Tullius in 2 De legibus: "Haud
10 video sapientissimorum fuisse sententiam, legem non
hominum ingeniis excogitatam nec scitum aliquod esse
populorum, sed eternum quoddam, quod universum mundum
regeret imperandi prohibendique sapientia." Titus Livius
libro XXXVII°: "Barbaris pro legibus semper dominorum
15 imperia fuerunt." Calcidius super Timeo: "Lex est iussum
sissens honesta, prohibens contraria." Iustinus libro

1 Livius II, 1, 1 2 Ibid. II, 3, 3 9 Cicero Leg.
II, 8 14 Livius XXXVII, 54, 24 15 Calcidius In
Tim. Plat. CLVII

1 quam: praeterquam codd. 1 imperiaque legum potentiora
quam hominum peragam codd. 2 legum post quam del. Ver.
5 et: atque codd. 8 p. esse in codd. 8 ex erroris
corr. Ver. 9 hanc igitur video codd. 10 sapientis-
simorum A ex sapientissimorum B H 10 non: neque codd.
12 populorum B populorumque H populorum quod A
13 sapientia A sapientiam H 14 barbari quibus codd.
15 quid est enim lex nisi sciscens codd.

- II De historia: "Civitati Atheniensium tunc nulle leges erant, quia libido regum pro legibus habebatur." Aristoteles in 2 Politicorum: "Facile mutate ex existentibus legibus ad alteras leges novas facere est debilem legis virtutem."
- 5 Publius: "Etiam sine lege pena est conscientia." In 2^a Constitutionum Codicis: "Tam militaris res intute legibus collocata est quam ipse leges armorum podio sunt servate."
- Solon: "Civitas bene regi potest, si principes et maiores secundum legem vixerint." Ulpianus libro 50 Digestorum:
- 10 "Est enim quidem res sanctissime civilis sapientia, que precio numario non sit extimanda vel dehonestanda."
- Inocentius III libro 1 Decretalium: "Frustra legis auxilium invocat qui committit in legem." Esayas: "Ve, qui condunt leges iniquas, et scribentes iniustitiam
- 15 scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes, et vim facerent cause humilium." Beatus Iacobus in Epistula sua: "Quicumque totam legem servaverit, offendit autem in unum,

1 Iustinus Epit. Hist. Phil. II, 7, 3 3 Aristoteles
Pol. II, 5, 14 (1269a21) 5 Publilius Syrus 683 6 Non
inveni 8 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. II,
p. 22 9 Ulpianus Dig. L, 13, 5 12 Non inveni
 13 Vetus Testamentum Isaias X, 1 16 Novum Testamentum
 Iacobus Ep. II, 10

1 Atheniensium om. codd. 1 nullae tunc codd. 3 pro
mutare 4 facere ex facile corr. Ver.
 10 enim om. codd. 10 sanctissima codd. 10 sed quae
codd. 17 offendat codd. 17 in uno codd.

factus est omnium reus." Quintilianus in XI Causarum:
 "Ex omnium scelerum comparatione nichil est detestabilius
 hominibus qui leges ipsas faciunt nocentes." Seneca in
 VII^a Declamationum: "Est quedam proxima innocentie vere-
 5 condia, prebere se legibus." Tullius in 3 De officiis:
 "Lex ipsa nature, que utilitatem hominum conservat et
 continet, decernit profecto, ut ab homine inherti atque
 inutili ad sapientem, bonum virum transferantur res ad
 vivendum necessarie." Iosephus in quarto Antiquitatum:
 10 "Leges multum habebunt contra peccantes audaciam et
 utique predicantis eis que passuri sunt delinquentes."
 "Virtus legis latoris est meliora considerare et hiis qui
 usuri sunt legibus quas posuerit satisfacere quia recte
 sunt." Claudianus in 2: "Quisnam audet leges stricto
 15 imponere ferro?"

1 Quintilianus Decl. XI, 6 4 Seneca Contr. VIII, 8, 6
 5 Cicero Off. III, 31 9 Iosephus Ant. IV, 8, 12
 12 Iosephus Ap. II, 15 14 Claudianus V, 230

2 detestabilius B detestalius M 8 bonum fortem virum
 codd. 10 pro multam ? Ver. 14 leges vibrato imponere
 V B G stricto leges imponere L V¹

XXVIII

DE DOLO ET FRAUDE

"Dolus malus est omnis caliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita," ut libro 4° Digestorum in titulo De dolo definit Labeo. Vel secundum Augustinum In psalmum 5:

- 5 "Dolus est cum aliud agitur, aliud agi simulatur." Vel secundum Tullium: "Dolus malus est cum est aliud simulatum, actum vero aliud," in 3 De officiis. Valerius Maximus libro II: "Si ter ab eodem deceptum dominum Massilienses cognoverint, quarto errori subveniendum non putant, quia
10 sua iam culpa iniuriam accepit qui ei se tociens obicit." Ovidius in 2 Fastorum: "Fraude perit virtus." Ulpianus libro XVII° Digestorum in titulo Pro socio: "Nec equum

1 Labeo Dig. IV, 3, 1 4 Augustinus In Psalm. V Enarr. 8
6 Cicero Off. III, 60 8 Valerius Maximus II, 6, 7
11 Ovidius Fast. II, 227 12 Ulpianus Dig. XVII, 2, 63

1 dolum malum esse omnem calliditatem fallaciam machinationem codd. 3 adhibitam codd. 5 agi om. codd.
6 quid esset dolus malus respondebat cum esset aliud simulatum aliud actum codd. 8 eodem L A eo Par.
8 Massilienses om. codd. 9 cognoverint L² cognoverunt rell. 10 obiecit codd.

- est dolum suum quemquam relevare." Seneca in Thieste:
 "Sepe in magistrum scelera redierunt sua." Ulpianus libro
 4 Digestorum: "Doli sui premium quis ferre non debet."
 Iosep in Yliade: "Non fallere norunt qui falli nequeunt."
 5 Gaius libro XLII titulo Que in fraude creditorum: "Nemo
 videtur fraudare eos qui sciunt et consenciunt." Paulus
 libro eodem et titulo: "Dolus ei dumtaxat nocere debet
 qui eum admisit." Ulpianus eodem libro et titulo:
 "Iniquum pretor putavit in lucro morari eum qui sensit ex
 10 fraude lucrum; idcirco lucrum ei extorquendum putavit."
 Beatus Augustinus in quodam sermone: "Non interest apud
 deum utrum vi an circumventionem quis res alienas occupet
 dum modo quoquo pacto teneat alienum." Seneca in Thieste:
 "Ut nemo doceat fraudis et sceleris vias, regnum docebit."
 15 Ovidius in 2 De Ponto: "Qui semel est lesus fallaci
 pistis ab hamo omnibus uncha cibus era sub era putat.
 Sepe canem longe visum fugit agna lupumque credit et ipsa
 suam nescia vitat opem." Seneca in Thebaide: "Quot

1 Seneca Thy. 311 3 Ulpianus Dig. IV, 8, 31 4 Iosephus
 Iscanus Bell. Troian. III, 63 5 Gaius Dig. XLII, 8, 6
 7 Paulus Dig. XLII, 8, 9 8 Ulpianus Dig. XLII, 8, 10
 11 Non inveni 13 Seneca Thy. 312-313 15 Ovidius
Pont. II, 7, 9-12 18 Seneca Phoen. 493-494

3 ne quis doli sui praemium ferat codd. 7 debeat codd.
 9 iniquum enim praetor codd. 9 lucrum sensit ex fraude
codd. 16 cibus codd. 16 sub era: subesse codd.
 18 quot: quotiens codd.

necesse est fallere aut falli a suis, patiari potius a suis quam facias scelus." Idem in Agamemnone: "Per scelera semper sceleribus tutum est iter." Tullius in primo Prime rethorice: "Qui sepe numero nos per fidem fefellerunt, eorum
 5 orationi fidem habere non debemus. Siquid enim perfidia illorum detrimenti acceperimus, nemo erit preter nosmet ipsos quem iure accusare possimus. Ac primum quidem decipi incommodum est; iterum, stultum; tercio, turpe."
 Terencius in Andria: "Falatia aliam trudit." Alanus in
 10 VIII Anthiclaudian: "In faretris sua tela gerens arcuque doloso fraus armata furit; comes est falacia duplex, calliditas, dolus illiciens, versutia fallax." Seneca in Ypolito: "Fraus sublimi regnat in aula." Idem Epistula III^a ad Lucillum: "Quidam fallere docuerunt, dum timent
 15 falli, et illi ius peccandi suspicando fecerunt."
 Papinianus libro XXXI Digestorum: "Non videtur dolo fecisse qui fraudem exclusit." Innocentius III libro 1

2 Seneca Agam. 115 4 Cicero Invent. I, 71 9 Terentius
And. 778-779 10 Alanus Anticlaud. VIII, 288-290
 13 Seneca Phaed. 989 14 Seneca Ep. 3,3 16 Papinianus
Dig. XXXI, 77, 31

1 patiari codd. 1 a suis: ipse codd. 7 primo codd.
 9 f. alia aliam codd. 12 illiciens G H I L N m
 illicitus rell. 15 illi ius A P illius p¹ illi L
 16 nec videbitur dolo fecisse cum fraudem excluserit
codd.

Decretalium: "Fraus et dolus alicui patrocinari non debet."
 Ovidius in primo De arte amandi: "Tuta frequensque via
 est per amici fallere nomen; tuta frequensque licet sit
 via, crimen habet." Ieremias propheta: "A propheta usque
 5 ad sacerdotem cuncti faciunt dolum." Beatus Augustinus
 in 3 De civitate dei: "Falacia tegmina et deceptorie
 dealbationes auferantur a rebus, ut sincero inspiciantur
 examine." Essayas propheta: "Fraudulencia vasa pessima
 sunt." Marcialis Coqus: "Nullum decipias, non decipiaris
 10 ab ullo, fallere vel falli, Pirame, par vitium." Psalmista
 in Psalmo XXX: "Muta fiant labia dolosa:" Casiodorus
 libro I Variarum epistula X^a: "Cuncta turbantur si
 integritas cum fraudibus misceatur." Idem libro IIII^o
 epistula 35: "Esset cunctis fallendi studium si fraus
 15 subretitium lucraretur effectum." Seneca in Medea: "Que
 fraus timeri potest exiguo tempore?" Boetius in 4 De
 consolatione: "Insidiator ocuitus suripuisse fraudibus
 gaudet; vulpeculis exequetur." Beatus Geronimus in

1 Innocentius Decretal. I, 17 2 Ovidius A. A. I, 585-586
 4 Vetus Testamentum Ieremias VI, 13 6 Augustinus Civ.
Dei III, 14, 2 8 Vetus Testamentum Isaias XXXII, 7
 9 Godefridus Epigram. XXVI, 1 11 Vetus Testamentum
Psalm. XXX, 19 12 Cassiodorus Var. I, 10 14 Ibid.
IV, 35 15 Seneca Med. 291 17 Boethius Cons. IV,
 P3, 19

1 dolus ei patrocinari non debeant codd. 3 post frequensque
 via est del. Ver. 8 fraudulentum codd. 10 vitium est codd.
 15 subrepetitum codd. 16 tempore exiguo potest codd.

Apoletico ad Pamachium: "Noli ex obliquo et unde non putaris vulnus inferre. Directo percute gladio. Turpe tibi est hostem dolis ferre, non gladio." Iosophus in 4 Antiquitatum: "Cum sciunt hominem non posse violentiam
 5 prevalere, hac quidem volentes boni videri non inferunt, dolosa tamen arte machinantur quatenus desideratum perveniant ad effectum." Beatus Augustinus in X De confessionibus: "Multos expertus sum qui vellent fallere; qui autem falli, neminem." Eusebius in 2 Historie
 10 ecclesiastice: "Non in longum permanet fraude quesita divinitas." Ruphinus Aquilegiensis presbyter in X Ecclesiastice hystorie: "Dolis quidem apud ignorantes us est, scientibus vero dolum intendere non aliud est quam risum movere." Alexander I Papa in quadam epistula:
 15 "Facile est verbo fallere hominem, sed non deum." Beatus Augustinus In psalmum XIIII: "In lingua agitur dolus, cum aliud agitur ore profertur, aliud pectore tegitur." Lactancius in primo Contra gentiles: "A quibus abfuit

1 Hieronymus Ep. XLVIII, 13 4 Iosephus Ant. IV, 2, 2
 8 Augustinus Conf. X, 23, 33 10 Non inveni 12 Non inveni
 14 Alexander Ep. II 16 Augustinus In Psalm. XIV Enarr. 3
 18 Lactantius Div. Inst. I, 4

3 ferre non gladio: ferire non viribus codd. 4 pro homines? Ver.
 5 pro hanc? Ver. 12 spatium quinque litt. ante us Ver.
 15 est fratres verbo codd.
 16 in om. codd. 17 agitur om. codd.

studium lucri, abfuit etiam voluntas et causa fallendi."
 Titus Livius libro XXVIII^o: "Fraus fidem in parvis sibi
 prestruit, ut, cum opere precium sit, cum mercede magna
 fallat." Egesypus libro 5: "Bona fraus que neminem
 5 lederit, subveniret necessitati." Seneca libro Proverbiorum:
 "Fraus est arripere quod non possis reddere."

2 Livius XXVIII, 42, 7
 5 Publilius Syrus 172

4 Hegesippus Hist. V, 45, 1

5 laederet codd. 6 accipere codd.

XXIX

DE RELIGIONE, UNA EX PARTIBUS POTENTIALIBUS
IUSTITIE

"Religio est que superioris cuiusdam nature, quam
divinam vocant, curam cerimoniamque affert," ut in 2
Prime rethorice Tullius refert. Valerius Maximus libro 1:
"Religioni summum cessit imperium, quod tuto se Postumus
5 Marcio certamini commissurus non videbatur cerimoniis
Martis desertis." In Codicis libro 1 in titulo De summa
trinitate: "Nichil est enim, quod lumine clariore pre-
fulgeat quam recta fides in principe; nichil est quod
magis nequeat occasui subiacere quam vera religio."
10 Valerius Maximus libro 1: "Omnia namque post religionem
ponenda semper nostra civitas duxit, etiam in quibus
summe magestatis decus conspici voluit. Quapropter non
dubitaverunt sacris imperia servire, ita se humanarum

1 Cicero Invent. II, 161 3 Valerius Maximus I, 1, 2
7 Iohannes Cod. I, 1, 8 10 Valerius Maximus I, 1, 9

4 religionique summum imperium cessit codd. 4 Postumius
codd. 9 magis: ita codd. 12 conspici decus codd.

rerum futura regimen existimancia, si divine potencie bene
 atque constanter fuissent famulata. Quid animi iudicium
 in privatorum quoque pectoribus versatum est." Beatus
 Iacobus in Epistula sua: "Si quis putat se religiosum
 5 esse, non refrenans linguam suam sed seducens cor suum,
 huius vana est religio. Religio munda et immaculata apud
 deum et patrem hec est: visitare pupillos et viduas in
 tribulatione eorum et immaculatum se custodire ab hoc
 seculo." Titus Livius libro XXXVII^o: "Religio ad post-
 10 remum vicit." Iustinus in primo Historiarum: "Erat enim
 difficile ut parceret suis qui cum contemptu religionis
 grassatus etiam adversus deos fuerat." Seneca libro
 Proverbiorum: "Pro eo religiosior eris quo melior." Idem
 Ad Marciam: "Sic pius me hercule Pulvillus fuit dedicatione
 15 memorabili, dignus amplissimo sacerdotio, qui colere deos
 nec iratos quidem destitit."

4 Novum Testamentum Iacobus Ep. I, 26 9 Non inveni
 10 Iustinus Epit. Hist. Phil. I, 9, 6 13 Sent. Falso
 Inter Publ. Recept. 42 14 Seneca Cons. Marc. 13, 2

2 quid: quod codd. 14 sic. . .Pulvillus om. codd.
 14 (Pulvillus) dignus me hercules fuit memorabili
 dedicatione codd. 16 ne codd.

DE PIETATE, SECUNDA EX PARTIBUS
POTENTIALIBUS IUSTICIE

"Pietas," secundum Tulum in secundo Prime rethorice,
"est per quam sanguine victis patere quia benivolis
officium et diligens tribuitur cultus." Valerius Maximus
V libro: "Nulla acerbitate fortune, nullis sordibus pre-
5 cium care pietatis evilescit; quin etiam eo cercius quo
ex miserius experimentum habet." Tulus in 2 Officiorum:
"Deos placatos pietas efficiet et sanctitas." Ovidius in
2 Fastorum: "Parva petunt manes; pietas pro divite grata
est munere; non avidos Stix habet una deos." Arator in
10 Yliados DC: "Pietas numquam segura gestit." Cresconius
in 2 Iohanidos: "Pietas que continet orbem, hec michi
magna iubet parituris parcere castris." Valerius Maximus

1 Cicero Invent. II, 161 4 Valerius Maximus V, 4, 7
6 Cicero Off. II, 3, 11 8 Ovidius Fast. II, 535-536
10 Non inveni 11 Corippus Ioh. II, 392-393

2 est om. codd. 2 sanguine coniunctis patriaeque codd.
4 nulla enim a. codd. 6 ex om. codd. 9 una: ima
codd. 12 perituris codd.

in V: "Quo non penetrat aut quid non excogitas pietas,
 que in carcere servande genitricis novam rationem invenit?
 Quid enim tam inusitatum, quid tam inauditum quam matrem
 uberibus nate alitam? Putaret aliquis contra rerum
 5 naturam factum, nisi diligere parentes prima nature lex
 esset." Idem in eodem: "Comendabilis est pietas, que
 mansuetis parentibus prestatur." Alanus in VIII Anti-
 claudiani: "Hec pietas docet ut maculas animi complanet
 et omnes deponat odii nubes, mens cerea fiat, hec docet
 10 ut miseri lacrimas, incommoda, casus iudicet esse suos,
 ne se putet esse beatum, dum superesse videt in multis
 unde dolentum, defendat viduas, miseros soletur, egenos
 sustenet, pascat inopes, foveatque pupillos." Seneca
 in primo De ira: "Irasci pro suis non est pii animi sed
 15 infirmi." Valerius libro V: "Pectus dolore accepte
 iniurie, spe potiende victorie, verecundia non detractandi
 misterii, metu mortis refertur, totum sibi pietas vacuefecit,
 uniusque parentis aspectus bellum atrox salutari pace

1 Valerius Maximus V, 4, 7 6 Ibid. V, 4, 3 8 Alanus
Anticlaud. VII, 332-343 14 Seneca Ira I, 12, 5
 15 Valerius Maximus V, 4, 1

1 excogitat codd. 4 putaret A² putarit rell.
 4 aliquis hoc contra codd. 8 pietas om. codd.
 9 nubes odii codd. 12 dolendum codd. 13 faveatque
codd. 16 non E F om. rell. 17 ministerii codd.
 17 refertum codd. 18 uniusque A uniuscuiusque L

mutavit." Alanus in Anticlaudio libro VIII: "Assistens pietas ferro non militat, ymo blandiciis precibusque cupit molescere bellum." Quintillianus libro Causarum in causa corporis proiecti: "Habet pietas impetum suum, nec ullum
 5 damnum novit affectus." Valerius Maximus in V: "Alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in edem Vestē duxit, nec discerni potuit utri plus laudis tribueretur, cui victoria an cui pietas comes aderat." Lucanus in VIII^o: "Exeat aula qui vult esse pius." Claudianus:
 10 "Sed numquam oblita decoris obscenam latebram pietas ignara requiret." Valerius Maximus in V: "Cetere virtutes admirationis tantum modo multum, pietas vero etiam amoris plurimum meretur." Ovidius in primo De tristibus: "Est etiam miseris pietas, et in hoste probatur." Seneca in
 15 Thieste: "Nulla vis maior pietate vera est." Beatus Gregorius in 3 Dialogorum: "Virtutis enim pectus non esset, si hec pietas non vicisset." Ennodius Epistula 89: "Deum semper placatura est pietas." Casiodorus libro 4

1 Alanus Anticlaud. IX, 318-319 4 Quintilianus Decl.
 VI, 20 5 Valerius Maximus V, 4, 6 9 Lucanus VIII, 493
 9 Claudianus XXVI, 305-306 11 Valerius Maximus V, 4,
 ext. 2 13 Ovidius Trist. I, 9, 35 15 Seneca Thy. 549
 16 Gregorius Dial. I, 2 17 Non inveni

2 ferro non D F G H I K L m w non ferro C ferro nec B P
 5 dominum codd. 11 ignava codd. 17 hoc codd.

- Variarum epistula 15: "Ipsa est enim perfecta pietas que antequam flectatur precibus, novit considerare fatigatos." Terencius in Echira: "Quod potero faciam ut tamen pietatem colam." Plinius in Epistularum: "Neque enim
- 5 congruens arbitrar, ut quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulis invidere, qui sunt omnibus honoribus pulciores." Beatus Augustinus in 4 de Civitate Dei: "Quomodo ibi esset vera felicitas ubi non erat vera pietas? Pietas enim est verus dei cultus, non cultus tot
- 10 falsorum deorum quot demoniorum." Celestrinus Papa in Concilio Ephesino: "Est enim talis frequenter pietas ex qua nascitur impietas." Valerius Maximus libro V: "Omittamus ingratos et potius de piis loquamur; aliquanto enim satius est favorabili quam invise rei vacare."
- 15 Seneca Ad Marciam de Consolatione: "Permittit sibi contra bonum morem quedam magna pietas mortem acrem." Idem Ad Elbiam: "Optimum inter pietatem et rationem temperamentum est et sentire desiderium et opprimere." Idem in 3 De beneficiis: "Et quid non potest pie(tas)?"

1 Cassiodorus Var. IV, 26 3 Terentius Hec. 447
 4 Plinius Ep. III, 8, 2 7 Augustinus Civ. Dei IV, 23, 2
 11 Non inveni 12 Valerius Maximus V, 4, 1 15 Seneca
Cons. Marc. 1, 2 17 Seneca Cons. Helv. 16, 1
 19 Seneca Ben. III, 37, 1

3 tamen om. codd. 4 enim esse congruens codd. 5 ut om. codd. 8 vera non erat codd. 9 verax veri Dei codd.
 10 falsorum tot codd. 14 favorabili quam L favor ab aliquam A¹ 14 vac ante vacare del. Ver. 15 quaedam contra bonum morem codd. 16 acrem: A. Cremuti codd.
 19 pie Ver. sed tas sine dubio in margine erat pietas potest codd.

DE GRATIA, TERCIA EX PARTIBUS
POTENTIALIBUS IUSTICIE

"Gratia est," ut in secundo Prime rhetorice scribit Cicero, "amiciciarum et officiorum alterius memoria et alterius remunerandi voluntas." Terencius in Andria: "Ego ne siquam officium esse liberi hominis puto, cum is
5 nichil promeretur, postulare id gratie apponi sibi." Seneca in 3 De beneficiis: "Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel." Idem in eodem: "Numquam enim voluit gratus esse quid beneficium tam longe proiecit ut extra conspectum suum poneret." Valerius
10 Maximus in V: "Dandi et accipiendi beneficii commercium, sine quo vix vita hominum extat tollit quisquis bene merito parem referre gratiam negligit." Salomon in libro

1 Cicero Invent. II, 161 3 Terentius And. 330-331
6 Seneca Ben. III, 17, 3 7 Ibid. III, 2, 2
10 Valerius Maximus V, 3, ext. 3

1 est om. codd. 2 in qua amicitiacum codd. 3 alterius om. codd. 4 ego Charine ne codd. 4 siquam: utiquam codd.
4 liberi esse codd. 5 nichil promeretur: nil mereat codd.
11 hominum extat dett. hominum expers C hominum extaret
A hominum experet L

Proverbiorum: "Inter iustos morabitur gratia." Seneca
 in 4 De beneficiis: "Quid tam laudabile, quid tam equaliter
 in animos hominum receptum quam referre bene meritis
 gratiam?" Idem in eodem: "Non est referre gratiam, quod
 5 volens acceperis, nolenti reddere." Virgilius in primo
 Eneydos: "Grates persolvere dignas non opis est nostre,
 Dido, nec quicquid ubique est gentis Dardanie, magnum que
 sparsa per orbem. Dii tibi, siqua pios respectant numina,
 siquid usquam iusticie est et mens sibi conscia recti,
 10 premia digna ferant." Seneca in VI De beneficiis:
 "Inhumana ista et perversa est grati animi natura contra
 eum optare cui honeste deesse non possis." Idem in primo
 De beneficiis: "Nemo libenter debet quod non accepit sed
 extorsit. Gratus esse adversus eum quisquam potest qui
 15 beneficium aut superbe abiecit aut iratus impegit aut
 fatigatus, ut molestia careret, dedit? Errat siquis sperat
 responsurum sibi quem dilatione lassavit, expectatione
 torsit." Idem in eodem: "Quod voles gratum esse, rarum

1 Vetus Testamentum Proverb. XIV, 9 2 Seneca Ben. IV,
 16, 3 4 Ibid. IV, 40, 4 6 Vergilius Aen. I, 600-605
 10 Seneca Ben. VI, 25, 5 13 Ibid. I, 1, 7 18 Ibid.
 I, 14, 1

3 animos hominum: omnium animos codd. 11 ista et
 perversa G P ista perversae N R 14 extorsit: expressit
codd. 14 gratus adversus eum esse codd. 15 superbae
 adiecit M superbae diecet N¹

effice." Idem in VI De beneficiis: "Eque delinquit qui ad referendam gratiam suo tempore cessat quam qui alieno tempore properat." Tullius in II Philipicarum: "Si alicui gratia tanta referri non potest quanta deberet, 5 habenda tamen tanta est quam maximam animi nostri capere possunt." Marchus Varro libro Ad Atheniensem: "Ficte referas gratiam invite danti." Terencius in Formione: "Ut nunc sunt mores; adeo res reddit: siquis quid reddit, magna habenda est gratia." Quintus Curcius in 4 Alexandri: 10 "Nunciate Dario gratiarum actionem apud hostem super- vacaneam esse et me que fecerim clementus et liberalius, non amicitie eius tribuisse sed nature mee, nec adversus calamitates sed adversus hostium vires contendere." Seneca in 4 De beneficiis: "Qui festinat utique reddere 15 non habet animum grati debitoris sed hominis." Idem in 5 eiusdem: "Natura prius est, ut quis debeat, deinde, ut gratiam referat." Quintilianus in XVI Causarum: "Non expectes ut statim gratias agat qui sanatur invitus."

1 Seneca Ben. VI, 43, 2 3 Cicero Phil. III, 4
 6 Varro Sent. 12 7 Terentius Phorm. 55-56 9 Curtius
 Rufus IV, 11, 16 14 Seneca Ben. IV, 40, 5 16 Ibid.
 V, 8, 1 17 Quintilianus Decl. XV, 1

4 cui quamquam gratia referri tanta codd. 4 debetur codd.
 5 est tanta quantam codd. 10 nuntiate Dareo me quae
 fecerim clementer et liberaliter non amicitiae eius tri-
 buisse sed naturae meae codd. 10 gratiarum. . esse hab.
aliquot codd. om. rell. et edd. 11 pro clementius
12 nec. . .contendere hab. aliquot codd. om. rell. et edd.
 15 hominis sed debitoris codd.

Tullius in primo De officiis: "Nullum enim officium referanda gratia magis necessarium est." Plinius in 5 Epistularum: "Et secundis gratia casibus et adversis caret." Anacletus papa in quadam epistula: "Gratie plenitudo adiectione non indiget nec ulla reperit com-
 5 mendationis augmenta." Beatus Augustinus Super Iohannem: "Ille dedit legem qui dedit et gratiam, sed legem per suum misit, ipse cum lege descendit." Beatus Ambroxius in VI° Exameron: "Quis enim non erubescit gratiam bene
 10 de se merentibus non referre, cum videat etiam bestias refugere crimen ingrati? Et ille impertite alimonie servant memoriam, tu non servas salutis accepte?"
 Publius: "Ex lite multa gratia est formosior." Idem: "Per quem sis clarus quod sis illi imputes." Seneca
 15 libro Proverbiorum: "Bis est gratus quod opus est si ultro offeras." Idem in secundo De beneficiis: "Quid? Tu non intelligis tantum te gratie demere, quantum more adicis?" Idem in eodem: "Non patitur aviditas quemquam

1 Cicero Off. I, 47 3 Plinius Ep. V, 20, 3
 4 Anacletus Decreta 13 6 Non inveni 9 Ambrosius
Hex. VI, 17 13 Publilius Syrus 164 13 Ibid. 672
 15 Ibid. 44 16 Seneca Ben. II, 5, 2 18 Ibid. II,
 27, 3

3 liber offensis, liber gratia, liber et s. codd.
 5 reperit: requirit codd. 9 erubescat codd. 13 fit
 H F 14 illi quod sis codd. 15 est Pa B A S Z fit M

esse gratum." Idem in tertio De beneficiis: "Non potest
 quisquam et invidere et gratias agere, quia invidere et
 mesti et querentis est, gratias agere gaudentis." Ibidem:
 "Non est gloriosa res gratum esse, ubi tutum est ingratum
 5 fuisse." Ibidem: "Cum res honestissima sit referre
 gratiam, desinit esse honesta si necessaria est."

1 Seneca Ben. III, 3, 3 3 Ibid. III, 7, 3 5 Ibid.
 III, 7, 2

2 invidere querentis et mesti codd. 4 ubi: nisi codd.

DE INGRATITUDINE, VITIUM OPPOSITUM GRATIE

Seneca libro tertio De beneficiis: "Ingratus est qui beneficium accepisse se negat quod accepit, ingratus est qui dissimulat, ingratus qui non reddit, ingratis-
simus omnium qui oblitus est." Idem libro primo de
5 eodem: "Inter plurima maximaque vitia nullum est fre-
quentius quam ingrati animi." Ovidius libro Heroydum
12 epistula: "Est aliqua ingrato meritum exprobare
volutas; hac fruar, hec de te gaudia sola feram." Seneca
libro De consolatione ad Pollionem: "Ingratus qui iniuria
10 vocat finem voluptatum." Quintilianus libro Causarum in
gladiatore: "Maximum omnium vitiorum signum est ingratus."
Seneca in 2 beneficiorum: "Ingratus est qui remotis
arbitris gratias agit." In codice libro VIII De revocatione

1 Seneca Ben. III, 1, 3 5 Ibid. I, 1, 2 7 Ovidius
Her. XII, 23-24 9 Seneca Cons. Polyb. 10, 2
11 Quintilianus Decl. IX, 11 12 Seneca Ben. II, 23, 2

1 est N³ V 5 esse codd. 7 merito ante meritum corr.
Ver. 8 voluptas codd. 9 ingratus est qui codd.
9 iniuriam vocat finem voluptatis codd. 13 agit gratias
codd.

donorum: "Qui obsequiis suis liberalitatem patronorum
provocaverunt, non sunt digni quod eam retineant, cum
ceperint obsequia negligere, non magis in eos collata
liberalitas ad obsequium inclinare debet quam ad insolentiam
5 erigere." Seneca in 9 De beneficiis: "Propositum optimi
viri et ingentis animi est tam diu ferre ingratum donec
fecerit gratum." Beatus Barnabas: "Peremptoria siquidem
res est ingratitude, hostis gratie, inimica salutis,
exinatio meritorum, perditio beneficiorum, ventus urens
10 siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordie, fluenta
gratie." Seneca libro V De beneficiorum: "In optimis
artibus, que vitam aut conservant aut excollunt, qui
nichil se plus existimat debere quam pepigit, ingratus
est." Tullius Pro Marcho Marcello: "Ingratus est inius-
15 tusque civis qui armorum periculo liberatus animum tamen
retinet armatum." Seneca in primo De beneficiis: "Multos
experimur ingratos, plures facimus, quia alias graves
exprobratores exactoresque sumus, alias leves et quos
paulo prius muneris sui peniteat, alias queruli et minima

1 Philippus Cod. VIII, 55, 1 5 Non inveni 7 Non
inveni 11 Seneca Ben. VI, 17, 1 14 Cicero Marc. 31
16 Seneca Ben. I, 1, 4

3 non: cum codd. 19 prius: post codd.

momento calumpniantes, gratiam omnem corrumpimus nec
 tantum postquam dedimus beneficia sed cum damus." Idem
 libro Proverbiorum: "Malignos fieri maxime ingrati
 docent." Seneca libros 5 De beneficiis: "Adhibenda
 5 verborum moderatio est, ut nec ingratus dissimulare possit."
 Idem in 4 eiusdem: "Fugienda res est ingratum esse,
 quoniam nichil eque concordiam humani generis dissociat
 ac distrahat quam hoc vitium." Idem in eodem: "Sepe
 autem et qui gratiam retulit ingratus est et qui non
 10 retulit gratus." Idem in eodem: "Nemo non ingratus est
 qui malus est: habet enim omnia nequitie semina."

3 Publilius Syrus 309 4 Seneca Ben. V, 25, 3 6 Ibid.
 IV, 18, 1 8 Ibid. IV, 21, 3 10 Ibid. IV, 27, 4

1 momenta codd. 1 nec: non codd. 2 cum S dum rell.
 5 est om. codd. 5 nec ingratus possit d. G nec gratus
 possit offendi nec ingratus d. rell. 8 distrahit codd.
 9 autem: enim codd. 11 est om. codd.

XXXIII

DE INDULGENTIA ET REMISSIONE

- Publius: "Multo turpius damnatur cui in delicto ignoscitur." Idem: "Crebro ignoscendo facies de stulto improbum." Idem: "Pene sat est qui lesit cum suplex venit." Idem: "Suis qui nescit parcere inimicis favet."
- 5 Plautus in Aulularia: "Ignosce ac remitte, hec vera est victoria." Publius: "Vincere est honestum, opprimere acerbum, sed pulcrum ignoscere." Seneca libro Proverbiorum: "Ignoscere humanum est, nisi pudet cui ignoscitur." Idem in eodem: "Illo ignosces se damnat quo peccat die."
- 10 Idem in eodem: "Optime est semper ignoscere, sed tamquam si quotidie pecces." Valerius Maximus libro quarto: "Si placidum mare ex aspero celumque ex nubilo serenum yleri aspectu sentitur, si bellum pace mutatum plurimum gaudii

1 Publilius Syrus 375 2 Ibid. 660 3 Ibid. 673
 4 Ibid. 605 5 Querolus 77, 9 6 Publilius Syrus 696
 7 Ibid. 258 9 Ibid. 260 10 Sent. Falso Inter Publil.
Recept. 32 11 Valerius Maximus IV, 2, 1

8 humanum S Inc. hominum rell. 9 ignosces: innocens C
 nocens rell. 10 optimum codd. 10 sed om. codd.
 11 si P R E C Vinc. Bell. om. F 11 ipse cotidie p.
codd. 13 si L sic A¹

affert, offensarii etiam accerbitas candida etiam relatione celebranda est." Seneca in primo De clementia: "Civitatis mores magis corrumpit paucitas animadversionum; facit enim consuetudinem peccandi multitudo peccantium."

2 Seneca Clem. I, 22, 2

1 offensarum etiam acerbitas deposita candida relatione celebranda est codd. 3 corruptit L corripit F P
3 parcitas codd.

DE VINDICATIONE, QUARTA EX PARTIBUS
POTENTIALIBUS IUSTICIE

"Vindicatio est virtus per quam vis et iniuria et omne quod obscurum est defendendo atque ulciscendo propulsatur," secundum Tulum secunde Prime rethorice. Seneca in primo Tragediarum: "Sepe vindicta obfuit."
5 Ovidius libro Amorum vel sine titulo: "At tu ne dubita (minuet vindicta dolorem)." Quintilianus in 4
Declamationum: "Genus ultionis est pascere nec misereri."
Seneca in 2 De ira: "Multi leves iniurias altius sibi dimisere, dum vindicant." Idem in eodem: "Sapere satius
10 fuit dissimulare quam ulcisci." In Codice libro III^o quando liceat sine iudice et cetera: "Melius est occurrere in tempore quam post exitum vindicare." Quintilianus

1 Cicero Invent. II, 161 4 Seneca Herc. Fur. 1187
5 Ovidius Amor. I, 7, 63 7 Quintilianus Decl. V, 9
8 Seneca Ira II, 32, 3 9 Ibid. II, 33, 1
11 Theodosius Cod. III, 27, 1

1 est virtus om. codd. 1 et iniuria: aut iniuria codd.
2 et omnino omne codd. 2 obfuturum codd. 2 atque: aut
codd. 7 est post genus del. Ver. 9 demisere codd.
9 sapere satius: saepe autem satius codd.

XV^a Declamationum: "Non est ultione dignus de quo potest
 efficere meretrix ut queratur." Claudianus: "Ignoscere
 pulcrum iam misero, peneque genus vidisse precantem. Que
 vindicta prior quam cum formido superbos flectit et
 5 assuetum spoliis affligit egestos?" Seneca in Thieste:
 "Ignave, inhers, enervis, et (quod maximum probrum tyranno
 rebus in summis reor) inulte, post tot secula, post frat-
 ris dolos." Valerius Maximus libro IX^o: "Ultionis autem
 quem ad modum acres, ita iniusti aculei sunt, qui
 10 lacessiti concitantur, acceptum pensare cupientes."
 Ovidius in 2 De tristibus: "Si, quotiens peccant homines,
 sua fulmina mittat Iupiter, exiguo tempore inhermis erit."
 In Codice titulo De Iudeis: "Idcirco tamen iuditiorum
 vigor iurisque publici tutela videtur in medio constituta,
 15 ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem."
 Ulpianus libro 48 Digestorum: "Sancius est impunitum
 relinqui facinus nocentis quam innocentem condemnare."
 Statius in V Thebaidos: "Movet et celestia condam corda

1 Quintilianus Decl. XV, 4 2 Claudianus XXVI, 91-94
 5 Seneca Thy. 176-178 8 Valerius Maximus IX, 10, 1
 11 Ovidius Trist. II, 33-34 13 Theodosius Cod. I, 9, 14
 16 Ulpianus Dig. XLVIII, 19, 5 18 Statius Theb. V,
 59-60

5 egestas codd. 7 secula: scelera codd. 9 iniusti A²
 iusti rell. 15 ipsi C R ipse dett. 16 satius enim
 esse codd. 17 damnare F damnari rell.

- dolor letoque irrumpunt agmine Pene." Idem in eodem:
 "Sed videt hoc, videt ille deum regnator, et ausis, sera
 quidem, manet ira tantum." Innocentius libro III libro I
 Decretorum: "Quedam sunt culpe in quibus culpa est
 5 relaxare vindictam." Sydonius in 4 Epistularum: "Nemo
 ferme est qui plectibilibus careat cunctis." Matheus
 evangelista: "Iam securis ad radicem arborum posita est.
 Omnis ergo arbor que non facit fructum bonum, abstidetur
 et in ignem mictetur." Beatus Ieronimus Ad Sabianum
 10 diaconum: "Inde est quod peccata patrum in terciam et
 quartam generationem restituit, dum non vult statim
 punire peccantes; sed ignoscens primis, extrema condemnat.
 Alioquin, si protinus scelerum ultor existeret, et multos
 alios, et certe Paulum apostolum, non haberet ecclesie."
 15 David propheta Psalmo 31: "Multa flagella peccatoris."
 Idem Psalmo 57: "Letabitur iustus, cum viderit vindictam.
 Manus suas lavabit in sanguine peccatoris." Casiodorus

1 Statius Theb. V, 59-60 4 Innocentius Decretal. I, 20
 5 Sidonius Ep. IV, 13, 4 7 Novum Testamentum Matthaëus
 III, 10 10 Hieronymus Ep. CXLVII, 3 15 Vetus Testa-
 mentum Psal. XXXI, 10 16 Ibid. LVII, 11

1 lentoque codd. 1 inrepunt codd. 2 haec codd.
 3 tamen codd. 4 nonnullae sint culpaë in quibus est culpa
 r. v. codd. 4 sunt culpe post quibus del. Ver.
 6 cunctis: occultis codd. 8 excidetur codd. 12 extrema:
 postrema codd. 13 alioqui codd. 14 ecclesiae non haberent
codd. 17 peccatoris R² F² C peccatores F peccatorum
 R ψ ^B

libro tertio Variarum: "Semper in auctoribus perfidie execrabilis videtur excessus (quin et primariorum plec-
tibilis culpa omnium debet esse vindicta)." Iosephus
libro 8 Antiquitatum: "Dabis nunc penas ut agnoscas quia
5 nichil lucrantur qui non repente pro sua iniustitia
puniuntur, sed omni tempore quo se putant nichil patiando
sine timore consistere, crescit eorum pena et causa
maior efficitur quia peccasse noscuntur." Valerius
libro 1: "Lento enim gradu ad vindictam sui divina ira
10 procedit tarditatemque suplicii gravitate pensat."
Publius: "Nisi vindices delicta, improbitatem adiuvas."
Aristoteles 3 Ethicorum: "Puniri enim oportet turpia
appetentem et multam augmentationem habentem." Terentius
in Eunico: "Malo ego nos prospicere quam hunc ulcisci
15 accepta iniuria." Valerius Maximus libro 1: "Pari enim
vindicta parentum ac deorum violatio est expianda."
Idem libro 4: "Maluit enim Archita impunitum dimittere

1 Cassiodorus Var. II, 41 4 Iosephus Ant. VIII, 1, 5
9 Valerius Maximus I, 1, ext. 3 11 Publilius Syrus 394
12 Aristoteles Eth. III, 12, 6 (1119b3) 14 Terentius
Eun. 762 15 Valerius Maximus I, 1, 13 17 Ibid. IV,
1, ext. 1

2 execrabilis: resecabilis codd. 2 quia codd. 4 c ante
quia Ver. 9 procedit ira codd. 11 adiuvas: adiuves
codd. 14 habent prospicere post quam del. Ver. 15 quia
pari vindicta codd. 16 expianda est codd. 16 est dett.
esset L A 17 Archytas. . maluit enim i. codd.

- vitium quam propter iram iustos gravius punire." Lucius Appuleius in 5 Asini aurei: "Nec tamen vindicte solatium conde spernendum est." Sydonius in 4 Epistularum: "Nemo ferme est qui plectibilibus careat oculis." Beatus
- 5 Cesarius in quodam sermone: "Percutitur etiam hac animadversione peccator, ut moriens obliviscatur sui, qui vivens oblitus est dei." Tullius in primo De officiis: "Cavendum est ne maior pena quam culpa sit et ne hiisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem.
- 10 Prohibenda est quidem est maxime ira in puniendo; numquam enim iratus qui accedit ad penam mediocritatem tenebit que est inter nimium et parum, que placet Peripateas et recte placet." Idem in eodem: "Optandum est ut hii qui presunt rei publice, legum similes sint, que ad puniendum
- 15 non iracundia sed equitate ducuntur." Iosophus in 3 Contra Apionem: "Impossibile est supplicium devitare peccantem." Idem in 4 Bello Iudaico: "Nec invalida res est iustitia sed quandoque sui temerationes ulciscitur et

2 Apuleius Met. V, 30, 14 3 Sidonius Ep. IV, 13, 4
 5 Caesarius Serm. LXIV, 3 7 Cicero Off. I, 89
 13 Ibid. I, 89 16 Iosephus Ap. II, 18 17 Non inveni

1 vitium om. codd. 1 iusto codd. 3 conde: unde unde codd.
 10 prohibenda autem maxime est codd. 10 autem om. p
 10 in puniendo b c σ a puniendo H² puniendo B L V p
 11 accedet codd. 11 mediocritatem illam t. codd.
 12 Peripateticis codd. 13 est optandumque codd.

graviorem penam ingerit criminosis cum iam se liberatos esse crediderint eo quod non statim luere commissa."

Claudianus: "Et ruit in vetitum Dauni secura libido, dum mora supplicii." Libro primo De civitate dei:

5 "Solet divina providentia corruptos hominum mores bellis emendare atque conterere." Seneca in tertio Declamationum: "Nemo se vindicare cogitur." Iuvenalis XIII^a Satyra: "Ut sit magna, tamen certe lenta ira deorum est." Titus Livius in 4: "Audita vox una libertatis ex eo missa

10 hore vindicie nuper a libertate erant, silentium fecit. Et dum pro se quisque deos tandem et non negligere humana fremunt, et superbie crudelitatisque etsi seras, non tamen leves venire penas." Anacletus Papa: "Si omnia in hoc seculo vindicata essent, locum divina iudicia non

15 haberent." Titus Livius libro 31: "Quamquam serum auxilium perdicis erat, tamen que proxima est ultionem petens." Idem libro 40: "Mors una vindicta est." Galienus: "Nemo alieno punitur quia nec alterius iustitia coronat." Sydonius in VI Epistularum: "Certum scio

3 Claudianus XX, 52-53 4 Augustinus Civ. Dei I, 1, 1
 6 Seneca Contr. III, 5, 1 7 Iuvenalis XIII, 100
 9 Livius III, 56, 6 13 Anacletus Decreta 13 15 Livius XXXI, 24, 1
 17 Ibid. XL, 4, 13 18 Non inveni
 19 Sidonius Ep. VII, 6, 5

1 criminos post se del. Ver. 3 Dauni: damni codd.
 5 illi divinae providentiae tribuere quae solet c. codd.
 7 vindicare se codd. 9 una vindex libertatis codd.
 10 hore: ore quo codd. 10 ab libertate dictae erant codd.
 11 tandem esse et codd. 12 et post superbie del. Ver.
 13 leves tamen codd. 16 pro perditis 16 proxima auxilio est codd.
 18 punitur post iustitia del. Ver.

maximum esse remedium interioris hominis, sed in hac area mundi variis passionum flagellis trituretur exterior."

Publius: "Ab alio expectes alteri quod feceris." Idem:

"Lapsus semel ubi sis, sit tua culpa, si iterum cecideris."

- 5 Seneca libro Proverbiorum: "In iudicando criminosa est celeritas." Valerius libro IX: "Absit reprehensio, quia impia proditio celeri pena vindicata est." Seneca in primo De ira: "Nil minus quam irasci punientem decet, cum eo magis ad emendationem pena proficiat, si iuditio
- 10 data est." Idem in 2 eiusdem: "Magni animi est iniurias despiciere; ultionis contumeliosum genus est non esse visum dignum ex quo peteretur ultio." Idem in 3 eiusdem: "Animadversiones quo nociores sunt plus in exemplum emendationemque profitiunt." Idem in primo De clementia:
- 15 "Nemo ad supplicia exigenda pervenit, nisi qui remedia consumpsit." Plinius in VI Epistularum: "Tam iocundum est vindicari quam decipi miserum."

3 Publilius Syrus 2 3 Ibid. 303 5 Ibid. 254
 6 Valerius Maximus IX, 6, 1 8 Seneca Ira I, 15, 3
 10 Ibid. II, 32, 3 12 Ibid. III, 19, 2 14 Seneca
Clem. 14, 1 16 Plinius Ep. VI, 22, 8

1 sed: si codd. 5 iudicando H B C F vindicando P R
 A S 9 iudicio data σ iudici olata A iudicio lata L
 11 contumeliosissimum codd. 14 proficiunt volg.
 proficiant A

DE OBSERVANTIA ET OBEDIENTIA, QUINTA
EX PARTIBUS POTENTIALIBUS IUSTICIE

"Observantia est per quam homines aliqua dignitate
antecedentes cultu quodam et honore dignantur," ut in 2
Prime rethorice Cicero refert. Seneca Epistula 65 ad
Lucillum: "Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non
5 peregerunt. Suscipiendi tamen sunt et ritu deorum colendi.
Quidni ego maiorum et imagines habeam incitamenta animi
et natales celebrem? Quidni ego horis causa semper
appellem? Quam venerationem preceptoribus meis debeo,
eandem illis preceptoribus generis humani a quibus tanti
10 boni initia fluxerunt." Idem in eadem: "Si consulem
videro aut pretorem, omnia quibus honor haberi solet
fatiam: equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam.
Quid ergo? In Catonem et Lelium sapientes et Socratem

1 Cicero Invent. II, 161 4 Seneca Ep. 64, 9 10 Ibid.
64, 10

1 est om. codd. 6 maiorum: magnorum virorum codd.
7 horis: illos honoris codd. 11 honor haberi honoris s.
codd. 13 in: Marcum codd. 13 et Lelium: utrumque
et Laelium codd. 13 sapientem codd.

cum Platone et Xenone Cleantemque in animum meum sive
 Diogenem summa recipiam? Ego vero illos veneror et tantis
 nominibus semper assurgo." Inocencius III libro primo
 Decretalium: "Nichil obedientia prodesse videretur
 5 humilibus si contentus et contumacia contumacibus non
 obsesset." Quintus Curcius in V Alexandri: "Suis quisque
 placidius paret, etiam cum in preest qui magis timeri
 potest." Lucius Apuleius in 3 Asini aurei: "Sed providentia
 deum nichil impunitum nocentibus permittit." Beatus
 10 Augustinus in primo Confessionum: "Non obeditur imperiis
 quibus pernitiouse obediretur." Tullius in 3 De legibus:
 "Et qui bene imperat paruerit aliquando necesse est, et
 qui modeste paret videtur qui aliquando imperare dignus
 esset." Beatus Ambrosius In epistulam Pauli ad Ephesinos:
 15 "Nemo enim melius alicui obtemperat quam qui ex caritate
 obsequitur." Leo papa in quodam sermone: "Devotionis
 enim inditium est prius legem exequi quam legis statuta
 cognoscas et ante obedire preceptis quam obedientie
 precepta compellant. Illud enim amoris est, hoc timoris;

4 Non inveni 6 Curtius Rufus VI, 3, 10 8 Apuleius
 Met. III, 3, 24 10 Augustinus Conf. I, 7, 11
 11 Cicero Leg. III, 5 14 Non inveni 16 Non inveni

1 Zenone L V P. Zenonem b 1 sive Diogenem: sine
 dignatione codd. 13 imperare: imperet codd.
 14 esset B esse rell.

hoc imperative exigitur, illud religiose deferitur; hic debitum solvitur, ibi donum muneris exhibetur." Beatus Ambrosius in 3 Exameron: "Non mediocris pudor est, imperio dei insensibilia elementa parere et homines non
 5 obedire, quibus sensus ab ipso tributus auctor est." Aristoteles in primo Rethorice: "Non enim tantum nocet peccatum medici quantum consuescere non obedire principi." Iustinus in primo Hystorie: "Negavit Arbatus ei se parere posse qui se feminam malit esse quam virum."
 10 Solon: "Ita, inquam, explendum imperium est ut timori servias." Aristoteles: "Qui nimis astringit imperium solvit. Blandam enim et servientis et imperantis mentem esse oportet." Ex sententiis Publilii: "Omnes equo animo parent ubi iusti imperant." Idem: "Roganti melius quam
 15 imperanti pareas." Seneca libro primo De ira: "Parere nisi imbeciliora non solent."

3 Ambrosius Hex. III, 1 6 Aristoteles Rhet. I, 15, 12
 (1375b21) 8 Iustinus Epit. Hist. Phil. I, 3, 4
 10 Non inveni 11 Non inveni 13 Publilius Syrus 441
 14 Ibid. 579 15 Seneca Ira I, 8, 5

5 tributus est auctore codd. 8 Arbactus. . .negat se ei
codd. 9 feminam. . .virum T π L femina. . .vir D
 10 nquam ut vid. Ver. 14 boni α o digni F dignus T
 16 soleant codd.

DE VERITATE, SEXTA EX PARTIBUS
POTENTIALIBUS IUSTICIE

"Veritas," ut in 2 Prime rethorice scribit Cicero,
"est per quam immutata ea que sunt aut ante fuerunt aut
futura sunt, dicuntur." Seneca Epistula 33 ad Lucillum:
"Patet omnibus veritas, nundum est occupata. Multum ex
5 illa et venturis relictum est." Salomon in Parabolis:
"Labium veritatis firmum erit in perpetuum." Aristoteles
in primo Ethicorum: "Ambobus existentibus amicis sanctum
est prehonore veritatem." Terentius in Andria: "Hoc
tempore obsequium amicos parat, veritas odium." Tullius
10 in primo Officiorum: "Quod vere dicimus, etiamsi a nullo
laudetur, laudabile est natura." Seneca in Edipo: "Visu
carenti magna pars latet." Idem in eodem: "Quid verba

1 Cicero Invent. II, 162 3 Seneca Ep. 33, 11 5 Vetus
Testamentum Proverb. XII, 19 Aristoteles Eth. I, 6, 1
(1096a16) 8 Terentius And. 67-68 10 Cicero Off. I, 14
11 Seneca Oed. 295 12 Ibid. 850

2 est om. codd. 5 et venturis: etiam futuris codd.
9 amicos veritas odium perit codd. 11 natura est
laudabile codd. 12 veri latet codd.

queris? Veritas odit moras." Oratius libro Epistularum:

"Non, qui Sydonio contendere callidus ostro nescit Aquinatem potentia vellera fucum, certius accipiet damnum propriusque medullis quam qui non poterit vero dignoscere falsum."

- 5 Plinius in VII Epistularum: "Nec hystoria debet egredi veritatem, et honeste factis veritas sufficit." Tullius in primo De Officiis: "Omni in re quid sit verum videre et tueri decet, contraque falli, errare, labi, decipi tam dedecet quam delirare et mente esse captum." Seneca in
- 10 2 De ira: "Magis enim veritas ellucet quo sepius ad manum venit." In Codice sub titulo Si se ab heriditate abstineat: "Fides veritatis verborum adminicula non desiderat." Beatus Geronimus Ad Damasium Papam: "Multo siquidem melius est re vera rustice quam diserte falsa
- 15 proferre." Aristotiles in 3 Metaphysice: "Volantia persequi erit utique veritatem inquirere." Paulus iuris consultus libro XXVIII Digestorum: "Ymagine nature veritas obumbrari non debet." Zacharias propheta: "Veritatem tantum et pacem diligite. Hec dicit dominus

1 Horatius Ep. I, 10, 26-29 5 Plinius Ep. VII, 33, 10
 7 Cicero Off. I, 94 10 Seneca Ira II, 29, 3 12 Severus
 Cod. II, 38, 1 13 Non inveni 15 Aristoteles Met. III,
 5, 10 (1009b37) 17 Non inveni 18 Vetus Testamentum
 Zacharias VIII, 19

3 potantia codd. 3 propriusque a A² σ. propriusve E
 4 distinguere codd. 7 verum: veri codd. 8 falsi ante
falli del. Ver. 13 desideret codd. 19 dicit vel dic
Ver.?

exercituum." Policratus libro 4: "Ardua siquidem res est
 professio veritatis et que incursantibus errorum tenebras
 aut negligentia profitentis frequentissime vitiatur."
 Sydonius in VI° Epistularum: "Quoniam supereminentes et
 5 privati reatus verecundiam publica salus, non verebor,
 etsi carpat in me zelum fidei sinister interpret, sub
 vanitatis invidia prodere veritatem." Beatus Iohannes
 evangelista: "Sermo tuus veritas est!" Leo Papa in
 quodam sermone: "Tunc demum bene ambulatur cum per viam
 10 veritatis inceditur." David propheta: "Veritatem
 requiret dominus." Seneca in Edipo: "Latere semper
 patere quod latuit diu: sepe eruentis veritas patuit
 malo." Curcius Ruffus in VIII Alexandri: "Sepe quod
 falso creditum est veri vicem optinuit." Lucius Apuleius
 15 in VIII Asini: "Multis caritatis nominibus veritas ipsa
 fallitur." Beatus Geronimus Ad Asellam: "Certe veritatem
 magis exprimunt tormenta quam risus." Quintilianus in
 IX Causarum: "Verum est quod semper est." Tullius in
 primo De officiis: "Quod verum, simplex, sincerumque sit,

1 Iohannes Sarisberiensis Policrat. IV, Prol. 4 Sidonius
Ep. VII, 6, 3 8 Novum Testamentum Iohannes XVII, 17
 9 Leo Serm. LXXIX, 2 10 Vetus Testamentum Psalm. XXX, 24
 11 Seneca Oed. 826-827 13 Curtius Rufus VIII, 8, 15
 15 Apuleius Met. VIII, 7, 3 16 Hieronymus Ep. XLV, 2
 18 Quintilianus Decl. X, 14 19 Cicero Off. I, 13

1 quidem codd. 2 tenebris codd. 4 supereminet privati
codd. 6 zelum in me codd. 7 invidia causam prodere
 veritatis codd. 15 veritatem ipsam fallere codd.
 18 quod: utique quod codd.

id est nature hominis aptissimum." Salomon in Parabolis:
 "Meditabitur veritatem guttur meum, et labia mea detestabuntur
 impium." Beatus Augustinus in Dialogis: "Fieri non potest
 quadam divina providentia ut religiosus animus se ipsum
 5 et deum suum, id est veritatem, pie, caste, ac diligenter
 querentibus inveniendi facultas desit." Idem in eodem:
 "Nam et ratio non dicenda aut extimanda est nisi vera et
 cuius vita per omnia congruit veritati. Is est profecto
 vel solus vel certe maxime qui bene atque honeste vivit;
 10 et qui ita sit affectus solus habere virtutem et ea
 vivere iudicandus est." Beatus Augustinus Super Iohannem
 II^a homelia: "Dicamus ergo et non timeamus graticorum
 dum tamen ad veritatem solidam et cerciorem perveniamus."
 Beatus Clemens in primo Ystoriarum: "Certissimum namque
 15 est quoque neque amicitia neque propinquitas generis
 neque sublimitas regni homini debet esse preciosior
 virtute." Idem in secundo: "Solet enim frequenter
 accidere ut qui veritatem defendit non semper obtineat,

1 Vetus Testamentum Proverb. VIII, 7 3 Non inveni
 6 Non inveni 12 Non inveni 14 Clemens Recog. I, 67
 17 Ibid. II, 5

1 est: esse codd. 2 veritatem meditabitur codd. 3 me
post impium del. Ver. 17 virtute: veritate codd.

dum aut in aliud preventi sunt auditores aut non grandem curam melioris sententie gerunt." Eusebius in quarto Ystorie ecclesiastice: "Permansit apud singulorum mentes veritas, que suis semper viribus nitens convincit et

5 arguit falsitatem nec passa est adulterino maledicorum fuco ecclesie castitatem pudiciciamque maculari." Idem in VII eiusdem: "Re vera plus omnibus et amanda et preferenda est veritas. Laudare oportet et absque invidia amplecti siquid recte dictum est, discuti vero et siquid

10 minus sane scriptum est." Beatus Clemens in quadam epistula: "Queri magnopere debet veritatis agnitio, quam nemo alius assignare potest, nisi verus propheta. Hec enim porta est vite volentibus ingredi." Beatus Augustinus In Psalmum XCV: "Dulcis est commemoratio veritatis."

15 Valerius et Marchus in quadam epistula: "Quisquis enim post veritatem repertam aliquid ulterius discutet mendatium querit." Beatus Augustinus In Psalmum XIII: "Parum est verum loqui, nisi etiam in corde suo ita sit." Beatus Cyprianus Ad Metrianum: "Qui ad malum motus est mendatio

3 Non inveni 7 Eusebius Hist. Eccles. VII, 24
 11 Clemens Ep. III, 494 14 Augustinus In Psalm. XCV
Enarr. 1 15 Non inveni 17 Augustinus In Psalm XIV
Enarr. 3 19 Cyprianus Ep. Demetr. 2

1 aliud: aliquo codd. 18 suo om. codd.

fallente, multo magis ad bonum movebitur veritate."

Beatus Ylarius Super Psalmum LIII^o: "Veritas mendatium
confutat, et perimitur falsitas veritate." Pythagoras:

"Post deum veritas collenda est, que sola homines proximos

5 deo facit." Plubius: "Nimium adversando veritas amittitur."

Plato in Intimeo: "Quanto est melior essentia generatione,
tanto fame et opinionis incerto prestantior veritatis."

Marchus Varro: "Amator veri non tam spectat qualiter
dicitur quam quid." Idem: "Sunt quedam que credenda

10 essent ab animo scientis, quia inserendi veri locum

occupant." Publius: "Sat est disertus pro quo veritas

loquitur." Seneca libro Proverbiorum: "Nimius altercando

veritas amictitur." Idem in eodem: "Verum non dicimus,
non audimus."

2 Hilarius Tract. In Psalm. LIII 11 3 Cf. Gualterium
Burlaeum Vit. et Mor. Phil. XVII, p. 76 5 Publilius
Syrus 416 6 Chalcidius Tim. 29 8 Varro Sent. 52
9 Ibid. 57 11 Publilius Syrus 684 12 Ibid. 416
13 Sent. Falso Inter Publil. Recept. 136

4 dicebat veritatem esse colendam que sola Deo homines
proximos facit codd. 5 altercando codd. 6 est melior U³⁴
melior est U² 7 veritas codd. 10 quia inserendi veri D
quia inserendi verum H quae sciendi veri P 11 loquitur
veritas codd. 14 nec audimus F ne audiamus R nec
audiamus P a

DE MENDATIO ET PERIURIO
VERI OPPOSITO VERITATI

"Mendatium est falsa significatio votis cum intentione fallendi," secundum beatum Augustinum libro. Boetius in libro primo De consolatione: "Nec michi Socratico decreto fas esse arbitror vel occuluisse veritatem vel concessisse mendatium." Quintilianus XI^a Declamatione: "Magis oderis mendatium cum simile vero est. Quot manifestum est aliquem periisse sine causa." Salomon in Proverbiis: "Abominatio est domino labia mendatia; qui autem fideliter agunt placent ei." Tullius in 2^o De divinatione: "Auctoritatem quidem nullam debemus nec fidem commenticiis rebus adiungere." Ovidius in secundo Methamorphoson: "Hii narrata ferunt alio, mensuraque ficti crescit, et auditis aliquid novus adicit

1 Augustinus Contr. Mendac. I, 12 3 Boethius Cons. I, P4, 24 6 Quintilianus Decl. XI, 6 8 Vetus Testamentum Proverb. XII, 22 10 Cicero Div. II, 113 12 Ovidius Met. XII, 57-58

1 mendacium est quippe f. codd. 1 votis om. codd.
2 intentione: voluntate codd. 4 de ante decreto del. Ver.
7 quot: quotiens codd.

auctor." Aristotiles in primo Rethorice: "Participantes periculo utique videbuntur mentiri." Solon: "Ne mentiaris. Probitatem iure iurando cerciorem habe; cuius enim dictum non habet iuris iurandi pondus, eius quoque ius iurandum
 5 vile est." Marcellus iuris consultus libro XXV Digestorum: "Iniquum est de alieno facto alium iurare." Ieremias propheta: "A propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendatium." Plato: "Non habites terram in qua sumptus
 10 lucrum exuperant et in qua mali prevalent bonis et ubi plurimum domini mentiuntur." Beatus Ieronimus Ad Furiam: "Falsus rumor cito opprimitur, et vita posterior iudicat de priore." Idem Ad matrem et filiam: "Michi crede: nemo mentiens plorat." Plinius libro VIII^o Naturalis
 15 ystorie: "Nullum tam impudens mendatium est ut teste careat." Tullius in 3 De Officiis: "Tollendum est ex rebus contrahendis omne mendatium." Iosophus Contra Apionem: "O quanta mentiendi facultas!" Idem in eodem:

1 Aristoteles Rhet. I, 15, 15 (1376a12) 2 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. II, p. 18 5 Marcellus Dig. XXV, 2, 11 7 Vetus Testamentum Ieremias VI, 13 8 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. LII, p. 224
 10 Hieronymus Ep. LIV, 13 12 Ibid. CXVII, 8
 14 Plinius N. H. VIII, 22, 82 15 Cicero Off. III, 61
 17 Iosephus Ap. I, 33 17 Ibid. I, 33

4 iusiurandi pondus non habet codd. 6 cum iniquum sit codd. 8 mendatium: dolum codd. 8 habites: inhabites codd. 9 lucrum: lucra codd. 10 prevalent bonis post domini exp. Ver. 15 careat F² E² Z cariat E¹ caria r

"Supervacuum est pluribus convincere verbis eos qui suis sermonibus arguuntur, ex alienis convinci orationibus mediocre est." Salomon Proverbiorum libro: "Qui quod novit loquitur, iudex iusticie est; qui autem mentitur, 5 testis est fraudulentus." Idem in eodem: "Qui loquitur mendatia, peribit." Plautus in Aulularia: "Hen! Qui verum dicit? Istud commune est." Beatus Augustinus In Psalmum 5°: "Aliud est mentiri, aliud est verum occultare; siquidem aliud est falsum dicere, aliud verum dicere, aliud 10 tacere;" et post pauca: "Illud vero quod non habet duplex cor, ut mendatium quidem dicendum est." Titus Livius libro XXXI°: "Insueto audire vera ferocior oratio visa est quam habenda apud regem esset." Aristotiles in primo Rethorice: "Dictare est quod mente sed non quod ore." 15 Idem in eodem: "Omnia destruit qui non immanet in hiis que iuravit." Demosthenes: "Liberi servique personam veritas separat, servi liberique mendatium miscet." Macrobius Super sompno Scipionis: "Nullum figmenti genus

3 Vetus Testamentum Proverb. XII, 17 5 Ibid. XIX, 9
 6 Querolus 8, 10 8 Augustinus In Psalm. V Enarr. 7
 12 Livius XXXI, 18, 3 14 Aristoteles Rhet. I, 15, 33
 (1377b7) 15 Ibid. (1377b9) 16 Cf. Gualterium Burlaeum
Vit. et Mor. Phil. XXXVII, p. 166 18 Macrobius Comment.
in Somn. Scip. I, 2, 4

4 iudex: index codd. 6 hem quis autem verum dicit codd.
 9 alt. dicere aliud om. codd. 11 ut: nec codd.
 12 vera audire codd. 14 dictare pro periurare?

veri professoribus convenit." Teocritus: "Veritas brevis
 est, mendatium longum." Ex Sentenciis Publilii: "Falsum
 etiam est verum quod constituit superior." Lactantius
 libro primo Contra gentiles: "Voluntas fingendi atque
 5 mentiendi eorum est qui opes petunt, qui lucra desiderant;
 qui res procul a beatis viris abfuit." Publius Nigidius:
 "Inter mendatium dicere et mentiri distat. Qui mentitur
 ipse non fallitur, alterum fallere conatur; qui dicit
 mendatium ipse fallitur. Et qui mentitur fallit, quantum
 10 est in se; at qui mendatium dicit non fallit, quantum est
 in se. Vir bonus prestare debet ne mentiatur, prudens ne
 mendatium dicat; alterum si occidit hominem, alterum non."
 Publius Syrus: "Verum est, quod per salutem fit mendatium."
 Tibullus: "Nec iurare time: Veneris periuria venti irrita
 15 per terras et longa freta ferunt." Idem: "Ha miser, et
 si quis primo periuria cellat, sera tamen tacitis Pena
 venit pedibus."

1 Non inveni 2 Publilius Syrus 667 4 Lactantius
Div. Inst. I, 4 6 Gellius XI, 11, 1-3 13 Publilius
 Syrus 636 14 Tibullus I, 4, 21-22 15 Ibid. I, 9, 3-4

1 conveniret codd. 4 atque: ac codd. 5 appetunt codd.
 6 quae res codd. 6 ab illis sanctis viris codd.
 8 mendacium dicit codd. 9 et om. codd. 10 in se est
codd. 10 ipse non fallit codd. 10 in se est codd.
 12 si occidit: incidit in codd. 15 freta longa y
freta summa A Ber. σ summa freta V Q

XXXVIII

DE AMICICIA ET BENEVOLENTIA

"Amicicia," secundum philosophum VIII^o Ethicorum,
"est benivolentia ad invicem non latens eorum qui bona
volunt." Tullius in libro De amicicia: "Est enim
amititia nichil aliud nisi aliud omnium divinarum
5 humanarumque rerum cum benivolentia et caritate consensio."
Vel secundum eundem libro Prime rethorice secundo:
"Amicicia est voluntas erga aliquem rerum bonarum illius
ipsius causa quem diligit, cum eo pari voluntate." Seneca
in 3^a Epistula ad Lucillum: "Si aliquem amicum existimas,
10 cui non tantundem credis quantum tibi, vehementer erras
et non satis nosti vim vere amicicie. Errat et ille qui
amicum in atrio querit, in convivio probat. Nullum habet
maius malum occupatus homo et bonis suis obsessus quam
quod amicos sibi putat quibus non est. Tu vero cum amico

1 Aristoteles Eth. VIII, 2, 3 (1155b31) 3 Cicero Am. 20
6 Cicero Invent. II, 166 9 Seneca Ep. 3, 2

4 alt. aliud om. codd. 7 est om. codd. 11 errat. . .
non est P b om. rell. 14 quibus ipse non P b
14 omnia cum amico codd.

omnia delibera sed de ipso prius. Post amiciciam credendum est, ante amiciciam iudicandum. Isti vero prepostero officia permiscent qui contra precepta Theofrasti, cum amaverat iudicant, et non amant cum iudicaverunt."

- 5 Aristotiles in primo Rhetorice: "Nullus amator qui non semper amat." Salomon libro Proverbiorum: "Ne dicas amico tuo: vade et revertere, et cras dabo; cum statim dare possis ne moliaris amico tuo malum, cum in te habeat fiduciam." Tullius libro De amiticia: "Suis incomodis
10 angi graviter ne amicum, sed se ipsum amantis est."
Idem in eodem: "Ego vos ortari tantum possum ut amiticiam omnibus rebus anteponatis humanis; nichil enim est tam nate aptum, tam conveniens ad res vel secundas vel adversas. Sed hoc primum sentio: nisi in bonis amiciciam esse non
15 posse." Terentius in Adelphis: "Vetus verbum hoc est, communia esse amicorum inter se omnia." Seneca VIII^a Epistula ad Lucillum: "Hecaton ait: 'ego monstrabo tibi amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius

5 Aristoteles Rhet. II, 21, 5 (1394b16) 6 Vetus Testamentum Proverb. III, 28 9 Cicero Am. 10 11 Ibid. 17-18 15 Terentius Ad. 803-804 17 Seneca Ep. 9, 6

4 amaverunt codd. 7 alt. et om. codd. 7 dabo tibi cum codd. 8 possis dare codd. 8 cum ille in codd. 10 ne: non codd. 13 nate: naturae codd. 15 hoc quidemst codd. 17 Hecaton L M haec caton p b hec athon P
17 tibi monstrabo codd.

venefice carmine: si vis amari, ama.'" Idem in eodem:
 "Paravit amicum adversum vincla laturum opem; cum primum
 crepuerit cathena, discedet. Hec sunt amicitie quas
 temporarias populus appellat; qui utilitatis causa
 5 assumptus est tam diu placebit quamdiu utilis fuerit."
 Aristoteles in VIII^o Ethicorum: "Sine amicis nullus
 itaque eligeret vivere habens reliqua bona omnia. Etenim
 ditantibus et principatus et potentatus possidentibus
 videtur amicis maxime esse opus. Que enim utilitas est
 10 bone fortune ablato beneficio, quod maxime laudabilissime
 ad amicos. Vel qualiter utique servabitur et salvabitur
 sine amicis? Quanto enim maior tanto instabilior. In
 inopia enim et in reliquis infortuniis solum existimant
 refugium esse ad amicos." Tullius in libro De amicitia:
 15 "Cum propinquis amicitiam natura ipse peperit, sed ea non
 satis habet firmitatis. Namque hoc prestat amicitia
 propinquitati, quod ex propinquitate benivolentia tolli
 potest, ex amicitia non potest. Sublata enim benivolentia
 amicitie nomen tollitur, propinquitatis manet. Quanta

1 Seneca Ep. 9, 6 6 Aristoteles Eth. VIII, 1, 1 (1155a5)
 14 Cicero Am. 19-20

4 temporarias codd. 15 propinquis: propinqui. . .cum
 his enim codd. 15 ipse: ipsa codd.

autem vis amicitiae sit, ex hoc intelligi maxime potest,
 quod ex infinita generis humani societate quam conciliavit
 ipsa natura, ita contracta res est et adducta in augustum
 ut omnis caritas aut inter duos aut inter paucos
 5 vigeretur." Valerius Maximus libro quarto: "Contemplemur
 nunc amicitiae vinculum potens et prevalidum nulla ex
 parte sanguinis viribus inferius, hoc et exploratius quod
 illud nascendi sors, fortuitum opus, hoc unius cuiusque
 solido iudicio incohata voluntas contrahit. Itaque
 10 celerius sine amplexu est propinquum advertere quam amicum,
 quia altera dilectione utique iniquitatis, et altera
 utique levitatis criminum subiecta est." Ovidius in
 secundo De Ponto: "Turpe quidem dictum, sed--si modo
 vera fatemur--vulgus amicitias utilitate probat." Seneca
 15 libro De tranquillitate animi: "Nichil eque oblectaverit
 animum quam amicitia fidelis et dulcis. Quantum bonum
 est, ubi preparata sunt pectora, in que tuto secretum
 omne descendat, quorum conscientiam minus quam tuam timeas,

5 Valerius Maximus IV, 7, 1 13 Ovidius Pont. II, 3, 7-8
 15 Seneca Tranq. An. 7, 3

2 ex humanas corr. Ver. 2 societate generis h. codd.
 5 vigeretur: iungeretur codd. 6 nulla: neque ulla codd.
 7 hoc etiam certius et exploratius codd. 19 sine repre-
 hensione propinquum a. codd. 10 avertere L A aversere
rell. 11 dilectione: diremptio non codd. 11 et om. codd.
 12 crimini codd. 13 dictu codd.

quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium
 expediat, ylaritas tristiciam dissipet, conspectus ipse
 delectet! Quos vacuos, quantum fieri poterit, a cupidita-
 tibus eligemus." Beatus Augustinus libro primo Confes-
 5 sionum: "Amititia enim huius mundi fornicatio est abs
 te." Aristotiles in secundo Rethorice: "Amicum autem
 est qui amat et e contra amatur; putantur amici esse qui
 sic habere putantur ad invicem." Beatus Ieronimus Ad
 Augustinum: "De amicicia omnis delenda suspicio est, et
 10 sic cum amico quasi cum altero se esse loquendum."
 Tullius libro De amicicia: "Amicicia haud scio an, excepta
 sapientia, nichil melius sit homini a diis immortalibus
 datum." Idem in eodem: "Qui in virtutem summum bonum
 ponunt, preclare quidem, sed hec ipsa virtus amicitiam
 15 gignit et continet, nec sine amicicia ullo pacto esse
 potest." Sydonius in primo Epistularum: "Amiticias quo-
 quo genere incursas inter ipsius adversa vitare perfidum,
 barbarum, ignavumque computabimus." Idem in eodem: "Sola

5 Augustinus Conf. I, 13, 21 6 Aristoteles Rhet. II,
 4, 2 (1381a2) 9 Hieronymus Ep. CV, 2 11 Cicero Am. 20
 13 Ibid. 20 16 Sidonius Ep. I, 7, 6 18 Non inveni

3 quos scilicet vacuos codd. 5 mundi huius codd.
 9 delenda: tollenda codd. 10 esse: est codd. 11 amicicia
 haud om. codd. 12 nihil PE¹ K quicquam y quicquid E²
 quid I 12 sit hominibus yma I homini sit x e 13 qui
 autem in codd. 13 virtute codd. 14 p. illi quidem codd.
 14 eq post sed del. Ver. 14 a. et gignit codd. 15 nec
 sine virtute a. codd. 15 esse ullo pacto codd.
 18 ignavumque: ignavum codd.

bonorum amicicia intransmutabilis est. Non enim facile ulli credere de eo qui in multo tempore ab ipso probatus est." Oratius in libro Sermonum: "Nil ego contulerim iocundo sanus amico." Seneca in 3^a Epistula ad Lucillum:

5 "Diu cogita an aliquis tibi in amiciciam recipiendus sit. Cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte; tam audacter cum illo loquere quam tecum." Idem in eodem: "Quia quedam interveniunt que consuetudo facit archana, cum amico omnes constitutiones tuas misce. Fidelem si

10 putaveris, facies." Valerius Maximus libro IIII^o: "Cum deserta sit futura vita hominis nullius amicicie iuncta presidio, tam necessarium presidium temere admitti non debet, semel autem recte apprehensum sperni non convenit. Sincere non fidei amici precipue in adversis cognoscuntur,

15 in quibus quicquid prestatur totum constanti a benivolentia proficiscitur." Tullius in primo Officiorum: "In Grecorum proverbiorum est, amicorum esse omnia comunia." Idem in eodem: "Vita autem victusque communis, consilia, sermones.

3 Horatius Serm. I, 5, 44 4 Seneca Ep. 3, 2 7 Ibid.
 3, 3 10 Valerius Maximus IV, 7, 1 16 Cicero Off.
 I, 51 18 Ibid. I, 58

5 an tibi in amicitiam aliquis r. codd. 7 audacter P
 audaciter rell. 8 interveniunt quaedam codd. 8 facit A
 fecit rell. 9 omnes curas omnes cogitationes tuas codd.
 11 iuncta A² cincta et iuncta L² cuncta L¹A¹ cincta
dett. 12 subsidium codd. 12 admitti: adsumi codd.
 14 amici L dett. ami A¹ hami A² animi in m. A
 14 adversis rebus c. codd. 15 a constanti codd.
 17 proverbio codd. 17 communia omnia codd.

cohortationes, consolationes, interdum etiam obiurgationes
in amiciciis vigent maxime. Est itaque iocundissima
amicicia quam similitudo morum coniugavit." Ovidius in
secundo De Ponto: "Illud amicicie contra venerabile
5 nomen prostat et in questu pro meretrice sedet." Boetius
in secundo De consolatione: "Desine amissas opes querere,
quod preciosissimum genus est, amicos invenisti." Seneca
VIII^a Epistula ad Lucillum: "Ut aliarum nobis rerum
innata dulcedo est, sic amicicie. Quomodo solitudo in
10 odium est et appetitio societatis, quomodo homini natura
conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos
amiciciarum faciat appetentes. Nichilominus cum sit
amicorum amantissimus." Aristoteles in VIII^o Ethicorum:
"Loca amiciciam non dissolvunt simpliciter, sed operationem.
15 Si autem diuturna absentia fiat et amititie videtur
oblivionem facere." Idem in eodem: "Nichil sic est
amicorum ut convivere." Tullius libro De amicicia: "Qui
potest esse vita vitabilis qui non mutua benivolentia

4 Ovidius Pont. II, 3, 19-20 6 Boethius Cons. II, P8, 7
8 Seneca Ep. 9, 17 13 Aristoteles Eth. VIII, 5, 1
(1157b10) 16 Ibid. VIII, 5, 3 (1157b19) 17 Cicero
Am. 22

2 est itaque: estque ea codd. 4 contra: quoddam A
quondam rell. 6 desine W nunc F¹ L nunc et V¹ P F²
desine nunc et V² E 7 pretiosissimum divitiarum g. codd.
10 homini: hominem homini codd. 12 adpetentes faciat
codd. 18 vitalis codd. 18 qui x G quae g m e
18 muta ante mutua del. Ver. 18 mutua: in amici codd.

conquiescat? Quid dulcius quam habere cum quo omnia sic
 audeas loqui ut tecum! Qui esset tantus fructus prosperis
 rebus nisi haberes qui illis eque ac tu ipse gauderet?
 Adversas vero difficile esset ferre sine eo qui illa
 5 gravius etiam quam tu ferret." Idem in eodem: "Amicitias
 res plurimas continet; quo te verteris, presto est, nullo
 loco excluditur, numquam intempestiva est, numquam molesta;
 itaque non aqua, non igne locis plurimis utimur quam
 amicitia." Valerius Maximus libro quarto: "Accedit huc
 10 quod infracte fortune homines magis amicorum studia
 desiderant vel presidii vel solatii gratia: nam leta
 quidem et prospera negotia, utpote cum divina sufragatione
 moveantur, humana minus indigent. Tenacius igitur eorum
 nomina posteritatis memoria apprehendit, qui adversum
 15 amicorum non deseruerunt quam qui prosperum vite cursum
 commitati sunt." Curtius Rufus in VII: "Quibus bellum
 non intuleris, bonis amicis poteris uti. Nam et firmissima
 est inter pares amicitia, et videntur pares qui non

5 Cicero Am. 22 9 Valerius Maximus IV, 7, 1
 16 Curtius Rufus VII, 8, 27

1 conquiescit codd. 1 cum quo: quicum codd. 1 audeas
 sic codd. 2 qui x G² V quis G¹ B S e 4 ferre difficile
 esset codd. 4 illas codd. 5 amicitia codd. 6 quoquo
codd. 7 est numquam molesta: numquam molesta est codd.
 8 igni codd. 8 pluribus codd. 14 posteritatis L
 potestatis A 14 adversum A² adversos casus L
 adversus A¹

fecerunt inter se periculum virium." Idem in eodem:
 "Amico opus tibi non est de cuius benivolentia dubites."
 Sydonius in primo Epistularum: "Non sanctum est ut de
 moribus amici cito perperam sentias." Salustius in
 5 Catilinario: "Idem velle atque nolle, ea demum firma
 amicicia est." Iosephus in 3 Contra Apionem: "Nichil
 permittit Moises celebrandum apud amicos. Non enim
 amicicie sunt apud eum cui omnino non creduntur." Beatus
 Augustinus libro 2 De confessionibus: "Amicicia quoque
 10 hominum caro nodo dulcis est propter unitatem de multis
 animis." Tullius in primo De natura deorum: "Amiciciam
 si ad fructum nostrum referimus, et non ad illius
 commodum quem diligimus, non est amicicia sed mercatura
 quedam utilitatum suarum. Prata et arva et pecudes hoc
 15 modo diliguntur, quod ex eis fructus capiuntur, hominum
 autem caritas gratuita est." Idem in quadam epistula Ad
 Brutum: "Nichil enim minus hominis videtur quam non

1 Curtius Rufus VII, 8, 29 3 Sidonius Ep. I, 11, 1
 5 Sallustius Cat. 20, 4 6 Non inveni 9 Augustinus
Conf. II, 5, 10 11 Cicero N. D. I, 122 17 Cicero
Ep. Brut. I, 1, 1

2 nec tibi amico opus est de cuius benevolentia dubites
codd. 3 non enim sanctum codd. 5 atque idem nolle
codd. 11 amiciciam: quam codd. 12 amiciciam post si del.
Ver. 12 referimus B¹ referremus A² referemus A¹ H
 N B² 12 et om. codd. 13 commoda codd. 16 quem H N F²
 quam A B 13 diligimus H M¹ diligemus rell. 13 est:
 erit ista codd. 14 pecudes: pecudum greges codd. 14 hoc
 modo d.: d. isto modo codd. 15 fructus ex is codd.
 16 autem om. codd. 16 caritas et amicitia g. codd.
 17 mihi minus codd.

respondere in amore hiis a quibus provocere." Menefranes:
 "Cum illi quidam diceret, 'ille illius amicus est,' 'cur
 ergo,' inquit, 'illo divite ille pauper est? Amicus non
 est qui fortune particeps non est." Theophrastus: "Ex-
 5 pedit tam probatos amicos amare quam amatos probare."
 Terencius in Phormione: "Quid vis honeris impone, et feret!
 Solus est homo amico amicus." Demetrius: "Non opto ut
 eos qui divites sunt amicos habeam." Ellodorus: "Cavere
 nos magis amicorum invidiam quam inimicorum insidias
 10 debemus. Illud enim apertum, hoc cellatum est malum
 nocendique fraus; quo non speratur, potentior est."
 Socrates: "Amico ita prodesto ne tibi noceas." Calcidius
 Super Timeo: "Eadem est, opinor, vis amicicie parque
 impossibilium pene rerum extricatio, cum alter ex amicis
 15 iubendi religione et alter parendi voto complaciti operis
 adminiculentur effectui." Ex Sentenciis Publilii: "Amico
 firmo nil emi melius potest." Socrates: "Cum amicis

1 Non inveni 4 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor.
Phil. LXVIII, p. 282 6 Terentius Phorm. 561-562
 7 Non inveni 8 Non inveni 12 Cf. Gualterium Burlaeum
Vit. et Mor. Phil. XXX, p. 132 13 Chalcidius In Tim.
Plat. Proem. 16 Publilius Syrus 43 17 Cf. Gualterium
Burlaeum Vit. et Mor. Phil. XXX, p. 128

5 amatos: amaturós codd. 6 oneris quod vis codd.
 6 et feret: eferet codd. 12 ita: sic codd. 15 et om.
codd. 16 adminiculentur M adminiculetur U¹²⁴

breves rationes amicicias longas esse oportet." Pythagoras:
 "Quanti est sine anima corpus tanti est sine amico homo."
 Idem: "Amicicias immortales esse oportet." Idem: "Ita
 amicus esto ut inimicus esse non timeas." Idem: "Amicum
 5 blandum cave cuius amarum est semper quod fuerat dulce."
 Marcus Varro Ad Atheniensem: "Amici divitum palae sunt
 circa grana." Idem: "Vis experiri amicum? Calamitosus
 fias." Valerius Maximus in VI: "Quid ergo, inquit, michi
 opus est amicicia tua, si propter te aliquid inhonestum
 10 facturus sum." Quintilianus in Gladiatore: "Nec enim
 reputo quid in rebus humanis excogitavit natura prestantius
 amicicia, quid concordia contra fortunam maius auxilium.
 Nam primum preter cetera animalia induit nostris pectoribus
 quamdam societatem que mutuo gaudere consensu, contrahere
 15 populos, condere urbes edocuit et, cum mentibus nostris
 varios imposuerit motus, nullum profecto meliorem beni-
 volentia tribuit affectum." Beatus Ieronimus Ad Rufinum:
 "Vera amicicia quod sentit dissimulare non debet."

1 Non inveni 3 Non inveni 3 Non inveni 4 Non
inveni 6 Varro Sent. 20 7 Ibid. 21 8 Valerius
 Maximus VI, 4, 4 10 Quintilianus Decl. IX, 13
 17 Hieronymus Ep. IXXXI, 1

1 breves oraciones longasque amicicias habere oportet codd.
 7 granum P 9 inhoneste codd. 10 nec M ne B neque
rell. 11 reperio codd. 11 excogitarit codd. 12 max
post fortunam del. Ver. 14 congressu codd. 17 Ruffinus
 ad post beatus del. Ver.

- Cassiodorus libro De amicicia: "Qui lesus desiit diligere quem amaverat, amicus in veritate non fuit. Ille nimirum est a bona amicicia alienus qui sic hodie amat ut cras oderit; sic omni homini est amicus, ut nemini fidus; hodie
- 5 laudans, cras vituperans; hodie blandiens, cras mordens; hodie promptus ad oscula, cras ad obprobria; cuius amicicia leviter comparatur, levi exuflatur offensa. Vera denique amicicia in se solida est et in omnibus amici necessitatibus ad omnem cohoperationem et tollerantiam se conquadrans."
- 10 Seneca Epistula VIII^a ad Lucillum: "Detrahit amicicie maiestatem suam qui illam parat ad bonos casus." Aristotiles in 8 Ethicorum: "Multis esse amicum secundum perfectam amiciciam non contingit quem ad modum neque amare multa simul." Ovidius in primo De tristibus: "Illud amicicie
- 15 sanctum et venerabile nomen re tibi pro vili pedibusque iacet?" Tullius libro De amicicia: "Et res secundas splendidiore facit amicicia et adversas paciens communicatque leviores." Idem in eodem: "In amicicia nichil fictum est,

1 Cassiodorus Am. Christ. 1 10 Seneca Ep. 9, 12
 12 Aristoteles Eth. VIII, 6, 2 (1158a10) 14 Ovidius
Trist. I, 8, 15-16 16 Cicero Am. 22 18 Ibid. 26

1 desinit codd. 3 n. longe est a lege amicitiae codd.
 4 est om. codd. 7 levi: et levi codd. 9 cohoperationem:
 compassionem codd. 15 sub pedibus i. codd. 16 secundas
 res codd. 17 partiens communicansque codd. 18 fictum
 nihil G nihil factum τ

nichil simulatum, et quicquid est, id est verum et voluntarium est." Boetius in 3 De consolatione: "Amicorum quidem sanctissimum genus non in fortuna sed in virtute non numeratur." Beatus Ieronimus Ad Rufinum: "Obsecro
 5 te ne amicum, qui diu queritur, vix invenitur, difficile servatur, pariter cum oculis mens amittat." Oratius libro Epistularum: "Dulcis inexpertis cultura potentis amici, expertus metuit." Seneca Epistula XIII^a ad Lucillum: "Interdum singuli, quibus potestas populi et
 10 in populum data est. Hos amicos habere operosum est." Aristoteles in VIII^o Ethicorum: "Amicum alterum ipsum entem tribuere quem per se ipsum non potest." Idem in eodem: "Melius autem bene facere amicis quam extraneis; bene passis indigebit amicus studiosus." Cicero libro De
 15 amicicia: "Si amicicias utilitas conglutinaret, eadem commutata dissolveret; sed quia natura mutari non potest, idcirco vere amicicie sempiternae sunt." Idem in eodem: "Nulla est excusatio peccati, sed amici causa peccaveris;

2 Boethius Cons. III, P2, 9 4 Hieronymus Ep. III, 6
 7 Horatius Ep. I, 18, 86-87 9 Seneca Ep. 14, 7
 11 Aristoteles Eth. IX, 9, 1 (1169b6) 13 Ibid. IX, 9, 2
 (1169b14) 15 Cicero Am. 32 17 Ibid. 37-38

2 est om. codd. 2 a. vero quod s. quidem g. codd.
 4 non om. codd. 8 metuit a A² metuet E 10 hos omnes
 amicos codd. 14 ex indigebg corr. Ver. 15 utilitas
 amicitias codd. 18 sed: si codd.

nam cum conciliatrix amicicie virtutis opinio fuerit,
difficile est amiciciam manere, si a virtute defeceris.
Quod si rectum statuerimus vel concedere amicis quicquid
velint vel impetrare ab hiis quicquid velimus, perfecta
5 sapientia quidem sumus si nichil haberet res vicii."
Ovidius in 2 De Ponto: "Turpe erat in miseris veteri
tibi rebus amico auxilium nulla parte tulisse tuum; turpe
referre pedem nec passu stare tenaci; turpe laborantem
servisse ratem. Turpe sequi casum et fortune cedere
10 amicum, et nisi sit felix, turpe negare suum." Casiodorus
libro De amicicia: "In rebus humanis nichil amicicia
dulcius invenitur, nichil sanctius appetitur, nichil
fructuosius custoditur; habet enim fructum vite que nunc
est et future. Ipsa suavitate propria virtutes alias
15 condit. Homo sine amico non habet cui vota sua communicet
et affectus suos, cui conscientie sue sinum aperiat, cui
ad solatium suum aliquid de molestiis irruentibus evaporet;
solus est qui sine amico est." Aristoteles in 9 Ethicorum:

6 Ovidius Pont. II, 6, 19-24 11 Cassiodorus Am. Christ. 3
18 Aristoteles Eth. IX, 9, 3 (1169b20)

5 quidem sapientia codd. 5 sumus y D n e F simus x
5 habeat codd. 6 erat: erit codd. 9 deseruisse codd.
9 casum et fortunae c. a. C D E F G L N P casum et f.
accedere a. A B β casum fortunae cedere D ψ 10 negare:
esse negare codd. 11 dulcius amicitia codd. 14 propria
suavitate codd. 15 condit adversa temperat prospera com-
ponit tristia iocundat homo codd. 15 cui vitam et a. s.
communicet codd. 17 terrentibus codd.

"Manifestum est quod cum amicis et hiis qui sunt epiekes melius quam cum extraneis et quibuscumque commorari. Opus est ergo felicitis amici." Seneca epistula 31^a ad Lucillum: "Nunc enim amas me, non amicus es. 'Quid ergo? Hec inter
 5 se diversa sunt?' Ymo dissimillima: qui amicus est amat; qui amat non utique amicus est. Itaque amicicia semper prodest, amor etiam aliquando nocet. Si nichil aliud, ob hoc profice, ut amare discas." Tullius in primo Officiorum: "Amicicias que minus delectent et minus
 10 probentur magis decere censent sapientes sensim diluere quam repente precipere." Ovidius in 2 De Ponto: "En ego, non paucis condamnatus amicis, dum flavit vellis aura secunda meis, ut fera nimbo timuerunt equora vento, in mediis lacera nave relinquitur aquis." Beatus Ieronimus Ad
 15 Castutianum: "In amicis non res queritur sed voluntas. Quia et alterum ab inimicis sepe prebetur, alterum vero sola caritas tribuit." Quintilianus in 9 Causarum: "Quid foret humano genere felicitius, si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones, latrocinia, lites ceteraque mala
 20 que hominibus ex se ipsis nata sunt, fortune accessissent."

3 Seneca Ep. 35, 1 9 Cicero Off. I, 120 11 Ovidius
Pont. II, 3, 25-28 15 Hieronymus Ep. LXVIII, 1
 17 Quintilianus Decl. IX, 13

4 amicus non es codd. 5 dissimilia codd. 7 aliquando
 etiam codd. 8 profice codd. 8 discas b¹ dicas rell.
 10 diluere Z c σ dissuere L p 16 et om. codd.
 16 vero om. codd.

Aristotiles in 9 Ethicorum: "Alter enim ipse amicus est. Quem ad modum igitur se ipsum delectabile est unicuique, sic et amicum vel proxime esse." Seneca 45 Epistula ad Lucillum: "Michi expedit quod tibi; aut non sum amicus, 5 nici quicquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortium inter nos rerum omnium facit amicicia. Nec secundi quicquam singulis est nec adversi." Terencius in Eunucho: "Sepe ex huius modi re qua pias et ex malo principio magna familiaritas conflata est." Casiodorus libro De amicicia: 10 "Quanta est iocunditas, quanta securitas, habere cum quo loquaris ut tecum, cui cordis tui arcanum committere audeas, quem in tuis secretioribus habeas ut te ipsum, cui plena securitate revelles quantum in studiis spiritualibus a te ipso defeceris apud profeceris apud deum. Quid 15 denique desiderabilius aut dulcius quam ut duorum tanta sit unio animorum, quod cum alter corripitur ab altero vel laudatur, nulla interveniat ira et nulla seditio, nulla inter eos formidetur criminis adulationisve suspitio?"

1 Aristoteles Eth. IX, 4, 5 (1166a31) 4 Seneca Ep. 48, 2
7 Terentius Eun. 873-875 9 Cassiodorus Am. Christ. 3

4 mihi vero idem e. codd. 5 ad te P b a te p L
5 consortium rerum omnium inter nos facit a. codd.
8 quapiam codd. 8 et ex om. codd. 11 arcanum: secreta
codd. 12 secretioribus tuis codd. 14 apud: aut codd.
17 laudetur codd. 17 et om. codd. 18 formidetur:
formido codd.

Cicero libro De amicicia: "Hec lex in amicicia sanciat ut neque rogemus res turpes nec faciamus rogati. Turpis excusatio est et minime accipienda tum in ceteris peccatis tum si quis contra rem publicam se amici causa fecisse
 5 fateatur." Idem in eodem: "Solem e mundo tollere videntur qui amiciciam e vita tollunt, qua nichil a diis immortalibus melius habemus vel iocundius." Aristoteles in Magnis moralibus: "Amicicia quidem est in fide et certitudine, pravus autem minime talis." Seneca libro De moribus:
 10 "Amicos in secreto mone, palam lauda." Oratius libro Epistularum: "Non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerve intra marmoreum venerandi limen amici, ne pueri dominus pulcri careve puella munere te parvo beet aut incommodus angat." Ovidius in primo De tristibus: "Si tamen hoc
 15 navis vento ferretur amico, ignoraretur forsitan ista fides. Thesea Perythous non tam sensisset amicum, si non infernas vivus adisset aquas. Ut foret exemplum veri Foceus amoris, fecerunt furie, tristis Horeste, tue. Si

1 Cicero Am. 40 5 Ibid. 47 8 Aristoteles Mor. II, 11, 5 (1208b24) 9 Seneca Mor. 12 11 Horatius Ep. I, 18, 72-75 14 Ovidius Trist. I, 5, 17-24

1 sanctiatur K E a sanctiat e sanccttur F sanciatu
rell. 7 vel nihil iucundius codd. 10 amicum codd.
 12 nomen amici post venerandi del. Ver. 12 pueri dominus E
 dominus pueri rell. 14 hoc: haec codd.

non Eurialius Rutilos cecidisset in hostes, Hircacide
 Nisi gloria nulla foret." Casiodorus libro De amicicia:
 "Optima medicina est homini homo qui eius remediatur
 adversis, qui eius tum defendit incommodis, qui gravia
 5 levigat, qui amici onera quasi iuncto humero simul portat.
 Nec enim verus amicus impatientius propriam iniuriam
 sustinet quam amici; in omni actu, in omni studio, rebus
 certis, in dubiis, in omni eventu, in secreto, in omni
 consultatione, domi, et foris; et multa paucis includam,
 10 in omnibus que ad iniuriam pertinent vel humanam gratiam
 mutua dilectio utilis invenitur. Demum amicicia divitibus
 pro gloria, pauperibus pro censu, exulibus pro patria,
 imbecilibus pro virtute, egrotis pro medicina, mortuis
 pro vita. Amicicia enim quedam vita hominum est, sine qua
 15 nullum est vite humane solatium." Aristoteles in VIII^o
 Ethicorum: "Non videtur utique contingere multis esse
 amicum valde propter quod nec amare plures. Superhabun-
 dantia enim quedam vult esse amicicie; hoc autem ad unum

2 Cassiodorus Am. Christ. 3 16 Aristoteles Eth. IX,
 10, 5 (1171a10)

1 Euryalus codd. 4 defendit: condescendit codd. 7 rebus:
 in rebus codd. 8 secreto in publico in omni codd.
 9 alt. et: et ut codd. 10 iniuriam: divina codd. 10 vel
 humanam gratiam: et humana gratia codd. 11 mutua dilectio:
 se diligentium mutuo codd. 11 amicicia: amicitia est codd.
 12 pro post ult. pro exp. Ver. 13 pro medicina aegroti
codd. 14 enim om. codd. 14 est vita h. codd.
 15 humanae vita codd.

et valde utique ad paucos." Idem in eodem: "Presentia amicorum non in omnibus utique eligibilis videtur." Seneca Epistula LIII ad Lucillum: "Amicus animo possidendus est; hic autem numquam abest. Quemcumque vult, 5 quotidie videt." Tullius libro De amicicia: "Hec prima lex amicicie sanciat ut ab amicis honesta petamus, amicorum causa honesta faciamus; ne expectemus quid, dum regonier; studium semper assit, coniuratio absit, consilium verum dare gaudeamus libere." Idem in eodem: "Michi 10 videntur qui utilitatis causa fingunt amicicias, amabilissimum nodum amicicie tollere." Ovidius in primo De tristibus: "Sed tamen in duris remanentem rebus amicum quolibet invisio Cesar in hoste probat, nec solet irasci (nec enim est moderatior alter) cum quis in adversis, 15 siquis amavit, amat." Seneca libro De moribus: "Quid est dulcius quam habere amicum, cum quo omnia tua sicut tecum audias loqui? Servandus est ergo omni diligentia raro inventus amicus. Est enim alter ego." Aristotiles in

1 Aristoteles Eth. IX, 11, 6 (1171b27) 3 Seneca Ep.
 55, 11 5 Cicero Am. 44 9 Ibid. 51 12 Ovidius
Irist. I, 9, 23-26 15 Seneca Mor. 20

5 habet post quotidie del. Ver. 5 haec igitur prima codd.
 7 quid: quidem codd. 8 regonier: rogemus M e rogemur
rell. 8 coniuratio: cunctatio codd. 13 quolibet Γ ω
 qualibet L quamlibet σ 14 nec: neque codd. 15 siquis:
 siquid codd. 15 est om. codd. 16 audeas ut tecum
 omnia loqui codd. 17 ergo est codd.

Magnis moralibus: "Firmissima quidem et legalissima et optima est in studiosis amicicia secundum virtutem et secundum bonum existens." Cassiodorus libro De amicicia: "In amicicia vera nichil est inhonestum, nichil est
 5 simulatorium, nichil lucri temporalis, aut inanis glorie venativum; non enim amor ille nomine vel honore amicicie dignus est qui alicuius mundane utilitatis obtentu contrahitur. Amicicia siquidem sui causa est; ipso sibi merces est, et longe infra fines amicicie amor ille
 10 subsistit, quem expectatio ambitiosa vel questuaria antecedit. Fons sane et origo amicicie amor est, et quasi genus ad speciem; nam cum amor sine amicicia sepe sit, amicicia numquam sine amore consistit." Idem in eodem: "Non est amicicia in questu, non in assentatione, sed
 15 veritate et fide." Cicero libro De amicicia: "Etiam si illa maneant que sunt quasi dona fortune, tamen vita deserta et inculta ab amicis non potest esse iocunda." Idem in eodem: "Sunt firmi, stabiles et constantes

1 Aristoteles Mor. II, 11, 21 (1209b11) 3 Cassiodorus
Am. Christ. 4 13 Ibid. 7 15 Cicero Am. 55 18 Ibid. 62

8 sui: ipsa sui codd. 8 ipso sibi: ipsa sibi codd.
 10 quem: quam codd. 10 questuaria: spes quaestuarium codd.
 12 saepe sine amicitia codd. 14 amicicia: ergo amicitia
codd. 14 alt. non: nec codd. 15 veritate: in v. codd.
 17 inculta et deserta codd. 17 possit codd. 18 et
 stabiles codd.

eligendi amici, cuius generis est magna penuria." Valerius
 Maximus in 4: "Heccine vires amicicie? Mortis contemptum
 ingenerare, vite dulcedinem extinguere, crudelitatem man-
 suefacere, hodium in amorem convertere, penam beneficio
 5 pensare potuerunt. Quibus tantum venerationis quantum
 deorum immortalium ceremoniis debetur. Illis enim publica
 salus, hic privata continetur, atque ut illarum edes sacra
 domicilia, harum fida hominum pectora quam quodam sancto
 spiritu referta templa sunt." Cicero libro De amicicia:
 10 "Danda est opera ne amicorum desidia fiant; si tale aliquid
 evenerit, ut extincte potius amicicie quam oppresse videant."
 Idem in eodem: "Digni sunt amicicia quibus in ipsis est
 ut diligentur. Rarum genus! Et quidem omnia preclara
 rara nec quicquam difficilium quam reperire, quod sit ex
 15 omni parte in suo genere perfectum." Seneca Epistula
 XVIII^a: "Ante circumspiciendum est cum quibus edas aut
 bibas quam quid edas et bibas. Nam sine amico visceratio
 leonis aut leonis vita est." Quintilianus libro XIII^o

2 Valerius Maximus IV, 7, ext. 1 9 Cicero Am. 78
 12 Ibid. 79 16 Seneca Ep. 19, 10

1 amici om. codd. 2 haecine A² hascine rell. 4 poene A¹
 paene tantum rell. 7 hic: his codd. 8 quam quodam: quasi
 quaedam codd. 10 opera est codd. 10 ne qua a discidia
codd. 10 si: sin codd. 11 videantur codd. 12 est:
 inest codd. 13 ut: causa cur codd. 15 omni ex parte
codd. 16 ante inquit c. codd. 16 aut: et codd.
 18 aut leonis: ac lupi codd.

ausarum: "Me si quis interroget, nullos affectus tantum
 nasci puto. Et si quis omni vera ratione respiciat quic-
 quid liberos, fratres, propinquos invicem tenet, amicitia
 est." Casiodorus libro De amicitia: "Non est amicitia
 5 in questu non in assentatione sed in veritate et fide."
 Idem in eodem: "Nichil magis amicitie congruit quam
 quedam pax et tranquillitas cordis." Plinius libro 5
 Epistularum: "Amicos plures habere multis gloriosum,
 reprehensioni nemini fuit." Tullius libro De amicitia:
 10 "Plerique perverse, ne dicam impudenter, amicum talem
 habere volunt, quales illi esse non possunt, queque ipsi
 iam non tribuunt amicis, hoc ab hiis desiderant." Idem
 in eodem: "Serpit nescio quomodo per omnium vitas
 amicitia, nec ullam etatis degende rationem patitur esse
 15 expertem sui." Idem in eodem: "Amicitie vis est in eo,
 ut in eo quasi animus fiat ex pluribus." Salustius libro
 Iugurtino: "Non exercitus neque thesauri presidia regni
 sunt, verum amici, quos neque armis cogere neque auro

1 Quintilianus Decl. XVI, 2 4 Cassiodorus Am. Christ. 7
 6 Ibid. 13 8 Plinius Ep. V, 3, 11 9 Cicero Am. 82
 13 Ibid. 7 15 Ibid. 92 17 Sallustius Iug. 10, 4

2 omni: omnia codd. 3 duas litt. ante invicem del. Ver.
 4 est: e. ergo amicitia codd. 5 non in: nec in codd.
 6 nihil enim amicitiae magis codd. 7 tranquillitas:
 quita t. codd. 8 amicos advocarim quos p. codd.
 15 est: sit codd. 16 ut in eo: ut unus codd.

parare queas; officio et fide parantur. Quis autem
amicior quam frater fratri?" Seneca in VI De beneficiis:
"In pectore amicus, non in atrio queritur." Bernardus In
Senium: "De amicis. Tene quod maior est amicus qui sua
5 tribuit, quam se ipsum offert. De verbis enim magna copia
amicorum." Casiodorus ut supra: "Reintegratio amicicie
desperanda est in eo qui fidem primam irritam fecit et
revelando que sibi commissa fuerunt tamquam deo, universa
turbavit." Idem in eodem: "Talem eligas tibi in amicum,
10 qui tuis moribus, tue honestati conveniat." Salustius in
Catilinario: "Neque locus neque amicus quisquam tegit
quem arma non texerint." Tullius in 3 De officiis: "Que
enim videntur utilia, honores, divitie, voluptates, et
cetera generis eiusdem, hec amicicie numquam anteponenda
15 sunt." Bernardus In Senium: "Amicum non reputes qui te
presentem laudat." Idem: "Si consulis amico non queras
placere ei sed rationi." Petronius: "Cum fortuna manet,
vultum servatis, amici; cum cecidit, turpi vertitis ora

2 Seneca Ben. VI, 34, 5 4 Bernardus Cura Rei Fam. p. VII
6 Cassiodorus Am. Christ. 12 9 Ibid. 13 11 Sallustius
Cat. 58, 10 12 Cicero Off. III, 43 15 Bernardus Cura
Rei Fam. p. VII 16 Ibid. 17 Petronius 80

1 parantur: pariuntur codd. 2 amicior codd. 5 quam:
quam qui codd. 5 enim om. codd. 6 amicicie: enim
amicitiae codd. 7 primam fidem codd. 9 talem itaque
tibi eligas codd. 10 conveniat honestati codd.
11 tegit V teget rell. 13 et om. codd. 17 dum
fortuna codd.

fuga." Beatus Ieronimus Ad Rufinum: "Amicicia que
desinere potest vera numquam fuerit." Seneca libro De
moribus: "Amicos secunde res optime parant, adverse
certissime probant." Boetius in 3 De consolatione: "An
5 presidio sunt amici quos non virtus sed fortuna conciliat?"
Quasi dicat non. Solon: "Amicos ne cito possideas, quos
autem possederis ne reprobos. Cicius ad amicorum cala-
mitates quam ad prospera eas." Idem: "Sic amicos diligas
tamquam forte quandoque habiturus odio." Paulus Virgilius
10 libro XXVII Digestorum: "Satis habundeque sufficit vel
in unam speciem pro amici labore domino consuli." Beatus
Iacobus in Epistula sua: "Nescitis quia amicicia huius
mundi est inimica dei." Byas: "Ita oportet homines in
amicicie usu versari ut meminerit eos ad gravissimas
15 inimicicias posse converti." Anatarsis: "Melius est unum
amicum habere multis dignum quam multos nullius dignos."
Cleobolus: "Amico benefac ut fia amicicior." Socrates:
"Principium amicicie est bene loqui." Idem: "Amicus

1 Hieronymus Ep. III, 6 3 Seneca Mor. 51 4 Boethius
Cons. III, P5, 13 6 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et
Mor. Phil. II, p. 18 8 Non inveni 10 Paulus Dig.
XXVI, 7, 39 12 Novum Testamentum Iacobus Ep. IV, 4
13 Cf. Gualterium Burlaeum Vit. et Mor. Phil. V, p. 36
15 Cf. ibid. X, pp. 51-52 17 Cf. ibid. VI, p. 40
17 Cf. ibid. XXX, p. 128 18 Cf. ibid. XXX, p. 128

2 fuit codd. 3 optime om. codd. 10 cum satis abundeque
sufficiat codd. 11 una specie codd. 11 per amici laborem
codd. 13 inimica est codd. 13 in ante dei del. Ver.
13 ait homines sic oportere in usu amicitiae codd.
14 meminerint eam codd. 17 fiat codd.

raro acquiritur, cito amittitur." Idem: "Neminem amicum
 consilies prius quam percuteris quo pacto se gesserit erga
 priscos amicos. Credas eum erga te talem futurum cuius
 modi erga illos fuit." Idem: "Lente fias amicus; sanctus
 5 autem perseverare nitaris. Eque enim malum est nullum
 amicum habere." "Proh dominari solenetibus quam servire
 difficile; ineficax studium petit res que caret effectu."

Expliciunt flores moralium auctoritatum maxime
 utilitatis et honoris sub brevi intervallo conditi per me

10 ∴ V . In hoc lassum opere laborando sub anno Christi
 imperantis millesimo bis centum iunctum centumque triginta
 minus uno.

1 Non inveni 4 Non inveni 6 Non inveni

1 sed cito perditur codd. 6 sic Ver.

[Tabula]

Liber primus

De deo vero et diis gentium falsis.	c.	1
De natura	e.	2
De anima, mente et animo.	c.	3
De virtute.	c.	4
De vicio.	c.	5
De fide	c.	6
De spe.	c.	7
De caritate	c.	7
De visu	c.	7
De auditu	c.	8
De odoratu.	c.	8
De tactu.	c.	8

Liber secundus

De sapientia prudentia et scientia.	c.	8
De prudentia, stulticia, temeritate et ignorantia . . .	c.	10
De errore	c.	10
De circumspectione et castigatione.	c.	11
De doctrina, studio et disciplina	c.	11
De cautione et circumspectione.	c.	13
De precipitatione	c.	13
De philosophia.	c.	13

De memoria.	c. 14
De negligentia et desidia	c. 15
De consilio	c. 15

Liber tertius

De iusticia et iure	c. 16
De iniusticia, viciū oppositum iusticie.	c. 18
De iudicio et iudicibus; actus iusticie	c. 18
De legibus.	c. 20
De dolo et fraude	c. 20
De religione, una ex partibus potentialibus iusticie. . c.	21
De pietate, secunda ex partibus potentialibus iusticie. c.	21
De gratia, tertia ex partibus potentialibus iusticie. . c.	22
De ingratitude, viciū oppositum iusticie	c. 22
De indulgentia et remissione.	c. 22
De vindicatione, quarta ex partibus potentialibus iusticie	c. 22
De observantia et obedientia, quinta ex partibus potentialibus iusticie	c. 23
De caritate, sexta ex partibus potentialibus iusticie . c.	23
De mendatio et periurio, viciū oppositum caritati. . . c.	24
De amicitia et benivolentia	c. 25

BIBLIOGRAPHY

A. Primary Sources

- Alanus. Alain de Lille. Anticlaudianus. Edited by R. Bossuat. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin, 1955.
- Apuleius. Apulei Opera Quae Supersunt Vol. III, Apulei Platonici Madaurensis De Philosophia Libri. Edited by P. Thomas. Leipzig: Teubner, 1921.
- Apulei Florida. Edited by R. Helm. Leipzig: Teubner, 1921.
- Apulei Metamorphoseon Libri XI. Edited by R. Helm. Leipzig: Teubner, 1923.
- Index Apuleianus. W. A. Oldfather et al. Middletown: The American Philological Association, 1934.
- Aristoteles. Aristotelis Opera Omnia Graece et Latine Vol. V. Paris: Firmin-Didot, 1850.
- Auctor Ad Herennium. M. Tulli Ciceronis Ad Herennium Libri IV. Edited by F. Marx. Leipzig: Teubner, 1925.
- Averroes. Rhetorica Aristotelis. Venice: Philipus Venetus, 1481.
- Bernardus. De Cura Rei Familiaris. Edited by J. Rawson Lumby (No. 42 of Early English Text Society). London, 1870.
- Biblia Sacra. Biblia Sacra Vulgatae Editionis. Edited by V. Loch. 4 Vols. Ratisbona: Typographia Apostolica Vaticana, 1895.
- Novum Testamentum Vulgatae Editionis. Edited by F. F. Fleck. Leipzig: Teubner, 1840.
- Concordantiae Bibliorum Sacrorum Emendatae. F. Luca and H. Phalesius. Lyons: Peter Volfray, 1701.
- Boethius. Anicii Manlii Severini Boethii Philosophiae Consolationis Libri Quinque. Edited by G. Weinberger (Vol. LXVII of Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum). Vienna: Hoelder-Richter-Tempsky A. G., 1934.

- Boethius. A Concordance of Boethius. L. Cooper. Cambridge: The Mediaeval Academy of America, 1928.
- Gualterius Burlaeus. Gualteri Burlaei Liber de Vita et Moribus Philosophorum. Edited by H. Knust. Stuttgart: Bibliotek des Litterarischen Vereins, 1886.
- Caesar. C. Iuli Caesaris Commentarii. Edited by A. Klotz. Vols. I and II. Leipzig: Teubner, 1952.
- Lexicon zu den Schriften Caesars. H. Merguet. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1886.
- Caesarius. Sancti Caesarii Arelatensis Sermones. Edited by D. G. Morin (Vols. CIII and CIV of Corpus Christianorum, Series Latina). Turnholt: Typographi Brepols Editores Pontificii, 1953.
- Cato. Dicta Catonis. Edited by G. Némethy. Budapest: Typis Societatis Franklenianae, 1895.
- Marci Catonis Praeter Librum De Re Rustica Quae Extant. Edited by H. Jordan. Leipzig: Teubner, 1860.
- Catullus. Catulli Veronensis Liber. Edited by M. Schuster. Leipzig: Teubner, 1949.
- Chalcidius. Platonis Timaeus Interprete Chalcidio. Edited by J. Wrobel. Leipzig: Teubner, 1876.
- Cicero. M. Tulli Ciceronis De Officiis. Edited by C. Atzert. Leipzig: Teubner, 1949.
- M. Tulli Ciceronis De Virtutibus. Edited by W. Ax. Leipzig: Teubner, 1949.
- M. Tulli Ciceronis Orationes V. Edited by W. Peterson. Oxford: The Clarendon Press, 1910.
- M. Tulli Ciceronis Epistulae III. Edited by L. C. Purser. Oxford: The Clarendon Press, 1902.
- M. Tulli Ciceronis Rhetorica II. Edited by A. S. Wilkins. Oxford: The Clarendon Press, 1935.
- M. Tulli Ciceronis Cato Maior et Laelius. Edited by C. Simbeck. Leipzig: Teubner, 1912.
- M. Tulli Ciceronis De Gloria. Edited by O. Plasberg. Leipzig: Teubner, 1917.

- Cicero. M. Tulli Ciceronis De Re Publica. Edited by K. Ziegler. Leipzig: Teubner, 1955.
- M. Tulli Ciceronis De Legibus. Edited by J. Vahlen. Berlin: F. Vahlen, 1883.
- M. Tulli Ciceronis De Natura Deorum. Edited by O. Plasberg. Leipzig: Teubner, 1933.
- M. Tulli Ciceronis De Divinatione De Fato Timaeus. Edited by O. Plasberg. Leipzig: Teubner, 1938.
- M. Tulli Ciceronis De Inventione. Edited by R. Klotz. Leipzig: Teubner, 1851.
- M. Tulli Ciceronis Paradoxa Stoicorum Academicorum Reliquiae Cum Lucullo Timaeus De Natura Deorum De Divinatione De Fato. Edited by O. Plasberg. Leipzig: Teubner, 1908.
- Handlexicon zu Cicero. H. Merguet. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher, 1906.
- Index Verborum Ciceronis Epistularum. W. A. Oldfather et al. Urbana: The University of Illinois Press, 1938.
- M. Tulli Ciceronis Opera IV, 3. Edited by C. F. W. Mueller. Leipzig: Teubner, 1898.
- Claudianus. Claudii Claudiani Carmina. Edited by T. Birt (Vol. 10 of Monumenta Historica Germaniae, Auctores Antiquissimi). Berlin: Weidmann, 1892.
- Corippus. Corippi Africani Grammatici Libri Qui Supersunt. Edited by J. Fartsch (Vol. 3 of Monumenta Historica Germaniae, Auctores Antiquissimi). Berlin: Weidmann, 1879.
- Corpus Iuris Civilis Vols. I and II. Edited by T. Mommsen and P. Krueger. Berlin: Weidmann, 1920.
- Vocabularium Iurisprudentiae Romanae. Edited by B. Kübler. Berlin: Reimer, 1903.
- Curtius Rufus. Curtius Rufus. Historiae Alexandri Magni. Edited by E. Hedicke. Leipzig: Teubner, 1908.
- Wörterbuch zu dem Geschichtswerke des Quintus Curtius Rufus. O. Eichert. Hannover: Hahn'sche Buchhandlung, 1893.

- Demosthenes. Demosthenis Orationes II. Edited by S. H. Butcher. Oxford: The Clarendon Press, 1938.
- Dictys Cretensis. De Bello Troiano. Edited by A. J. Valpy. London: Delphin, 1825.
- Dracontius. Blossii Aemilii Dracontii Carmina. Edited by F. Vollmer (Vol. 14 of *Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi*). Berlin: Weidmann, 1905.
- Ennodius. Magni Felicis Ennodi Opera. Edited by F. Vogel (Vol. 7 of the *Monumenta Historica Germaniae, Auctores Antiquissimi*). Berlin: Weidmann, 1885.
- Frontinus. Iuli Frontini Strategematon. Edited by G. Gundermann. Leipzig: Teubner, 1888.
- Gellius. A. Gellius. Noctes Atticae. Edited by C. Hosius. Leipzig: Teubner, 1903.
- Godefridus. The Anglo-Latin Satirical Poets and Epigrammatists of the Twelfth Century. Edited by T. Wright. London: Longman and Co., 1872.
- Gualterius Anglicus. Les Fabulistes Latins II. Edited by L. Hervieux. Paris: Firmin-Didot, 1884.
- Guglielmus de Conchis. Das Moraliſium Dogma Philosophorum des Guillaume de Conches. Edited by J. Holmberg. Uppsala: Almqvist and Wiksells, 1929.
- Hegesippus. Hegesippi Qui Dicitur Historiae Libri V. Edited by V. Ussani (Vol. LXVI of *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*). Vienna: Hoelder-Richter-Tempsky A. G., 1932.
- Horatius. Horatius. Carmina. Edited by F. Vollmer. Leipzig: Teubner, 1912.
- A Concordance to the Works of Horace. L. Cooper. Washington: The Carnegie Institution of Washington, 1916.
- Iohannes Saresberiensis. Iohannis Saresberiensis Episcopi Carnotensis Policratici Libri VIII. Edited by C. I. I. Webb. Oxford: The Clarendon Press, 1909.
- Iosephus Iscanus. De Bello Troiano Libri Sex. Edited by A. J. Valpy. London: Delphin, 1825.

- Isidorus. Isidori Etymologiae. Edited by W. M. Lindsay. Oxford: The Clarendon Press, 1911.
- Iustinus. M. Iuniani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi. Edited by O. Seel. Leipzig: Teubner, 1935.
- Iuvenalis. D. Iunii Iuvenalis Saturae. Edited by A. E. Housman. London: The Cambridge University Press, 1931.
- Index Verborum Iuvenalis. L. Kelling and A. I. Suskin. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1951.
- Livius. Titi Livi Ab Urbe Condita. Edited by C. F. Walters and R. S. Conway. 4 Vols. Oxford: The Clarendon Press, 1914.
- Lucanus. De Bello Civili. Edited by C. Hosius. Leipzig: Teubner, 1913.
- Macrobius. Macrobius. Edited by F. Eyssenhardt. Leipzig: Teubner, 1893.
- Martialis. Martialis Epigrammata. Edited by W. M. Lindsay. Oxford: The Clarendon Press, 1929.
- Ovidius. P. Ovidi Nasonis Tristium Libri Quinque ex Ponto Libri Quattuor Halientica Fragmenta. Edited by S. G. Owen. Oxford: The Clarendon Press, 1915.
- P. Ovidius Naso. Edited by R. Ehwald. Leipzig: Teubner, 1888.
- P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon Libri XV. Edited by O. Korn. Berlin: Weidmann, 1880.
- P. Ovidi Nasonis Heroides. Edited by H. S. Sedlmayer. Vienna: Koenig, 1886.
- P. Ovidi Nasonis Fastorum Libri Sex. Edited by Sir J. G. Frazer. London: Macmillan and Co., 1929.
- A Concordance of Ovid. R. J. Deferrari et al. Washington: The Catholic University Press, 1939.
- Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca. Edited by J. P. Migne. Paris: Garnier, 1857-1903.
- Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Edited by J. P. Migne. Paris: Garnier, 1878-1891.

- Paulus Diaconus. Eutropi Breviarium Ab Urbe Condita Cum Versionibus Graecis et Pauli Landolfique, Addimentis. Edited by H. Droysen (Vol. 2 of the Monumenta Historica Germaniae, Auctores Antiquissimi). Berlin: Weidmann, 1879.
- Petronius. Petroni Saturae. Edited by F. Buecheler. Berlin: Weidmann, 1922.
- Lexicon Petronianum. J. Segebade and E. Lommatzsch. Leipzig: Teubner, 1898.
- Plinius Maior. C. Plini Secundi Naturalis Historiae Libri XXXVII. Edited by C. Mayhoff. 5 Vols. Leipzig: Teubner, 1892-1909.
- Plinius Minor. C. Plini Secundi Epistularum Novem. Edited by M. Schuster. Leipzig: Teubner, 1952.
- Publilius Syrus. Publili Syri Mimi Sententiae. Edited by G. Meyer. Leipzig: Teubner, 1880.
- Publili Syri Sententiae. Edited by E. Woelfflin. Leipzig: Teubner, 1859.
- Querolus. Le Querolus. Edited by L. Havet. Paris: F. Vieweg, Libraire-Éditeur, 1880.
- Quintilianus. Quintiliani Quae Feruntur Declamationes XIX Maiores. Edited by G. Lehnert. Leipzig: Teubner, 1905.
- Sallustius. C. Sallusti Crispi Catilina Iugurtha Fragmenta Ampliora. Edited by A. Kurfess. Leipzig: Teubner, 1954.
- Scaenicae Romanorum Poesis Fragmenta II. O. Ribbeck. Leipzig: Teubner, 1873.
- Scriptores Historiae Augustae. Scriptores Historiae Augustae. Edited by E. Hohl. Leipzig: Teubner, 1927.
- Scriptorum Historiae Augustae Lexicon. C. Lessing. Leipzig: Teubner, 1906.
- Seneca Maior. L. Annaei Senecae Oratorum et Rhetorum Sententiae Divisiones Colores. Edited by A. Kiessling. Leipzig: Teubner, 1935.

- Seneca Minor. L. Annaei Senecae De Beneficiis Libri VII De Clementia Libri II. Edited by C. Hosius. Leipzig: Teubner, 1914.
- L. Annaei Senecae Dialogorum Libri XIII. Edited by E. Hermes. Leipzig: Teubner, 1923.
- L. Annaei Senecae ad Lucilium Epistulae Morales Quae Supersunt. Edited by O. Hense. Leipzig: Teubner, 1914.
- L. Annaei Senecae Naturalium Quaestionum Libri VIII. Edited by A. Gercke. Leipzig: Teubner, 1923.
- Sidonius. C. Sollii Apollinaris Sidonii Epistulae et Carmina. Edited by C. Leutjohann (Vol. 8 of the Monumenta Historica Germaniae, Auctores Antiquissimi). Berlin: Weidmann, 1887.
- Stattius. Achilleis. Edited by A. Klotz. Leipzig: Teubner, 1926.
- Thebais. Edited by A. Klotz. Leipzig: Teubner, 1908.
- Suetonius. Opera C. Suetoni Tranquilli. Edited by M. Ihm. Leipzig: Teubner, 1927.
- Index Verborum C. Suetoni Tranquilli. A. A. Howard and C. N. Jackson. Cambridge: Harvard University Press, 1922.
- Terentius. Comoediae. Edited by A. Fleckeisen. Leipzig: Teubner, 1916.
- Index Verborum Terentianus. E. B. Jenkins. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1932.
- Tibullus. Tibulli Carmina. Edited by F. W. Levy. Leipzig: Teubner, 1927.
- Valerius Maximus. Valeri Maximi Facta et Dicta Memorabilia Libri IX. Edited by C. Kempf. Leipzig: Teubner, 1888.
- Varro. M. Terenti Varronis Rerum Rusticarum Libri Tres. Edited by G. Goetz. Leipzig: Teubner, 1929.
- Sententiae M. Terenti Varronis. Edited by V. DeVit. Padua: Typis Seminarium, 1843.
- Vegetius. Flavii Vegeti Renati Epitoma Rei Militaris. Edited by C. Lang. Leipzig: Teubner, 1869.

Vergilius. Vergilius: Opera. Edited by W. Ianell. Leipzig: Teubner, 1920.

Lexicon zur Vergilius. H. Merguet. Leipzig: Kommissionsverlag von Richard Schmidt, 1912.

Vincentius Bellovincensis. De Eruditione Filiorum Nobilium. Edited by A. Steiner. Cambridge: The Mediaeval Academy of America, 1938.

B. Secondary Sources

Detlefsen, D. "Zur Geschichte von Ciceros Briefen an Atticus," Jahrbücher für Classische Philologie 87 (1863), pp. 552-553.

Giuliani, G. B. La Capitolare Biblioteca di Verona. Verona, 1876.

Loewe, G. "Über eine verlorene Handschrift der Johannis des Corippus," Rheinisches Museum 34 (1879), p. 138.

"Zu den neugefundenen Spruchversen des Publilius Syrus," Rheinisches Museum 34 (1879), p. 624.

Lohmeyer, K. "Eine Überlieferung der Briefe des jüngeren Plinius in Verona," Rheinisches Museum 58 (1903), pp. 467-471.

Merrill, E. T. "On the Eight-Book Tradition of Pliny's Letters in Verona," Classical Philology 5 (1910), pp. 175-186.

Sabbadini, R. Le scoperte dei codici latini e greci ne' secoli XIV et XV. Florence: Sansoni, 1914.

Schwabe, L. Index Lectionum. Dorpat, 1864.

Thesaurus Linguae Latinae, Editus auctoritate et consilio Academicarum quinque Germanicarum Berolinensis Gottingensis Lipsiensis Monacensis Vindobonensis. Leipzig: Teubner, 1900-

Ullman, B. L. "Tibullus in the Mediaeval florilegia," Classical Philology 23 (1928), p. 178.

Studies in the Italian Renaissance. Rome: Edizioni di Storia e Letteratura, 1955.